Ortaöğretim

Türkiye Cumhuriyeti

İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük

12. Sınıf Ders Kitabı

SEMİH OFSET  S.E.K YAYINLARI

ORTAÖĞRETİM 12. SINIF

Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük

DERS KİTABI

Yazar

Muhammed Edip ERDOĞAN

Talim ve Terbiye Kurulunun **18.04.2019** tarih ve **8** sayılı kararıyla **2019-2020** öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

SEMİH OFSET  S.E.K YAYINLARI

Haberleşme Adresi

SEMİH OFSET MATBAACILIK SEK YAYINCILIK

SAĞLIK İNŞ. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

Zübeyde Hanım Mah. 628. Sokak Nu.: 26 İskitler/ANKARA

tel.: (0312) 341 40 75 (pbx) belgeç: (0312) 341 98 98

Sertifika Nu.: 40581

Dil Uzmanı

Huri DURSUN ÖZKAN

Görsel Tasarımcı

Sinan EŞSİZ

ISBN: 978-605-7854-28-5

Baskı

Semih Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.

www.semihofset.com.tr

Baskı Yeri ve Yılı

Ankara - 2023



İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

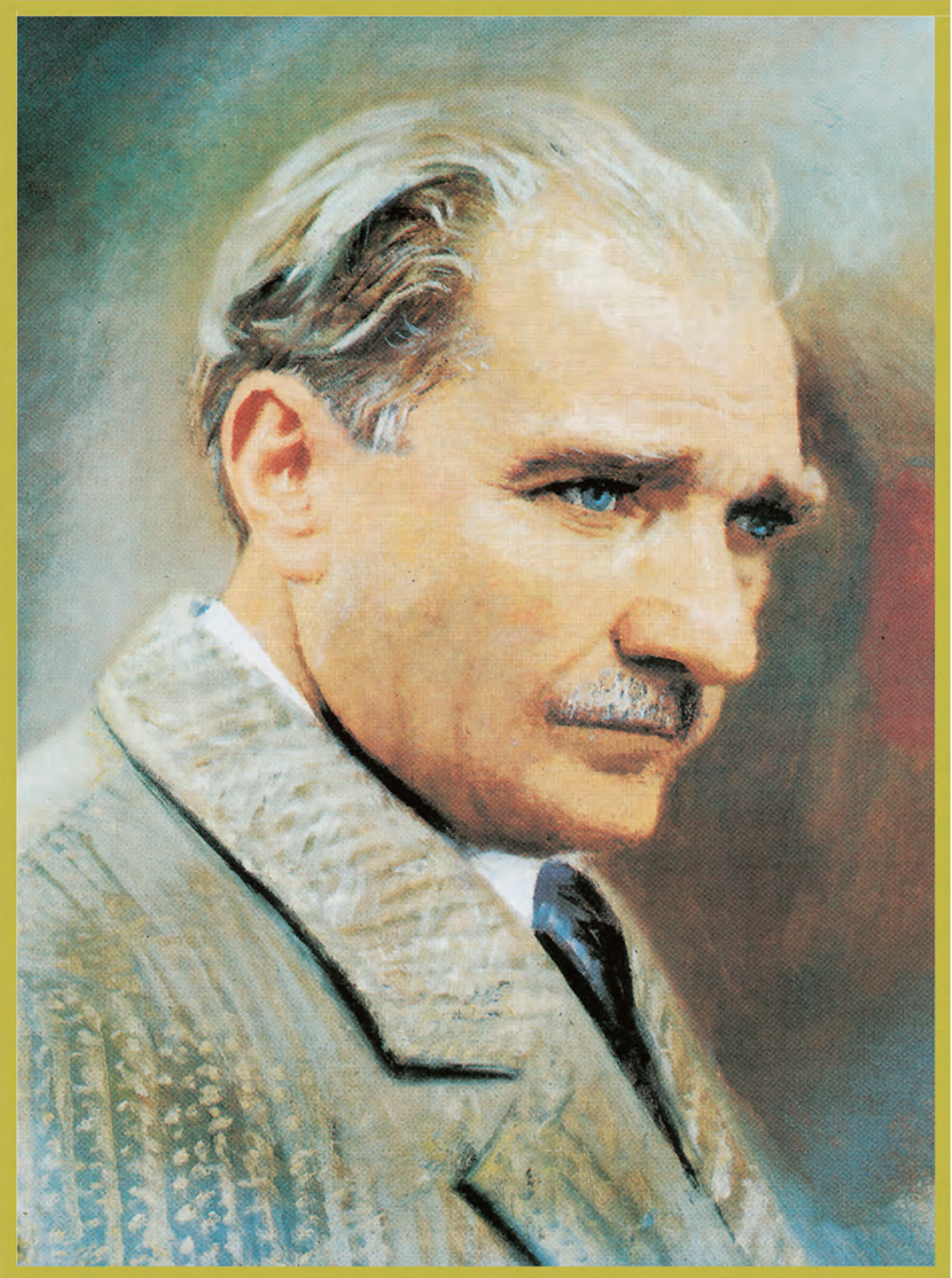
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk



MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

KİTABIMIZI TANIYALIM

Anlatılan konuyla ilgili Mustafa Kemal Atatürk'e ait sözlere ve çeşitli kaynaklardan alıntılara bu bölümde yer verilmiştir.

Konunun işlenişi sırasında cevaplamanız gereken sorulara bu bölümde yer verilmiştir.

Konu içinde adı geçen önemli kişilerin biyografilerine bu bölümde yer verilmiştir.

1. Ünite XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti ve Dünya

Selanik Askerî Rüştiyesinde Fransızca Öğretmeni Yüzbaşı Nakiyüddin (Yücekök) Bey Mustafa Kemal'i etkileyen öğretmenlerden bir diğeridir. Mustafa Kemal yıllar sonra karşılaştıklarında bu öğretmeni hakkında şunları söylemiştir:

> "Bununla beraber tahattur etmek (hatırlamak) lâzımdır ki, o tazyik altında dahi, bizi bugün için yetiştirmeye çalışan hakikî ve fedakâr muallimler, mürebbiler (eğiticiler) eksik değildi. Onların bize verdikleri feyiz (ilham) elbette esersiz kalmamıştır. Şimdi burada bir zatı âliye (yüce, saygı değer kişiye) tesadüf ettim. O, benim rüştiye birinci sınıfında muallimim idi. Bana henüz iptidaî (basit) şeyler öğretirken istikbal (gelecek) için ilk fikirleri de vermişti. Efendiler, izah etmek istiyorum ki ilk ilham ana baba kucağından sonra mektepteki mürebbinin lisanından, vicdanından, terbiyesinden alınır." (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, s.342)*

Mustafa Kemal'in hangi özellikleri öğretmenlerinin dikkatini çekmesini ve başarılı bir öğrenci olmasını sağlamıştır?

c. Manastır Askerî İdadisi

Mustafa Kemal, Selanik Askerî Rüştiyesinden başarıyla mezun olarak Manastır Askerî İdadisine (Görsel 1.7) başladı (1896). Manastır, Selanik gibi ticaretin gelişmiş olduğu, Avrupalı devletlerin konsolosluklarının bulunduğu bir şehirdi. Farklı milletleri barındıran şehirde çatışmalar eksik olmuyordu.



Görsel 1.7: *Manastır Askerî İdadisi (Fotoğrafta Manastır Mekteb-i Harbiye-i Şahane yazmaktadır.)*

Mustafa Kemal'in okulda en yakın arkadaşları Ömer Naci ve Ali Fethi (Okyar) idi. Ömer Naci, Mustafa Kemal'in edebiyata ilgisinin artmasında rol oynadı. Ali Fethi de onun birçok Türk ve Avrupalı yazarın eserleriyle tanışmasını sağladı. Mustafa Kemal, eserlerini okuduğu yazarlardan vatan ve hürriyet şairi olarak tanınan Namık Kemal'in vatanseverlik ve bağımsızlık, Türkçülük ideolojisine sahip Mehmet Emin (Yurdakul) (Görsel 1.8) Bey'in milliyetçilik, Tevfik Fikret'in insanlık düşüncesinden etkilendi. Osmanlı Tarihi kitabını okuduğu Namık Kemal için "Türk ulusunun yüzyıllardan beri beklediği ses" değerlendirmesinde bulunmuştur. Mustafa Kemal Jean Jacques Rousseau (Jan Jak Ruso), Voltaire (Volter), Montesquieu (Monteskü) (Görsel 1.9) gibi Avrupalı yazarların eserlerini de okudu. Rousseau'nun "Toplumsal Sözleşme", Montesquieu'nun "Kanunların Ruhu Üzerine" kitapları Mustafa Kemal'i etkileyen başlıca eserlerdi. Mustafa Kemal Aydınlanma Çağı ve Fransız İhtilali gibi Avrupa'yı derinden etkileyen fikir akımlarının doğmasına yol açan gelişmeleri araştırdı. Avrupalı yazarların ve fikir akımlarının ortaya çıkardığı hürriyet, cumhuriyet, eşitlik, laiklik, insan hakları, demokrasi gibi düşüncelerden etkilendi.



Görsel 1.8: *Mehmet Emin (Yurdakul)*

Mehmet Emin (Yurdakul) (1869-1944)

İstanbul'da doğdu. Devlet dairelerinde çalıştı. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda yazdığı şiirler ile büyük ün kazandı. II. Meşrutiyet'ten sonra Türkçülük hareketinin öncüleri arasında yer aldı. Millî Mücadele'de Anadolu'ya geçerek şiir ve konuşmalarıyla direnişi destekledi. Türkiye Büyük Millet Meclisinde milletvekilliği görevinde bulundu. *[Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C. 24, s.12645.* (Düzenlenmiştir.)]

/18

Konuyla ilgili yapmanız gereken etkinlikler bu bölümde yer almaktadır.

Etkinlik

Mustafa Kemal'in "Nutuk" adlı eserinden alınmış aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"Efendiler, 1919 yılı içinde, millî teşebbüslerimize karşı başlayan iç isyanlar, süratle memleketin her tarafına yayıldı. Bandırma, Gönen, Susurluk, Kirmastı, Karacabey, Biga ve dolaylarında; İzmit, Adapazarı, Düzce, Hendek, Bolu, Gerede, Nallıhan, Beypazarı dolaylarında; Bozkır'da; Konya, Ilgın, Kadınhanı, Karaman, Çivril, Seydişehir, Beyşehir, Koçhisar dolaylarında; Yozgat, Yenihan, Boğazlıyan, Zile, Erbaa, Çorum dolaylarında; İmranlı, Refahiye, Zara, Hafik ve Viranşehir dolaylarında alevlenen karışıklık ateşleri bütün memleketi yakıyor; hainlik, cehalet, kin ve bağnazlık dumanları bütün vatan göklerini yoğun karanlıklar içinde bırakıyordu. İsyan dalgaları, Ankara'da karargâhımızın duvarlarına kadar çarptı. Karargâhımızla şehir arasındaki telefon ve telgraf hatlarını kesmeye kadar varan kudurmuşçasına kasıtlar karşısında kaldık. Batı Anadolu'nun, İzmir'den sonra önemli bölgeleri de Yunan ordusunun taarruzlarıyla çiğnenmeye başlandı." (Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk, s. 303.*)

1. Ayaklanmaların düşman işgaline etkisi ne olmuştur? Açıklayınız.
2. Ankara hangi tehlikelerle karşı karşıya kalmıştır?
3. Ayaklanmaların yayılmasının sebepleri nelerdir?

Etkinlik

Büyük Millet Meclisinin ayaklanmaları bastırmak için aldığı kararların nedenlerini karşılarına yazınız.

Ankara müftüsünün fetvası	
Nasihat heyetleri	
Hıyanet-i Vataniye Kanunu	
Asker kaçaklarının önlenmesi	
Anadolu'ya giriş çıkışların denetlenmesi	

Konuyu destekleyecek fotoğraf, resim, harita, gazete, karikatür gibi unsurlara bu bölümde yer verilmiştir.

3. Anadolu Ajansının Kurulması (6 Nisan 1920)

Mustafa Kemal, İstanbul Hükûmeti ve İtilaf Devletlerinin ayaklanmalara neden olan olumsuz propagandalarına engel olmak için basının etkili kullanılması gerektiğini düşünüyordu. Bu amaçla Sivas Kongresi'nden sonra İrade-i Milliye gazetesi basılmaya başlamıştı. Temsil Heyeti Ankara'ya geldikten sonra Hâkimiyet-i Milliye gazetesi yayın hayatına başladı. Millî Mücadele ile ilgili halkın ve dünya kamuoyunun doğru bilgilenmesi için 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı kuruldu (Görsel 2.18). Anadolu Ajansı, Millî Mücadele'nin zorlu şartlarında halkı ülkede ve dünyada meydana gelen olaylardan haberdar etti. Millî Mücadele'yi savunan haberleriyle Türk milletinin haklı istekleri konusunda dünya kamuoyunu aydınlatmaya çalıştı.



Görsel 2.18: *Anadolu Ajansının Ankara'daki ilk merkezi*

Anadolu Ajansı'nın kuruluşu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için *http://www.aa.com.tr* adresinden "Tarihçe" bölümünü ziyaret edebilirsiniz.

Bu bölümde konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgilere ulaşmanızı sağlayacak genel ağ adresleri yer almaktadır.













1.Ünite

XX. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ VE DÜNYA

KONULAR



NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Mustafa Kemal'in I. Dünya Savaşı'na kadarki eğitim ve askerlik hayatını, içinde bulunduğu toplumun siyasi, sosyal ve kültürel yapısını,
- XX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin siyasi, sosyal ve ekonomik durumunu,
- I. Dünya Savaşı sürecinde Osmanlı Devleti'nin siyasi, askerî ve sosyal durumunu,
- I. Dünya Savaşı'nın sonuçlarını öğreneceğiz.

KAVRAMLAR

Sömürgecilik, Sanayi İnkılabı, Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık, Meşrutiyet, Mutlakiyet, Fırka, Düyûn-ı Umûmiye, Kanun-ı Esası, Mebusan Meclisi, İtilaf Devletleri, İttifak Devletleri

HAZIRLIK SORULARI

1. Eğitiminizin, okullarınızın ve öğretmenlerinizin kişiliğinizin oluşmasına etkileri nelerdir?
2. Selanik, Manastır, İstanbul, Şam ve Sofya'nın yerini tarih atlasından bulunuz. Bu yerlerde Mustafa Kemal neden yaşamıştır? Araştırınız.
3. XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin dağılmaya başlamasının sebepleri nelerdir? Araştırınız.
4. Dünya üzerinde savaşların son bulması ve kalıcı barışın sağlanması için neler yapılması gerektiğini düşünüyorsunuz?

A. MUSTAFA KEMAL’İN EĞİTİM VE ASKERLİK HAYATI

1. Mustafa Kemal’in Ailesi ve Okuduğu Okullar

Mustafa Kemal, 1881 yılında Selanik’te dünyaya gelmiştir (Görsel 1.1). Babası Ali Rıza Efendi (Görsel 1.2) ve annesi Zübeyde Hanım (Görsel 1.3) Rumeli’nin fethinden sonra Anadolu’dan gelen Türkmenlerdendir. Ali Rıza Efendi önce gümrük memurluğuyla ve daha sonra ticaretle ailesinin geçimini sağlamıştır.



Görsel 1.1: *Mustafa Kemal’in Selanik’te doğduğu ev*



Görsel 1.2: *Ali Rıza Bey*



Görsel 1.3 *Zübeyde Hanım*

Zübeyde Hanım ve Ali Rıza Efendi’nin altı çocukları oldu. Mustafa Kemal ve Makbule dışında Fatma, Ahmet, Ömer ve Naciye küçük yaşlarda vefat ettiler.

Mustafa Kemal’in çocukluk ve gençlik döneminin bir bölümünü geçirdiği Selanik (Görsel 1.4), Osmanlı Devleti’nin Rumeli’deki en gelişmiş şehirlerinden biriydi. Canlı bir ticari hayatın bulunduğu şehirde işlek bir liman ve demir yolu hattı bulunuyordu.



Görsel 1.4: *XIX. yüzyılda Selanik’ten görünüm (İllüstrasyon)*

Ulaşım imkânları sayesinde buradan Osmanlı Devleti’nin ve Avrupa’nın birçok bölgesine kolayca ulaşılabiliyordu. Bu sayede çok sayıda yerli ve yabancı tüccar alışveriş yapmak için bu şehre geliyordu. Ulaşımın gelişmiş olması özellikle Avrupa’daki yayınların kolayca buraya gelmesini sağlıyordu. Bu yayınlar sayesinde Selanik halkı, Osmanlı Devleti’nin birçok yerine göre ülkedeki ve dünyadaki gelişmelerden daha kolay haberdar oluyordu.

Selanik’te nüfusun çoğunluğunu oluşturan Türklerin yanında Rum, Bulgar, Sırp, Ermeni, Yahudi gibi farklı milletler bir arada yaşıyordu. Bu durum, zengin ve çok kültürlü bir ortamın oluşmasını sağlamıştı. Ancak XIX. yüzyılda Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik düşüncesi Selanik’i içine alan Rumeli’de huzur ortamının bozulmasına neden olmuştu. Yüzyıllarca beraber yaşayan Rum, Sırp, Bulgar gibi milletler bağımsızlık için devlete karşı kanlı ayaklanmalar çıkarmaktan çekinmiyorlardı. Selanik’in de bulunduğu bölge, bu ayaklanmaların sıkça görüldüğü bir yer hâline gelmişti. Çeteler kuran Rumlar, özellikle Türklere zarar vererek onları göçe zorluyorlardı. Bu sayede bölgeyi Yunanistan’a bağlamaya çalışıyorlardı.

Selanik’in siyasi, sosyal ve kültürel yapısı Mustafa Kemal’in kişiliğinin oluşmasını nasıl etkilemiş olabilir? Açıklayınız.



Etkinlik

Aşağıdaki fotoğrafta Selanik'in hangi özellikleri dikkatinizi çekti? Açıklayınız.



Görsel 1.5: *XX. yüzyıl başlarında Selanik*



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"Selanik, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa kıtasında seçkin, zengin bir il merkezi olmak üstünlüğünü göstermiş ve sürdürmüştür. Selanik, limanıyla Doğu-Batı arasındaki ticarette önemli bir konumda olmuştur. Kent, Batı uygarlığının nimetlerinden erken yararlanmıştı. XIX. yüzyılda geniş caddeleri, görkemli binaları ve alışveriş mağazaları, su, hava gazı, tramvay kuruluşları ve Avrupa gruplarının sık sık geldiği tiyatro topluluklarıyla âdeta bir Batı kentini andırıyordu. Orta Avrupa'nın Akdeniz'e açılan iskelesi durumunda olan Selanik, daha 1871'de demir yolu ile Üsküp'e bağlanmış, daha sonra bu yol 1888'de Belgrat demir yolu ile birleşmiş, 1890'da Selanik-Manastır ve 1896'da ise Selanik-İstanbul hatları işletmeye açılmıştı. Böylece liman kenti, Güney-Doğu Avrupa'nın en önemli ticaret merkezi olmuştur. Ekonomik gücü hızla artan Selanik, Osmanlı İmparatorluğu'nun başta gelen ithalat ve ihracat kenti hâline gelmiştir. Uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde bulunan kent, Türklerden kalma birçok tarihî yapıyla da donanmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısından Balkan Savaşı başlangıcına dek geçen süre içinde Selanik'te canlı bir Türk basın hayatının da varlığı dikkati çekmektedir.

1869'da yayımlanmaya başlayan 'Selanik' ve haftalık olarak 1872'de yayımlanmaya başlayan 'Rumeli' gazeteleri vardı. Sonraları Yunus Nadi'nin başyazarlığını yaptığı günlük 'Rumeli' gazetesinden başka, 'Kadın', sonra adı 'Bağçe' olan 'Çocuk Bahçesi' ve Ali Canip Yöntem'in çıkardığı ve içinde 'Yeni Lisan' bayraktarlığının yapıldığı 'Genç Kalemler' bunlardan bazılarıydı." [Cemil Sönmez*, Atatürk'ün Yetişmesi ve Öğretmenleri, s. 2-3.* (Düzenlenmiştir.)]

1. Selanik'in ekonomik ve kültürel durumuyla ilgili neler söyleyebilirsiniz?
2. Selanik'in kültürel ve sosyal yapısı Mustafa Kemal'in hangi özelliklerinin gelişmesini sağlamış olabilir?

Mustafa Kemal okul çağına geldiğinde anne ve babası arasında fikir ayrılığı baş gösterdi. Mustafa Kemal'in iyi bir eğitim almasını isteyen annesi ve babası onun eğitimi konusunda farklı görüşlere sahipti. Mustafa Kemal anılarında bu konuyu şöyle anlatıyor:

"Çocukluğuma dair ilk hatırladığım şey, mektebe gitmek meselesine aittir. Bundan dolayı anamla babam arasında şiddetli bir çatışma vardı. Annem, ilahilerle mektebe başlamamı ve mahalle mektebine gitmemi istiyordu. Memur olan babam, o zaman yeni açılan Şemsi Efendi'nin mektebine devam etmeme ve yeni usullere göre okumama taraftardı. Nihayet babam işi ustaca halletti. İlk önce eski tarzda merasimle mahalle mektebine başladım. Bu suretle annemin gönlü oldu. Birkaç gün sonra da mahalle mektebinden çıktım, Şemsi Efendi'nin mektebine yazıldım." (Ahmed Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1 1888-1922, s.700-701*)

a. Şemsi Efendi Mektebi

Kısa bir süre mahalle mektebine giden Mustafa Kemal, daha sonra Şemsi Efendi Mektebine devam etti (1886). Şemsi Efendi Mektebinde yeni eğitim metotları uygulanmakta, farklı eğitim araçlarından derslerde yararlanılmaktaydı. Başarılı bir öğrenci olan Mustafa Kemal'in yetenekleri ve zekâsı, öğretmeni Şemsi Efendi'nin (Görsel 1.6) dikkatini çekiyordu. Onun kendi mektebinde bulunmasından son derece memnundu.



Görsel 1.6: *Şemsi Efendi (1852-1917)*

Ali Rıza Efendi, Mustafa Kemal Şemsi Efendi Mektebinde okurken vefat etti. Bunun üzerine Zübeyde Hanım çocuklarını alarak kardeşi Hüseyin Efendi'nin çalıştığı Selanik yakınlarındaki çiftliğe yerleşti. Mustafa Kemal'in öğrenim hayatı kesintiye uğradı. Bu durumdan annesi rahatsız oluyordu. Zübeyde Hanım Mustafa Kemal'in öğrenimine devam etmesini istiyordu. Bir süre sonra Mustafa Kemal'in Selanik'teki halasının yanına giderek okula devam etmesine karar verildi.

b. Selanik Askerî Rüştiyesi

Mustafa Kemal, Selanik'e döndükten sonra Selanik Mülkiye Rüştiyesine başladı (1893). Ancak o, askerî bir okula giderek subay olmak istiyordu. Çevresinde gördüğü subaylardan etkilenerek Askerî Rüştiye sınavlarına girip başarılı olarak Selanik Askerî Rüştiyesine başladı. Mustafa Kemal, Selanik Askerî Rüştiyesinde davranışları ve derslerdeki başarısı ile öğretmenlerinin takdirini kazandı. Matematik öğretmenliği yapan Yüzbaşı Mustafa Efendi de bu öğretmenlerden biriydi. Yüzbaşı Mustafa Efendi Mustafa'ya hayatı boyunca taşıyacağı Kemal ismini verdi. Mustafa Kemal'e bu ad, davranışlarındaki olgunluk ve başarıları nedeniyle verilmiştir. Mustafa Kemal'in ileri görüşlü, akılcı ve kararlı bir kişiliğe sahip olmasında Yüzbaşı Mustafa Efendi'nin önemli bir rolü vardır.

Selanik Askerî Rüştiyesinde Fransızca Öğretmeni Yüzbaşı Nakiyüddin (Yücekök) Bey Mustafa Kemal'i etkileyen öğretmenlerden bir diğeridir. Mustafa Kemal yıllar sonra karşılaştıklarında bu öğretmeni hakkında şunları söylemiştir:

"Bununla beraber tahattur etmek (hatırlamak) lâzımdır ki, o tazyik altında dahi, bizi bugün için yetiştirmeye çalışan hakikî ve fedakâr muallimler, mürebbiler (eğiticiler) eksik değildi. Onların bize verdikleri feyiz (ilham) elbette esersiz kalmamıştır. Şimdi burada bir zatı âliye (yüce, saygı değer kişiye) tesadüf ettim. O, benim rüştiye birinci sınıfında muallimim idi. Bana henüz iptidaî (basit) şeyler öğretirken istikbal (gelecek) için ilk fikirleri de vermişti. Efendiler, izah etmek istiyorum ki ilk ilham ana baba kucağından sonra mektepteki mürebbinin lisanından, vicdanından, terbiyesinden alınır." (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, s.342)*

Mustafa Kemal'in hangi özellikleri öğretmenlerinin dikkatini çekmesini ve başarılı bir öğrenci olmasını sağlamıştır?

c. Manastır Askerî İdadisi

Mustafa Kemal, Selanik Askerî Rüştiyesinden başarıyla mezun olarak Manastır Askerî İdadisine (Görsel 1.7) başladı (1896). Manastır, Selanik gibi ticaretin gelişmiş olduğu, Avrupalı devletlerin konsolosluklarının bulunduğu bir şehirdi. Farklı milletleri barındıran şehirde çatışmalar eksik olmuyordu.



Görsel 1.7: *Manastır Askerî İdadisi (Fotoğrafta Manastır Mekteb-i Harbiye-i Şahane yazmaktadır.)*

Mustafa Kemal'in okulda en yakın arkadaşları Ömer Naci ve Ali Fethi (Okyar) idi. Ömer Naci, Mustafa Kemal'in edebiyata ilgisinin artmasında rol oynadı. Ali Fethi de onun birçok Türk ve Avrupalı yazarın eserleriyle tanışmasını sağladı. Mustafa Kemal, eserlerini okuduğu yazarlardan vatan ve hürriyet şairi olarak tanınan Namık Kemal'in vatanseverlik ve bağımsızlık, Türkçülük ideolojisine sahip Mehmet Emin (Yurdakul) (Görsel 1.8) Bey'in milliyetçilik, Tevfik Fikret'in insanlık düşüncesinden etkilendi. Osmanlı Tarihi kitabını okuduğu Namık Kemal için "Türk ulusunun yüzyıllardan beri beklediği ses" değerlendirmesinde bulunmuştur. Mustafa Kemal Jean Jacques Rousseau (Jan Jak Ruso), Voltaire (Volter), Montesquieu (Monteskü) (Görsel 1.9) gibi Avrupalı yazarların eserlerini de okudu. Rousseau'nun "Toplumsal Sözleşme", Montesquieu'nun "Kanunların Ruhu Üzerine" kitapları Mustafa Kemal'i etkileyen başlıca eserlerdi. Mustafa Kemal Aydınlanma Çağı ve Fransız İhtilali gibi Avrupa'yı derinden etkileyen fikir akımlarının doğmasına yol açan gelişmeleri araştırdı. Avrupalı yazarların ve fikir akımlarının ortaya çıkardığı hürriyet, cumhuriyet, eşitlik, laiklik, insan hakları, demokrasi gibi düşüncelerden etkilendi.



Görsel 1.8: Mehmet *Emin (Yurdakul)*

Mehmet Emin (Yurdakul) (1869-1944)

İstanbul'da doğdu. Devlet dairelerinde çalıştı. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda yazdığı şiirler ile büyük ün kazandı. II. Meşrutiyet'ten sonra Türkçülük hareketinin öncüleri arasında yer aldı. Millî Mücadele'de Anadolu'ya geçerek şiir ve konuşmalarıyla direnişi destekledi. Türkiye Büyük Millet Meclisinde milletvekilliği görevinde bulundu. *[Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C. 24, s.12645.* (Düzenlenmiştir.)]


Görsel 1.9: Montesquieu

Montesquieu (1689-1755)

Fransız yazar Montesquieu Bordeaux (Bordo) Parlamentosunda ve Akademisinde görev yaptı. Ekonomi ve bilim alanında yazılar yazdı. Avrupa'nın birçok ülkesini dolaşarak gözlemler yaptı. En önemli eseri olarak "Kanunların Ruhu Üzerine" kabul edildi. Eseri kilise tarafından yasaklandı. Montesquieu eserlerinde toplumsal ve ekonomik konulara değinmiş, güçler ayrılığını öngören liberal anayasa anlayışının kurucusu kabul edilmiştir. [*Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C. 16, s.8288.* (Düzenlenmiştir.)]

Mustafa Kemal'i idadide en çok etkileyen öğretmeni tarih derslerine giren Mehmet Tevfik Bey'di. Bu öğretmeni sayesinde tarihe ilgi ve sevgisi arttı. Mustafa Kemal, idadi öğrenimi boyunca kendine güvenen, çalışkan, vatansever bir öğrenci olarak dikkat çekti. Bu okuldayken Türk milletinin geleceği ile ilgili kaygı duymaya başlamıştır. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda zafer kazanmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin herhangi bir kazanç elde edememesi, Mustafa Kemal'in devletin giderek yıkılmakta olduğu düşüncesini kuvvetlendirmiş ve Mustafa Kemal, ülkenin geleceğiyle ilgili fikirler geliştirmeye başlamıştır.



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metnin altında yer alan soruları cevaplayınız.

"Mustafa Kemal, öğreniminin bu döneminde Fransızca üzerinde daha çok duruyordu. Dil bilgisi ilerledikçe Fethi Bey ona Fransız yazarlarını ve kitaplarını tanıttı. Özellikle düşünürlerin kitaplarını okudukça bu iki arkadaş, ülkelerini ilgilendiren sorunlar üzerinde tartışırlardı. Bu tartışmalarda Mustafa Kemal, ders kitapları dışında kitaplar okuyarak edindiği bilgileri arkadaşlarına aktarıyordu.

Manastır Askerî İdadisinde okuduğu sırada genç Mustafa'yı etkileyen önemli olaylardan biri de 1897 yılının başlarında çıkan Türk-Yunan Savaşı'dır. Manastır tam bir seferberlik içindeydi. Sokaklar adam almaz olmuştu. Erkekler davul zurna sesleri arasında askere çağrılıyor, sokaklarda öğrenciler ellerinde bayraklarla yürüyüş yapıyorlardı. Yakın dağlardaki Türk çeteleri Rumlarla kıyasıya dövüşmekteydi. Bir gece Mustafa Kemal ile bir arkadaşı gönüllü olarak askere gitmek amacıyla okuldan kaçtı. Lakin öğrenci oldukları anlaşılınca ikisi de yaka paça okula geri gönderildiler. [Cemil Sönmez, *Atatürk'ün Yetişmesi ve Öğretmenleri, s. 101, 109.* (Düzenlenmiştir.)]

Bu tarihte on altı yaşında olan Mustafa Kemal, olayı şöyle anlatmaktadır:

"Gençlik hayatımın en heyecanlı günlerini yaşadım. Yaşımın küçük olmasına rağmen bu savaşa katılmayı çok istemiştim. Az daha gönüllü müfrezelerin arasına katılıp gidecektim." (Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk, s. 19)*

1. Mustafa Kemal'in yabancı dil öğrenme isteği ve okuduklarını arkadaşlarına aktarması onun hangi kişilik özellikleriyle ilgilidir?

2. Mustafa Kemal hangi duygu ve düşünceyle savaşa katılmak istemiştir?



Etkinlik

Mustafa Kemal'in yetişmesine ve kişiliğinin oluşmasına etki eden öğretmenlerinden birinin yaşamını araştırarak aşağıdaki şemayı doldurunuz.

Yaşamı
....
....
....
....

Adı
....
....

Mustafa Kemal'e Etkisi
....
....
....
....



Etkinlik

Mustafa Kemal'in fikir hayatını etkileyen yerli ve yabancı yazarlardan birinin yaşamını araştırarak aşağıdaki şemayı doldurunuz.

Doğum Yeri
....

Doğum ve Ölüm Tarihi
....

Mustafa Kemal'e Etkisi
....
....
....

Adı
....
....

Düşünceleri
....
....
....

Eserleri
....
....
....

ç. Harp Okulu ve Harp Akademisi

Mustafa Kemal, 1899'da İstanbul'da Harp Okuluna (Görsel 1.10) başladı. Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul, devletin en gelişmiş şehriydi. Burada farklı milletlerden çok sayıda insan yaşıyordu. Dolayısıyla İstanbul çok kültürlü bir yapıdaydı. Mustafa Kemal burada Osmanlı Devleti'nin durumunu da yakından gözlemleyerek ülkenin geleceğiyle ilgili atılması gereken adımlar konusunda fikir geliştirmeye başladı.

Mustafa Kemal'in Harp Okulundaki öğretmenleri arasında, onun kişiliğini etkileyenlerin başında Fransızca Öğretmeni Necip Asım (Yazıksız) Bey, Talim Öğretmeni Rahmi Paşa, Yüzbaşı Naci (İldeniz) Bey ve Teğmen Osman Efendi geliyordu.



Görsel 1.10: *Mustafa Kemal (önde soldan ikinci) Harp Okulu ikinci sınıfta arkadaşlarıyla*

Harp Okulu, Mustafa Kemal’in hem vatan ve millet fikirlerinin olgunlaşmasında hem de Batı'ya yönelik çağdaşlaşma düşüncesinin gelişmesinde önemlidir. Onun vatan, millet ve çağdaşlaşma ile ilgili fikirlerini arkadaşlarıyla paylaşması ve bunları yaymak için bir gazete çıkarmak istemesi kendisinde liderlik özelliklerinin gelişmeye başladığını göstermektedir.

Mustafa Kemal, Harp Okulunun ardından 1902’de Harp Akademisine (Görsel 1.11) başladı. Mustafa Kemal derslerine çalışmanın yanında ülkenin durumuyla ilgili olarak arkadaşlarını bilgilendirmeye çalışıyordu. Ali Fuat (Cebesoy) bu faaliyetleri anılarında şöyle anlatıyor:

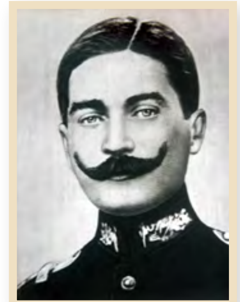
"...Fikirlerimizi, toplamı binleri aşan Harp Okulu öğrencilerine aşılamak için daha kurmay sınıflarına geçmeden gizli bir teşkilat kurmuş birkaç arkadaşın da gayreti ile el yazısı iki nüsha dergi çıkarmıştık. Liderimiz Mustafa Kemal’di. Gelebilecek sorumluluğun en büyük yükü de onun omuzlarında idi. Hürriyet yolundaki faaliyetlerimize kurmay sınıflarında da devam etmeyi kararlaştırmıştık. Harp Akademisinin birinci sınıfının yanında ufak bir dershane vardı. Dergiyi bu dershanede hazırlıyorduk. Sonra gizlice elden ele dolaştırıyorduk." [Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk, s. 61-62.* (Düzenlenmiştir.)]



Görsel 1.11: *Mustafa Kemal (sağ başta) Harp Akademisinde*

Mustafa Kemal (Görsel 1.12) 1905’te Harp Akademisinden kurmay yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu. Aynı yıl içinde merkezi Şam’da olan 5. Orduya atandı.

Mustafa Kemal, öğrenim hayatı boyunca derslere ilgisi ve başarısıyla dikkat çeken bir öğrenci oldu. Bu özellikleri yanında zekâsı, yetenekleri, ileri görüşlülüğü, kararlılığı, liderliği, cesareti ve vatan sevgisiyle tanındı. Özellikle Harp Okulu ve Harp Akademisinde, ülkenin içinde bulunduğu durum ile yakından ilgilendi. Ülke geleceğiyle ilgili arkadaşlarıyla gizli toplantılar yaptı.



Görsel 1.12: *Harp Akademisi döneminde Mustafa Kemal*

Mustafa Kemal’in ülke sorunlarıyla yakından ilgilenmesi onun hangi özellikleriyle ilgilidir?

2. Mustafa Kemal'in Askerî Görevleri

a. 5. Ordu

Mustafa Kemal (Görsel 1.13) askerlik görevine 5. Ordunun merkezi olan Şam'da başladı. Şam ve çevresi karışıklıklar içindeydi. Kabileler hâlinde yaşayan halk, devlete karşı sık sık ayaklanıyordu. Mustafa Kemal devletin merkezî kontrolünün giderek zayıfladığını görüyordu. Arkadaşları ile ülkenin durumuyla ilgili çözüm önerileri geliştirmek amacıyla "Vatan ve Hürriyet" adlı gizli bir cemiyet kurdu. Mustafa Kemal, Vatan ve Hürriyet Cemiyetinin Rumeli'de de gelişmesi için gizlice Selanik'e geldi. Burada arkadaşlarıyla toplantı yaptı, Selanik'te cemiyetin bir şubesini kurdu ve yeniden Şam'daki görevine döndü.



Görsel 1.13: *Mustafa Kemal (önde sol başta) 5. Ordu'da arkadaşlarıyla*



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

Mustafa Kemal:

"Arkadaşlar, bu gece burada sizleri toplama amacım şudur: Ülkenin yaşadığı sonu tehlikeli anları size söylemeye gerek görmüyorum. Bunu tümünüz anlamışsınız. Bu mutsuz ülkeye karşı önemli görevlerimiz vardır. Onu kurtarmak tek amacımızdır. Bugün Makedonya'yı bütün Rumeli'yi yurt topluluğundan ayırmak istiyorlar. Ülkeye yabancı etkinliği ve egemenliği bir ölçüde ve eylemli olarak girmiştir. Tarih, bugün biz çocuklarına bazı büyük görevler yüklüyor. Ben Suriye'de bir cemiyet kurdum. Baskılı yönetimle savaşmaya başladık. Buraya da bu derneğin aslını kurmaya geldim. Şimdilik gizli çalışmak ve örgütü oluşturmak zorunludur. Sizden özveriler bekliyorum. Ezici bir baskılı yönetime başkaldırıyla yanıt vermek ve eskimiş, çürük yönetimi yıkmak, ulusu egemen kılmak, özetle yurdu kurtarmak için sizi göreve çağırıyorum." [Ünsal Yavuz, *Atatürk İmparatorluktan Millî Devlete, s. 23.* (Düzenlenmiştir.)]

1. Mustafa Kemal, ülkenin karşı karşıya olduğu hangi tehlikeler nedeniyle bu cemiyeti kurdu?
2. Mustafa Kemal, ülkenin kurtuluşu için neler yapılması gerektiğini düşünüyor?

b. 3. Ordu

Mustafa Kemal, 1907'de merkezi Manastır'da bulunan 3. Ordu karargâhına tayin oldu. Bu dönemde Vatan ve Hürriyet Cemiyeti Selânik şubesi İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşti ve Mustafa Kemal de bu cemiyete katıldı. İttihat ve Terakki Cemiyeti özellikle 3. Ordu subaylarının gizlice üye oldukları bir cemiyetti. Cemiyetin amacı, Padişah II. Abdülhamit'i tahttan indirmek ve meşrutiyetin yeniden ilanını sağlamaktı.

1908’de İttihat ve Terakki Cemiyetinin başlattığı ayaklanma sonucu Padişah II. Abdülhamit Meşrutiyet’i yeniden ilan etti. Meşrutiyet’in yeniden ilanından sonra Mustafa Kemal, İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenleriyle fikir ayrılığına düştü. Mustafa Kemal, Meşrutiyet’in ilanını ve sonrasında yapılanları yeterli görmüyor, daha köklü değişikliklerin gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Ona göre İttihat ve Terakki Cemiyeti bir an önce parti hâline dönüşmeli ve ordu siyasetten ayrılmalıydı. Ordu içindeki subayların siyasetle uğraşmaları doğru değildi.

Düşünceleri nedeniyle Mustafa Kemal İttihat ve Terakki Cemiyetinden giderek uzaklaştı ve kendisini askerlik görevine verdi. Bu durumu İsmet (İnönü) Bey’e şu sözlerle anlatmıştır:

"İttihat ve Terakki ihtilalinin başında bulunanlar ve sonra hükûmete geçenler bizim yakın arkadaşlarımızdı. Biz ilk safhada bunlarla beraberdik. İhtilal olduktan sonra karşılarına çıktık. 'Ordu bu işe karışmasın, daha doğrusu biz ordu olarak siyasete karışmayalım.' dedik ve bu fikir etrafında kendileri ile mücadele ettik. Anlaşamayarak ayrıldık. Siyasetten biz çekildik ve muharebelerde vazife aldık." (İsmet İnönü, *Hatıralar, s. 136*)

Mustafa Kemal’in İttihat ve Terrakki Cemiyetinden ayrılmasının temel sebebi nedir?

Mustafa Kemal 3. Ordu’da görevini sürdürürken 13 Nisan 1909’da İstanbul’da meşrutiyet yönetimine karşı 31 Mart Vakası olarak adlandırılan bir ayaklanma çıktı. Ayaklanmanın bastırılması için Selanik’te Mustafa Kemal’in kurmay başkanı olduğu Hareket Ordusu (Görsel 1.14) adında bir ordu hazırlandı. Bu orduya Hareket Ordusu adının verilmesi Mustafa Kemal’in teklifi ile gerçekleşti. Hareket Ordusu İstanbul’a gelerek ayaklanmayı bastırdı.



Görsel 1.14: *Mustafa Kemal (sağ başta) Hareket Ordusu subayları ile*

Mustafa Kemal 3. Ordu'da görevliyken sömürge arayışındaki İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmasıyla Trablusgarp Savaşı başladı. Mustafa Kemal bölgeye gönüllü giden subaylar arasında yer aldı (Görsel 1.15). Tobruk ve Derne'de yerli aşiretleri teşkilatlandırarak İtalyanların ülke içinde ilerlemelerine izin vermedi. İlk askerî başarısını Trablusgarp'ta kazanan Mustafa Kemal, bu görevi sırasında binbaşılığa terfi etti.

Trablusgarp Savaşı'nın sona ermesinden sonra İstanbul'a gelen Mustafa Kemal II. Balkan Savaşı'nda Gelibolu Yarımadası'nda görev yaptı. Edirne'nin geri alınmasına katkıda bulundu.



Görsel 1.15: *Mustafa Kemal Trablusgarp'ta silah arkadaşlarıyla*

Mustafa Kemal'in kararlı, çalışkan, ileri görüşlü kişilik yapısının askerî başarılarına katkıları nelerdir? Tartışınız.

c. Sofya

Balkan Savaşlarından sonra Mustafa Kemal (Görsel 1.16), Bulgaristan'ın başkenti Sofya'daki Osmanlı elçiliğinde askerî ataşe (Ataşemiliter) olarak görev yapmaya başladı (1913). Bu görevi sırasında Bulgaristan'da yaşayan Türklerin sorunlarına çözüm bulmaya çalıştı. Sofya, sosyal ve kültürel bakımdan oldukça canlı bir şehirdi. Mustafa Kemal burada sosyal ve kültürel faaliyetlere katılarak kendisini geliştirdi. Avrupa devletlerinin temsilcileriyle görüşmeler yaptı, parlamento çalışmalarını takip etti.



Görsel 1.16: *Sofya Askerî Ataşesi Mustafa Kemal arkadaşlarıyla*

Mustafa Kemal'in askerlik hayatıyla ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için *https://ata.msb.gov.tr* adresini ziyaret edebilirsiniz.

Mustafa Kemal'in görev yaptığı yerlerin sosyal ve kültürel yapıları arasındaki benzerlikler, farklılıklar nelerdir? Açıklayınız.



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"Mustafa Kemal görevlerine ciddi olarak sarılmıştı. Fethi Bey'le ikisinin düşüncesi, bu görevin askerî olduğu kadar siyasi olduğu yolundaydı. Memleketi yakından tanımak ve özellikle nüfuzlu Türk azınlığıyla daha yakın ilişki kurmak çabasına girişti. Türklerin oturduğu bölgeleri dolaştı. Bundan başka bir parlamento rejiminin nasıl işlediğini de gözüyle görüp öğrenecekti. Mustafa Kemal, Meclis'in balkonunda oturur, görüşmeleri dikkatle izler, ileride yararlanmak üzere bu görüşmeleri incelerdi; tıpkı bir savaş alanında askerî taktikleri incelediği gibi. (...) Mustafa Kemal Bulgaristan Türklerinde, milliyetçi bir bilinç uyandırmak istiyordu. Bunun için, elçilik yoluyla, iki Türkçe gazeteyi elinin altında bulunduruyor, haber ve yorumlarına istediği gibi yön veriyordu." [Lord Kinross (İngiliz yazar), *Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu, s. 86-87.* (Düzenlenmiştir.)]

1. Mustafa Kemal Sofya'da hangi çalışmaları yapmıştır?
2. Sofya'daki görevi, Mustafa Kemal'in fikir hayatına hangi katkıları yapmıştır?



Etkinlik

Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Mustafa Kemal'in okuduğu okulları ve askerî görevlerini sırasıyla yazınız.	Mustafa Kemal'in okuduğu okulların ve askerî görevlerinin bulunduğu yerleri yazınız.
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....



Etkinlik

Mustafa Kemal'i etkileyen unsurların onun fikir hayatına katkılarını aşağıdaki şema üzerine yazınız.

Öğretmenleri: ....

Avrupa'daki fikir akımları: ....

Yaşadığı yerler: ....

Türk ve Avrupalı yazarlar: ....

B. XX. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ

Osmanlı Devleti XVI. yüzyılda üç kıtaya yayılmış topraklarıyla siyasi bakımdan gücünün zirvesine ulaşmıştı. Ancak XVI. yüzyılın sonlarından itibaren devlet teşkilatında ve askerî alanlarda bozulmalar başladı. Bunun sonucunda Avrupa devletleri karşısında üstünlüğünü yitirdi. Osmanlı Devleti'nin zayıflamasına karşılık Avrupa, önemli bir gelişme sürecine girdi. Ekonomik olarak güçlendi, eğitim, bilim, sanat ve düşünce hayatında önemli ilerlemeler gösterdi. Osmanlı Devleti içteki gerilemeyi ve kötü gidişatı ıslahat hareketleriyle engellemeye çalıştı. Avrupa orduları karşısında alınan yenilgiler ve toprak kayıpları Osmanlı Devleti'ni Avrupa'daki ilerlemeleri izlemeye yöneltti. XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti, Avrupa'yı örnek alarak düzenlemeler yapmaya başladı. Tüm ıslahat hareketlerine rağmen XX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti yıkılmanın eşiğine gelmişti. Devlet siyasi, sosyal ve ekonomik olarak birçok sorunla karşı karşıyaydı.

1. Siyasi Durum

XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti varlığını sürdürebilmek için Avrupalı devletlerin kendi aralarındaki çıkar çatışmalarından yararlanmaya çalıştı. Önce İngiltere ve daha sonra Almanya ile ittifaklar kurarak denge politikası izlemeye ve toprak bütünlüğünü korumaya çalıştı. Osmanlı Devleti sömürgecilik yarışında Avrupalı devletlerin hedefi durumundaydı. Mısır, Cezayir, Tunus gibi birçok toprağı İngiltere ve Fransa tarafından işgal edilmişti. Rumeli'de yaşayan azınlıklar, Fransız ihtilali ile yayılan milliyetçilik düşüncesinin etkisiyle ayaklanmalar çıkarıyorlardı. Avrupalı devletler bu ayaklanmaları destekliyor ve azınlıkların haklarını koruma gerekçesiyle Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale ediyorlardı.

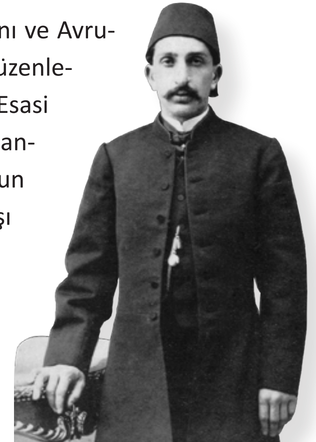
Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecinin hızlandığı bu dönemde devlet adamları ve aydınlar, devleti dağılmaktan kurtarmak için Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık fikir akımlarını ileri sürdüler (Tablo 1.1).

Tablo 1.1: *Fikir akımları*

Osmanlıcılık	Devlet içinde yaşayan tüm milletleri, hiçbir ayrım yapmaksızın, Osmanlı toplumu hâlinde birleştirmeyi hedefliyordu.
İslamcılık	Müslüman toplulukların devletten ayrılmasını önlemeyi ve bütün Müslümanları halifenin yani padişahın çevresinde toplamayı amaçlıyordu.
Türkçülük	Türk milletine millet olma bilincini vermeyi ve bu sayede, milletin geleceğine sahip çıkmasını sağlamayı amaçlıyordu.
Batıcılık	Osmanlı Devleti'nin güçlenmesi için Batı'nın örnek alınması gerektiğini savunan fikir akımıydı.

Osmanlı Devleti, toprak bütünlüğünü korumak, azınlıkların ayaklanmalarını ve Avrupalı devletlerin iç işlerine karışmasını engellemek için devlet yönetiminde düzenlemeler yaptı. Tanzimat (1839) ve Islahat (1856) Fermanları ilan edildi. Kanun-ı Esasi (1876) adıyla anayasa hazırlanarak meşrutiyet yönetimine geçildi. Genç Osmanlılar (Jön Türkler) adı verilen aydınların çabalarıyla ilan edilen I. Meşrutiyet uzun sürmedi. Padişah II. Abdülhamit (Görsel 1.17) 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı devam ederken Kanun-ı Esasi'nin kendisine verdiği hakla Meclisi süresiz kapattı (1878).

Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Meşrutiyet'in ilanı yukarıdaki fikir akımlarından hangisiyle daha çok ilgilidir? Neden?



Görsel 1.17: *II. Abdülhamit (1842-1918)*

Mebusan Meclisinin (Görsel 1.18) kapatılması ve Meşrutiyet yönetimine son verilmesi üzerine Meşrutiyet yanlıları İttihat ve Terakki Cemiyetini kurarak örgütlenmeye başladılar. Gizli bir cemiyet olan İttihat ve Terakki 1889'da "İttihad-ı Osmanî Cemiyeti" adıyla Askerî Tıp Okulunda okuyan beş öğrenci tarafından kuruldu. Zaman içinde güçlenen ve üye sayısı artan cemiyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak adını değiştirdi. Avrupa'da da teşkilatlanan cemiyet, Osmanlıcılık düşüncesini savunanlar tarafından kurulmasına rağmen zaman içinde Türkçülük, Batıcılık gibi düşünceleri taşıyan kişilerle giderek büyüdü. Kanun-ı Esasi'nin uygulanmasını, Meclis'in yeniden açılmasını istiyordu. Sultan II. Abdülhamit'i Meclis'i haksız yere kapatmakla ve baskı yönetimi uygulamakla suçluyordu. Halkın meşrutiyet yönetimi sayesinde devlet yönetiminde temsil edilmesiyle azınlık isyanlarının sona ereceğini ve devletin gerileyişinin son bulacağını savunuyordu. Özellikle Rumeli'de görev yapan subaylar arasında taraftar bulmuştu. 1908'de İngiltere kralı ve Rus Çarı Reval'de bir araya gelerek "hasta adam" olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ni parçalamak konusunda anlaştılar. Bu gelişme İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerini telaşlandırdı.

1908'de harekete geçen İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi subaylar Rumeli'de ayaklandılar. Enver ve Niyazi Beyler gibi subayların öncülüğündeki ayaklanma kısa sürede büyüdü. Ayaklanmanın tüm ülkeye yayılmasından endişe eden II. Abdülhamit Kanun-ı Esasi'yi yeniden yürürlüğe koyarak II. Meşrutiyet'i ilan etti (23 Temmuz 1908). Seçimler yapılarak Mebusan Meclisi açıldı. İttihat ve Terakki Cemiyeti fırka hâlini alırken, Osmanlı Ahrar Fırkası, İttihad-ı Muhammedi Fırkası gibi fırkaların kurulmasıyla Osmanlı'da ilk defa çok partili hayat başladı. Meşrutiyet'in yeniden ilanı sonrasında devam eden iç karışıklıklar sonucu 1908'de Bulgaristan bağımsızlığını ilan etti. Aynı yıl Yunanistan, Girit'i; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da Bosna'yı topraklarına kattığını açıkladı.


Görsel 1.18: *Mebusan Meclisi*



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"Doğrusu ilk meşrutiyet yılını anlatmak için başka söz bulamıyorum. Biz çocuklar ve sokak halkı ağzımıza o günkü gazete ve meydan nutuklarından hangi parola verilmişse onunla bağrışıp çağrışıyoruz. Reval buluşmasında paylaşmamız konuşulmuş. Meşrutiyet bizi bu tehlikeden kurtarmış! Avrupa'dan ve sürgünlerden kahramanlar geliyor. Kimler bunlar? Pek çoğunu bilmiyoruz. Resimli dergilerde hocalarla papazların, Bulgar çetesi Sandanski ile Türk subaylarının, kucaklaşan resimleri çıkıyor. İttihatçılar Selanik'te. Bu bir gizli komite. Sadrazam yine ak sakallı Said Paşa. O gider, yerine ikinci bir Sultan Hamid veziri, ak sakallı Kamil Paşa gelir. Şimdi elli beş yıl uzaktan bakılınca görülüyor ki ihtilalin ne lideri var ne güdümü ne de programı var. Kanun-ı Esasi yürürlüğe girdi mi, her şey yoluna girecek, hatta biz çocukların ve halkın gazetelerden nutuklardan anlayabildiğimize göre son padişahların kaybettiklerine bugün yarın kavuşma havası içindeyiz. Birden ortaya Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i topraklarına katacağı haberi çıktı. Bosna-Hersek'ten sonra Bulgaristan'ın bağımsızlığı, onun arkasından Girit! Gerçekte hiçbiri yeni bir mesele değildi. Bosna-Hersek'in ve Girit'in bize bağlılığı da Bulgaristan'ın Prensliği de laftaydı." (Falih Rıfkı Atay, *Batış Yılları, s.39*)

1. Meşrutiyet yönetiminden neler beklenmektedir?
2. Meşrutiyetin ilanı sonrasında hangi sorunlarla karşılaşılmıştır?



Etkinlik

Aşağıdaki II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında basılan kartpostalı inceleyerek kartpostalın yanındaki soruları cevaplayınız.



Görsel 1.19

1. Kartpostalın ortasında farklı dillerde "Yaşasın hürriyet, musavat (eşitlik), uhuvvet (kardeşlik) ve adalet yazmasının sebebi ne olabilir?
2. Kartpostalda üstte yer alan kişi kim olabilir? Neden?
3. Kartpostalda yer alan kişiler neden ellerinde bayraklarla toplanmış olabilir?

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra meşrutiyet yönetimine ve İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı tepki gösterenler İstanbul'da bir ayaklanma çıkardılar (1909). 31 Mart Vakası olarak adlandırılan bu ayaklanmada İttihat ve Terakki Cemiyetinde muhalif olanların kışkırttığı Avcı Taburu askerlerinin desteğiyle isyan giderek büyüdü. Bunun üzerine İttihat ve Terakki Cemiyetinin etkin olduğu Selanik'te bir ordu hazırlandı. Mustafa Kemal'in kurmay başkanı olduğu ve Mahmut Şevket Paşa'nın komutasını üstlendiği Hareket Ordusu İstanbul'a gelerek ayaklanmayı kısa sürede bastırdı. Padişah II. Abdülhamit ayaklanmadan sorumlu tutularak tahttan indirildi. Tahta II. Abdülhamit'in kardeşi V. Mehmet Reşat getirildi.

XX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti arka arkaya topraklarını düşmanlarına karşı savunmak durumunda kaldı. 1870'te siyasi birliğini sağlayan İtalya Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son toprağı olan Trablusgarp'a saldırdı (1911). İtalya'nın amacı Trablusgarp'ı sömürgeleştirerek sanayisini güçlendirmek, ham madde ve yeni pazar elde etmekti. İngiltere ve Fransa gibi devletlerin onayını almıştı. Osmanlı Devleti güçlü bir donanmaya sahip olmadığı için Akdeniz üzerinden bölgeye asker gönderemiyordu. Mısır İngilizlerin işgali altında olduğundan karadan da bölgeye ordu yollamak mümkün değildi. Bu nedenle bölgeye Mustafa Kemal, Enver, Fethi Beyler gibi gönüllü subaylar kimlik değiştirerek gönderildi. Bu subayların başarılı çalışmaları nedeniyle Trablusgarp'ta iç bölgelere ilerleyemeyen İtalya, Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için Ege Denizi'nde bulunan On İki Ada'yı işgal etti. I. Balkan Savaşı'nın da başlaması üzerine Osmanlı Devleti, İtalya ile 1912'de Ouchy (Uşi) Antlaşması'nı imzalayarak savaşa son verdi. Bu antlaşma ile Trablusgarp İtalya'ya bırakıldı. On iki Ada da geçici olarak İtalya'ya bırakıldı.

Gönüllü subayları Trablusgarp'ı savunmaya çalışırken Rusya'nın kışkırtmasıyla Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ Osmanlı'nın Rumeli'deki topraklarını (Harita 1.1) paylaşmak için saldırıya geçti (1912). Böylece I. Balkan Savaşı başladı.



Harita 1.1: *I. Balkan Savaşı Öncesi Balkanlar*

Savaşa hazırlıksız yakalanan Osmanlı Devleti bölgedeki askerlerini kısa süre önce terhis etmişti. Bu durumu Talat Paşa anılarında şu sözlerle anlatıyor:

> "Hükûmet, Avrupa'nın bu savaşa izin vermeyeceği kanısıyla olacak, eğitim amacıyla silah altına çağrılmış kıtaları yani aşağı yukarı 100 bin kişiyi terhis etmişti. Ancak savaş çıkınca ordu tuhaf bir durumda kaldı. Bir yandan kıtalar terhis edilirken öte yandan yeni kıtalar silah altına alınıyor ve kadrolar değiştiğinden ne subaylar askerleri ne de askerler subayları tanıyordu." (Alpay Kabacalı, *Talat Paşa'nın Anıları, s. 26.*)

Dört cephede birden savaşmak zorunda kalan Osmanlı Devleti karşısında Bulgaristan Kırklareli ve Edirne'yi alıp Çatalca'ya kadar ilerledi. Yunanistan, Selanik'i ve Ege Adaları'nı işgal etti. Sırbistan, Üsküp ve Manastır'ı işgal ederken Karadağ İşkodra'yı ele geçirdi. Bütün bu gelişmeler yaşanırken Arnavutluk bağımsızlığını ilan etti. Osmanlı Devleti I. Balkan Savaşı'nda mağlup olarak Londra Antlaşması'nı imzaladı (30 Mayıs 1913). Midye-Enez hattının doğusuna çekilerek Edirne, Kırklareli ve Makedonya topraklarını kaybetti.



Harita 1.2: *Balkan Savaşları sonunda Balkan Ülkeleri*

I. Balkan Savaşı'nda Bulgaristan büyük toprak kazancı elde etmişti. Bulgaristan, kendisine karşı ittifak kuran Yunanistan ve Sırbistan'a saldırdı. Karadağ ve Romanya da Bulgaristan'a savaş ilan etti (10 Temmuz 1913). Osmanlı Devleti de Bulgaristan'a savaş açarak Edirne ve Kırklareli'yi geri aldı (Harita 1.2) (1913). Bulgaristan mağlup oldu. II. Balkan Savaşı'ndan sonra Balkan Devletleri aralarında imzaladıkları Bükreş Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden aldıkları yerleri paylaştılar (10 Ağustos 1913). Osmanlı Devleti Bulgaristan ile İstanbul Antlaşması'nı imzaladı (29 Eylül 1913). Bu antlaşma ile Meriç Nehri sınır kabul edildi. Edirne, Dimetoka, Kırklareli Osmanlılarda kaldı. Yunanistan ile 14 Kasım 1913'te imzalanan Atina Antlaşması'na göre Batı Trakya, Yanya, Girit ve Selanik Yunanistan'a bırakılarak Meriç Nehri iki ülke sınırı kabul edildi. Gökçeada, Bozcaada ve Meis Adaları dışındaki Ege Adaları Yunanistan'a bırakıldı. Sırbistan ile 13 Mart 1914'te imzalanan İstanbul Antlaşması ile Sırbistan'da kalan Türk ve Müslümanların Balkan Savaşları Osmanlıcılık fikir akımının geçerliliğini kaybettiğini gösteriyordu.

2. Sosyal Durum

I. Balkan Savaşı'nda kaybedilen yerlerde yaşayan Müslüman halk, topraklarını terk ederek İstanbul ve Anadolu'ya göç etti. Göç eden halkın barınma ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması devlete ağır bir yük getirdi. Göç edenlerin konut, beslenme, sağlık gibi sorunları uzun süre çözülemedi. Toprak kayıpları sonucu devletin genel nüfusu azalırken kaybedilen yerlerde yaşayan Müslüman halkın Osmanlı topraklarına göç etmesiyle Müslüman nüfusun oranı arttı.



Etkinlik

I. Balkan Savaşı sonrasında Müslüman halkın göçünü gösteren aşağıdaki temsilî resmi inceleyiniz. Göç eden halkın karşılaştığı güçlüklerden hangilerini görüyorsunuz? Açıklayınız.



Görsel 1.20: *I. Balkan Savaşı'nda göç eden Müslümanlar (La Petit Journal gazetesinden)*

3. Ekonomik Durum

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda Avrupa'dan borç almaya başlamış ve bu yüzyılın sonunda borçlarını ödeyemez hâle gelmişti. Osmanlı Devleti'nin borçlandığı devletlerin alacaklarını tahsil etmesi için 1881'de Düyûn-ı Umûmiye (Genel Borçlar İdaresi) kuruldu. Düyûn-ı Umûmiye Osmanlı Devleti'nin birçok gelirine el koydu.

Osmanlı ekonomisi büyük oranda tarıma dayalıydı. Ancak uzun süredir devam eden savaşlar nedeniyle tarımda çalışması gereken nüfusun cephelerde olması üretimi olumsuz etkiledi. Mevcut üretim ilkel yöntemlerle gerçekleştiriliyordu. Tarımda makineleşmeye geçilememişti. Sulama imkânları kısıtlıydı. Arazilerin önemli bölümü modern tarım yöntemleri uygulanmadığı için ekilip biçilemiyordu. Ulaşım imkânları kısıtlı olduğundan ticaret yeterince gelişmemişti. Ticaret büyük oranda azınlıkların elindeydi. Avrupa, sanayi inkılabı sonucunda üretimi fabrikalara taşımıştı. Sanayisi gelişmemiş Osmanlı Devleti, Avrupalı devletler için bir ham madde kaynağı ve pazar durumundaydı. Avrupa'da üretilen ürünler kapitülasyonlar nedeniyle Osmanlı topraklarında kolayca yaygınlaştı. Böylece Osmanlı Devleti Avrupalı devletlerin açık pazarı hâline geldi. Osmanlı üreticileri, el tezgâhlarında üretim yaptıkları ve ucuz Avrupa malları ile rekabet edemedikleri için üretimi azaltmak zorunda kaldı.

XIX. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nin ekonomik bağımsızlığından söz edilebilir mi? Neden?

C. I. DÜNYA SAVAŞI VE OSMANLI DEVLETİ

1. Savaşın Sebepleri ve Başlaması

1914-1918 yılları arasında gerçekleşen I. Dünya Savaşı'nın birçok sebebi bulunmaktadır. Savaşın sebeplerini XIX. yüzyıldaki gelişmelerde aramak gerekir. Sanayi İnkılabı sonucu Avrupa ülkeleri fabrikaları için gereken ham maddeyi yeni sömürgeler elde ederek sağlamaya çalıştı. Bu sanayileşme rekabetinde 1870'te İtalya, 1871'de Almanya siyasi birliklerini sağlayarak, İngiltere ve Fransa ile çatışmayı göze alarak sömürge yarışına girdi. İngiltere ve Fransa, Almanya ve İtalya'ya karşı birlikte hareket etmeye başladı. Devletler arasındaki rekabet ve çatışmalar Avrupa'da iki blokun ortaya çıkmasına neden oldu (Tablo 1.2). 1882'de Almanya, İtalya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Üçlü İttifak (Bağlaşma) grubunu meydana getirdiler. 1907'de Üçlü İttifaka karşı İngiltere, Fransa ve Rusya Üçlü İtilaf (Anlaşma) grubunu oluşturdular. Bu bloklaşma silahlanma yarışının daha da artmasına ve I. Dünya Savaşı'nın kısa sürede yayılmasına neden oldu.

Tablo 1.2: I. Dünya Savaşı'nın Sebepleri

I. Dünya Savaşı'nın Sebepleri	
Genel Sebepler	Devletler arasındaki ham madde ve pazar arayışındaki rekabetin yol açtığı sömürgecilik yarışı. Devletler arasındaki bloklaşmalar ve silahlanma yarışının hızlanması. Fransız İhtilali'nin dünyaya yaydığı milliyetçilik düşüncesi.
Özel Sebepler	Fransa'nın 1871'de Sedan Savaşı'nda kaybettiği Alsace Lorraine (Alsas-Loren) bölgesini Almanlardan geri almak istemesi. İngiltere ile Almanya arasında ekonomik alanda üstünlük mücadelesi. Almanya ve İtalya'nın siyasi birliklerini tamamlayarak sömürgecilik rekabetine katılmaları. İtalya'nın Akdeniz'e egemen olma düşüncesi. Rusya'dan Balkanlarda yaşayan Slavları kendi idaresinde birleştirme isteği (Panslavizm) ve sıcak denizlere ulaşma amacı. Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın Balkanlara hâkim olma mücadelesi. Japonya'nın Büyük Okyanus çevresindeki sömürge arayışı.

28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdı Franz Ferdinand (Franz Ferdinant) (Görsel 1.21), Saraybosna'yı ziyareti sırasında bir Sırp tarafından öldürüldü. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdın ölümünden Sırbistan'ı sorumlu tutarak bu devlete savaş ilan etti (28 Temmuz 1914). Böylece I. Dünya Savaşı başladı.



Görsel 1.21: *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliahdı Franz Ferdinand (1863-1914)*

Almanya müttefiki olan Avusturya'nın yanında yer aldı ve Rusya ile Fransa'ya savaş ilan etti. İngiltere'nin de Fransa ve Rusya'ya destek vererek Almanya'ya savaş ilan etmesiyle savaş Avrupa'ya yayıldı. Avrupa'da başlayan savaş, Japonya'nın Uzak Doğu'da bulunan Almanya'nın sömürgelerine saldırmasıyla Uzak Doğu'ya sıçradı. İtalya savaş başladıktan sonra bir süre tarafsız kaldı. Ancak daha sonra Batı Anadolu kendisine vaat edildiği için İtilaf Devletleri grubunda savaşa girdi. Osmanlı Devleti, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, ABD gibi birçok devletin katıldığı savaş bir dünya savaşı hâlini aldı (Tablo 1.3).

I. Dünya Savaşı'nı daha önce Avrupa'da başlayan savaşlardan ayıran özellikler nelerdir?

Tablo 1.3: I. Dünya Savaşı'nın Tarafları

I. Dünya Savaşı'nın Tarafları		
	İtilaf Devletleri	İttifak Devletleri
Savaş öncesinde	İngiltere Fransa Rusya	Almanya Avusturya-Macaristan İtalya
Savaş sırasında	İngiltere, Japonya Fransa, Yunanistan, İtalya Rusya, Romanya Sırbistan, ABD, Brezilya	Almanya Avusturya-Macaristan Osmanlı Devleti Bulgaristan

I. Dünya Savaşı başında Avrupa'da sınırlar şu şekildeydi:



Harita 1.3: *I. Dünya Savaşı başında Avrupa (1914)*

2. Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girişi

I. Dünya Savaşı başladıktan sonra Osmanlı Devleti tarafsızlığını ilan ederek kapitülasyonları tek taraflı kaldırdığını açıkladı. Balkan Savaşlarının yol açtığı yıkım henüz onarılamamıştı. Halk yorgun, devlet ekonomik yönden zor durumdaydı. Ordu yeni bir yapılanma içindeydi. Yaşı ilerlemiş birçok üst rütbedeki subay emekli edilmişti. Devlet adamlarının bir kısmı savaşta tarafsız kalınması gerektiğine inanırken Harbiye Nazırı Enver Paşa (Görsel 1.22) ve ona bağlı bir grup, İttifak Devletleri bloku içinde savaşa girilmesini savunuyordu. Bu grup, savaşı İttifak blokunun kazanacağını ve Osmanlı Devleti'nin bu sayede daha önce kaybettiği bazı toprakları geri alacağını düşünüyordu.

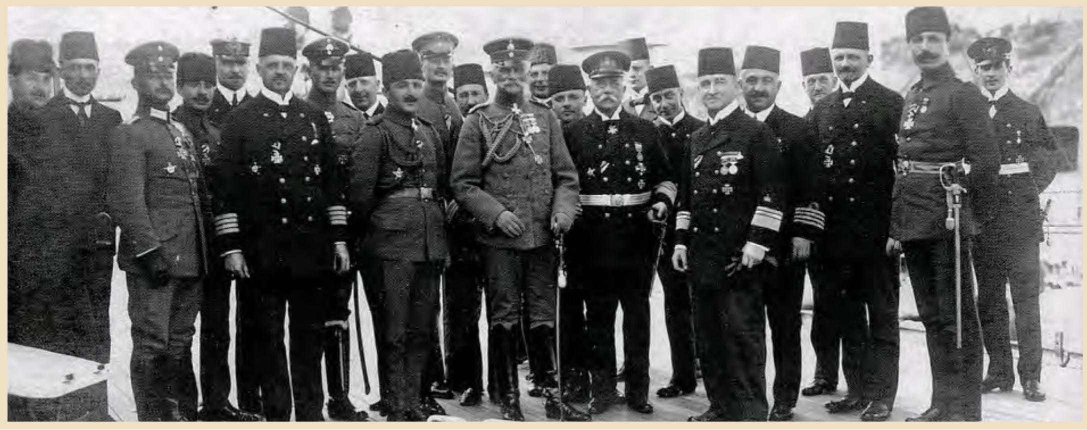


Görsel 1.22: *Harbiye Nazırı Enver Paşa (1881-1922)*

İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti'nin savaşta tarafsız kalmasını istiyordu. Birtakım gizli anlaşmalarla Osmanlı Devleti'nin topraklarını aralarında paylaşmışlardı. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin kendileriyle ittifak girişimine olumsuz yanıt verdiler.

İtilaf Devletleri grubunun olumsuz yanıtı karşısında Osmanlı Devleti, Enver Paşa'nın da etkisiyle Almanya ile ittifak arayışına girdi. Almanya İtilaf Devletlerinin aksine Osmanlı Devleti ile ittifak kurmaya sıcak bakıyordu. Almanya'ya göre Osmanlı Devleti savaşa girdiğinde yeni cepheler açılacağı için İngiltere ve Rusya bazı birliklerini Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmak zorunda kalacaktı. Böylece Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın Avrupa cephelerinde yükü azalacaktı. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin İngilizlerin elindeki Süveyş Kanalı'nı ele geçirerek Mısır'a hâkim olmasıyla İngiltere'nin sömürgeleriyle bağlantısı kesilecekti. Halife unvanı taşıyan Osmanlı padişahının cihat ilan etmesiyle İtilaf Devletlerinin sömürgelerindeki Müslümanlar ayaklanarak özellikle İngiltere, Fransa ve Rusya'yı zor durumda bırakacaktı.

Osmanlı Devleti ile Almanya arasında 2 Ağustos 1914'te gizli bir ittifak anlaşması imzalandı. Bu ittifak anlaşmasından sonra Goeben (Goben) ve Breslau (Breslav) adlı Alman savaş gemileri İngiliz donanmasının takibinden kaçarak Osmanlı'ya sığındı. Osmanlı Devleti tarafsızlığını bozmamak için gemileri satın aldığını duyurdu ve gemilere Yavuz (Görsel 1.23) ve Midilli adlarını verdi. Yavuz ve Midilli'nin dâhil olduğu Osmanlı donanması Karadeniz'e geçerek 29 Ekim 1914'te Rusya'nın limanlarını bombaladı. Önce Rusya, ardından İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Osmanlı Devleti de 11 Kasım 1914'te İtilaf Devletlerine savaş ilan ederek I. Dünya Savaşı'na girdi (Harita 1.4).

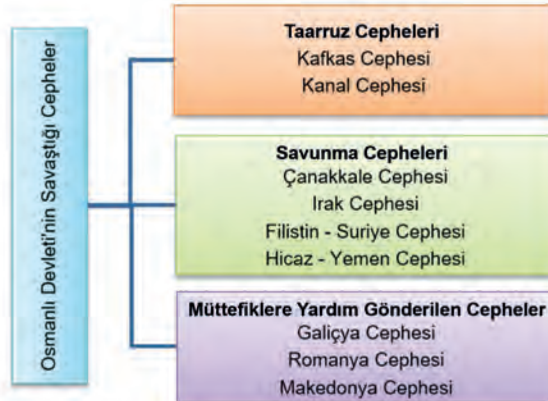


Görsel 1.23: *Enver Paşa, Türk ve Alman subaylarla Yavuz zırhlısında*

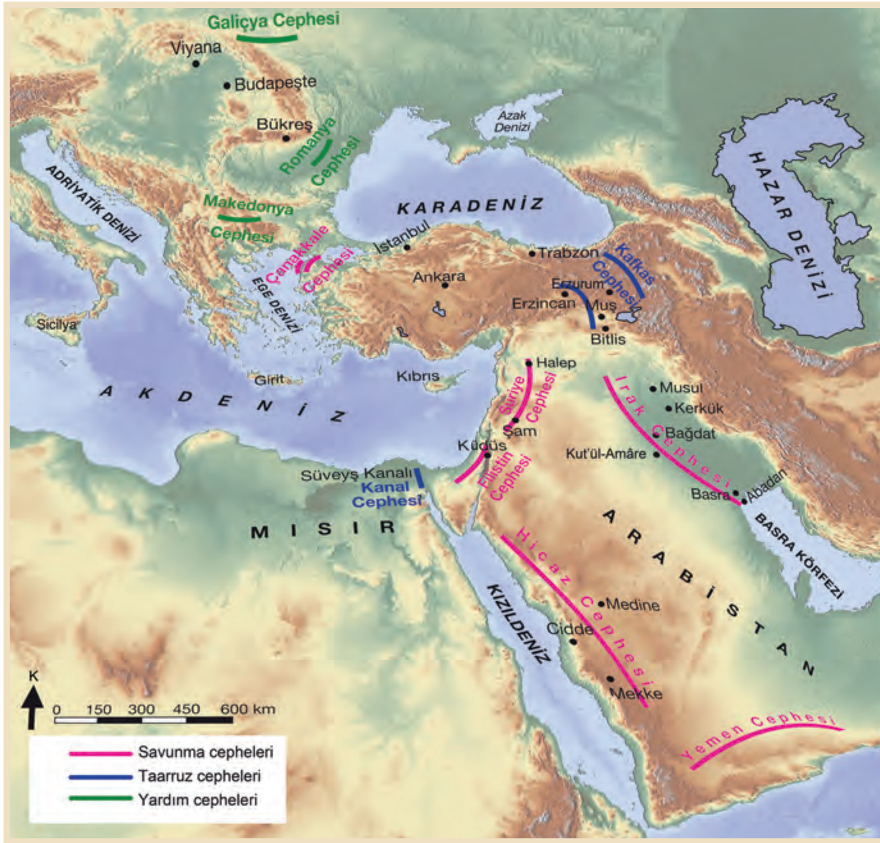
3. Osmanlı Devleti'nin Savaştığı Cepheler

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin savaştığı cepheler üç gruba ayrılır (Tablo: 1.4).

Tablo: 1.4 *Osmanlı Devleti'nin Savaştığı Cepheler*



Osmanlı ordusu I. Dünya Savaşı'nda şu bölgelerde savaştı:



Harita 1.4: *I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunun savaştığı cepheler*

Savaş Osmanlı Devleti'nin hangi topraklarında yoğunlaşmıştır? Neden?

a. Taarruz Cepheleri

Kafkas Cephesi ve 1915 Olayları

Kafkas Cephesi'nde Osmanlı ordusu Ruslara karşı savaştı. Bu cephede Rus ordusunun bir bölümünü Kafkaslarda tutarak Avusturya-Macaristan ve Almanya'nın Doğu Avrupa'daki yükü azaltılmak istenmiştir. Ayrıca Kafkaslardaki petrol kaynaklarına hâkim olmak, Rus işgalindeki Kars ve Ardahan'ı geri almak ve Kafkaslar üzerinden Orta Asya Türkleri ile birleşmek amaçlanmıştır.

Cephede Rus ordusunun ilk taarruzunun durdurulmasından sonra Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa komutasında Aralık 1914'te Sarıkamış yönünde taarruza geçildi. Ancak böylesi bir harekât için gerekli hazırlık yapılmamıştı. Bu nedenle Osmanlı ordusu şiddetli soğuk, yoğun kar yağışı, yolların elverişsizliği, açlık ve salgın hastalıklar gibi nedenlerle çok sayıda şehit ve yaralı verdi. Rus ordusu 1916'da taarruza geçerek Erzurum, Muş, Bitlis, Trabzon, Bayburt, Van ve Erzincan'ı ele geçirdi. Çanakkale Cephesi'nden sonra Kafkas Cephesi'nde kolordu komutanlığına getirilen Mustafa Kemal Paşa başarılı bir harekât ile Muş ve Bitlis'i işgalden kurtardı.

1917'de Rusya'da Bolşevik İhtilali çıktı ve Çarlık yönetimi yıkıldı. Yeni yönetim ile Osmanlı Devleti arasında Erzincan Ateşkes Antlaşması imzalandı (18 Aralık 1917). Daha sonra yeni yönetim 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması'yla işgal ettikleri yerlerden çekildi. Bölgede Ermeni saldırılarına engel olmak ve Azerbaycan'daki Türklere yardım ulaştırmak için Kafkas İslam Ordusu adıyla bir birlik oluşturup harekete geçildi. Kafkas İslam Ordusu, Bakü'ye kadar ilerleyerek Hazar Denizi kıyısına ulaştı (1918).


Görsel 1.24: Kafkas Cephesi'nde Ruslarla iş birliği yapan bir Ermeni çetesi

Kafkas Cephesi'nde Ermenilerin bir kısmı çeteler kurarak Rus ordusuyla birlikte hareket etti. Yüzyıllarca huzur ve refah içinde yaşadıkları Osmanlı Devleti'ne isyan eden Ermeniler (Görsel 1.24), I. Dünya Savaşı'nı bağımsız bir devlet kurmak için fırsat gördü. Osmanlı Devleti'nin hiçbir bölgesinde çoğunluğu oluşturmadıkları hâlde bağımsız bir devlet kurma hevesine kapılan bazı Ermeniler, sivil halkı katletti. Hatta kendilerine destek olmayan Ermenileri de öldürdüler.

Osmanlı Devleti Ermeni çetelerin faaliyetlerine engel olmak ve ülke içinde güvenliği sağlamak için birtakım önlemler aldı. Önce 24 Nisan 1915'te bir genelgeyle Ermeni komitelerinin faaliyetlerini yasaklayarak Hınçak ve Taşnak komitesinin bürolarını kapattı. Ardından 27 Mayıs 1915'te Sevk ve İskân Kanunu'nu yayınladı. Bu kanun Tehcir yani zorunlu göç kanunu olarak da adlandırılır. Kanun Ruslarla iş birliği içinde olan, isyan hareketine karışan Ermenilerin Anadolu'nun güneyindeki güvenli yerlere naklini öngörüyordu. Göç esnasında alınan tedbirlerle Ermenilerin can ve mal güvenliği sağlanmaya çalışıldı. Ancak alınan tedbirlere rağmen salgın hastalıklar ve eşkıyaların saldırıları nedeniyle ölümler gerçekleşti. Savaş döneminin zorlu şartları nedeniyle ölümlerden Türkler de etkilendi. Osmanlı Devleti göç esnasında görevlerinde ihmali görülenleri cezalandırdı. Savaşın sona ermesiyle 31 Aralık 1918'de Geri Dönüş Kararnamesi yayımlandı ve Ermenilerin geri dönmelerine izin verildi.

1915 Olayları ile Sevk ve İskân Kanunu Ermeniler tarafından kendilerini ortadan kaldırmaya yönelik bir soykırım gibi gösterildi. 24 Nisan'da yayınlanan genelge nedeniyle Ermeniler bu günü 1915 olaylarının yıl dönümü olarak anmaktadırlar. Günümüzde de ülkemiz, dünya kamuoyuna karşı soykırım suçlamasıyla itham edilmeye çalışılmakta ancak soykırım olduğuna ilişkin güvenilir kaynaklar olmadığı için tüm bu suçlamalar propaganda faaliyetinin ötesine geçememektedir.



Soykırım bir insan topluluğunu ulusal, dinsel vb. sebeplerle yok etme amaçlı her türlü eylemdir. Birleşmiş Milletlerin Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ne göre bir eylemin soykırım olarak nitelendirilebilmesi için, belirli bir insan topluluğunun; milliyeti, ırkı, etnik kökeni veya dini dolayısıyla tümünün ya da bir bölümünün yok edilmesi niyetinin bulunması gerekir. Şu eylemler soykırım olarak kabul edilmektedir:

- Topluluk üyelerini öldürmek,
- Topluluk üyelerine ciddi fiziki veya zihinsel zarar vermek,
- Topluluk üyelerini bilerek tamamen ya da kısmen fiziksel yok oluşa götürecek yaşam şartlarına tabi tutmak,
- Topluluktaki yeni doğumları kasıtlı olarak engellemek,
- Topluluğun çocuklarını zorla başka bir gruba transfer etmek.



Kanal Cephesi

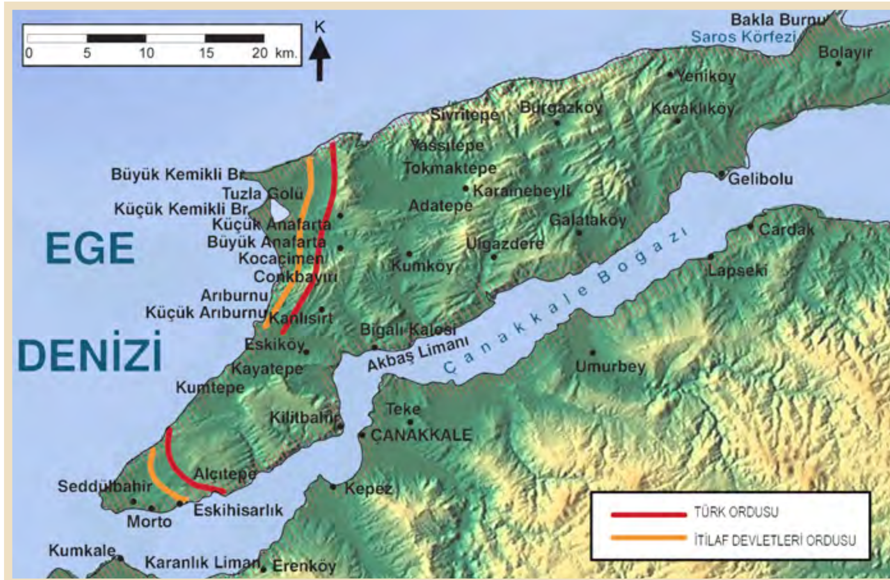
Osmanlı Devleti, Mısır'a yeniden hâkim olmak ve İngiltere'nin sömürgeleriyle bağlantısını kesmek için Süveyş Kanalı'na 1915'te bir taarruz gerçekleştirdi. Ancak yolların yetersizliği, zorlu iklim koşulları, İngilizlerle ittifak yapan bazı Arap kabilelerinin saldırıları gibi nedenlerle İngiliz savunma hattı aşılamadı. Düzenlenen ikinci taarruz da başarısız oldu. İngilizler karşı taarruza geçerek Filistin'e doğru ilerlemeye başladılar.

b. Savunma Cepheleri

Çanakkale Cephesi

İtilaf Devletleri, zor durumda olan Rusya'ya yardım etmek, İstanbul'u alarak Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak ve Balkanlar üzerinden İttifak Devletlerine karşı yeni bir cephe açmak için Çanakkale Boğazı'na bir saldırı hazırladı. Şubat 1915'te İngiliz ve Fransız donanmaları Çanakkale önlerine geldi. Kumkale ve Seddülbahir tabyalarını bombalayarak Çanakkale Boğazı'nı geçmeye çalıştı. 18 Mart 1915'te Boğaz'ı geçmeye çalışan İtilaf donanması, Nusret Mayın Gemisi'nin Erenköy açıklarına bıraktığı mayınlar ve topçu ateşi nedeniyle başarısız oldu. Böylece İtilaf Devletlerine karşı Çanakkale Deniz Zaferi kazanıldı.

Boğaz'dan Çanakkale'yi geçemeyen İtilaf Devletleri Gelibolu Yarımadası'na asker çıkararak karadan Çanakkale'yi geçmeyi planladılar (Harita 1.5). İngiliz ve Fransız birlikleri Nisan 1915'te karaya asker çıkarmaya başladılar. İngilizler kendi devletlerine bağlı dominyonlar olan Avustralya ve Yeni Zelanda'dan birlikler de getirdiler. Bu birlikler kısaca ANZAC (Anzak) olarak adlandırılıyordu. [ANZAC, Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu anlamına gelen (Australia and New Zeland Army Corps) kelimelerinin baş harflerinden meydana gelmiş bir kısaltmadır.] Gelibolu'nun kaybı Çanakkale Boğazı'nın İtilaf Devletleri'nin kontrolüne geçmesi anlamına geliyordu.



Harita 1.5: *Çanakkale Cephesi*

Osmanlı Devleti bölgeyi savunmak için 5. Orduyu güçlendirmeye çalıştı. İtilaf Devletleri ordusu Osmanlı ordusunun kahramanca direnişi karşısında üç ayda ancak birkaç kilometre ilerleyebildi. Savaşın en şiddetli çarpışmaları Mustafa Kemal'in komutasında olan Anafartalar bölgesinde gerçekleşti. 19. Tümen Komutanlığını üstlenen Mustafa Kemal (Görsel 1.25) 25 Nisan günü Arıburnu bölgesine çıkarma yapan düşmanı 57. Alay ile durdurmayı başardı. İlerleyen düşman kuvvetlerine karşı askerlerine verdiği “Size ben taarruzu emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar geçebilir” emri zaferin kazanılmasını sağladı. 57. Alay'ın neredeyse tamamı şehit olurken düşmanın sonraki günlerde yaptığı saldırılar da başarısız oldu. Mustafa Kemal'in bu başarısının ardından rütbesi albaylığa yükseltildi. Anafartalar mevkiinde önemli başarılar kazanan Mustafa Kemal Çanakkale Cephesi'nde elde edilen zaferde büyük rol oynadı. Gelibolu saldırısında başarısız olan İtilaf Devletleri 1915 yılı Aralık ayı sonunda Çanakkale'den çekildiler.



Görsel 1.25: *Albay Mustafa Kemal Gelibolu'da*

Osmanlı Devleti'nin bu cephedeki başarısı karşısında tarafsızlığını bırakan Bulgaristan, İttifak Devletleri'ne katıldı. İtilaf Devletleri Boğazlardan geçerek Rusya'ya yardım ulaştıramadı. Rus Çarlığı, ekonomik ve sosyal sorunların artmasıyla çıkan Bolşevik İhtilali sonucu yıkıldı.

Çanakkale Cephesi ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için *http://dunyasavasi.ttk.gov.tr* adresini ziyaret edebilirsiniz.

Çanakkale Cephesi'nde aldıkları kararlarla zaferin kazanılmasında Cevat ve Esat Paşalar önemli rol oynadı.

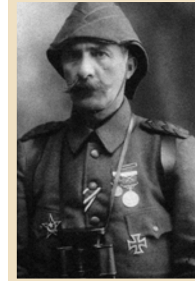
Cevat (Çobanlı) Paşa (1871-1938)



Görsel 1.26: Cevat Paşa

Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşlarına katıldı. I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale ve Galiçya cephelerinde ordu komutanlığı yaptı. Harbiye Nazırlığında ve Genelkurmay Başkanlıklarında bulundu. İstanbul'un işgalinden sonra Malta'ya sürüldü. TBMM'de milletvekilliği yaptı. *[Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C. 6, s.2762.* (Düzenlenmiştir.)]

Esat (Bülkat) Paşa (1862-1952)



Görsel 1.27: Esat Paşa

Osmanlı-Yunan ve I. Dünya Savaşlarına katıldı. Çanakkale Cephesi'nde Kuzey Grubu Komutanlığında bulundu. İstanbul Hükûmetinde Bahriye Nazırlığı yaptı. Millî Mücadele'den sonra mübadele işinde çalıştı. [Abdullah Özkan, *Atatürk ve Cumhuriyet Yolunda Kurtuluş s. 333.* (Düzenlenmiştir.)]



Etkinlik

5. Ordunun Alman Komutanı Liman Von Sanders'in anılarından alınmış aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"5. Ordu için cephane durumu bir mesele oluşturuyordu. Piyade cephanesi yeterli miktarda vardı fakat topçu cephanesi baştan beri gayet az sayıdaydı. Bu sıralarda İstanbul'da topçu cephanesi yapacak fabrika bulunmadığından ve aradaki tarafsız devletler Almanya'dan cephane nakline müsaade etmediğinden Osmanlı bataryaları savaşın başından beri cephaneyi idareli kullanmak mecburiyetinde kalıyordu. Türkler için mevcut diğer bütün zorluklar da ilave edilerek hesap edilince alabildiğine bol mühimmat ve cephaneye sahip düşmana karşı, Türklerin mühimmat eksikliğinin nasıl bir zorluk ortaya koyduğu açıkça görülür. İngilizlerin yeni Türk cephanesine pek de önem vermediklerini tesirinden anlıyorduk. Esirlerin ifadelerine göre 20 kırmızı mermiden çoğunlukla ortalama olarak ancak biri patlıyormuş." [Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Sene, s. 100-101.* (Düzenlenmiştir.)]

1. Osmanlı ordusu savaşta hangi sıkıntıları yaşamıştır?
2. Osmanlı ordusunun bu sıkıntıları yaşamasının sebebi neler olabilir? Tartışınız.

Hicaz ve Yemen Cephesi

Osmanlı Devleti Mekke ve Medine'yi içine alan Hicaz bölgesinde İngilizlerle iş birliği yapan Şerif Hüseyin ile mücadele etti. Şerif Hüseyin, İngiltere'nin bağımsız bir Arap devleti vaadi üzerine kendisine bağlı Arap kabileleri ile Osmanlı ordusuna saldırı başlattı. Thomas Edward Lawrance (Tamıs Edvırt Lavrıns) ve Gertrude Bell (Gertrut Bel) gibi İngiliz casusları da Arap kabileleri isyana teşvik etti. 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa, bağlı olduğu 4.Ordu'dan asker, silah ve erzak bakımından yeterli desteği alamamasına rağmen Medine'yi askerleriyle kahramanca savundu. Bu cephedeki çarpışmalar İslamcılık düşüncesinin geçerliliğini yitirdiğini gösterdi.



Görsel 1.28: Fahrettin Paşa

Fahrettin (Türkkan) Paşa (1868-1948)

Balkan Savaşı'nda görev yaptı. I. Dünya Savaşı'nda Musul ve Suriye'de görev yaptı. Şerif Hüseyin'in ayaklanması üzerine Medine'yi savunma görevini üstlendi. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Malta'ya sürüldü. Millî Mücadele'de görev yaptı. 1922'de Kabil elçiliğine atandı. [*Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C. 8, s. 3952.* (Düzenlenmiştir.)]

Filistin-Suriye Cephesi

Osmanlı ordusunun Kanal Cephesi'nde başarısız olup geri çekilmesi üzerine İngiliz ordusu Filistin'e doğru ilerlemeye başladı. Osmanlı ordusu (Görsel 1.29) Gazze'de İngiliz ordusuna karşı önemli bir savunma başarısı göstererek düşmanı durdurdu. Ancak İngilizler bölgeye yeni birlikler takviye ederek 1917'de üstünlüğü ele aldılar. Kudüs'ün de içinde yer aldığı Filistin'i ele geçirerek Suriye'ye ilerlemeye başladılar. Bu süreçte Suriye'de görev yapan 7.Ordu komutanlığına Mustafa Kemal atandı. Dağınık birlikleri toplayan Mustafa Kemal İngilizler karşısında 7.Ordu'nun düzenli bir şekilde Anadolu'nun güneyine çekilmesini sağladı. 7.Ordunun bağlı olduğu Yıldırım Orduları Grup Komutanı Liman Von Sanders'in komutayı Mustafa Kemal'e devretmesiyle Mustafa Kemal, Yıldırım Orduları Grup Komutanı oldu. Bu görevi üstlendikten bir gün sonra ateşkes yapıldı.



Görsel 1.29: *Filistin-Suriye Cephesi'nde Osmanlı askerleri*

Irak Cephesi

Irak Cephesi İngilizlerin bölgedeki petrol kaynaklarına sahip olmak için Basra'ya asker çıkarmalarıyla açıldı. İngiliz ordusu karşısında Osmanlı ordusu Bağdat yakınlarına kadar geri çekildi. Ancak Osmanlı Devleti 4. Orduyu kurarak bölgeye yeni kuvvetler gönderdi. Selman-ı Pak Muharebesi ile üstünlüğü ele alan Osmanlı ordusu karşısında İngilizler, kuvvetlerinin üçte birini kaybetti ve Kut'ül-Amâre'ye çekildi. Açlık ve hastalık karşısında daha fazla savunma yapamayacağını gören İngiliz ordusu, Halil (Kut) Paşa'nın komutasındaki Osmanlı ordusuna teslim olmak zorunda kaldı (1916). Kut'ül-Amâre Muharebesi sonrası İngilizler bölgeye yeni birlikler gönderdiler. Buna karşılık Osmanlı ordusu takviye almadığı için gün geçtikçe zayıfladı ve İngilizler üstünlüğü ele aldı. 1917'de Bağdat düştü. İngilizler I. Dünya Savaşı sonunda Musul önlerine kadar ilerledi.



Görsel 1.30: *Halil Paşa*

Halil (Kut) Paşa (1882-1957)

Enver Paşa'nın amcasıdır. Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında görev yaptı. I. Dünya Savaşı'nda önce İran içlerine kadar düzenlenen harekâta, daha sonra Kafkas Cephesi'ne ve ardından Irak Cephesi'ne atandı. Kut'ül-Amâre'de İngiliz ordusunu esir aldı. Rütbesi generalliğe yükseltildi. Savaşta son olarak Kafkas İslam Ordusu Komutanı olarak Bakü'ye kadar ilerledi ve Ermenilere karşı savaştı. [*Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C. 14, s.7217.* (Düzenlenmiştir.)]

Çanakkale ve Kut'ül-Amâre zaferlerinin kazanılmasını sağlayan etmenler nelerdir? Tartışınız.



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"Harp esnasında ordularımızın çektiği sıkıntı, bilhassa memleketin nakil vasıtalarından mahrumiyeti yüzünden olmuştur. Demir yolu Ankara'da kesiliyordu. Güneyde, Toros tünelleri henüz açılmamıştı. Suriye ile demir yolu irtibatı harp başında yok idi. Irak'la Suriye hududundan ileri temas mevcut değildi. Sanayiden mahrum olduğumuz için dışardan gelecek ihtiyaç maddelerinin eksikliği pek ziyade ıstırap veriyordu. I. Cihan Harbi'nde hudutlara memleketten demir yolu hatlarının ulaşmamış olması, bizim için telafisi mümkün olmayan kayıplar doğurmuştur. I. Cihan Harbi'nde çektiğimiz sıkıntıların bir mühimi de cephane darlığıdır. Hem Almanya'dan büyük miktarda gelmesi icap eden cephane ihtiyacı, hem de İstanbul'a gelenlerin cephelere taşınma zarureti büyük Avrupa orduları karşısında bizim gücümüzü çok tahdit ediyordu. Kafkas cephesinde, Çanakkale'de ve İngiliz cephelerinde bu sıkıntı daima çekilmiştir." (İsmet İnönü, *Hatıralar, s.98-99*)

1. Ulaşım şartları Osmanlı ordusunu nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.
2. Osmanlı ordusunun ihtiyaçları nedir?

c. Yardım Cepheleri

Osmanlı Devleti müttefik olduğu Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'a yardım etmek için Galiçya, Makedonya ve Romanya cephelerine asker gönderdi. Galiçya Cephesi'nde Alman ve Avusturya-Macaristan birlikleri ile Osmanlı askerleri Rus ordularını mağlup etti. Makedonya Cephesi'nde Bulgar ordusu ile Osmanlı kuvvetleri Sırpları yenilgiye uğrattı. Romanya Cephesi'nde Alman ordusu ile birlikte hareket eden Osmanlı birlikleri Romanya'nın ele geçirilmesini sağladı.

4. Savaş Sırasında Osmanlı Devleti'nde Yaşayan Halkın Durumu

I. Dünya Savaşı sırasında sivil halk ekonomik sıkıntı, kıtlık ve hastalıklarla karşı karşıya kaldı. I. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini en çok kadınlar, yaşlılar ve çocuklar yaşadılar. Savaşla birlikte erkekler cepheye gittiğinden (Görsel 1.31) kadınlar, hem çalışma hayatına daha çok katılarak üretim açığını kapatmaya çalıştılar hem de evde ailenin sorumluluğunu tek başına üstlendiler. Kadınlar kadar çocuklar da savaşın yol açtığı sıkıntılardan olumsuz etkilendi. Yeterli beslenemeyen çocuklar da açlık ve sefalet çekti. Anne ve babasını yitiren birçok çocuk öksüz ve yetim kaldı.



***Görsel 1.31:** Cepheye giden Mehmetçikler*

Erkek nüfusun savaşa gitmesiyle üretim azaldı. Bunun sonucunda ürünlerin fiyatları aşırı derecede arttı. Yüksek enflasyon ve ürün kıtlığı nedeniyle karaborsacılık yaygınlaştı. Savaşla birlikte Boğazlar kapanınca halkın ihtiyacı olan ve ithal edilen ürünlerin fiyatları da çok yükseldi. Temel gıda maddelerinden biri olan ekmeğe ulaşmak dahi güçleşti. 1916 yılının sonundan itibaren İstanbul'a açlıktan ölüm haberleri gelmeye başladı. Gıda sıkıntısı yanında salgın hastalıklar da arttı. Savaş nedeniyle sağlık hizmetleri aksadı ve hastalıkları önleme konusunda yapılan çalışmalar yetersiz kaldı. Göçler nedeniyle nüfusun yer değiştirmesi de salgın hastalıklarla mücadeleyi zorlaştırdı.

Bu dönemi yaşamış biri o günleri şöyle anlatmıştır:



"Peynir, meyve, tatlı, kahve yok... 10 gündür et yemedik. Bizim gibi çoğu insan da yemedi. Tabii ki canım çekiyor ama kim kuzuya 43 kuruş, sığır etine 36 kuruş ve koyuna 48 kuruş verebilir? Dört gündür su yok. Haftada bir gün ya da iki gün var. Fiyatlar günde iki defa artıyor. Zenginler dükkânları dolduruyor, fakirler de umutsuzca seyrediyorlar. Şimdiden iki kişiyi caddede kendinden geçmiş oturur ve yatar vaziyette gördüm. Etrafları yardım etmeye çalışan insanlarla sarılıydı ama bu kişilerin onları tekrar hayata döndürebileceklerinden şüpheliyim." (Alev Gözcü, *I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin Gündelik Hayatından Kesitler, s. 145.*)



5. Bolşevik İhtilali ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Savaşa Girmesi

I. Dünya Savaşı devam ederken uzun süredir iç karışıklıklar yaşayan Rusya'da 1917'de Bolşevik İhtilali meydana geldi. İhtilalle birlikte Rus Çarı yönetimden uzaklaştırıldı ve Çarlık Rusya'sı yıkıldı. Yeni rejim 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzaladı ve savaştan çekildi. Rusya'nın savaştan çekilmesiyle Doğu Avrupa cepheleri kapandığı için savaşta üstünlük İttifak Devletlerine geçti. Fakat Amerika Birleşik Devletleri'nin Monreo Doktrini adı verilen Avrupa'daki gelişmelerden uzak durmaya dayalı siyasetini bir kenara bırakarak İtilaf Devletleri yanında savaşa girmesiyle savaşın seyri değişti. Savaşın başında tarafsızlığını ilan eden ABD, İtilaf Devletlerine destek veriyordu. ABD'nin bu desteğini önlemek için Almanya, ABD ticaret gemilerini denizaltıları ile batırmaya başladı. Alman denizaltılarının verdiği zarar karşısında ABD 1917'de Almanya'ya savaş açtı. Büyük bir ABD ordusu 1918 yılı başlarında Avrupa'ya geldi. ABD kuvvetlerinin desteğiyle Avrupa cephesinde üstünlük İtilaf Devletlerine geçti.



Etkinlik

Aşağıdaki soruların cevaplarını tablonun ilgili bölümlerine yazınız.

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti hangi cephelerde savaştı?	Osmanlı Ordusu hangi devlet ya da devletlerle savaştı?	Cephelerde savaş nasıl sonuçlandı?	Mustafa Kemal hangi cephelerde görev yaptı? İşaretleyiniz.	Cephelerin hangileri taarruz, savunma ya da yardım cepheleridir?

Ç. I. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONUÇLARI

1. I. Dünya Savaşı'nın Sona Ermesi ve Genel Sonuçları

Sömürgelerinden aldığı destekle İngiltere ve Fransa savaşı sürdürmekte zorlanmazken kaynakları daha sınırlı olan İttifak Devletlerinde sosyal ve ekonomik problemler artmaya başladı. Almanya'nın desteğiyle savaşı sürdüren Bulgaristan Selanik Ateşkes Antlaşması (29 Eylül 1918) ile iç karışıklıklar içinde olan Avusturya-Macaristan Villa Giusti Ateşkes Antlaşması (3 Kasım 1918) ile savaştan çekildi.

Bulgaristan'ın savaştan çekilmesiyle Osmanlı Devleti'nin Almanya ile kara bağlantısı kesildi. Balkanlarda bulunan İtilaf Devletleri ordusunun İstanbul ve Boğazlar üzerine saldırması tehlikesi ortaya çıktı. Bu işgal tehlikesi karşısında İstanbul ve Boğazları koruyacak bir güçten yoksun olan Osmanlı Devleti Filistin-Suriye ve Irak Cephelerinde de savaşı sürdürmekte zorlanıyordu. Osmanlı Devleti İstanbul'un işgali tehlikesi karşısında İtilaf Devletlerine başvurarak ateşkes isteğinde bulundu. İtilaf Devletleri ile Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı (30 Ekim 1918). Almanya'nın da Rethondes Ateşkes Antlaşması (11 Kasım 1918) ile savaştan çekilmek istemesi üzerine I. Dünya Savaşı İttifak Devletlerinin mağlubiyetiyle sona erdi.

I. Dünya Savaşı devam ederken ABD Başkanı Wilson (Vilsın) 8 Ocak 1918'de 14 maddelik bir bildiri yayımlamıştı. "Wilson İlkeleri" olarak isimlendirilen bu bildiriye güvenen İttifak Devletleri savaştan çekilirken İtilaf Devletlerinin "Wilson İlkeleri"ne göre kendileriyle barış antlaşmaları yapacağını umuyorlardı. "Wilson İlkeleri"ne göre

- Uluslararası antlaşmalar açık yapılacaktı.
- Galip devletler mağlup devletlerden toprak ya da savaş tazminatı almayacaktı.
- Devletler arası barışı sağlamak, sorunlara çözüm bulmak amacıyla Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) kurulacaktı.
- Osmanlı Devleti'nde Türklerin yoğun olduğu bölgelerin bağımsızlığı sağlanacaktı.
- Türklerin egemenliği altında yaşayan milletlerin kendi kendini yönetme hakkı olacaktı.
- Boğazlar, bütün devletlerin gemilerine açık olacak ve bu durum uluslararası denetim altında tutulacaktı.

I. Dünya Savaşı tahminlerin ötesinde uzayarak milyonlarca insanın ölümüne ve yaralanmasına yol açtı. Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rusya Çarlığı, Alman İmparatorluğu önemli topraklar kaybederek parçalandı. Bu devletlerin toprakları üzerinde Yugoslavya, Polonya, Çekoslovakya, Litvanya, Estonya gibi devletler kuruldu (Harita 1.6). Savaşta amaçlarına ulaşamayan Almanya, İtalya gibi devletlerde otoriter rejimler ortaya çıktı. Sömürgecilik anlayışı manda ve himaye adını alarak devam etti. İtilaf Devletleri I. Dünya Savaşı devam ederken aralarında imzaladıkları gizli antlaşmaları hayata geçirerek Orta Doğu'yu paylaştılar. 18 Mart 1915'te Üçlü İtilaf arasında imzalanan İstanbul Antlaşması ile İstanbul ve Çanakkale Boğazları Rusya'ya bırakıldı. 26 Nisan 1915'te İtilaf Devletleri ile İtalya arasında yapılan Londra Anlaşması ile İtalya'ya, Oniki Ada, Batı Anadolu'da Antalya ve Konya yöresinin verilmesi kararlaştırıldı. 16 Mayıs 1916'da İngiltere ve Fransa Sykes-Picot (Sayks-Piko) Antlaşması'nı imzalayarak Suriye ve Musul Fransızlara, Irak, Yemen, Hayfa Limanı İngilizlere kalacak şekilde paylaşıldı. İngiltere ve Fransa 19-21 Nisan 1917'de İtalya ile de Saint Jean de Maurienne (Sen Jan dö Moren) Antlaşması'nı yaparak Antalya, İzmir, Konya çevresini bu devlete bıraktılar. Dünya barışını korumak amacıyla Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) kuruldu. Ancak savaş sonunda imzalanan antlaşmalar ve Milletler Cemiyeti'nin çabaları barışın korunmasını sağlayamadı. Dünya 1939-1945 yılları arasında birincisinden çok daha yıkıcı bir savaşla, II. Dünya Savaşı ile, karşı karşıya kaldı.



Harita 1.6: *I.Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa (1923)*

2. Mondros Ateşkes Antlaşması (30 Ekim 1918)

Osmanlı Devleti Bulgaristan'ın savaştan çekilmesiyle İstanbul ve Boğazların işgali tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Devletin bu bölgeleri koruyabilecek askerî gücü bulunmuyordu. İstanbul ve Boğazların kaybı, devletin sonu anlamına geliyordu. Artık I. Dünya Savaşı'nın sonuna gelinmişti. İttihat ve Terakki Fırkası hükûmetten çekildi. Sultan Vahdettin'in görevlendirmesiyle yeni hükûmeti Ahmet İzzet Paşa kurdu. Sadrazam Ahmet İzzet Paşa İtilaf Devletlerine başvurarak ateşkes isteğinde bulundu.

İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin ateşkes isteğini kabul etmesiyle görüşmeler Ege Denizi'ndeki Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda gerçekleştirildi. Bahriye Nazırı Rauf (Orbay) Bey'in başkanlığındaki heyet ile İngiliz Amiral Calthorpe (Kaltorp) arasında görüşmeler sonucunda Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı (30 Ekim 1918). Osmanlı heyeti, İngilizlerin sunduğu maddeler üzerinde fazla bir değişiklik olmasını sağlayamadı.



Görsel 1.32: *Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayan Rauf, Reşat Hikmet ve Sadullah Beylerin yer aldığı Osmanlı heyeti*



Görsel 1.33: *Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı Agamemnon zırhlısı*

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın önemli maddeleri şunlardır:

- Boğazlar İtilaf Devletleri gemilerine açılacak, Karadeniz'e geçiş serbest olacak, Çanakkale ve Karadeniz istihkâmları İtilaf Devletlerince işgal edilecek.
- Osmanlı ordusuna ait silah, cephane ve taşıtlar, İtilaf Devletlerine teslim edilecek, sınırların korunması ve iç güvenliğin sağlanması dışında Osmanlı ordusu terhis edilecek.
- Donanma, İtilaf Devletlerinin gösterecekleri limanlarda gözaltında tutulacak.
- Toros tünelleri, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilecek.
- Bütün haberleşme, ulaşım araç ve gereçleri, İtilaf Devletlerinin denetimi altında bulundurulacak.
- İtilaf Devletleri, kendi güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıkarsa herhangi bir stratejik noktayı işgal edebilecek. (7. madde)
- Doğu Anadolu'daki altı vilayette(Vilayet-i Sitte) (Sivas, Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ) karışıklık çıkarsa İtilaf Devletleri, bu vilayetlerin herhangi bir bölümünü işgal edebilecekler. (24.madde)
- Hicaz, Yemen, Suriye ve Irak'ta bulunan askerî birlikler İtilaf Devletlerine teslim olacaklar.
- İran içlerinde ve Kafkasya'da bulunan Osmanlı kuvvetleri I. Dünya Savaşı'ndan önceki sınırlara çekilecek.
- Kömür, akaryakıt ve benzin kaynaklarda ülkenin ihtiyaçları karşılandıktan sonra İtilaf Devletleri'ne satın alma kolaylığı sağlanacak.
- Tüm liman ve tersaneler İtilaf Devletleri'nin kontrolünde olacak.



Etkinlik

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın yukarıdaki maddelerine göre İtilaf Devletlerinin amaçlarını tabloya yazınız.

Maddeler	Amaçlar
Boğazlar	
Osmanlı ordusu	
Donanma	
7. madde	
24. madde	

Mondros Ateşkes Antlaşması son derece ağır şartlar taşıyordu. Osmanlı Devleti'nin fiilen sonu anlamına gelen bu antlaşmayla Anadolu ve Trakya silahsız ve savunmasız bırakılmak istenmiştir (Görsel 1.34). Boğazların denetiminin İtilaf Devletleri kontrolüne bırakılmasıyla İstanbul'un güvenliği tehlikeye düşmüş, Anadolu ile Trakya arasındaki bağlantı kesilmiştir. Antlaşmanın 7. maddesi Osmanlı Devleti'nin işgal edilmemiş topraklarının işgaline yöneliktir. 24. madde ise Anadolu'nun doğusunda planlanan bir Ermeni devletine zemin hazırlamaktadır.



Görsel 1.34: *Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra terhis edilen askerler*

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra İtilaf Devletleri, Anadolu ve Trakya'yı antlaşmanın 7. maddesine dayanarak işgal etmeye başladı. İlk işgal İngiltere tarafından 3 Kasım 1918'de Musul'da gerçekleştirildi. 13 Kasım 1918'de İtilaf Devletleri donanması İstanbul'a geldi. İstanbul'un dışında İngilizler, İskenderun, Urfa, Antep, Maraş ve Adana'yı işgal etti. Bir süre sonra İngilizler Musul dışında bu bölgeleri Fransızlara bıraktı. İtilaf Devletleri Çanakkale, Samsun, İzmit, Eskişehir gibi liman ve demir yoluna sahip yerlere asker yerleştirdi. İtalyanlar da Aydın'ın güneyinden itibaren Muğla, Antalya ve Konya'yı işgal ettiler.

İşgal edilen yerler şu şekildeydi (Harita 1.7):



Harita 1.7: *Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra işgal edilen yerler*

İtilaf Devletleri gerçekleştirdikleri işgallerde "Wilson İlkeleri"ni göz ardı ettiler. Oysa Wilson İlkeleri Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin bağımsızlığını öngörüyordu. Anadolu'da nüfusun çoğunluğunu Türkler oluşturduğu hâlde işgaller gerçekleştiriliyor, azınlık durumundaki Ermeniler için Anadolu'nun doğusunda bir devlet kurulmak isteniyordu.

İstanbul Hükûmeti, işgaller karşısında etkisiz kalıyordu. Savaştan sorumlu tutulan İttihat ve Terakki Fırkası yöneticilerinin bir kısmı yurt dışına çıkarken kalanlar tutuklanmaya başlandı. Ahmet İzzet Paşa'nın başında olduğu İstanbul Hükûmeti istifa etti. Tevfik Paşa'nın kurduğu hükûmet de İtilaf Devletlerinin baskısı ile karşılaştı. Bu süreçte çalışamaz hâle gelen Mebusan Meclisi padişah tarafından dağıtıldı.

Baskılar karşısında Tevfik Paşa da istifa etti ve İngilizlere sempati ile bakan Damat Ferit Paşa yeni hükûmeti kurdu. Devlet adamlarının büyük çoğunluğu ülkenin geleceği konusunda karamsardı. İşgallere karşı koymanın daha kötü sonuçlar vereceğini düşünüyorlardı. Onlar işgallerin geçici olduğunu ve barış görüşmelerinde Wilson İkelerine göre toprak bütünlüğünün korunacağı bir barışın yapılacağına inanıyorlardı.

İşgallerin başlamasıyla birlikte Türk halkı kimseden emir ve talimat almadan vatanını savunmaya başladı. Halk bir yandan mitingler düzenleyerek haklı davasını duyurmaya çalışırken diğer yandan Kuvâ-yı Millîye adıyla direniş birlikleri kurarak elinde silahla teşkilatlanmaya başladı.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Mustafa Kemal, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa istifa etmeden önce gönderdiği telgrafla antlaşma maddeleri konusunda onu uyardı ve ordunun terhisine engel olunması gerektiğini belirtti. Mustafa Kemal Mondros Ateşkes Antlaşması'nın maddeleri konusunda telgrafta özetle şunları söylüyordu:

"Pek ciddî ve samimî olarak arz ederim ki Mütareke şeraiti (şartları) meyanında su'i telâkkiyat ve tefehhümatı (yanlış yorum ve anlamayı) izale edecek (ortadan kaldıracak) tedabir (tedbirler) ittihaz edilmedikçe (alınmadıkça) Orduları terhis edecek ve İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak İngilizlerin ihtirasatının (ihtiraslarının) önüne geçmeye imkân kalmayacaktır." *(Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, s.18)*

İstanbul Hükûmeti, Mustafa Kemal'in komuta ettiği 7. Ordu karargâhını kaldırarak onu Harbiye Nezaretinin emrine verdi. 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelen Mustafa Kemal, Boğaz'da İtilaf Devletlerinin donanmasını görünce yanında bulunanlara şöyle söyledi: "Geldikleri gibi giderler! Ne yapıp edip Anadolu'ya geçmenin bir çaresini bulmalı."

Mustafa Kemal, neden "Ne yapıp edip Anadolu'ya dönmenin çaresini bulmalı." demiş olabilir?

Mustafa Kemal İstanbul'da Padişah, devlet adamları ve asker arkadaşlarıyla görüşmeler yaptı. Ahmet İzzet Paşa'nın yeniden İstanbul Hükûmetinin başına geçmesi ve bu hükûmette görev almak için çalıştı. Ancak bu amacında başarılı olamadı. Düşüncelerini halka duyurabilmek için arkadaşı Fethi Bey ile "Minber" adında bir gazete çıkarmaya başladı. Bunun yanında Şişli'deki günümüzde müze hâline getirilen evinde (Görsel 1.35) Ali Fuat Paşa, Kâzım Karabekir Paşa, Rauf Bey, İsmet Bey gibi arkadaşlarıyla toplantılar yaptı. Bu toplantılar sonucunda Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele'yi başlatmak konusunda fikir birliğine vardılar. Terhis edilmekte olan orduların başına geçerek askerlerin terhisine engel olmak, halkı işgallere karşı bilinçlendirip birlik içinde hareket etmeyi sağlamak kararı aldılar.



Görsel 1.35: *Mustafa Kemal'in Şişli'deki evi*

"Halkın birlik içinde hareket etmesini sağlamak" kararı ne amaçla alınmıştır? Tartışınız.



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"Mustafa Kemal, İstanbul'a geldikten sonra ilk temasımızda, İtilaf Devletlerinin mütareke yapıldığı andaki tavırlarından, hatta durmadıklarından, hiçbir itirazı dinlemediklerinden, mütareke şartlarını diledikleri gibi yorumlamaya çalıştıklarından şikâyet etti. Mustafa Kemal, İstanbul'a geldiği zaman Ahmet İzzet Paşa istifa etmişti, henüz yeni hükûmet kurulmamıştı. Mustafa Kemal Ahmet İzzet Paşa'nın istifasını durdurmak, sonra Tevfik Paşa hükûmetinin Mebusan Meclisinde güvenoyu almasına mâni olmak ve tekrar Ahmet İzzet Paşa başkanlığında bir kabine kurdurmak gibi teşebbüslere geçti. Bu ilk zamanlarda onun planı, ülkeyi siyasi tedbirlerle kurtarmak esasına dayanıyordu. Daha cephede iken Harbiye Nazırı olmayı düşünmüş ve bunu telgrafla Ahmet İzzet Paşa'dan istemiş, ayrıca padişaha yazmıştı." [İsmet İnönü, *Hatıralar, s. 160.* (Düzenlenmiştir.)]

1. Mustafa Kemal İtilaf Devletlerinin hangi uygulamalarından rahatsız olmaktadır?
2. Mustafa Kemal Ahmet İzzet Paşa'nın başkanlığında bir kabine kurulmasını neden istemektedir?

3. Paris Barış Konferansı (18 Ocak 1919)

Paris Barış Konferansı İtilaf Devletlerinin İttifak Devletleri ile imzalayacakları antlaşmaların genel şartlarını belirlemek üzere 18 Ocak 1919'da toplandı (Görsel 1.36). Konferansa 32 devletin temsilcisi katıldı. Konferansta öncelikli olarak Milletler Cemiyetinin kuruluş esasları görüşüldü. Osmanlı Devleti'nden ele geçirilen Arap Yarımadası, Irak, Suriye ve Filistin'in Milletler Cemiyetine bağlı olarak yani manda sistemiyle yönetilmesi kararı alındı. Manda sistemi, ele geçirilen yerlerin kendisini yönetebilecek gelişmişlik seviyesine ulaşıncaya kadar Milletler Cemiyeti veya bu cemiyetin atayacağı büyük bir devletin yönetimine bırakılması anlamına geliyordu. Konferansta ayrıca Anadolu'da bir Ermeni devletinin kurulması kararı alındı. Konferansta İtilaf Devletleri safında I. Dünya Savaşı'na katılan Yunanistan, Batı Anadolu ve Trakya'nın kendisine bırakılmasını istedi. Yunanistan temsilcisi bu bölgelerde Rum nüfusun çoğunlukta olduğu ve Türklerin Rumlara kötü davrandığı propagandasını yaptı. Ancak İtalya daha önce gizli anlaşmalarla kendisine vaat edilen bu yerlerin Yunanistan'a bırakılmasına karşı çıktı. Buna rağmen İngiltere ve Fransa'nın desteğiyle İzmir ve çevresi ile Trakya Yunanistan'a bırakıldı. Anadolu'nun güney batısı ise İtalya'ya verilecekti. Bu kararda İngiltere'nin bölgede güçlü bir İtalya yerine İngilizlerin güdümünde hareket eden Yunanistan'ı çıkarlarına daha uygun bulması etkili oldu. Bu karardan sonra İtalya, konferansı terk etti.



Görsel 1.36: *Paris Barış Konferansı*

Konferansta Osmanlı Devleti dışında diğer İttifak Devletleriyle yapılacak anlaşmaların şartları belirlendi. İtilaf Devletleri İttifak Devletleriyle aşağıdaki antlaşmaları imzaladılar:

Versailles (Versay) Antlaşması (28 Haziran 1919):	Almanya'yla imzalanan bu antlaşmayla Almanya, Belçika, Çekoslovakya ve Polonya'nın bağımsızlığını tanıdı. Alsas-Loren'i Fransa'ya geri verdi, sömürgelerinin tamamını kaybetti, askerî ve ekonomik yaptırımları kabul etti.
Saint Germain (Sen Jermen) Antlaşması (10 Eylül 1919):	Avusturya ile imzalanan bu antlaşmayla Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sona erdi. Macaristan ayrı bir devlet hâline geldi. Avusturya yeni kurulan Macaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya devletlerinin bağımsızlığını tanıdı.
Neuilly (Nöyyi) Antlaşması (27 Kasım 1919):	Bulgaristan bu antlaşma ile topraklarının önemli bir bölümünü Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya'ya bıraktı. Askeri kısıtlamalar getirilen Bulgaristan savaş tazminatı ödemeyi kabul etti.
Trianon (Triyanon) Antlaşması (4 Haziran 1920):	Macaristan ile imzalanan antlaşmayla Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya ve Romanya gibi devletlere toprak verdi. Topraklarının üçte ikisinin azalmasını, savaş tazminatı ödemeyi ve asker sayısını azaltmayı kabul etti.
Sevr Antlaşması (10 Ağustos 1920):	Osmanlı ile imzalanan antlaşma Millî Mücadele'nin kazanılması sayesinde uygulanamadı.

ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ

A. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanların başına (D), yanlış olanların başına (Y) yazınız. Yanlış cümlelerin doğrularını altlarındaki satırlara yazınız.

1. ( ) Şemsi Efendi Mektebi geleneksel eğitim metotları ile eğitim veren bir okuldu.

....

2. ( ) Mustafa Kemal yakın arkadaşlarından Ali Fethi (Okyar) ile Manastır Askerî İdadisinde tanıştı.

....

3. ( ) Mustafa Kemal "Kemal" adını Selanik Askerî Rüştiyesinde aldı.

....

4. ( ) Mustafa Kemal'in eğitim aldığı ilk askerî okul Harp Okuluydu.

....

5. ( ) Mustafa Kemal askerlik görevine 3. Orduda başladı.

....

6. ( ) 31 Mart Vakası meşrutiyet yönetimine karşı çıkan bir ayaklanmadır.

....

7. ( ) Mustafa Kemal Trablusgarp Savaşı'ndaki başarıları nedeniyle yüzbaşılığa terfi etti.

....

8. ( ) Mustafa Kemal Trablusgarp'tan sonra II. Balkan Savaşı'nda görev aldı.

....

9. ( ) II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında Girit Yunanistan'a bağlandığını açıkladı.

....

10. ( ) Osmanlı Devleti, Batı Trakya'yı I.Dünya Savaşı'nda kaybetti.

....

11. ( ) I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusu Kafkas Cephesi'nde Rus ordusu ile mücadele etti.

....

12. ( ) Irak Cephesi'nde Osmanlı ordusu Süveyş Kanalı'na taarruz etti.

....

B. Aşağıdaki soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

1. Mustafa Kemal'i etkileyen yerli ve yabancı düşünürler, yazarlar kimlerdir?

....

....

2. Eğitim hayatı sürecinde Mustafa Kemal'in fikir hayatının oluşmasına etki eden düşünceler nelerdir?

....

....

3. Mustafa Kemal'in kişiliğinin oluşmasına etki eden öğretmenleri kimlerdir?

....

....

4. Mustafa Kemal Şam'da hangi cemiyeti kurmuştur? Daha sonra hangi cemiyete katılmıştır?

....

....

5. I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti hangi ordularla mücadele etmiştir?

....

....

6. Mustafa Kemal I. Dünya Savaşı'na kadar sırasıyla nerelerde görev yapmıştır?

....

....

7. Osmanlı ordusu I. Dünya Savaşı'nda hangi cephelerde savaşmıştır?

....

....

8. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hangi maddesi Anadolu ve Trakya'daki işgallere gerekçe oluşturmuştur?

....

....

C. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Mustafa Kemal'in aldığı eğitim, okuduğu okullar, öğretmenleri, yaşadığı şehirler, okuduğu kitaplar, yerli ve yabancı düşünürler, fikir akımları ve yaşadığı dönemde meydana gelen olaylar, onun fikir hayatının oluşumu ve gelişimi üzerinde etkili olmuştur.

Aşağıdakilerden hangisi Mustafa Kemal'in fikir hayatını etkileyen yukarıdaki unsurlardan değildir?

A) II. Abdülhamit'in merkeziyetçi yönetimi
B) Nakiyüddin Bey'in ülkenin durumu ile ilgili uyarıları
C) Fransız İhtilali'nin ardından yayılan fikirler
D) Mehmet Emin Yurdakul'un şiirleri
E) Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Türk tarafının kazanç sağlayamaması

2. Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük adıyla fikir akımları ortaya çıkmıştır. Bu fikir akımları devlet adamları ve aydınlar tarafından desteklenmiş, çeşitli yayınlar aracılığıyla daha geniş kitlelere tanıtılarak taraftar bulması sağlanmıştır.

Yukarıdaki fikir akımlarının ortak amacı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Türklerin birlik ve beraberlik içinde olmasını sağlamak
B) Gayrimüslimlerin devlete bağlılıklarını arttırmak
C) Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını önlemek
D) Demokrasi, anayasal hak, cumhuriyet fikirlerini yaymak
E) Dünya üzerindeki Müslümanların birlik ve beraberliğini sağlamak

3. I. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'da başlayan ekonomik ve siyasi rekabet bloklaşmalara neden oldu. Bunun sonucunda aşağıdaki tabloda yer alan gruplar ortaya çıktı.

	Üçlü İtilaf		Üçlü İttifak
1	İngiltere	1	Almanya
2	Fransa	2	Avusturya-Macaristan
3	....	3	....

I. Dünya Savaşı öncesindeki süreç dikkate alındığında tabloda boş bırakılan yerlerde aşağıdaki devletlerden hangileri yer almalıdır?

A) ABD-Japonya
B) Rusya-İtalya
C) İtalya-Osmanlı Devleti
D) Rusya-Bulgaristan
E) İtalya-Yunanistan

4. Aşağıda I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerle ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

• İşgal altındaki Kars ve Ardahan geri alınmak istenmiştir.

• İngiltere'nin sömürgeleriyle bağlantısını kesmek amaçlanmıştır.

• Balkanlar üzerinden İttifak Devletlerine karşı yeni bir cephe açmak istenmiştir.

• İngilizlerin Basra Körfezi civarındaki petrol yataklarını ele geçirmeye çalışmalarıyla açılmıştır.

Buna göre aşağıdaki cephelerden hangisi ile ilgili bilgi yer almamaktadır?

A) Irak Cephesi

B) Filistin-Suriye Cephesi

C) Kafkas Cephesi

D) Çanakkale Cephesi

E) Kanal Cephesi

5. Aşağıdaki maddelerden hangisinde, I. Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan antlaşma ile bu antlaşmanın yapıldığı devlet yanlış eşleştirilmiştir?

A) Versailles-Almanya

B) Trianon-Macaristan

C) Saint Germain-Avusturya

D) Sevr-Osmanlı Devleti

E) Neuilly-Romanya

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Mustafa Kemal'in çocukluk ve gençlik döneminin geçtiği yerlerin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısını açıklayınız.

2. XX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin siyasi, sosyal ve ekonomik durumunu kısaca açıklayınız.

3. Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık fikir akımlarını kısaca açıklayınız.

4. II. Meşrutiyet'in ilanını hazırlayan gelişmeler nelerdir?

5. Osmanlı Devleti hangi gerekçelerle I. Dünya Savaşı'na girmiştir?

6. Mustafa Kemal'in Çanakkale, Kafkas ve Suriye Cephelerindeki faaliyetleri nelerdir?

7. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nde halkın yaşadığı sıkıntıları kısaca açıklayınız.

8. Bolşevik İhtilali ile Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesinin I. Dünya Savaşı'nın seyrini nasıl değiştirdiğini açıklayınız.

9. Mondros Ateşkes Antlaşması karşısında İstanbul Hükûmetinin, Mustafa Kemal'in ve halkın tutumunu kısaca açıklayınız.

10. İtilaf Devletlerinin Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasındaki uygulamaları "Wilson İlkeleri"nin hangi maddeleri ile çelişmektedir?

- Bunlar işte böyle... Yalnız demire, çeliğe ve silâh gücüne dayanırlar. Bağımsızlığı ve özgürlüğü uğrunda savaşmaya kararlı bir ulusun neler yapabileceğini hiç düşünemezler. Biz, bu gemiyle Anadolu'ya silâh ve cephane değil, ülkü ve inanç götürüyoruz













2.Ünite

MİLLÎ MÜCADELE

KONULAR

A. KUVÂ-YI MİllÎYE'NİN OLUŞUMUNDAN BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE
B. BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN AÇILIŞ SÜRECİ VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER
C. SEVR ANTLAŞMASI
Ç. MİLLÎ MÜCADELE'DE DOĞU VE GÜNEY CEPHESİ
D. MİLLÎ MÜCADELE'DE BATI CEPHESİ
E. MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI VE LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI
F. MİLLÎ MÜCADELE KAHRAMANLARI



NELER ÖĞRENECEĞİZ?

• Kuvâ-yı Millîye hareketinin oluşumundan Büyük Millet Meclisinin açılışına kadar olan süreçte meydana gelen gelişmeleri,
• Büyük Millet Meclisinin açılış sürecini ve sonrasında meydana gelen gelişmeleri,
• Sevr Antlaşması'nın Millî Mücadele sürecine etkilerini,
• Doğu ve Güney Cephelerinde verilen mücadeleleri,
• Düzenli ordunun kurulmasından Mudanya Ateşkes Antlaşması'na kadar Batı Cephesi'nde meydana gelen gelişmeleri,
• Millî Mücadele sonucunda kazanılan diplomatik başarıları,
• Millî Mücadele sürecine katkıda bulunmuş önemli şahsiyetlerin kişilik özellikleri ile faaliyetlerini öğreneceğiz.

KAVRAMLAR

Manda ve himaye, Kuvâ-yı Millîye, Millî cemiyetler, genelge, kongre, Misak-ı Millî, İstiklal Mahkemeleri, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, Başkomutanlık Yasası, Tekâlif-i Milliye

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Mustafa Kemal'in çocukluk ve gençlik dönemlerindeki hangi kişilik özellikleri Millî Mücadele'deki başarısını etkilemiştir?
2. Ülkemizin işgali karşısında halkımızın gösterdiği tepki sahip olduğu hangi değerlerle ilgilidir?
3. Türkiye Büyük Millet Meclisi ülkemizin hangi değerlerini temsil etmektedir?
4. Tarih atlası üzerinden Millî Mücadele cephelerini ve bu cephelerde geçen savaşların yerlerini bulunuz.
5. Yurdumuzun işgali karşısında verilen mücadeleye neden "Millî Mücadele" denilmiş olabilir?
6. Yaşadığınız yerde Millî Mücadele Dönemi'ni konu alan türkü, hikâye ve destanları araştırınız.
7. Millî Mücadele Dönemi'nde yaşadığınız çevredeki halkın faaliyetlerini ve yerel kahramanları araştırınız.

A. KUVÂ-YI MİLLÎYE’NİN OLUŞUMUNDAN BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE

1. İzmir’in İşgali (15 Mayıs 1919)

Paris Barış Konferansı’nın ardından İzmir’in Yunanlar tarafından işgal edileceğini öğrenen İzmirli Türkler teşkilatlanmaya başladılar. İzmir Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak cemiyetlerini kurdular. Bu arada İtilaf Devletleri d onanması 13 Mayıs 1919’da İzmir Limanı önlerine geldi. 14 Mayıs 1919’da halk Redd-i İlhak Cemiyetinin organize ettiği bir protesto mitingi düzenledi. 15 Mayıs 1919 sabahı İtilaf Devletleri donanmasının koruması altında Yunan askerleri İzmir limanına çıktı. İzmir kolordu komutanı Ali Nadir Paşa, İstanbul Hükûmetinden aldığı emirle Yunan askerlerine karşı konulmaması ve silahların İtilaf Devletleri askerlerine teslim edilmesi için emir verdi. 200 kadar Türk askeri aldıkları emir doğrultusunda kışlalarından çıkmadılar.

Yunan askerlerinin geçit töreni sırasında yaptıkları taşkınca hareketler karşısında Hukuk-u Beşer Gazetesi yazarı Hasan Tahsin (Osman Recep Nevres) bir Yunan askerini öldürdü ancak Yunan askerlerinin kurşunlarıyla şehit oldu. Şehrin önemli noktalarının yanında kışlayı da işgal eden Yunan askerleri buradaki silahsız Türk askerlerine ateş açarak birçoğunu şehit etti. Tutsak aldıkları askerleri "Zito Venizelos (Yaşasın Venizelos)!" demeye zorladılar. Albay Süleyman Fethi Bey gibi bu sözü söylemeyenleri şehit ettiler. İzmir’in işgalinin ardından Yunan ordusu, Anadolu’nun içlerine doğru ilerlemeye başladı.

İzmir’in işgali karşısında Türk milleti tüm yurtta işgali protesto eden mitingler düzenledi. Bu mitinglerin en büyükleri İstanbul’da düzenlendi (Görsel 2.1). Halide Edip (Adıvar), Mehmet Emin (Yurdakul), Nakiye (Elgün) Hanım, Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Selim Sırrı (Tarcan) Beyler ve Münevver Saime Hanım gibi dönemin tanınmış kişileri mitinglerde konuşmalar yaptılar. Halkın yoğun katılımı karşısında İtilaf Devletleri'nin baskısıyla İstanbul’daki mitingler yasaklandı.



Görsel 2.1: *Sultanahmet Mitingi’nde konuşmacıları dinleyen İstanbullular*

2. Kuvâ-yı Millîye Hareketi

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Anadolu ve Trakya'da işgaller başladı. Halkımız yıllardır aralıksız devam eden savaşlardan dolayı yorgun ve fakir düşmüştü. Ordusu terhis edilmiş, ordunun ve halkın silahlarına el konmuş, kendisini savunmaktan yoksun bırakılmak istenmişti. Tüm bu olumsuzluklara rağmen vatanını düşmana çiğnetmek istemeyen milletimiz harekete geçti. İşgalleri protesto eden mitingler düzenledi. Eli silah tutanlar "Kuvâ-yı Millîye" olarak isimlendirilen silahlı birlikler (Görsel 2.2) oluşturdu. Haklı davasını duyurmak için millî cemiyetler kurdu. Millî birlik ve beraberlik için topyekûn bir mücadeleye başladı.



Görsel 2.2: *İzmir ve çevresinde faaliyet gösteren Akhisarlı Kuvâ-yı Millîyeciler*

"Millî kuvvetler" anlamına gelen Kuvâ-yı Millîye bölgesel bir hareket olarak ortaya çıktı. Kuvâ-yı Millîye belirli bir merkezden yönetilmeyen, birbirlerinden bağımsız hareket eden, aralarında sivillerin yanında asker ve subayların olduğu kişilerden meydana geliyordu. Kuvâ-yı Millîye'nin ihtiyaçları yine halk tarafından karşılanıyordu. Kuvâ-yı Millîye güneyde, özellikle Adana, Maraş, Antep ve Urfa'da Fransızlar ve Ermenilere karşı mücadele etti. İlk silahlı direniş de 19 Aralık 1918'de Fransızlara karşı Hatay Dörtyol'da başladı. Batı'da ise İzmir'in işgali sonrasında Kuvâ-yı Millîye kuruldu. Yunan ordusunun ilerleyişi karşısında Ayvalık, Ödemiş, Salihli, Nazilli gibi yerlerde Kuvâ-yı Millîye harekete geçti ve Ege bölgesinde düzenli ordunun kurulmasına kadar vatan savunmasında önemli hizmetlerde bulundu. Demirci Mehmet Efe, Halil Efe, Şahin Bey, Yörük Ali Efe, İpsiz Recep tanınmış Kuvâ-yı Millîye önderlerindendir.

3. Cemiyetler

a. Millî Cemiyetler

Millî Cemiyetler (Görsel 2.3, Tablo 2.1) Kuvâ-yı Millîye gibi bölgesel hareket eden kuruluşlardı. Amaçları milletin haklı davasını duyurmak ve kuruldukları bölgedeki halkı işgallere karşı uyarmaktı. Millî cemiyetler, işgaller karşısında alınacak tedbirleri belirlemek üzere birçok bölgesel kongre düzenledi. Millî cemiyetler Kuvâ-yı Millîye ile iş birliği yaptı, işgalleri protesto eden mitingler organize etti, basın yayın yoluyla halkı bilinçlendirdi. Azınlıkların faaliyetlerine karşı mücadele verdi.



Görsel 2.3: *Trakya Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti yöneticilerinden bir grup*

İşgaller karşısında milletimiz hangi değerlerine sahip çıkmıştır?

Tablo: 2.1 Millî cemiyetler

Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyeti	Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Hanım öncülüğünde kadınlar tarafından kuruldu (Görsel 2.5). Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde şubeler açtı. İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükûmetine karşı protesto telgrafları yayınladı. Ordunun ihtiyaçları için kampanyalar düzenleyerek yardım topladı.
Trakya Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti	Edirne'de kuruldu (Görsel 2.4). Trakya'daki Yunan işgalini önlemek, bölgenin Türk vatanının ayrılmaz bir parçası olduğunu kanıtlamak için yayınlar hazırladı. Edirne ve Lüleburgaz'da kongreler düzenleyerek bölgenin silahla savunulması kararı aldı.
İzmir Müdâfaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti	Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra kuruldu. İzmir'in işgalinden sonra faaliyetlerini İstanbul'dan sürdürdü. Basın-yayın yoluyla İzmir'de Türklerin çoğunlukta olduğu gerçeğini dünyaya duyurmaya çalıştı.
Redd-i İlhak Heyet-i Millîyesi	Müdâfaa-i Vatan Heyeti adıyla kurulan cemiyet, İzmir'in işgali üzerine Redd-i İlhak adını aldı. Silahlı direnişe destek verdi. Balıkesir ve Alaşehir bölgesel kongrelerinin toplanmasını sağladı.
Trabzon Muhâfaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti	Karadeniz'de Rumların Pontus devleti planlarını engellemek için faaliyet gösterdi. Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile birlikte Erzurum Kongresi'ni organize etti.
Kilikyalılar Cemiyeti	İstanbul'da kurulan cemiyet, Çukurova ve çevresindeki Fransız ve Ermeni işgaline karşı yayınlar yaparak halkı bilinçlendirmeye, halkın birlikte hareket etmesini sağlamaya çalıştı.
Millî Kongre Cemiyeti	İstanbul'da kurulan cemiyet, Türk milleti aleyhine yapılan haksız propagandalara karşı yayınlar çıkararak faaliyet gösterdi. Özellikle Ermeni çetelerin zulümlerini anlatan eserler yayınladı.
Doğu Anadolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti (Vilâyat-ı Şarkiyye Müdâfaa-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti)	Anadolu'nun doğusunun Ermenilere verilmesini engellemek için mücadele etti. Yayın yoluyla Doğu Anadolu'nun Türk yurdu olduğunu dünyaya duyurmaya çalıştı. Erzurum Kongresi'nin toplanmasını sağladı.
Kars İslam Şurası	Kars, Ardahan ve Batum'daki vatansever aydınlar tarafından Ermeni işgali tehlikesine karşı kuruldu. Zaman içinde hükûmete dönüşen bu teşkilata Kars'a asker gönderen İngilizler son verdi.

Millî Cemiyetlerin ortak amacı nedir? Bu cemiyetler hangi faaliyetleri yürütmüşlerdir?



Görsel 2.4: *Trakya Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti üyesi öğretmenler*



Görsel 2.5: *Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyeti üyeleri*



Etkinlik

Millî cemiyetlerden herhangi birinin kurucusu ile ilgili araştırma yaparak aşağıdaki şemayı doldurunuz.

Adı
....

Doğum yeri
....

Doğum ve ölüm tarihi
....
....

Yaşamı
....
....
....

Millî Mücadele'deki faaliyetleri
....
....
....

b. Millî Varlığa Düşman Cemiyetler

Millî Mücadele'ye karşı çıkan bazı aydınlar ve devlet adamları kurdukları cemiyetlerle (Tablo: 2.2) İstanbul Hükûmetini desteklediler. İşgalin sona ermesinin silahla mücadeleyle değil İstanbul Hükûmetinin kararlarını uygulamakla sağlanacağını düşünüyorlardı. Millî varlığa düşman cemiyetlerden bazıları ayrı bir devlet kurarak ülkeyi bölmek isterken bazıları da ülkenin yabancı bir devletin himayesi (manda) altına girmesi için faaliyet yürütmüştür.

***Tablo: 2.2** Millî varlığa düşman cemiyetler*

Hürriyet ve İtilaf Fırkası	Damat Ferit Paşa Hükûmeti yanlısı olan fırka, millî cemiyetler ve Kuvâ-yı Millîye aleyhinde faaliyetler yürüttü. İngilizler ile iş birliği içinde çalıştı. Anadolu'da çıkan isyanları destekledi.
İngiliz Muhipleri Cemiyeti	İstanbul'da Sait Molla tarafından kuruldu. İngiltere'nin desteğiyle Osmanlı Devleti'ni İngiliz mandası altına almayı amaçladı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve Damat Ferit Paşa ile iş birliği yaptı. Millî Mücadele aleyhinde propaganda yaparak Anadolu'da isyanlar çıkarmaya çalıştı.
Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası	Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile iş birliği yaparak Damat Ferit Paşa Hükûmetini destekledi. Kurtuluşun padişahın emirlerine uymakla sağlanacağını savundu.
Teâlî-i İslam Cemiyeti	Düşmana karşı direnmenin faydasız olduğu görüşünü yaymaya çalıştı. Damat Ferit Paşa başkanlığında toplantı da yapan cemiyet Hürriyet ve İtilaf Fırkasını destekleyerek Kuvâ-yı Millîye aleyhine faaliyetler yürüttü.
Kürt Teâlî-i Cemiyeti	Wilson İlkelerine dayanarak İngilizlerin himayesinde doğu illerimizde ayrı bir devlet kurmayı amaçladı. Doğu illerinde yoğun çalışma yapmasına rağmen halktan beklediği desteği göremedi.
Wilson Prensipleri Cemiyeti	Osmanlı Devleti'nin devamı için ülkenin ABD mandasına girmesi gerektiği fikrini savundu.

İtilaf Devletleri tarafından desteklenen Rum ve Ermenilerin bir kısmı çeteler kurarak faaliyetlere başladı. Bu çeteleri destekleyen cemiyetler (Tablo 2.3) ülkenin bölünmesi için çalıştı. Rum çeteler Ege, Trakya ve Karadeniz'de; Ermeni çeteler ise Doğu Anadolu ve Çukurova çevresinde sivil halka karşı katliamlar yaptı.

Tablo 2.3: Azınlıklar tarafından kurulan millî varlığa düşman başlıca cemiyetler

Mavri Mira (Kara Gün) Cemiyeti	İstanbul'da Fener Rum Patrikhanesi tarafından 1919'da kuruldu. Amacı Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmak ve Batı Anadolu ile Trakya'yı Yunanistan'a bağlayarak Megali İdea'yı yani büyük Yunanistan'ı kurmaktı. Yunan Kızılhaçı, Göçmenler Komisyonu ve Rum azınlık okullarındaki izcilik kollarıyla birlikte hareket etti.
Etniki Eterya Cemiyeti	Mavri Mira Cemiyeti ile iş birliği içinde Büyük Yunanistan'ı gerçekleştirmek ve Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmak için çalıştı. Bu amaçla Yunanistan'dan Anadolu'ya Rum göçmen getirdi.
Pontus Rum Cemiyeti ve Pontus Meselesi	XX. yüzyıl başlarından itibaren başta İngiltere olmak üzere Avrupalı büyük güçlerin de teşvikiyle Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan Rumlar, Pontus Devleti kurmak için harekete geçtiler. Bu amaçla 1904'te Merzifon'da Pontus Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurdular. Etniki Eterya Cemiyeti propagandacıları da bölgede faaliyetlerini yoğunlaştırdılar. Başta propaganda faaliyetleriyle bölgedeki Rum halkı kışkırtan bu cemiyetler I. Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra çeteler oluşturarak Türk köylerini yağmalamaya ve halkı öldürmeye başladı. Böylece Türkleri göçe zorlayarak bölgede nüfus çoğunluğunu elde etmeye çalıştılar. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra İngiliz askerlerinin bölgeye gelmesinden de yararlanarak terör eylemlerini daha da artırdılar. Kendilerine destek vermeyen Rumları dahi öldürmekten çekinmediler. İtilaf Devletlerinin göz yummasıyla bölgeye silah ve cephane yığdılar. Yunanistan'dan göçmenler getirdiler. Böylece bölgenin Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesine göre işgal edilmesini sağlayacak uygun bir yapı oluşturmaya çalıştılar. Büyük Millet Meclisinin açılmasından sonra Pontus çetelerinin eylemlerine karşı etkili önlemler alındı. Bölgedeki askerî birlikler takviye edilerek yeniden düzenlendi. Rumların elindeki silahlar toplanarak bölgede asayiş askerî tedbirlerle sağlandı. Yakalanan çete üyeleri, İstiklal Mahkemelerinde yargılandı ve cezalandırıldı. Böylece bölgede Türklerin yanında Rum halkın da can, mal ve namus güvenliği temin edilerek düzen sağlandı.
Hınçak ve Taşnaksutyun Cemiyetleri	Hınçak Cemiyeti 1887'de İsviçre'de, Taşnak Sütyun Cemiyeti ise 1890'da Gürcistan'da Ermeniler tarafından kuruldu. Cemiyet üyeleri çeteler hâlinde hareket ederek Doğu Anadolu, Çukurova bölgelerinde Ermeni Devleti kurmak için faaliyetlerde bulundu.
Alyans İsrailit ve Makabi Cemiyeti	Yahudiler tarafından kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nin Filistin'den çekilmesiyle burada bir İsrail devleti kurmayı amaçlamıştır.

Azınlıkların faaliyetlerinden hangisi daha çok dikkatinizi çekti? Neden?



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"Pontus Cemiyetinin ele geçen bayrağı, cemiyet işaret vesairesi, tamamen Yunan bayrağı ve işaretleridir. ... Pontus'daki kuruluşun patrikhane ve Yunanistan'la ilgisi, cephe gerisinde düzenlenen bu ayaklanma harekâtının, doğrudan doğruya Yunanların sevkiyle yapıldığı da belgelerle sabittir... Cemiyet, on bir bin kadar Kafkasya'daki Rum'un, Karadeniz kıyılarına göçünü sağlamıştır. Atina'da ise "Pontus Facialarıˮ adlı bir "Kırmızı Kitap" yayınlayarak güya Türklerin yaptığı facialarla nüfus istatistikleri, Pontus'un geçmişi, o günkü durumu ve geleceği anlatılmış. Bu kitap, Avrupa ülkelerine gönderilmiştir... Bu Cemiyet savaş için gerekli silah ve savaş malzemeleriyle kilise, okul ve hastane gibi yerleri doldurduğu gibi, para yönünden de iç ve dış yardımlarla fevkalade takviye edilmiştir." [M. Süreyya Şahin, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye, s. 235-238.* (Düzenlenmiştir.)]

1. Pontus Cemiyeti kimler tarafından ve nasıl desteklenmiştir?
2. Pontus Cemiyeti Pontus Devleti kurmak için neler yapmıştır?

4. Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı (19 Mayıs 1919)

Mustafa Kemal ve arkadaşları, İstanbul'da yaptıkları görüşmelerde vatanın Anadolu'dan başlatılacak bir mücadele hareketiyle kurtarılabileceği kararına vardılar. Anadolu'ya geçerek halkı teşkilatlandırmak, milletin bağımsızlığını sağlamak için hazırlıklara başladılar. Kâzım Karabekir Paşa Erzurum'daki 15. Kolorduya, Ali Fuat Paşa Ankara'daki 20. Kolorduya atandı. Mustafa Kemal Paşa da Anadolu'ya resmî bir görevle geçerek Millî Mücadele'ye katılmak için girişimlere başladı.

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Karadeniz'deki Pontus çeteleri Türklerin yaşadığı yerlere saldırılar düzenleyerek bölgede asayişi bozmaya başladı. Amaçları Mondros Antlaşması'nın 7. maddesine göre bölgenin işgalini sağlamaktı. İngilizler, bölgedeki çatışmalar nedeniyle İstanbul Hükûmeti'ni uyardılar. İstanbul Hükûmeti bunun üzerine Mustafa Kemal'i bölgede düzeni sağlaması için 9. Ordu Müfettişi olarak Anadolu'ya göndermeye karar verdi. Mustafa Kemal 30 Nisan 1919'da 9. Ordu müfettişi olarak atandı. Bandırma vapuru (Görsel 2.6) ile hareket eden Mustafa Kemal, Boğaz'a demir atmış yabancı savaş gemilerinin yanından geçerek Karadeniz'e açıldı.



Görsel 2.6: *Bandırma Vapuru'nun maketi (Samsun)*

Mustafa Kemal ve heyeti 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ulaştı. 1927'de kaleme aldığı "Nutuk" adlı eserinde ülkenin o dönemde içinde bulunduğu durumunu şöyle anlatıyor:

"Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup, I. Dünya Savaşı'nda yenilmiş; Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes anlaşması imzalanmış. Büyük Savaş'ın uzun yılları boyunca millet yorgun ve fakir bir durumda... Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta... İtilaf Devletleri, ateşkes antlaşmasının hükümlerine uymayı gerekli bulmuyorlar." [Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk, s. 1.* (Düzenlenmiştir.)]

İtilaf Devletleri ateşkes antlaşmasının hükümlerine uymayı neden gerekli bulmamışlardır?

Mustafa Kemal Samsun'da gerekli incelemeleri yaptıktan sonra Damat Ferit Paşa Hükûmetine bir rapor gönderdi. Raporunda bölgedeki asayişsizliğin Rum çetelerinden kaynaklandığını, Türk milletinin manda yönetimine tahammülünün olmadığını, İzmir'de Yunanların haklarının bulunmadığını belirtti.

5. Havza Genelgesi (28 Mayıs 1919)

Mustafa Kemal, Samsun'un İngiliz işgali altında bulunması nedeniyle incelemelerini tamamladıktan sonra Havza'ya geçti. 28 Mayıs'ta valilere, yerel yöneticilere, ordu komutanlarına Havza Genelgesi olarak bilinen bir genelge gönderdi.

Mustafa Kemal, Havza Genelgesi'nde mitingler düzenlenerek İzmir'in işgalinin protesto edilmesini, İtilaf Devletleri temsilciliklerine ve İstanbul Hükûmetine uyarı telgraflarının çekilmesini ve azınlıklara karşı düşmanca hareketlerden kaçınılmasını istedi. 30 Mayıs'ta Havza'da İzmir'in işgaline karşı bir miting düzenledi.

Genelgenin etkisiyle yurdun birçok yerinde mitingler yapıldı. Tepkilerden rahatsız olan İtilaf Devletleri'nin baskısıyla İstanbul Hükûmeti Mustafa Kemal'i İstanbul'a çağırdı. Mustafa Kemal, geri dönmeyi reddetti ve milletin bağımsızlığını savunma konusunda kararlılığını gösterdi.

6. Amasya Genelgesi (22 Haziran 1919)

Mustafa Kemal, Havza'dan Amasya'ya geçti ve burada Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulmasını sağladı. Mustafa Kemal millî cemiyetleri tek çatı altında toplamak ve halka dayalı bir mücadelenin nasıl yapılması gerektiği konusunda görüşmeler yapmak üzere kolordu komutanlarını toplantıya çağırdı. Rauf Bey, Ali Fuat Paşa ve Refet (Bele) Bey, Amasya'daki bu toplantıya katıldılar (Görsel 2.7). Mustafa Kemal bu arkadaşlarıyla birlikte hazırladığı Amasya Genelgesi'ni yayımladı (Görsel 2.8) (22 Haziran 1919).



Görsel 2.7: *Mustafa Kemal Amasya'da Rauf Bey ve Ali Fuat Paşa ile*

Amasya Genelgesi'ne göre



Görsel 2.8: *Amasya Genelgesi'nin hazırlandığı Amasya kışlası*

• Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir.

• İstanbul Hükûmeti, galip devletlerin etkisi altında bulunduğundan, üzerine aldığı sorumlulukların gereğini yerine getirememektedir. Bu durum milletimizin varlığını yok saymak demektir.

• Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

• Milletin hak isteyen sesini dünyaya duyurmak için her türlü etki ve denetimden uzak bir millî heyetin kurulması gereklidir.

• Anadolu'nun her bakımdan en güvenli yeri olan Sivas'ta millî bir kongre toplanacaktır.

• Her ilden milletin güvenini kazanmış üç delegenin hemen yola çıkarılması gerekmektedir. Delegeler Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri ve belediyeler tarafından seçilecektir.

• Her ihtimale karşı bu durumun millî bir sır hâlinde tutulması zorunludur.

• Doğu illeri adına 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. Erzurum Kongresi'nin üyeleri de Sivas'ta düzenlenecek Kongreye katılmak üzere yola çıkacaklardır.

• Askerî ve millî örgütler hiçbir surette dağıtılmayacaktır.

Amasya Genelgesi ile Millî Mücadele'nin programı yani amacı, gerekçesi ve yöntemi belirtilmiştir. Millî Mücadele'nin birlik ve beraberlik içinde kazanılabileceği dile getirilmiştir. Bu genelge ile millî hâkimiyete dayalı yeni bir devlet düzeninin işaretleri verilmiştir.



Etkinlik

Amasya Genelgesi'nin maddelerini inceleyerek Millî Mücadele'nin amacını, gerekçesini, yöntemini belirleyen maddeleri yazınız.

Amacı	....
Gerekçesi	....
Yöntemi	....

7. Yerel Kongreler

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında başlayan işgallere karşı gerekli önlemleri almak, Kuvâ-yı Millîye'yi desteklemek gibi amaçlarla birçoğu millî cemiyetlerce organize edilen yerel kongreler düzenlendi (Tablo 2.4).

***Tablo: 2.4** Yerel kongreler*

Kars, Ardahan ve Oltu Kongreleri	Kars, Ardahan ve Batum yörelerinin işgalini önlemek amacıyla Kars İslam Şurası kurulmuştu. Kars İslam Şurasının öncülüğünde kongreler düzenlendi. Bu kongrelerde Türklere saldırılar düzenleyen Ermenilere karşı mücadele kararları alındı.
Trabzon Kongreleri	Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyetinin öncülüğünde yapılan kongrelerde Türk halkının haklı davasını duyurmak için İstanbul ve Paris'e bir heyet gönderilmesi kararlaştırıldı. İzmir'in işgali protesto edildi ve bölgenin işgale uğraması ihtimaline karşı hangi önlemlerin alınacağı belirlendi. Ermeni tehdidi altındaki vilayetlerde bulunan millî cemiyetlerle iş birliği yapılması kararlaştırıldı.
Batı Anadolu Kongreleri	Batı Anadolu'daki işgallere karşı teşkilatlanmaya gidildi ve İzmir, Balıkesir, Nazilli, Alaşehir, Uşak, Afyonkarahisar gibi yerlerde bir dizi kongre toplandı. Kuvâ-yı Millîye birliklerinin desteklenmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması konuları görüşüldü.
Trakya Kongreleri	Doğu Trakya'nın Yunanlar tarafından işgali tehdidine karşı Edirne ve Lüleburgaz'da kongreler düzenlendi. Teşkilatlanmanın nasıl yapılacağı kararlaştırıldı. İşgali önlemek için silahlı birliklerin kurulması kararı alındı.



Etkinlik

Yaşadığınız yerde Millî Mücadele Dönemi'nde yerel kongreler düzenlenmiş midir? Düzenlenmişse bu kongreyi, düzenlenmemişse yerel kongrelerden birini araştırarak aşağıdaki şemayı doldurunuz.

Kongreyi Düzenleyenler
....
....

Adı
....

Kongreye Katılanlar
....
....

Alınan Kararlar
....
....
....

8. Erzurum Kongresi (23 Temmuz-7 Ağustos 1919)

3 Temmuz'da Erzurum'a gelen Mustafa Kemal halkın yoğun ilgisi ile karşılandı. Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi öncesinde İstanbul Hükûmeti'nin geri dönmesi konusundaki baskısı karşısında 8/9 Temmuz gecesi telgraf başında İstanbul Hükûmetine askerlik görevinden istifa ettiğini bildirdi. Mustafa Kemal bu durumu şöyle açıklamıştır.

> "Durum, tarafımdan, ordulara ve millete duyuruldu. Bu tarihten sonra resmî sıfat ve yetkilerden sıyrılmış olarak, yalnız milletin sevgi ve fedakârlığına güvenerek ve onun tükenmez feyiz ve kudret kaynağından ilham ve güç alarak vicdani görevimize devam ettik." (Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk, s. 33.*)

Askerlik görevi sona eren Mustafa Kemal'e (Görsel 2.9) Erzurum Kongresi hazırlıkları devam ederken "Ben ve kolordum, hepimiz emrinizdeyiz paşam!" sözüyle 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa destek verdi. İstanbul Hükûmetinin Mustafa Kemal'i tutuklaması emrini de yerine getirmedi.



Görsel 2.9: *Erzurum Kongresi öncesinde soldan sağa Münir, Refik, Mustafa Kemal, Süreyya ve Mazhar Müfit Beyler*

Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyetinin düzenlediği kongre Doğu Anadolu'nun Ermenilere bırakılmasına engel olmak üzere toplandı. 10 Temmuz'da toplanması gereken kongre ancak 23 Temmuz'da toplanabildi. Mustafa Kemal'in başkanlığını yaptığı kongrede şu kararlar alındı:

- Millî sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz.
- Yabancı işgal ve müdahalesine karşı İstanbul Hükûmeti'nin dağılması hâlinde, millet hep birlikte vatanı savunacak ve direnecektir.
- Vatanın bağımsızlığını korumayı İstanbul Hükûmeti sağlayamadığı takdirde, geçici bir hükûmet kurulacaktır.
- Kuvâ-yı Millîye'yi etkin ve millî iradeyi hâkim kılmak esastır.
- Azınlıklara siyasi hâkimiyet ve sosyal dengeyi bozacak haklar verilemez.
- Manda ve himaye kabul olunamaz.
- İşgal emeli taşımayan devletlerin yardımları kabul edilecektir.
- Millî Meclisin derhâl toplanması ve hükûmet işlerinin Meclis tarafından denetlenmesi için çalışılacaktır.

Erzurum Kongresi kararlarından hangileri millî hâkimiyetin sağlanmasına yöneliktir? Neden?

Erzurum Kongresi'nde Mustafa Kemal'in başkanlığında bir Temsil Heyeti seçildi. İstanbul Hükûmeti ile haberleşme kesildi. Kongrede alınan kararlar tüm yurda duyuruldu. Erzurum Kongresi, amacı ve toplanma şekli bakımından bölgesel, alınan kararlar tüm yurdu kapsadığı için de millî bir kongredir. İlk kez millî sınırlardan söz edilmiş, manda ve himaye konusu tartışılarak reddedilmiştir. Bu Kongrede millî iradenin hâkim kılınması gerektiği açıkça vurgulanmıştır. Millî hâkimiyete dayalı yeni bir Türk devletinin ipuçları verilmiştir. Nitekim Mustafa Kemal Kongre sürecinde Mazhar Müfit'e gelecekte yönetim biçiminin cumhuriyet olacağını söylemiştir. Mustafa Kemal Kongre sonrasında Millî Mücadele'nin kazanılacağına inancını şu sözlerle belirtmiştir:

> "Erzurum'da ve kongrede gördüğüm samimiyet, mertlik ve fedakârlık, azim ve iman, beni doğrusu çok cesaretlendirdi. Memleketimi kurtarmak yolundaki cesaretimi arttırdı. Erzurum'a ilk geldiğim günkü vaziyetimi biliyorsunuz. Ben burada rütbemi, resmî mevkimi, üniformamı attım ve bütün kâinata millette bir fert olduğumu ilan ettim. Arkadaşlarım da böyle. Üniformalı olanlar üniformalarını, memur olanlar memuriyetlerini terk ettiler. Hepsine minnettarım ve hepsinin takdirkârıyım. Şu hâlde ihtirassız, yalnız vatan ve memleket selametini gaye edinen insanlar olarak çalışıyoruz. Allah koruyucumuzdur. Mutlaka muvaffak olacağız." [Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber C. I, s. 130.* (Düzenlenmiştir.)]

Mustafa Kemal'in Millî Mücadele'nin kazanılacağına olan inancının artmasının sebebi nedir?

9. Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919)

Mustafa Kemal, 2 Eylül'de Sivas'ta halkın coşkusuyla karşılandı. Sivas'ta düzenlenecek kongre, ülkenin bütününü temsilen toplanacaktı. Ancak kongre hazırlıkları sürerken Damat Ferit Paşa'nın başında olduğu İstanbul Hükûmeti Kongre'yi engellemek için harekete geçti. İstanbul Hükûmeti Elâzığ Valisi Ali Galip'e Mustafa Kemal'i tutuklaması yönünde emir verdi. Ancak Mustafa Kemal askerî birlikleri Ali Galip üzerine göndererek Kongre'yi basma teşebbüsünü engelledi.

Sivas Lisesinde düzenlenen Kongre'de (Görsel 2.10) Erzurum Kongresi kararları ve mandacılık konusu görüşüldü. Sivas Kongresi'nde, Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar küçük değişiklik ve ilavelerle kabul edildi. Millî cemiyetler, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilerek millî birliğin sağlanması yönünde önemli bir adım atıldı. Erzurum Kongresi sonrasında doğu illerini temsilen oluşturulan Temsil Heyeti tüm yurdu temsil eder hâle getirildi. Azınlıklara siyasi egemenliğimizi ve sosyal dengemizi bozacak ayrıcalıkların verilmeyeceği bir kez daha vurgulandı. Mebusan Meclisinin toplanması için çalışmalara devam edileceği belirtildi.



Görsel 2.10: *Sivas Kongresi üyeleri oturanlar soldan sağa Ömer (Mümtaz), Rauf (Orbay), Hacı Fevzi, Mustafa Kemal, Bekir Sami (Kunduh), Ahmet Rüstem, Hüsrev Sami, Mazhar Müfit (Kansu)*

Kongre'de Amerikan mandasının kabulü yönünde görüşler öne sürüldü. Uzun tartışmalardan sonra Amerikan mandası kabul edilmedi. Ancak "Türkiye'ye karşı istila emelleri beslemeyen herhangi bir devletin, teknik, endüstriyel ve ekonomik yardımının memnuniyetle karşılanacağı" maddesi kabul edildi.

Kongre sonunda Temsil Heyeti, Ali Fuat Paşa'yı Batı Anadolu Kuvâ-yı Millîye Komutanlığına atadı. Millî Mücadele'yi halka duyurmak amacıyla Sivas'ta İrade-i Milliye Gazetesi yayımlanmaya başlandı.

Mustafa Kemal'in hangi kişilik özellikleri Millî Mücadele döneminde ön plana çıkmıştır? Açıklayınız.

10. Amiral Bristol Raporu (7 Ekim 1919)

İzmir'in Yunan ordusunca işgali karşısında oluşan tepki üzerine İtilaf Devletleri kamuoyunu yatıştırmak için bölgeye Amerikalı Amiral Mark Lambert Bristol (Mark Lambırt Bristıl) (Görsel 2.11) başkanlığında bir heyet gönderdi. İngiliz, Fransız ve İtalyan generallerin de yer aldığı heyet, Batı Anadolu'da incelemeler yaparak bir rapor yayımladı. Amiral Bristol Raporu adıyla bilinen bu raporda özetle bölgedeki olayların sorumlusunun Türkler değil Rumlar olduğu, Batı Anadolu'da Yunanların propaganda yaptığı gibi bölgede Rum nüfusunun fazla olmadığı, Türklerin çoğunlukta olduğu bilgileri yer almaktadır. Amiral Bristol Raporu, Millî Mücadele'nin haklılığını uluslararası bir heyet tarafından ortaya koyan bir belgedir. Ancak İtilaf Devletleri tarafından dikkate alınmamış, bölgedeki işgal devam etmiştir.



Görsel 2.11: *Amiral Bristol (1868-1939)*

11. General Harbord Raporu (24 Nisan 1920)


Görsel 2.12: *General Harbord (1866-1947)*

ABD Hükûmeti tarafından Türkiye hakkında incelemeler yapmak üzere görevlendirilen General James Harbord (Ceyms Harbırt) (Görsel 2.12) ve heyeti Anadolu’da incelemelerde bulundu. Sivas’ta Mustafa Kemal ile görüştü. Bu görüşmede Mustafa Kemal Harbord’a Millî Mücadele’nin amacını anlattı. Kâzım Karabekir ile de görüşen General Harbord ve heyeti, Ermenilerle ilgili bölgede incelemelerde bulundu. Heyet araştırmaları sonucunda bölgede Ermenilerin çoğunlukta olmadığını; Türklerle Ermenilerin, dış etkiler olmadan, yüzyıllarca bir arada, barış ve güvenlik içinde yaşadıklarını tespit etti. Ayrıca Türklerin Ermenilere karşı herhangi bir şekilde soykırım hazırlığında bulunmadıklarını da görmüştü. Rus sınırında yığınak yapıldığına ve Erzurum civarında sivil halkın Ermenilere saldırıya hazırlanmakta olduklarına ilişkin en ufak bir kanıta rastlanmadığı raporda belirtilmişti. Ülkeye geri dönen Ermenilerin hayatlarının tehlikede olduğunu düşündürecek hiçbir olayla karşılaşmamışlardı.

1. Amiral Bristol ve General Harbord Raporlarının ortak özellikleri nelerdir?
2. Amiral Bristol ve General Harbord Raporları Millî Mücadele’nin haklılığını ortaya koymakta mıdır? Neden?

12. Amasya Görüşmeleri (20-22 Ekim 1919)

Damat Ferit Paşa’nın başında olduğu İstanbul Hükûmeti Mustafa Kemal’in önderliğini yaptığı Millî Mücadele hareketini engellemek için büyük çaba harcıyordu. Buna rağmen genelgeler yayınlanmasını ve kongreler düzenlenmesini engelleyemedi. Mustafa Kemal’in başkanı olduğu Temsil Heyeti (Görsel 2.13), Anadolu’ya hâkim olmaya başlamıştı. Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal; padişaha, İstanbul Hükûmetine Anadolu’da güven kalmadığını bildiren bir telgraf göndermek istedi. Damat Ferit Paşa bunu engelledi. Temsil Heyeti bu gelişme üzerine vilayetlerden İstanbul ile her türlü haberleşmeyi kesmesini istedi. Mustafa Kemal, Anadolu’da milleti temsil eden tek mercinin Temsil Heyeti olduğunu ilan etti. Anadolu üzerinde kontrolünü büyük ölçüde kaybeden Damat Ferit Paşa 30 Eylül 1919’da istifa etti. Ali Rıza Paşa yeni hükûmeti kurdu. Damat Ferit Paşa’nın istifası, Temsil Heyetinin İstanbul Hükûmetine karşı ilk siyasi başarısı oldu.


Görsel 2.13: *Temsil Heyeti üyeleri, Mustafa Kemal'in sağında Rauf (Orbay), solunda Ahmet Rüstem Bey*

Millî Mücadele’ye taraftar üyelerin yer aldığı Ali Rıza Paşa Hükûmetinin kurulması üzerine Temsil Heyeti, İstanbul ile haberleşme yasağını kaldırdı. Mustafa Kemal yeni kurulan hükûmete millî teşkilata saygılı olunması şartıyla yardımcı olacağını bildirdi. Hükûmete bir an önce Meclis'i açması çağrısında bulundu. Ali Rıza Paşa Temsil Heyeti ile görüşme talebinde bulundu. Temsil Heyeti’nin bu isteğe olumlu yaklaşması üzerine 20-22 Ekim 1919 tarihleri arasında İstanbul Hükûmeti adına Bahriye Nazırı Salih Paşa ve Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal arasında Amasya Görüşmeleri yapıldı. Görüşmelerde şu konular ele alındı:

- Türk vatanının bütünlüğünün ve istiklalinin korunması,
- Türk vilayetlerinin düşmana terk olunmaması, hiçbir şekilde manda ve himaye kabul edilmemesi,
- Müslüman olmayan topluluklara, memleketimizin siyasi hâkimiyet ve sosyal dengesini bozacak biçimde ayrıcalıklar verilmemesi,
- Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin İstanbul Hükûmeti tarafından tanınması,
- İtilaf Devletleri ile yapılacak barış görüşmelerine Temsil Heyetinin de uygun gördüğü kimselerin gönderilmesi,
- Mebusan Meclisinin İstanbul’da toplanmasının güvenlik bakımından uygun olmadığı, onun yerine Anadolu’nun daha güvenli bir yerinde toplanması.

Amasya Görüşmeleri ile Temsil Heyeti, İstanbul Hükûmeti tarafından resmen tanındı. Temsil Heyeti Mebusan Meclisinin toplanması kararını İstanbul Hükûmetine kabul ettirdi. Salih Paşa, Amasya Görüşmeleri sırasında üzerinde uzlaşılan kararları İstanbul Hükûmetine kabul ettireceğini; aksi takdirde hükûmetteki görevinden istifa edeceğini söyleyerek Amasya’dan ayrıldı. Ancak İstanbul Hükûmeti yalnızca Mebusan Meclisinin açılması kararını kabul etti.



Etkinlik

Aşağıda yer alan tarih şeridine Mustafa Kemal’in Samsun’a hareketinden itibaren Millî Mücadele’nin hazırlık sürecindeki faaliyetlerini kronolojiye uygun olarak tarihleriyle birlikte yazınız.





Etkinlik

Aşağıdaki genelge ve kongrelerin Millî Mücadele’deki önemini karşılarına yazınız.

Havza Genelgesi	....
Amasya Genelgesi	....
Yerel Kongreler	....
Erzurum Kongresi	....
Sivas Kongresi	....

13. Misak-ı Millî Kararları ve İstanbul'un İşgali

"Amasya Görüşmeleri"nden sonra Mebusan Meclisinin toplanması için seçimler yapıldı. Mustafa Kemal de Erzurum’dan milletvekili seçildi. Ancak Mustafa Kemal, İstanbul’da İtilaf Devletleri askerleri bulunduğu için Meclis’in burada sağlıklı çalışamayacağını düşünüyordu. Bu nedenle İstanbul’a gitmedi.

Mustafa Kemal, Temsil Heyeti üyeleriyle beraber halkın sevgi gösterileri arasında Ankara’ya geldi (Görsel 2.14) (27 Aralık 1919). Ankara bundan sonra Millî Mücadele’nin merkezi olacaktı. Ankara'nın güvenli konumu, demir yolu ve telgraf hattının bulunması ile Batı Cephesi’ne yakın olması bu kararda etkili oldu.

Mustafa Kemal, seçimleri kazanan milletvekillerini Ankara’ya çağırarak onlardan bazı isteklerde bulundu. Milletvekillerinden Mebusan Meclisinde bir Müdafaa-i Hukuk grubu kurmalarını, Erzurum ve Sivas kongrelerinde alınan kararların Meclis'te kabul edilmesi; kendisini de Meclis'e başkan seçmelerini istedi.


Görsel 2.14: *Mustafa Kemal ve Temsil Heyeti’nin Ankara’da karşılanışı*

Mebusan Meclisi 12 Ocak 1920’de toplandı. Mecliste Müdafaa-i Hukuk grubu kurulamadı ancak vatansever milletvekilleri Felah-ı Vatan (Vatanın Kurtuluşu) grubunu kurdular. Mustafa Kemal, görüştüğü milletvekillerinin söz vermesine rağmen, meclise başkan seçilemedi. Felah-ı Vatan grubu Mustafa Kemal’in daha önce hazırlayıp kendilerine verdiği programın ilkeleri doğrultusunda Misak-ı Millî (Millî Ant) adını taşıyan metni Meclis'e sundu ve bu metin 28 Ocak 1920’de Meclis’te kabul edildi. 17 Şubat 1920’de Misak-ı Millî kararları açıklandı. Erzurum ve Sivas Kongreleri kararları doğrultusunda hazırlanan Misak-ı Millî’ye göre;

- Mondros Ateşkes Antlaşması’nın imzalandığı tarihte düşman ordularınca işgal edilen Arap memleketlerinin durumu, halkın vereceği oya göre belirlenecektir. Ateşkes imzalandığı tarihte Osmanlı-İslam çoğunluğun olduğu bölgeler birbirinden ayrılmaz bir bütündür.
- Halkın oyu ile ana vatana katılan Kars, Ardahan ve Batum’da gerekirse tekrar halkoyuna başvurulabilir.
- Batı Trakya’nın durumunun tespitinde halkın oyuna başvurulmalıdır.
- İstanbul ve Marmara’nın güvenliği sağlanmalıdır. Boğazların dünya ticaretine ve ulaşımına açılması konusunda bizimle diğer devletlerin birlikte vereceği karar geçerli olacaktır.
- Azınlıkların hakları, komşu ülkelerdeki Müslümanların da aynı haklardan yararlanmaları şartıyla kabul edilecek ve sağlanacaktır.
- Millî ve ekonomik gelişmemizi engelleyen siyasi, adli ve mali sınırlamalar (kapitülasyonlar) kaldırılmalıdır.

Misak-ı Millî kararları ile Erzurum Kongresi kararları arasındaki benzerlikler nelerdir? Açıklayınız.

Misak-ı Millî ile bölünmez bir bütün kabul edilen Türk vatanının sınırları çizilmiştir. Tam bağımsızlığın sağlanacağı vurgulanmıştır. Erzurum ve Sivas Kongresi'nde alınan kararlar onaylanmıştır. İstiklalin korunması konusunda Türk milletinin kararlılığı belirtilmiştir.

İtilaf Devletleri Misak-ı Millî kararlarının alınmasından sonra İstanbul Hükûmeti üzerindeki baskıyı artırdı. Ali Rıza Paşa Hükûmeti istifa etti ve Salih Paşa Hükûmeti kuruldu. 16 Mart 1920'de İstanbul resmen işgal edildi (Görsel 2.15). Mebusan Meclisi İtilaf Devletleri askerlerince basılarak çok sayıda milletvekili Malta'ya sürüldü. Bu gelişmenin ardından Mebusan Meclisi kapatıldı. İstanbul'un işgalinden sonra Salih Paşa sadrazamlıktan istifa ederken Damat Ferit Paşa yeniden sadrazam oldu. Mustafa Kemal bu durumu Nutuk'ta şu sözlerle açıklamıştır:

"Ben, Meclis-i Mebusan'ın, İstanbul'da saldırıya uğrayacağını, dağılacağını, kesin olarak bekliyordum. Böyle bir durum karşısında alınacak tedbiri kararlaştırmıştım. Hazırlığımız ve gerekli düzenlemelerimiz de başlamıştı: Ankara'da toplanmak...

İşte bu görevi yaparken milletçe yanlış anlaşılmaya yol açmamak için, tedbir olarak da bir şey düşünmüştüm: Meclis-i Mebusan Başkanlığına seçilmek. Bundan beklediğim, dağıtılan milletvekillerini Meclis-i Mebusan Başkanı sıfat ve yetkisiyle yeniden davet etmekti." (Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk, s. 248.*)



Görsel 2.15: *İstanbul'u işgal eden İtilaf askerleri*

Mustafa Kemal'in Meclis'in saldırıya uğrayacağını tahmin etmesi onun hangi özelliğiyle ilgilidir?



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"İşgal, 16 Mart 1920 sabahı yapılmıştı. O gün halkı ürkütmüş olmak fikriyle Köprü'nün Tophane cihetine büyük bir zırhlıyı yanaştırmışlar ve toplarını İstanbul'a karşı çevirmişlerdi. Telgrafhaneler yer yer ele geçirilmiş, lüzumlu yerler işgal altına alınmıştı. Hükûmet acz içinde, hiçbir şey yapamamak mevkiinde idi. İstanbul halkı da hayret ve dehşet içinde kalmıştı. Biz bütün mebuslar, gelip çatan bu durum karşısında, toplu bir hâlde, mecliste bulunmayı uygun görmüş, hep oraya toplanmıştık. Fakat ne yapacağını bilmeyen kimseler hâlindeydik. Herkes kara kara düşünüyordu. Nihayet işgal kuvvetleri meclise gelip isimlerini verdikleri birkaç mebusu alıp götürmek istediler. Bunların arasında Rauf (Orbay) Bey de vardı. Rauf Bey'e arkadaşları tarafından kaçması teklif edilmişti. Fakat kaçmadı ve arkadaşlarına, 'Ben şimdiye kadar düşmandan kaçmadım.' cevabını verdi. Aşağıya indi, teslim oldu; götürdüler." [Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım, s.116-117.* (Düzenlenmiştir.)]

1. İşgal karşısında halkın, hükûmetin ve milletvekillerinin tutumu ne olmuştur?
2. İtilaf Devletlerinin tutumu hangi amaçlarını ortaya koymaktadır?

B. BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN AÇILIŞ SÜRECİ VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER

İstanbul’un resmen işgali ve Mebusan Meclisinin kapatılması, Meclis'in İstanbul’da toplanmasını uygun bulmayan Mustafa Kemal’i haklı çıkardı. Mustafa Kemal, Temsil Heyeti adına Ankara’da memleket işlerini idare etmek ve denetlemek üzere olağanüstü yetkilere sahip bir Meclis’in toplanacağını tüm yurda bildirdi. Meclis'e yeni seçilecek milletvekillerinin yanında kapatılan Mebusan Meclisi üyelerinin de katılmaları istendi.

1. Büyük Millet Meclisinin Açılışı (23 Nisan 1920)

Seçimlerin tamamlanması ve Mebusan Meclisinden milletvekillerinin gelmesiyle Meclis’in açılış çalışmaları hızlandı. Meclis’in toplanması için İttihat ve Terakki Cemiyeti Kulübü olarak inşası devam eden binanın eksikleri halkın desteği ile tamamlandı. Ankara halkı, evlerinin çatısından getirdiği kiremitlerle Meclis’in çatısını örttü.

23 Nisan 1920 Cuma sabahı halk Meclis binası çevresinde toplandı. Halk, kendi kaderine sahip çıkmanın coşkusu içindeydi. Hacı Bayram Camii’nde kılınan cuma namazından sonra, dua edilerek Meclis açıldı (Görsel 2.16).



Görsel 2.16: *Büyük Millet Meclisinin açılışı töreni*

24 Nisan 1920’de Mustafa Kemal, Büyük Millet Meclisine hükûmetin kurulması konusundaki şu önergeyi verdi:

- Hükûmetin kurulması zorunludur.
- Geçici olarak bir hükûmet başkanı tanımak veya padişah vekili atamak uygun değildir.
- Büyük Millet Meclisi yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır.
- Meclis içinden seçilen bir heyet, hükûmet işlerine bakar. Meclis başkanı hükûmetin de başkanıdır.
- Meclis’te toplanmış millî iradeyi vatanın geleceğine ilişkin en önemli güç olarak görmek temel ilkedir. Büyük Millet Meclisinin üzerinde hiçbir güç yoktur.
- Padişah ve halife İtilaf Devletlerinin baskısından kurtulduktan sonra Meclis’in düzenleyeceği yasaya göre hareket edecektir.

Bu önerge Meclis tarafından 1 nolu kararlar olarak kabul edildi. 24 Nisan 1920’de yapılan seçimle Mustafa Kemal Meclis Başkanlığına seçildi. Meclis Başkanı Mustafa Kemal’in başkanlığında Büyük Millet Meclisi Hükûmeti kuruldu.

Büyük Millet Meclisinin açılışı ile Türk milletinin tarihinde yeni bir dönem başlamış ve yeni bir devletin temelleri atılmıştır. Millî egemenliğe dayalı bu yeni Türk Devleti, daha sonra anayasaya girecek "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir." ilkesiyle cumhuriyete dönüşecek yeni yönetim biçiminin ipuçlarını vermiştir. Demokratik bir nitelik gösteren bu Meclis'te farklı düşüncelere sahip milletvekilleri ülkenin istiklali için bir araya gelmişlerdir. Bu yönüyle Meclis hem oluşum biçimi hem de gayesi bakımından millî bir nitelik taşır. Büyük Millet Meclisi kurucu meclis niteliği taşımaktaydı ve geniş yetkilere sahipti. Büyük Millet Meclisi milletin tek gerçek temsilcisi sıfatıyla güçler birliği ilkesine göre çalışmış yasama, yürütme ve yargı güçlerini bünyesinde toplamıştır. Bunun sebebi, Millî Mücadele'nin devam etmesi nedeniyle hızlı ve etkili kararlar alabilmektir. Milletvekilleri bu mecliste görev yapmak için zorlu şartları göze almışlardır.

"Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla Ankara'ya bir göç başlamıştı. Altları ahır ve kıraathane, üst katlarında odalar bulunan hanlar dolunca yeni gelenler barınma problemiyle karşılaşmışlardı. Şehirde tek lokanta, tek otel yoktu. Milletvekillerini yerleştirmek için Ankara Darülmuallimin (Öğretmen Okulu) seçildi. Koğuşlar milletvekili yatakhaneleri hâline getirildi, karyolalar yetmeyince yere yataklar serildi. Milletvekilleri kendi aralarında bir tabldot yönetimi kurarak yemek problemini gideriyorlardı." (Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, s. 254.*)

Büyük Millet Meclisi (Görsel 2.17) halkın tüm kesimlerini bir araya getiren bir meclisti. Milletvekillerinin %34,2'si sivil bürokrasiden, %24'ü serbest meslek sahiplerinden, %13,2'si askerlerden, %8,6'sı din görevlilerinden, %12,7'si yerel yönetimlerde görev almış üyelerden, %4'ü doktor ve eczacılardan, %1,2'si aşiret reislerinden, %1'i teknik elemanlardan oluşuyordu. Büyük Millet Meclisi genç ve eğitim düzeyi yüksek milletvekillerinden meydana geliyordu. Milletvekillerinin %39,4'ü yükseköğretim, %27'si ortaöğretim ve %22'si medrese, %3,8'i meslek okulu mezunuydu.


Görsel 2.17: *Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal ve milletvekilleri*

BMM 8 Şubat 1921'de Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) olarak anılmaya başlandı.

Büyük Millet Meclisi ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için *www. tbmm.gov.tr* adresinden "Yayınlar" bölümünü ziyaret edebilirsiniz.

Büyük Millet Meclisinin hangi özelliği daha çok dikkatinizi çekti? Neden?

2. Büyük Millet Meclisine Karşı Ayaklanmalar

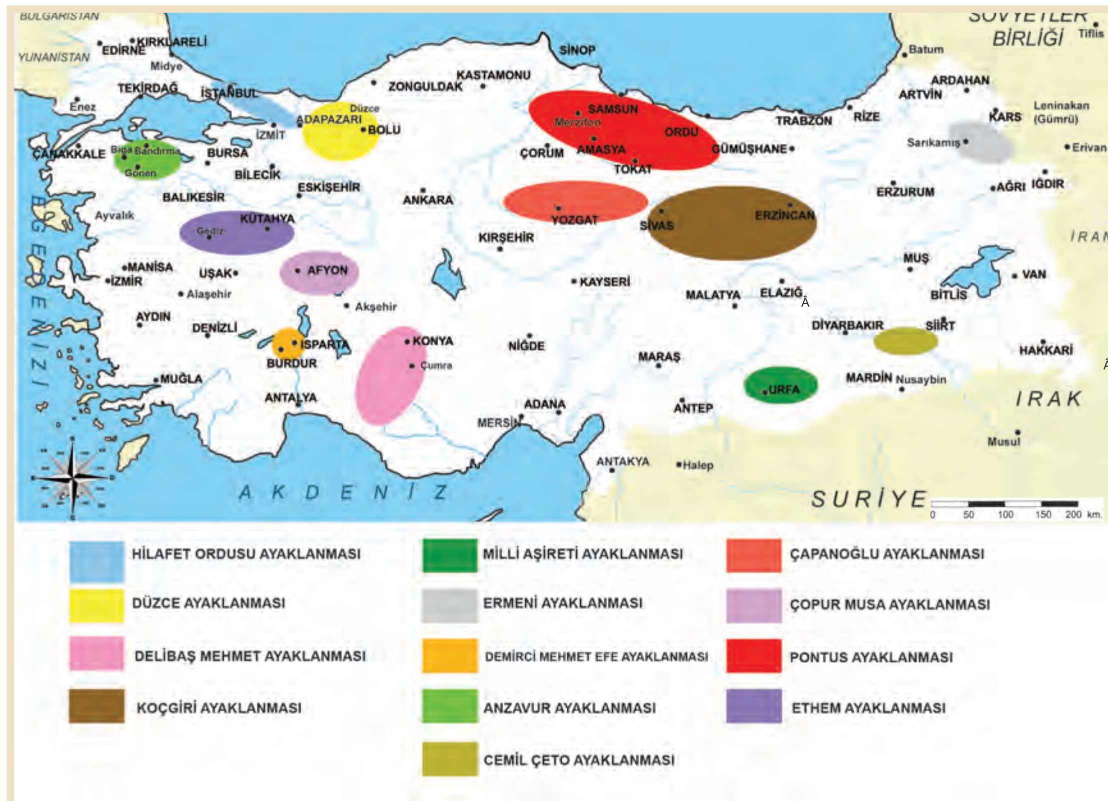
Büyük Millet Meclisi, açıldıktan sonra Anadolu'nun birçok yerinde çıkan ayaklanmalarla mücadele etmek durumunda kaldı. Bu ayaklanmaların önemli bir bölümü İstanbul Hükûmeti ve İtilaf Devletleri tarafından desteklendi. Azınlıklar da ülkeyi bölmeyi amaçlayarak ayaklanmalar çıkardılar.

Damat Ferit Paşa'nın başında olduğu İstanbul Hükûmeti, Büyük Millet Meclisinin Anadolu'ya hâkim olmasını engellemek için Şeyhülislam'dan fetva alarak Mustafa Kemal ve arkadaşlarını vatan haini ilan etti. Ayrıca Millî Mücadele hareketini padişaha karşı bir ayaklanma gibi göstererek halkın dinî duygularını istismar ederek ayaklanmaya katılmasını sağlamaya çalıştı. İtilaf Devletleri bu ayaklanmaları destekleyerek işgallerini kolaylaştırmak istediler. Yine bazı Kuvâ-yı Millîye önderleri düzenli ordunun kurulması aşamasında Büyük Millet Meclisinin otoritesini kabul etmeyerek ayaklandılar (Tablo 2.1).

Tablo 2.1: *Büyük Millet Meclisine karşı başlıca ayaklanmalar*

Doğrudan İstanbul Hükûmeti tarafından çıkarılan ayaklanmalar:	Kuvâ-yı İnzibatiye (Hilafet Ordusu) Ayaklanması, Anzavur Ayaklanması,
Damat Ferit Paşa'nın başında olduğu İstanbul Hükûmeti ve İtilaf Devletleri tarafından desteklenen ayaklanmalar:	Düzce, Çapanoğlu, Delibaş Mehmet, Çopur Musa, Koçgiri, Cemil Çeto, Milli Aşireti ayaklanmaları
Azınlıkların çıkardığı ayaklanmalar:	Pontus Ayaklanması ve Ermeni Ayaklanması
Kuvâ-yı Millîye yanlısı olup daha sonra ayaklananlar:	Ethem Ayaklanması ve Demirci Mehmet Efe Ayaklanması

Ayaklanmalar şu bölgelerde çıktı (Harita 2.1):



Harita 2.1: *Büyük Millet Meclisine karşı ayaklanmalar*

Büyük Millet Meclisi, ayaklanmaları önlemek ve ülke içinde düzeni sağlamak için şu önlemleri aldı:

• Hıyanet-i Vataniye (Vatana İhanet) Kanunu Meclis'te kabul edilerek isyana karışanlar vatan haini kabul edildi (29 Nisan 1920).

• İstiklal Mahkemeleri kurularak Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nda belirtilen suçları işleyenler yargılanmaya başlandı (11 Eylül 1920).

• İstanbul Hükûmeti'nin Şeyhülislam Dürrizade Abdullah'tan aldığı fetvaya karşı Ankara müftüsü Rıfat Efendi'den fetva alınarak halkın dinî duygularının istismar edilmesi önlenmek istendi.

• Asker kaçaklarının önlenmesine yönelik tedbirler alındı.

• Halkın asilere desteğini önlemek, onları Millî Mücadele ile ilgili doğru bilgilendirmek için vilayetlere nasihat heyetleri gönderildi.

• Anadolu'ya gelenler daha sıkı bir şekilde kontrol edilmeye başlandı.

İstiklal Mahkemeleri, Millî Mücadele'nin olağanüstü şartlarında kurulmuş, üyeleri Meclis tarafından oy çokluğu ile seçilmiş mahkemelerdi. Bu mahkemeler geniş yetkilerle donatılmıştı. Büyük Millet Meclisinin yargı görevini de üstlenen bu mahkemelerin verdiği kararlar kesindi. İstiklal Mahkemeleri ve Hıyanet- i Vataniye Kanunu ayaklanmaların bastırılmasında ve Büyük Millet Meclisinin Anadolu'da düzeni sağlamasında önemli rol oynadı. İstiklal Mahkemeleri ile ilgili aşağıda iki farklı görüş yer almaktadır.

"Memleketin büyük tehlikeler içinde bulunduğu, Milli Mücadele'nin çok buhranlı döneminde, özellikle en önemli sorun olan asker kaçakları, iç güvenlik, bozgunculuk, casusluk gibi tehlikeleri yok etmek için olağanüstü yetkilerle kurulan İstiklal Mahkemeleri dört ay zarfında büyük başarılar sağladı. On binlerce kaçak ve bakaya cepheye gönderildi. Mahkemeler bunun yanı sıra en önemli konu olan emniyet ve huzur sorununu da çözmüş, emniyet bozucu suçlar hemen hiç kalmamıştı. Bu yüzden özellikle köylüler mahkemelerin kaldırılmasından memnun olmamışlardı. Bir belediye başkanı 'Ankara'mızın yaptığı her şey iyi idi, yalnız bu mahkemeleri kaldırdılar, fena yaptılar, bizim işimiz fena olacak.' diyerek emniyet ve güvenliğin yeniden bozulacağını belirtti. (...) Mahkemeleri terör aracı olarak gören aleyhtarlar, ilk fırsatta kaldırılmalarına çalışıyorlardı. Bunda Meclis'te bulunan çeşitli grupların etkisi büyüktü. Özellikle Mustafa Kemal'in karşısında olanlar mahkemeleri istemiyorlardı." [Ergun Aybars, *İstiklal Mahkemeleri, s. 132-135.* (Düzenlenmiştir.)]

"İlk dönemlerden itibaren adliye mekanizmasının dışında kurulan bu mahkemelerin sahip olduğu yapı; milletvekilleri arasında rahatsızlık meydana getirecek, her fırsatta bu yetkileri kısıtlamak, üzerinde bir denetim kurmak amacı ile harekete geçirecektir. Muhalif milletvekilleri mahkemeler tarafından yapılabilecek hataların Meclis'e mal edileceği, bu hataların oranını en aza indirgemenin yolunun da denetlenebilir olmaktan geçtiği düşüncesindedir. Muhalif milletvekilleri İstiklal Mahkemelerinin asker kaçağı sorununa çözüm bulmak amacı ile kurulduğunu fakat süreç içerisinde hükûmetin bütün çalışmalarını bu mahkemeler eliyle yürütecek şekilde mahkemenin yetkilerinin genişletildiğini söylemektedirler. Zamanla mahkemelerin el uzatmadığı durumun kalmadığını, her türlü davaya baktığını, hatta tüm hükûmet çalışmalarını ele alarak, Meclis adına kararlar verdiğini iddia edip bu mahkemeleri eleştireceklerdir." [Salhadin Gök, *"Birinci Dönem İstiklâl Mahkemelerinin TBMM'deki Yansımaları", s. 68-71.* (Düzenlenmiştir.)]

İki alıntı arasında İstiklal Mahkemelerinin işleyişi ile ilgili hangi farklı görüşler bulunmaktadır? Farklı görüşlerin sebebi nedir? Açıklayınız.



Etkinlik

Mustafa Kemal'in "Nutuk" adlı eserinden alınmış aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"Efendiler, 1919 yılı içinde, millî teşebbüslerimize karşı başlayan iç isyanlar, süratle memleketin her tarafına yayıldı. Bandırma, Gönen, Susurluk, Kirmastı, Karacabey, Biga ve dolaylarında; İzmit, Adapazarı, Düzce, Hendek, Bolu, Gerede, Nallıhan, Beypazarı dolaylarında; Bozkır'da; Konya, Ilgın, Kadınhanı, Karaman, Çivril, Seydişehir, Beyşehir, Koçhisar dolaylarında; Yozgat, Yenihan, Boğazlıyan, Zile, Erbaa, Çorum dolaylarında; İmranlı, Refahiye, Zara, Hafik ve Viranşehir dolaylarında alevlenen karışıklık ateşleri bütün memleketi yakıyor; hainlik, cehalet, kin ve bağnazlık dumanları bütün vatan göklerini yoğun karanlıklar içinde bırakıyordu. İsyan dalgaları, Ankara'da karargâhımızın duvarlarına kadar çarptı. Karargâhımızla şehir arasındaki telefon ve telgraf hatlarını kesmeye kadar varan kudurmuşçasına kasıtlar karşısında kaldık. Batı Anadolu'nun, İzmir'den sonra önemli bölgeleri de Yunan ordusunun taarruzlarıyla çiğnenmeye başlandı." (Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk, s. 303.*)

1. Ayaklanmaların düşman işgaline etkisi ne olmuştur? Açıklayınız.
2. Ankara hangi tehlikelerle karşı karşıya kalmıştır?
3. Ayaklanmaların yayılmasının sebepleri nelerdir?



Etkinlik

Büyük Millet Meclisinin ayaklanmaları bastırmak için aldığı kararların nedenlerini karşılarına yazınız.

Ankara müftüsünün fetvası	
Nasihat heyetleri	
Hıyanet-i Vataniye Kanunu	
Asker kaçaklarının önlenmesi	
Anadolu'ya giriş çıkışların denetlenmesi	

3. Anadolu Ajansının Kurulması (6 Nisan 1920)

Mustafa Kemal, İstanbul Hükûmeti ve İtilaf Devletlerinin ayaklanmalara neden olan olumsuz propagandalarına engel olmak için basının etkili kullanılması gerektiğini düşünüyordu. Bu amaçla Sivas Kongresi'nden sonra İrade-i Milliye gazetesi basılmaya başlamıştı. Temsil Heyeti Ankara'ya geldikten sonra Hâkimiyet-i Milliye gazetesi yayın hayatına başladı. Millî Mücadele ile ilgili halkın ve dünya kamuoyunun doğru bilgilenmesi için 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı kuruldu (Görsel 2.18). Anadolu Ajansı, Millî Mücadele'nin zorlu şartlarında halkı ülkede ve dünyada meydana gelen olaylardan haberdar etti. Millî Mücadele'yi savunan haberleriyle Türk milletinin haklı istekleri konusunda dünya kamuoyunu aydınlatmaya çalıştı.



Görsel 2.18: *Anadolu Ajansının Ankara'daki ilk merkezi*

Anadolu Ajansı'nın kuruluşu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için *http://www.aa.com.tr* adresinden "Tarihçe" bölümünü ziyaret edebilirsiniz.

C. SEVR ANTLAŞMASI (10 Ağustos 1920)

I. Dünya Savaşı sonunda toplanan Paris Barış Konferansı'nda İtilaf Devletleri İttifak Devletleriyle yapacakları antlaşmaların şartlarını belirledi. Daha sonra da Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan ile barış antlaşmaları imzalandı. Sıra Osmanlı Devleti'ne geldi ancak İtilaf Devletleri arasında Osmanlı Devleti'nin topraklarının paylaşılması konusunda fikir ayrılıkları yaşanıyordu. İtilaf Devletleri, aralarında ortaya çıkan anlaşmazlıkları gidermek için 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında İtalya'nın San Remo kentinde toplandı. Burada Osmanlı Devleti'nin ne şekilde paylaşılacağı konusunda görüş birliğine vardılar. Kararlarını Osmanlı Devleti'ne bildirmek için İstanbul Hükûmeti temsilcilerini Paris'e davet ettiler. Paris'teki konferansa katılan Osmanlı delegeleri "teklif edilen barış şartlarının bağımsız bir devletin kabul edebileceği türden olmadığını" söyleyerek itirazda bulundu. Osmanlı Devleti'nin antlaşmayı bir an önce imzalaması için İngilizler Mudanya ve Bandırma'yı; Yunanlar ise Balıkesir, Bursa, Uşak ve Doğu Trakya'yı işgal ettiler. Bunun üzerine İstanbul Hükûmeti antlaşmanın kabul edilmesini kararlaştırdı. Fakat Kanun-ı Esasi'ye göre antlaşmaların Meclis'te görüşülüp kabul edilmesi gerekiyordu. Mebusan Meclisi kapalı olduğu için padişah ve sadrazam Damat Ferit Paşa, eski komutanlardan ve nazırlardan oluşan Saltanat Şurasını topladılar (22 Temmuz 1920). Saltanat Şurası antlaşmanın kabulüne karar verdi. Fransa'ya giden Osmanlı heyeti Sevr Antlaşması'nı imzaladı (Görsel 2.19) (10 Ağustos 1920).

Sevr Antlaşmasına göre

- İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak kalacak fakat Osmanlı Devleti antlaşma hükümlerine uymazsa Türklerin elinden alınacak.
- Boğazlar, her zaman bütün devletlerin gemilerine açık bulundurulacak ve içinde Türk temsilci olmayan uluslararası bir "Boğazlar Komisyonu"nun idaresinde bulunacak.
- Doğu Anadolu'da Ermenistan ve Kürdistan devletleri kurulacak.
- İzmir dâhil Ege Bölgesi ve Doğu Trakya Yunanistan'a bırakılacak.
- Antalya ve Konya çevresi İtalya'ya verilecek.
- Adana, Urfa, Sivas dolayları ve Suriye toprakları Fransa'ya verilecek.
- Arabistan ve Irak İngiltere'ye bırakılacak.
- Askerlik mecburi olmayacak, ağır silahlardan arındırılmış elli bin kişilik bir ordu bulundurulacak.
- Azınlıklara geniş haklar verilecek.
- Kapitülasyonlardan bütün devletler yararlanacak.



Görsel 2.19: *Osmanlı Heyeti adına Hadi Paşa Sevr Antlaşması'nı imzalarken*

Sevr Antlaşması'nı halka duyuracak bir gazeteci olsaydınız haberinizde hangi başlığı kullanırdınız? Neden?

Sevr Antlaşması’na göre Osmanlı Devleti’nin sınırları şöyleydi (Harita 2.2):



Harita 2.2: *Sevr Antlaşması’na göre Osmanlı Devleti*

Sevr Antlaşması’na göre Osmanlı Devleti’ne bırakılan yerler nerelerdir?

Sevr Antlaşması bağımsızlığını yitirmiş bir Osmanlı Devleti öngörmekteydi. Osmanlı toprakları üzerinde işgalci devletlerin desteği ile yeni devletler kurulmaktaydı. Osmanlı Devleti kendisini savunacak bir ordudan yoksun bırakılıyordu. Devletin mali kontrolü, İtilaf Devletlerinin denetimine girmekteydi. Sevr Antlaşması bir tutsaklık belgesiydi. Bu antlaşmanın uygulamaya geçmesi, Osmanlı Devleti’nin ortadan kalkması anlamına geliyordu. Sevr Antlaşması Türk milletine yaşama hakkı tanımıyordu. Sevr Barış Antlaşması İstanbul’da da büyük tepkiyle karşılanmış, Damat Ferit Paşa Hükûmeti istifa etmek zorunda kalmıştı. Yeni kurulan Tevfik Paşa Hükûmeti antlaşmayı onaylamadı. Sevr Antlaşması Mebusan Meclisi kapatılmış olduğundan Meclis onayından geçmediği için yasal dayanaktan yoksundur ve millî iradeye aykırıdır.

Sevr Antlaşması’na Büyük Millet Meclisinin ve Mustafa Kemal’in tepkisi çok sert oldu. 19 Ağustos 1920’de toplanan Meclis, aldığı kararla bu antlaşmayı onaylayanları ve imzalayanları vatan haini ilan etti. Mustafa Kemal bu antlaşmayı "Türk milleti için uğursuz bir idam kararnamesi" olarak nitelendirdi.

Sevr Antlaşması Türk milletinin istiklalini korumak yönünde gayretini daha da artırdı. Anadolu’da başlayan mücadele, Sevr Antlaşması’nın uygulanmaya konulmasını engelledi.



Etkinlik

Aşağıdaki şemaya İtilaf Devletlerinin Sevr Antlaşması ile siyasi, mali ve askerî olarak neler amaçladığını yazınız.

Siyasi	Mali	Askerî
----------------------------	----------------------------	----------------------------
----------------------------	----------------------------	----------------------------
----------------------------	----------------------------	----------------------------
----------------------------	----------------------------	----------------------------

Ç. MİLLÎ MÜCADELE'DE DOĞU VE GÜNEY CEPHESİ

Milletimiz Millî Mücadele'de aşağıdaki haritada görülen cephelerde düşmanla mücadele etti.



Harita 2.3: *Millî Mücadele'de cepheler*

1. Doğu Cephesi

I. Dünya Savaşı'nın sonlarında Rus Çarlığı'nın yıkılmasıyla Kafkasya'da oluşan otorite boşluğundan yararlanan Ermeniler, başkenti Erivan olan bir Ermenistan Devleti kurdular (28 Mayıs 1918). Ermenistan Brest-Litovsk Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne bırakılan Kars, Ardahan ve Batum çevresini işgal ederek topraklarını genişletmek için harekete geçti. Bu amaçla çeteler oluşturarak bölgedeki Türklere zarar vermeye başladılar. Doğu Anadolu'nun Ermenilerin eline geçmesini önlemek için Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti harekete geçti. Kâzım Karabekir'in 15. Kolordu Komutanı olarak Erzurum'a gelmesi ile millî teşkilatlanma daha da güçlendi. Kâzım Karabekir, Ermeni tehlikesini önlemek ve Kars, Ardahan, Batum bölgelerini yeniden ülkemize bağlamak için hazırlıklara başladı. Büyük Millet Meclisi Kâzım Karabekir'i Doğu Cephesi Komutanlığına atadı. (Görsel 2.20) Ermenilerin Oltu ve çevresini işgal etmesi üzerine ordumuz harekete geçti. 29 Eylül'de Sarıkamış geri alındı. 30 Ekim'de Kars, Ermenilerden kurtarılarak Gümrü'ye kadar gelindi. Ermeniler barış istemek zorunda kaldılar. 2/3 Aralık 1920'de Gümrü Antlaşması imzalanarak savaşa son verildi. Bu antlaşma ile şu kararlar alındı:

- Sarıkamış, Kars, Kağızman, Oltu ve Iğdır Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'ne bırakılacak.
- Büyük Millet Meclisi ile Ermenistan arasındaki sınır Aras Nehri olacak.
- Ermeniler Sevr Antlaşması'nın geçersiz olduğunu kabul edecekler.
- Ermenilerden Türklere karşı silah kullanmamış olanlar Türkiye'ye geri dönebilecekler.

Gümrü Antlaşması, Büyük Millet Meclisinin uluslararası alanda imzaladığı ilk antlaşma ve siyasi alanda kazandığı ilk başarıdır. Bu antlaşmayla Ermeniler, yeni Türk Devleti'ni tanıdılar. Türkiye, Ermeni ordusunun silahsızlanmasını sağlayarak Ermenileri tehdit unsuru olmaktan çıkardı. Bu zaferle Doğu Cephesi kapandı, Büyük Millet Meclisinin itibarı arttı. Doğu Cephesi'nin kapanmasıyla buradaki birliklerin bir kısmı Batı Cephesi'ne kaydırıldı. Ermenilerin bölgeden çekilmesinden sonra Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, Gürcistan'a bir nota vererek Ardahan, Artvin ve Batum'un Türkiye'ye bırakılmasını istedi. Ardahan, Artvin ve Batum Türkiye'ye geri verildi.

Doğu Cephesi'nde kazanılan başarı halkın Millî Mücadele'ye bakışını nasıl etkilemiştir? Tartışınız.



***Görsel 2.20:** Doğu Cephesi'ndeki 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa (soldan üçüncü) ve maiyetindeki subaylar Kars'ta*

2. Güney Cephesi

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra İngilizler ve Fransızlar, işgallere başladılar. İngilizler Musul, İskenderun, Kilis, Antep, Maraş ve Urfa'yı işgal ettiler. Fransızlar Dörtyol, Mersin ve Adana'yı işgal ettiler. İngiltere ve Fransa aralarında bir antlaşma yaparak Orta Doğu'yu manda sistemine göre paylaştılar. Bu paylaşıma göre Irak ve Filistin İngiltere mandasına, Suriye ve Lübnan da Fransa mandasına verildi. Bu antlaşmayla Antep, Maraş, Urfa ve Adana Fransızlara bırakıldı.

İngilizlerin boşalttıkları yerlere gelen Fransızlar, Ermenilerle Türklere karşı iş birliği yaptılar. Ermeni intikam alayları oluşturuldu. Bu gelişmeler üzerine bölge halkı Kuvâ-yı Millîye birlikleri oluşturmaya başladı. Sivas Kongresi'nden sonra bölgeye komutanlar atanarak direniş daha teşkilatlı hâle getirildi. Kuvâ-yı Millîye'nin Fransız ve Ermeni işgaline karşı oluşturduğu bu cepheye Güney Cephesi adı verildi.

a. Maraş Savunması

Fransızların bölgeyi işgali üzerine Maraş halkı teşkilatlanmaya başladı. Fransızların Maraş Kalesi'ndeki Türk bayrağını indirmeleri, Ermenilerin Türk kadınlarına saldırmaları ve Maraş'ın ileri gelenlerini haksız sebeplerle tutuklamaları halkın direniş azmini arttırdı. Maraş'taki Ulu Cami İmamı Rıdvan Hoca'nın, "Kalelerinde hür bayrağı dalgalanmayan esir bir memlekette cuma namazı kılınmaz." sözü halkı harekete geçirdi. Kaleden indirilen Türk bayrağı yeniden göndere çekildi. Türk kadınlarının önünü keserek "Burası artık Türklerin değildir. Fransız ülkesinde peçe ile gezilmez." diyerek kadınlara saldıran işgalci askerlere Sütçü İmam müdahale ederek askerlerden birini öldürdü. Maraş halkı 3 ve 20. Kolordulardan gelen subaylarla birlikte mücadeleye başladı. Fransızlar ve Ermeniler, bu mücadele karşısında daha fazla dayanamayarak 11 Şubat 1920'de şehri terk ettiler. Bu başarılarından dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi, şehre kahraman unvanını vererek adını Kahramanmaraş olarak değiştirdi (7 Şubat 1973).

b. Urfa Savunması

Fransızların, Ermenilerle birlikte resmî binaları işgal etmesi ve şehrin ileri gelenlerini tutuklaması, halkı harekete geçirdi. Urfa Jandarma Komutanlığına atanan Yüzbaşı Ali Saip (Ursavaş), doğrudan Mustafa Kemal'den aldığı emirle Fransızlara karşı üç bin kişilik bir askerî güç oluşturdu. Kahramanca bir mücadeleyle Urfa'yı işgalden kurtardı (11 Nisan 1920). Türkiye Büyük Millet Meclisi bu mücadelesi nedeniyle Urfa'nın adını Şanlıurfa olarak değiştirdi (12 Haziran 1984).

c. Antep Savunması

Fransızların Ermenilerle birlikte Antep'i işgali halkı harekete geçirdi. Şahin takma adıyla anılan Teğmen Sait Bey, Antep ve Kilis Kuvâ-yı Millîye (Görsel 2.21) komutanlığı görevini üstlendi. Şahin Bey, Kilis ile Antep arasındaki ulaşımı keserek işgalci güçleri zor durumda bıraktı. Ancak büyük kuvvetlerle saldırıya geçen Fransızlara karşı üç gün direndiyse de askerleriyle birlikte şehit oldu. Şahin Bey'in şehit olmasından sonra Mustafa Kemal, Kılıç Ali Bey'i Antep Kuvâ-yı Millîye komutanlığına atadı. Fransızlar yaklaşık bir yıl sonra büyük kayıplar vererek şehre girebildiler (9 Şubat 1921). Fransa Türkiye Büyük Millet Meclisi ile imzaladığı Ankara Antlaşması ile şehri boşalttı (20 Ekim 1921). Antep halkının kahramanca mücadelesi nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi şehrin adını Gaziantep olarak değiştirdi (8 Şubat 1921).



Görsel 2.21: *Güney Cephesi Kuvâ-yı Millîye birliklerinden bir grup (Antep)*



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"Ne düzenli ordusu ne devleti ne topu tüfeği vardı, hiçbir şeyi yoktu. Sadece dinini, imanını, namusunu, yurdunu kurtarma veya bu uğurda yok olma kararlılığı vardı. Antep'te bu kahramanlığı gören ve onun önünde eğilen bir Fransız generalinin Gazi şehre "Türk Verdun'u" demesinde buraya gıpta etmesi yatar. Bu şehir, dört yanı kuşatılmış olduğu hâlde on bir ay dayanmıştır ve üzerine basarak söylüyorum, gazi beldenin düşmana teslim olmasının tek nedeni açlıktır. Eski Türk şehirlerinin güzelim geleneklerinden olan yaz mevsiminden kışın ihtiyaçlarını hazırlamak ihtiyatkârlığıyla 1919 yazında evlerinin kilerlerini, ticarethanelerinin ardiyelerini dolduran Antepliler, bu ecdat yadigârı basiretlerine dayanarak, on bir ay yarı aç-yarı tok karşı koymuşlar, sonunda yavrularının feryadının dayanılmaz acısına boyun eğerek ama onurlarının korunması için zalim düşmandan güvence alarak şehri teslim etmişlerdir." [*Kılıç Ali'nin Anıları, s. 32* (Düzenlenmiştir.)]

1. Antepliler kuşatmada hangi sıkıntıları yaşamışlardır?
2. Antepliler hangi değerlerini savunmuşlardır?

ç. Adana Savunması

Adana'da Fransız işgali ile birlikte şehre yoğun bir Ermeni göçü başladı. Adana'da huzur ve asayiş kalmadı. Şehrin polis teşkilatının başına bir Ermeni getirildi. Fransız ve Ermenilerin taşkınlıkları karşısında Mersin ve Tarsus civarlarında Kuvâ-yı Millîye birlikleri (Görsel 2.22) kuruldu. Adana ve çevresindeki savaşlar, Ankara Antlaşması'nın imzalanmasına kadar devam etti.



Görsel 2.22: *Adana ve çevresinde Kuvâ-yı Millîye güçlerinden bir grup*

Güney Cephesi'nde kazanılan başarılar Fransızlara Millî Mücadele'nin halkın topyekûn mücadelesi olduğunu ve Türk halkının davasına ne kadar bağlı olduğunu gösterdi. Bölgede tutunmayacağını gören Fransa, Batı Cephesi'nde Yunan ordusuna karşı kazanılan Sakarya Meydan Muharebesi'nin ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi ile 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması'nı imzalayarak birliklerini Anadolu'dan çekti.

Muğla ve Antalya çevresini işgal eden İtalyanlarla önemli bir çatışmaya girilmedi. İtalyanlar, kendilerine vaat edilen Ege Bölgesi'nin Yunanlara verilmesini hoş karşılamadıkları için Yunanlara karşı başlayan Kuvâ-yı Millîye hareketini desteklediler. İşgal ettikleri yerde yaşayan halkla iyi geçinmeye çalıştılar. Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra işgal ettikleri yerlerden tamamen çekildiler.

Milletimiz Güney Cephesi'nde hangi zorluklara rağmen vatanını savunmuştur?



Etkinlik

Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

	Hangi devletlerle savaşıldı?	Ne zaman açıldı?	Nasıl sona erdi?	Hangi illerde gerçekleşti?	Hangi antlaşma ile sona erdi?
Doğu Cephesi	....	....	....	....	....
Güney Cephesi	....	....	....	....	....

D. MİLLÎ MÜCADELE'DE BATI CEPHESİ

1. Düzenli Ordunun Kurulması

Batı Cephesi'nde savaş, Yunan ordusunun 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgali ile başladı. Yunan ordusu işgallerini genişleterek Manisa, Turgutlu, Torbalı, Bayındır, Ödemiş ve Aydın'ı işgal etti. İşgale karşı oluşturulan Kuvâ-yı Millîye birlikleri direnişe geçti. Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Yunan ordusu büyük bir saldırıyla Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Balıkesir, Bursa'yı aldı. Kuvâ-yı Millîye birlikleri, sayıca asker ve silah üstünlüğüne sahip düşman kuvvetleri karşısında bir varlık gösteremedi. Kuvâ-yı Millîye'nin Yunan ordusunun ilerleyişini durduramaması Meclis'te tartışmalara yol açtı.



Görsel 2.23: *Mustafa Kemal ve İsmet Bey Ankara'da cepheden gelen raporları incelerken*

Kuvâ-yı Millîye birlikleri gerçek bir ordu olmaktan çok uzak düzensiz birliklerdi. Her Kuvâ-yı Millîye birliği, kendi komutanlarının istekleri doğrultusunda hareket ediyor; Ankara'daki genelkurmayın emirlerine çoğu zaman uymuyordu. Düzeni sağlamak için zaman zaman hukuk dışı yollara başvuruyorlardı. İhtiyaçlarını karşılamak için de bazen halktan zorla malzeme alıyordu. Bir an önce düşmanın ilerleyişini durduracak düzenli bir ordunun kurulması gerekiyordu.

Ali Fuat Paşa kuvvetleriyle Ethem'in Kuvâ-yı Millîye birlikleri 24 Ekim 1920'de Gediz Muharebesi'nde mağlup oldu. Bu yenilgi üzerine Ali Fuat Paşa, Batı Cephesi Komutanlığından alındı. Düzenli orduya geçiş çalışmaları hızlandırıldı. Kuvâ-yı Millîye birliklerinin düzenli orduya katılmaları istendi. Batı Cephesi, 9 Kasım 1920'de ikiye bölünerek iki ayrı cephe kuruldu. Albay İsmet Bey (İnönü) (Görsel 2.23) Batı Cephesi Komutanlığına, Refet Bey (Bele) Güney Cephesi Komutanlığına atandı.

Ethem (Görsel 2.24) ve Demirci Mehmet Efe gibi Kuvâ-yı Millîye komutanları düzenli orduya katılmak istemediler. Özellikle Ethem oldukça büyük bir birliği komuta ediyordu. Büyük Millet Meclisi, iki Kuvâ-yı Millîye komutanından düzenli orduya katılmalarını istedi. Bu isteği kabul etmeyen bu iki komutan üzerine ordu sevk edildi. Düzenli ordu karşısında Ethem yenilerek geri çekildi. Demirci Mehmet Efe ise teslim oldu.



Görsel 2.24: *Mustafa Kemal, Ethem ve ona bağlı Kuvâ-yı Seyyare birliğiyle*

Düzenli orduya geçilmesinin sebepleri nelerdir?

2. I. İnönü Muharebesi (6-10 Ocak 1921)

Yunan ordusu, 6 Ocak 1921'de Bursa yönünden Eskişehir'e doğru saldırıya geçti. Yunanların amacı, Eskişehir'i aldıktan sonra Ankara'ya ulaşarak Millî Mücadele hareketine son vermekti. Bu sırada Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, Ethem ayaklanmasıyla uğraşıyordu. Türk ve Yunan güçlerinin durumu şöyleydi (Tablo: 2.6):

Tablo: 2.6 *I. İnönü Muharebesi'nde Türk ve Yunan güçleri*

	Subay	Er	Tüfek	Hafif makineli tüfek	Ağır makineli tüfek	Top
Türk Ordusu	417	8.500	6.000	18	47	28
Yunan Ordusu	472	14.816	12.500	270	80	72

(Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, s. 309.)*

Türk ve Yunan ordusu, 9 Ocak 1921'de İnönü mevkiinde karşı karşıya geldi. İki ordu arasında esas çarpışma 10 Ocak 1921 günü Yunan saldırısıyla başladı. Türk ordusunun (Görsel 2.25) mevzilerini kahramanca savunması sonucu Yunan ordusu, Bursa yönünde çekilmeye mecbur kaldı (Harita 2.4).

Yunan ordusu İnönü'de ilk defa önemli bir yenilgi aldı. Bu savaş sonunda Ethem kuvvetleri de mağlup edildi. I. İnönü Muharebesi'nin kazanılmasıyla düzenli ordunun önemi anlaşıldı. Böylece askere alma işlemleri hızlandı. I. İnönü Zaferi, halkın Millî Mücadele'nin kazanılacağına olan inancını kuvvetlendirdi. Büyük Millet Meclisinin ve Mustafa Kemal'in otoritesini güçlendirdi. İtilaf Devletleri, Türk milletine Sevr Antlaşması'nı kolay kabul ettiremeyeceklerini görerek Büyük Millet Meclisi Hükûmetini Sevr Antlaşması'nı birtakım düzenlemelerle kabul ettirmek için Londra Konferansı'na davet etti.



Harita 2.4: *I. İnönü Muharebesi alanı*



Görsel 2.25: *İnönü Muharebelerine hazırlanan Türk askerleri*

3. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun (1921 Anayasası) Kabulü (20 Ocak 1921)

Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla yeni bir Türk devletinin temeli Ankara'da atıldı. Bu devlet, geçici değil sürekliydi. Bu devletin idaresi için kendine ait bir anayasaya ihtiyacı vardı. Osmanlı Devleti'nin anayasası olan Kanun-ı Esasi, Büyük Millet Meclisinin ihtiyaçlarını tam olarak karşılamıyordu. Yeni anayasa için yapılan hazırlıklar tamamlanarak Teşkilât-ı Esasiye Kanunu adıyla 20 Ocak 1921'de Mecliste kabul edildi. "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir." ve "Kuvvetler Birliği" ilkelerine dayanan bu anayasada olağanüstü koşullar nedeniyle kişi hakları gibi birçok konuya yer verilmedi. Bu anayasanın ihtiyacı karşılamadığı durumlarda Kanun-ı Esasi'nin maddelerine başvuruldu. 1921 Anayasası'nın önemli maddeleri şunlardır:

- Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Yönetim usulü halkın kendi mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanır.
- Yürütme gücü ve kanun yapma yetkisi milletin tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde toplanır.
- Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisince yönetilir. Hükûmeti "Büyük Millet Meclisi Hükûmeti" adını alır.
- Din buyruklarının yerine getirilmesi; bütün yasaların konulması, değiştirilmesi, kaldırılması, anlaşma ve barış yapılması ve savaş kararı verilmesi gibi temel haklar, Büyük Millet Meclisinindir.
- Genel kurulda seçilen Büyük Millet Meclisi Başkanı hükûmetin de başkanıdır.

4. Londra Konferansı (21 Şubat-12 Mart 1921)

İtilaf Devletleri I. İnönü Muharebesi'nden sonra Londra'da bir konferans yapılmasını kararlaştırdı. Amaçları Sevr Antlaşması'nda bazı değişiklikler yaparak antlaşmanın uygulanmasını sağlamaktı. İtilaf Devletleri Londra Konferansı'na İstanbul Hükûmeti ile birlikte dolaylı yoldan TBMM Hükûmetini de davet etti. İtilaf Devletleri iki hükûmeti de davet ederek aralarındaki görüş ayrılıklarından faydalanarak kendi kararlarını kabul ettirmek istedi. Mustafa Kemal doğrudan kendilerine bir davet gelmediği takdirde konferansa katılmayacaklarını belirtti. Bunun üzerine İtilaf Devletleri Konferansa İtalya'nın aracılığıyla TBMM Hükûmetini davet etti. konferansa İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan, İstanbul Hükûmeti ve TBMM Hükûmeti katıldı. Konferans'ta Türkiye Büyük Millet Meclisini Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey (Görsel 2.26), İstanbul Hükûmetini Tevfik Paşa temsil etti.



Görsel 2.26: *Londra Konferansı'na katılan Türk heyeti (solda Bekir Sami Bey, yanında ayakta Hüsrev Bey) ve Fransız delegeler*

Konferansa TBMM Hükûmetinin davet edilmesi, TBMM'nin hangi alanlarda önemli bir güç olarak tanındığını göstermektedir? Tartışınız.

İstanbul Hükûmeti adına konferansa katılan Tevfik Paşa sıra kendisine geldiğinde "Ben sözü milletin gerçek temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi temsilcisine bırakıyorum." diyerek sözü TBMM Hükûmeti temsilcisi Bekir Sami Bey'e bıraktı. Bekir Sami Bey, Türk milletinin Misak-ı Millî ile belirlenen haklarını dile getirdi. İtilaf Devletlerinin bir an önce Anadolu'yu boşaltmasını istedi.

İtilaf Devletleri Sevr Antlaşması'nın esaslarını koruyarak birkaç değişiklikle Türk tarafına antlaşmayı kabul ettirmek istedi. İzmir Türklere verilmekle birlikte şehirde Yunan kuvvetlerinin olması ve Hristiyan bir valinin idaresi isteniyordu. Ermeni devleti fikrinden vazgeçilmiyor, Boğazlar da Türklere verilmiyordu. Misak-ı Millî ile çelişen bu talepler Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilmedi. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti bu konferansa katılarak barış istemediği propagandasını önlemeyi ve Misak-ı Millî'yi dünya kamuoyuna duyurmayı amaçlamıştı. Bu amaçlarını gerçekleştiren Türkiye Büyük Millet Meclisi konferansa katılarak yeni Türk devletinin İtilaf Devletleri tarafından hukuki olarak tanınmasını sağladı.

5. Mehmet Âkif (Ersoy) ve İstiklâl Marşı'nın Kabulü (12 Mart 1921)

Mehmet Âkif (Ersoy) (Görsel 2.27), I. Dünya Savaşı sonunda mevcut şartlarda İstanbul'da yapılabilecek fazla bir şey kalmadığını görerek Anadolu'ya geçmeye karar vermişti. Ona göre Türk milleti istiklalsiz yaşayamazdı. Tek kurtuluş yolu düşmanla mücadele etmekti. Bu amaçla Âkif, önce Balıkesir'e gelerek Zağanos Paşa Camii'nde verdiği vaazda halkı Millî Mücadele'ye katılmaya davet etti. Kendisi de Millî Mücadele'ye katılmak üzere 10 Nisan 1920'de Ankara'ya hareket etti. Ankara'ya gelişinde Mustafa Kemal kendisini "Sizi bekliyordum efendim, tam zamanında geldiniz." sözleriyle karşıladı. Burdur milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine katılan Âkif, Konya'dan Kastamonu'ya kadar birçok yerde halkı Millî Mücadele'ye destek olmaya çağıran konuşmalar yaptı. Bu konuşmaları, Sebîlürreşâd dergisi sayesinde yurdun farklı yerlerine ulaştı.



Görsel 2.27: *Mehmet Âkif Ersoy (1873-1936)*

Mehmet Âkif Kastamonu'dan Ankara'ya geldiğinde Maarif Vekâleti millî marş yazılması için bir yarışma açmıştı. Türk milletinin bağımsızlık azmini ortaya koyan bir millî marşa gerek duyulmuştu. Ancak yarışmaya katılan şiirlerin hiçbiri değerlendirme komisyonu tarafından beğenilmemişti. Bu arada Mehmet Âkif'in millî bir destan olabilecek bir şiir üzerinde çalıştığı duyulmuştu. Ancak para ödülü nedeniyle şiirini yarışmaya sunmayacağı söyleniyordu. Maarif Vekili Hamdullah Suphi, Mehmet Âkif'e mektup yazarak ondan yarışmaya katılmasını istedi. Mehmet Âkif Türk ordusuna ithaf ettiği "İstiklâl Marşı" adlı şiirini yarışmaya gönderdi. Şiir Meclis'te okunurken daha ilk mısrada alkışlarla karşılandı. 12 Mart 1921'de millî marş olarak onaylandı. Mehmet Âkif para ödülünü bir yardım kuruluşuna bağışladı.

6. Moskova Antlaşması (16 Mart 1921)

Rusya'da 1917 yılında meydana gelen ihtilalle çarlık rejimi yıkılmış Bolşevikler iktidara gelmişti. Bolşevik yönetimi, 3 Mart 1918 tarihli Brest-Litovsk Antlaşması ile I. Dünya Savaşı'ndan çekilmişti. İtilaf Devletleri, I. Dünya Savaşı'nın ardından Bolşeviklerin kurduğu Sovyet yönetimini yıkarak çarlık rejimini yeniden kurmaya çalıştılar. Sovyetler kendisine karşı düşmanca hareket eden İtilaf Devletlerine karşı TBMM Hükûmetini destekledi. TBMM'nin İtilaf Devletlerine karşı başarılı olması, Sovyetlerin güney sınırlarının güvenliğini sağlayacaktı. TBMM de Sovyetlerin desteğini alarak siyasi yalnızlıktan kurtulmak ve düşmanla mücadele için gerekli silah ve cephaneyi temin etmek istiyordu. I. İnönü Muharebesi'nden sonra TBMM'yi temsil eden bir heyet Moskova'ya gitti. Sovyetler Birliği ile TBMM arasında 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması imzalandı.

Antlaşmaya göre

• İki taraftan birinin tanımadığı uluslararası bir antlaşmayı, diğeri de tanımayacaktı.
• Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya'sı arasında imzalanan antlaşmalar geçersiz sayılacaktı.
• Sovyetler Birliği, Misak-ı Millî'yi kabul ediyordu.
• Sovyetler Birliği, daha önce Ermenistan ve Gürcistan ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti arasında imzalanan antlaşmalar ile belirlenen sınırı, Batum'un Gürcistan'a bırakılması şartıyla tanıyordu.
• Boğazların geleceği daha sonra Karadeniz'e kıyısı olan diğer devletlerin de katılacağı bir konferansta görüşülecekti.
• Soyvetler Birliği kapitülasyonlardan vazgeçiyordu.

Türkiye, Sovyetler Birliği ile yaptığı antlaşmayla İtilaf Devletleriyle olan mücadelesinde önemli bir destek sağladı. Moskova Antlaşması'ndan sonra Doğu Cephesi'ndeki kuvvetlerden geriye kalanlar Batı Cephesi'ne kaydırıldı.

Moskova'da Afganistan'dan gelen temsilcilerle görüşmeler yapıldı ve iki devlet arasında Türk-Afgan Dostluk Antlaşması imzalandı (1 Mart 1921). Bu antlaşma ile her iki taraf birbirinin bağımsızlığını tanıdı. Taraflardan birine yapılacak bir saldırının, diğer tarafa da yapılmış sayılacağı kabul edildi. Türkiye'den Afganistan'a öğretmen ve subay gönderilmesi kararlaştırıldı.

7. II. İnönü Muharebesi (23 Mart-1 Nisan 1921)

Londra Konferansı'nda Sevr Antlaşması'nı Türkiye Büyük Millet Meclisine kabul ettiremeyen İtilaf Devletleri Yunanları kışkırtmaya başladılar. Yunanlar yeni kurulan düzenli Türk ordusunu ortadan kaldırmak ve Millî Mücadele'nin merkezi Ankara'yı ele geçirmek için hazırlıklara başladı. İki ordunun güçleri şu şekildeydi (Tablo 2.7):

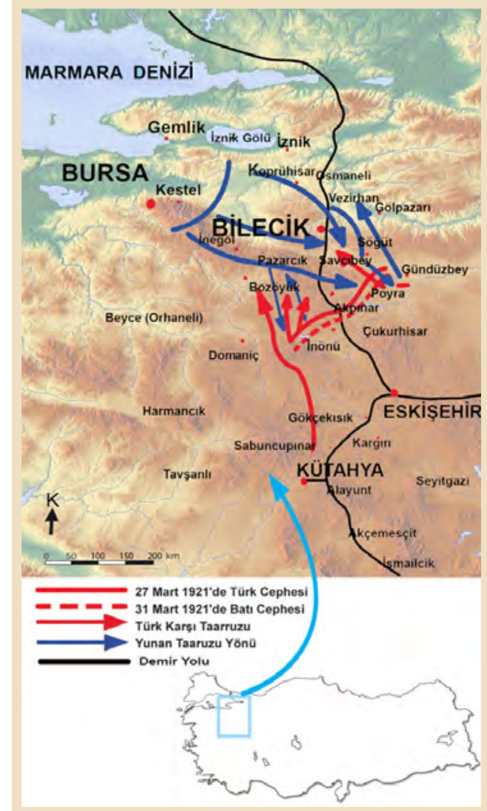
Tablo 2.7: *II. İnönü Muharebesi'nde Türk ve Yunan güçleri*

	Subay	Er	Hafif makineli tüfek	Ağır makineli tüfek	Top
Türk Ordusu	4.435	30.108	55	325	102
Yunan Ordusu	2.000	41.150	3.134	720	220

(Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, s. 315.)*

Yunan ordusu 23 Mart 1921'de kuzeyde Eskişehir ve güneyde Afyon üzerinden saldırıya geçti. Yunan ordusu bir kez daha Türk ordusunun başarılı savunmasıyla karşılaşarak geri çekilmek zorunda kaldı (Harita 2.5). II. İnönü Zaferi'nden sonra Türk ordusu, Yunan kuvvetlerini yok etmek için Aslıhanlar ve Dumlupınar yönünde taarruza geçti. Ancak İnönü Muharebelerinden yorgun çıkan, sayıca yetersiz birlikler başarılı olamadı. II. İnönü Zaferi'nden sonra Mustafa Kemal İsmet Paşa'ya çektiği telgrafta; "Siz orada, yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz." diyerek onu onurlandırdı. Bu zafer TBMM'ye ve düzenli orduya duyulan güveni artırdı.

Mustafa Kemal "milletin makûs talihini yendiniz" sözüyle ne demek istemiştir? Açıklayınız.



Harita 2.5: *II. İnönü Muharebesi alanı*

II. İnönü Muharebesi, İtilaf Devletleri arasındaki görüş ayrılıklarını daha da arttırdı. İngiltere'nin Yunan ordusuna duyduğu güven sarsıldı. İtalyanlar Anadolu'dan çekilmeye başlarken Fransızlar TBMM ile görüşmelere başladı. Bu süreçte İstanbul'dan büyük bir gizlilikle gönderilen silah ve cephaneler İnebolu üzerinden Ankara'ya"İstiklal Yolu" adı verilen güzergahla ulaştırılıyordu (Harita 2.6).



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

Halide Edip II. İnönü Muharebesi ile ilgili anılarında şunları anlatıyor:

"Bütün silahlar ve cephane Erzurum, Diyarbakır, Sivas'tan develer ve öküz arabalarıyla, yolları olmayan yerlerden geçirilerek, en kötü hava şartları altında getirilmiştir. Silahları tamir edecek yerler yapılmıştır. Erkekler yaya olarak gelmişlerdir. Kadınlar, daha zor bir durumdaydılar. Çünkü öküz arabaları kırılıp çamurlara saplandığı zamanlar, onlar cephaneleri sırtlarında taşırlardı. Aynı zamanda, yine kadınlar ekiyor, biçiyor ve savaşan erkekleri besleyen mahsulü onlar yetiştiriyorlardı." (Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı İstiklal Savaşı Hatıraları, s. 187-188.*)

1. Yolların durumu cephane naklini nasıl etkilemiştir?
2. Kadın ve erkekler nasıl bir iş birliği yapmışlardır?



Harita 2.6: *İstanbul'dan Anadolu'ya silah ve cephane taşımak için kullanılan "İstiklal Yolu"*

8. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri (10-24 Temmuz 1921)

II. İnönü Muharebesi'nde ikinci defa mağlup olan Yunan ordusu cephedeki güçlerini takviye etmeye başladı. İngiltere yeni bir saldırı için Yunanları kışkırtıyor, onlara her türlü desteği veriyordu. Ordusuna çok güvenen Yunan Kralı Konstantin, İzmir'de "Bizans'a ve Ankara'ya" sloganlarıyla karşılandı. Konstantin görüştüğü gazetecilere bir sonraki görüşme için Ankara'da randevu verdi.

Yunan ordusu 10 Temmuz 1921'de iki ayrı cepheden saldırıya geçti. 24 Temmuz 1921'e kadar devam eden Yunan saldırısı karşısında Türk ordusu (Görsel 2.28), geri çekilmek zorunda kaldı. Afyon, Kütahya, Eskişehir Yunanların eline geçti. Yeni kurulan düzenli ordunun daha fazla kayıp vermesini istemeyen Mustafa Kemal, orduya Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesi emrini verdi. Böylece ordu, toparlanabilmek için zaman kazanacaktı. Mustafa Kemal bu çekilişi "Nutuk" adlı eserinde şöyle açıklamıştır:



Görsel 2.28: *Millî Mücadele'de Türk askerleri*

"Orduyu, Eskişehir'in kuzey ve güneyinde topladıktan sonra, düşman ordusuyla aramızda büyük bir açıklık bırakmak gerekir ki orduyu derleyip toparlamak ve güçlendirmek mümkün olabilsin. Bunun için Sakarya'nın doğusuna kadar çekilmek yerindedir. Düşman hiç durmadan takip ederse, hareket üssünden uzaklaşacak ve yeniden menzil hatları kurmaya mecbur olacak, herhâlde beklemediği birçok güçlükle karşılaşacak, buna karşılık bizim ordumuz toplu bulunacak ve daha elverişli şartlara sahip olacaktır. Bu şekildeki çekilişimizin en büyük sakıncası, Eskişehir gibi önemli yerlerimizi ve birçok toprağımızı düşmana bırakmaktan dolayı kamuoyunda doğabilecek manevi sarsıntıdır. Fakat kısa zamanda elde edebileceğimiz başarılı sonuçlarla bu sakıncalar kendiliğinden ortadan kalkacaktır." (Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk, s. 413.*)

Muharebenin kaybedilmesi ve ordunun Sakarya'nın doğusuna çekilmesi Millî Mücadele'nin kaybedildiği düşüncesinin yayılmasına neden oldu. TBMM'de "Millet nereye gidiyor?", "Ordu ne yapıyor?" sözleriyle sert tartışmalar başladı. Bazı milletvekilleri Mustafa Kemal'in ordunun başına geçmesi gerektiğini söylemeye başladılar. Mustafa Kemal, sorumluluktan kaçmayarak başkomutanlığı üzerine almayı kabul etti. Ancak bunun için Meclis'in tüm yetkilerinin bir süreliğine kendisine verilmesini istedi. Amacı hızlı ve etkili kararlar alarak orduyu Yunan ordusunun taarruzuna hazırlamaktı. TBMM bir yasayla 5 Ağustos 1921 tarihinde Mustafa Kemal'e "Başkomutanlık" görevini verdi. Bu yasayla Meclis, kendi manevi kişiliğinde bulunan başkomutanlık görevini Mustafa Kemal Paşa'ya verdi. Bu görev ve yetkiler üç ay süresinde geçerli olacaktı. Başkomutan görevini üstlenen Mustafa Kemal, aldığı kararlarla ordunun ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştı.



Etkinlik

Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sonrasında halkın Millî Mücadele'nin kazanılacağına olan inancını arttırmak ve Sakarya'nın doğusuna çekilmenin gerekçelerini halka açıklamak için bir bildiri hazırlayınız. Bu bildiriyi sınıfta arkadaşlarınıza sununuz.

9. Maarif Kongresi (16-21 Temmuz 1921)

Kütahya-Eskişehir Muharebeleri devam ederken Ankara'da 16 Temmuz 1921'de I. Maarif (Eğitim) Kongresi toplandı. Ankara Erkek Öğretmen Okulunda gerçekleşen kongreye kadın ve erkek öğretmenler, okul ve maarif müdürleri katıldı. Kongre eğitime büyük önem veren Mustafa Kemal'in (Görsel 2.29) desteğiyle gerçekleşti. Kongrede yeni Türk Devleti'nin eğitim politikası görüşüldü. Ankara'nın işgal tehlikesi altında olmasına rağmen bu kongrenin toplanması Mustafa Kemal'in eğitime verdiği önemi göstermektedir. Mustafa Kemal, kongrede yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:



Görsel 2.29: *Mustafa Kemal Millî Mücadele'den sonra kendisini karşılayan çocuklarla*

"Gelecek için hazırlanan vatan çocuklarına, hiçbir zorluk karşısında baş eğmeyerek sabırla çalışmalarını ve eğitimdeki çocuklarımızın ana babalarına da yavrularının eğitimlerini tamamlamak için her fedakârlığa katlanmaktan çekinmemelerini öneririm... Silahıyla olduğu gibi beyniyle de mücadele etmek zorunda olan milletimizin birincisinde gösterdiği gücü ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur." [*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s. 233.* (Düzenlenmiştir.)]

10. Tekâlif-i Millîye Emirleri ve Dış Yardımlar

Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilen Türk ordusu başkomutan Mustafa Kemal'in öncülüğünde Yunan ordusunun taarruzuna karşı hazırlıklara başladı. Ordumuzun başta silah, cephane, erzak ve ulaşım araçları olmak üzere birçok ihtiyacı vardı. Başkomutan Mustafa Kemal, bu ihtiyaçların karşılanması için halktan ellerinde ordunun ihtiyaç duyabileceği malzeme ve taşıtları vermesini isteyen "Tekâlif-i Millîye Emirleri"ni (Millî Yükümlülük Emirleri) yayımladı (7-8 Ağustos 1921).

Tekâlif-i Millîye Emirlerine göre

• Her kazada bir Tekâlif-i Millîye Komisyonu kurulacak.

• Tüccar ve ahalinin elindeki çamaşırlık bez, erkek elbisesi yapmaya elverişli her çeşit kumaş ile kösele, astar, meşin, sahtiyan, çarıklık deri, mıh ve hayvan malzemesinin % 40'ına, bedeli sonradan ödenmek üzere el konacak.

• Her aile birer kat çamaşır, birer çift çorap ve çarık verecek.

• İnsan ve hayvan yiyeceklerinin %40'ına, bedeli sonradan ödenmek üzere el konacak.

• Her türlü nakil vasıtası, ayda bir kez 100 kilometre olarak orduya taşıma hizmeti verecek.

• Ordunun yiyeceğine ve giyeceğine yarayan bütün terk edilmiş mal ve malzemelere el konacak.

• Muharebeye ilişkin her türlü silah ve mühimmat, üç gün içinde Tekâlif-i Milliye Komisyonlarına teslim edilecek.

• Akaryakıt, kamyon lastiği ve haberleşme malzemesinin %40'ına, bedeli sonradan ödenmek üzere el konacak.

• Demirci, marangoz, dökümcü esnafı ile bunların imalathaneleri ve iş kapasiteleri; ustaların adları, sayıları tespit edilecek.

• Her türlü araba ve hayvanın %20'sine, bedeli sonradan ödenmek üzere el konacaktır.

Tekâlif-i Millîye Emirleri kazalarda kurulan Tekâlif-i Milliye Komisyonları tarafından uygulandı. Üyelerinin ücret almadan çalıştığı bu komisyonlarda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti temsilcileri, imamlar, muhtarlar, askerî yetkililer, memurlar ve halk tarafından belirlenen on üye görev yaptı. Tekâlif-i Milliye Emirlerinin uygulanması için Kastamonu, Samsun, Eskişehir ve Konya'da İstiklal Mahkemeleri kuruldu. Türk milleti bağımsızlığını korumak için büyük bir fedakârlık göstererek (Görsel 2.30) Tekâlif-i Milliye Emirlerini yerine getirdi.



Görsel 2.30: *Cephedeki ordumuz için mermi imal eden kadın ve çocuklar*

Yukarıdaki fotoğraf Millî Mücadele'nin hangi özelliğini göstermektedir? Tartışınız.

Millî Mücadele'de halkın yardımları yanında dış ülkelerden gelen yardımlar da ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli yere sahiptir. Millî Mücadele'nin başlangıcında herhangi bir dış yardım söz konusu değilken Sovyetler Birliği ile ilişkilerin gelişmesi sonucu bu devletten ilk olarak 1920'de silah ve cephane yardımı alındı. Daha sonra bu yardımlar artarken para ve altın yardımı da yapıldı. Güney Cephesi'nde mücadele ettiğimiz Fransa, bu bölgede tutunamayacağını görerek İngiltere ile arasında başlayan fikir ayrılığının da etkisiyle TBMM Hükûmeti ile görüşmelere başladı. Bunun sonucunda Fransa'dan silah, cephane ve savaş malzemeleri alındı. Bunların bazıları satın alınırken bazıları bağış olarak kabul edildi. Millî Mücadele'ye en önemli desteklerden biri Hint Müslümanlarından geldi. Hint Müslümanları topladıkları yardım paralarını Anadolu'ya ulaştırarak Türk milletinin yanında olduklarını gösterdiler.



Etkinlik

Aşağıdaki tabloyu inceleyerek Millî Mücadele'nin hangi yönünün vurgulandığını söyleyiniz.



Görsel 2.31: *Tekâlif-i Milliye Emirlerinin uygulanışı (Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Ankara)*



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"Anadolu'da bacası tüten, ocağı yanan her ev cephedekiler için bir çift çorap, bir kat iç çamaşırı ve bir çift çarık hazırlayacaktı. Böylece, Türk toplumunun en küçük ünitesi olan aile topluca bir mükellefiyet karşısında kalıyordu. Zaten her aileden en az bir kişi cephedeydi. Aile fertleri örecekleri bir çift çorabın, hazırlayacakları bir kat çamaşırın ve çarık hâline getirecekleri hayvan derisinin; Anadolu'nun bir başka evinden, bir başka aileden koparak cepheye gelmiş bir askerin sırtını sıcak tutacağını, ayaklarını koruyup ısıtacağını biliyorlardı. Yine biliyorlardı ki cephedeki babaları, oğulları, kocaları, dayıları, amcaları da Anadolu'nun bir başka yerindeki, bir başka evin gelini, kızı, anası tarafından hazırlanan giysilerle üşümeyecekler, korunacaklardı. Elindeki şişle Tekâlif-i Milliye Emri'nin gereğini yerine getirmeye çalışan genç kız, gelin, anne şişin her hareketiyle cephedeki babayı, ağabeyi, kocayı, sevdiğini düşünecek, savaşı her yönüyle duyacak, hissedecekti." (Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, s. 383.*)

1. Metinde anlatılanlar Tekâlif-i Milliye Emirlerinin hangi maddesiyle ilgilidir?
2. Türk milleti, Tekâlif-i Milliye Emirlerini hangi duygu ve düşüncelerle yerine getirmiştir?

11. Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921)

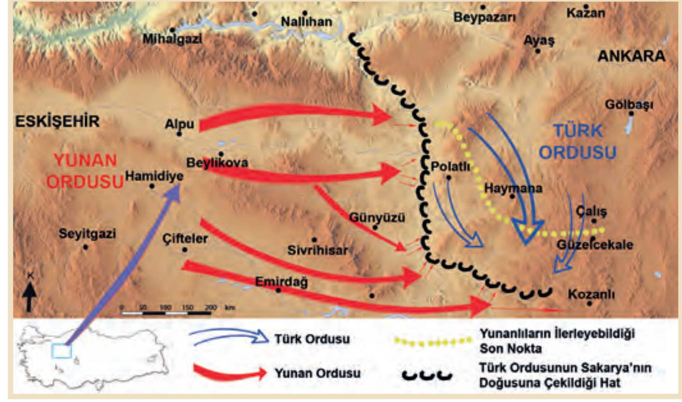
Kütahya-Eskişehir Muharebelerinde Türk ordusunun mağlup olması ile Yunan ordusu Ankara’yı ele geçirmek, Meclisi dağıtmak ve Millî Mücadele’ye son vermek için yeni bir saldırı planı yapmaya başladı. Ankara’nın kaybedilmesi, Millî Mücadele’nin kazanılacağına olan inancın sarsılmasına yol açabilirdi. Bir yandan Türk ordusunun eksiklikleri giderilmeye çalışılırken bir yandan da Ankara’nın savunması için önlemler alınmaya başlandı. TBMM’nin önüne toplar yerleştirildi. Yunan Kralı Konstantin, zaferden emin bir şekilde İngiliz subaylarını, Ankara’da vereceği yemeğe davet etti. Yunan ordusu önceki muharebelerde olduğu gibi asker, silah ve araç bakımından Türk ordusundan sayıca üstün durumdaydı (Tablo 2.8):

Tablo 2.8: *Sakarya Meydan Muharebesi'nde Türk ve Yunan güçleri*

	Asker	Tüfek	Makineli tüfek	Top
Türk ordusu	101.727	63.416	868	181
Yunan ordusu	123.780	75.900	2.768	286

(Mehmet Özel, *Cephelerden Kurtuluş Savaşı’na Türk Kurtuluş Savaşı, s.225.)*

Yunan ordusu, 23 Ağustos 1921’de Türk mevzilerine doğru ilerlemeye başladı. Mangal ve Çal Dağları'nı alarak Ankara’ya 50 km mesafeye kadar ilerledi. 100 km’yi bulan cephe hattında Yunan ordusu birçok yerde Türk mevzilerini aşmayı başardı. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa (Görsel 2.32), Türk ordusuna savaşın en şiddetli döneminde, "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz." emrini verdi. Mustafa Kemal’in bu emri, Sakarya Meydan Muharebesi’nin taktiğini belirledi. Türk askerinin direnişi karşısında taarruz gücü kırılan Yunan ordusu 5 Eylül’den itibaren çekilmeye başladı. 13 Eylül’e kadar Sakarya’nın doğusu tüm düşman askerlerinden temizlendi (Harita 2.6). Türk ordusunun komutanlarından Kâzım (Özalp) Paşa muharebe günlerini şöyle anlatıyor:



Harita 2.7: *Sakarya Meydan Muharebesi alanı*

"Düşmanı takip edecek ordunun erzak ve cephane kollarına katılmak için günlerce uzak mesafelerden yola çıkan kağnı arabaları, ayakları çıplak, kucaklarında küçük çocukları bulunan Türk kadınları ve genç kızlar tarafından, cephelere getiriliyorlardı. Ankara’da hastanelerde bulunan ve büyük bir dikkat ile tedavi edilen yaralıların çoğu, yaraları kapanmadan bir an evvel cepheye gitmek için direniyorlardı." (Kâzım Özalp, *Millî Mücadele, s. 216.*)



Görsel 2.32: *Düşmanın durumunu kontrol eden Mustafa Kemal Duatepe’de*



Görsel 2.33: *Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra zaferi kutlayan halkımız*

22 gün 22 gece devam eden Sakarya Meydan Muharebesi, Türk tarihinin en önemli zaferlerinden biri olarak tarihteki yerini aldı. Halk zaferi sevinçle karşıladı (Görsel 2.33). Türk ordusu 350'si subay olmak üzere 25.000 şehit verdi. Sakarya'da çok sayıda subayımız şehit olduğu için bu muharebeye "Subay Muharebesi" adı da verilmiştir. 1683 İkinci Viyana Kuşatması'ndan sonra başlayan geri çekilme sona erdi. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Sakarya Meydan Muharebesi'nin Başkomutanı Mustafa Kemal Paşa'ya mareşallik rütbesi ile gazilik unvanı verdi. İtilaf devletleri arasındaki görüş ayrılıkları daha da arttı. Fransa, TBMM ile Ankara Antlaşması'nı imzalayarak Anadolu'dan çekildi. İngiltere'nin Yunan ordusuna güveni sarsıldı. Yunan ordusu savunma, Türk ordusu taarruz hazırlıklarına başladı. İtilaf Devletleri, TBMM Hükûmetine ateşkes önerisinde bulundu. Ancak tam bağımsızlığımızla çelişen ve Sevr Antlaşması'nda bazı değişiklikler öngören teklif kabul edilmedi.

Sakarya Meydan Muharebesi'nin kaybedilmesi durumunda neler yaşanabilirdi? Tartışınız.

12. Kars Antlaşması (13 Ekim 1921)

Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra Sovyetler Birliği'ne bağlı olan Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan ile 13 Ekim 1921'de Kars Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile Moskova Antlaşması'nda doğu sınırımızla ilgili çözümlenememiş sorunlar giderildi. Doğu sınırımız kesin olarak belirlendi. Kars Antlaşması'na göre

- İstanbul'un güvenliği sağlandığı takdirde, Boğazlar ticarete açılacak.
- Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Türkiye'nin tanımadığı bir antlaşmayı tanımayacak.
- Nahçıvan bölgesine muhtariyet (özerklik) verilecek.
- Taraflar arasında ticaret, gümrük, sağlık, güvenlik konularında ortak tedbirler alınacak.

13. Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921)



Görsel 2.34: *Mustafa Kemal Fransız temsilci Claude Farrere (Kulud Farre) ile*

Güney Cephesi’nde başarılı olamayan Fransızlar bölgeden çekilmek için TBMM ile anlaşma yolu aramaya başladılar. Fransa ile TBMM Hükûmeti arasında geçici bir ateşkes imzalandı. Sakarya Meydan Muharebesi’nin sonuçlanmasının ardından Fransa, Türk milletinin Millî Mücadele’yi kazanacağına kesin olarak inandı ve barış görüşmelerine başladı (Görsel 2.34). 20 Ekim 1921’de Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Fransa arasında Ankara Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre

- Türkiye-Suriye sınırı, Hatay dışarıda bırakılacak şekilde belirlenecek.
- İskenderun bölgesi için özel bir yönetim kurulacak; bu bölgede oturanlardan Türk olanlar, kültürlerini geliştirmek için her türlü haktan yararlanacak. Türkçe resmî dil olacak.
- Türkiye Selçuklu Devleti’nin kurucusu Süleyman Şah’ın mezarının da içinde bulunduğu Caber Kalesi, Türk bayrağı altında ve Türk askerlerinin koruyuculuğunda, Türkiye’nin mülkü olarak kalacak. (Süleyman Şah'ın kabri Suriye'deki iç karışıklık nedeniyle geçici olarak Suriye ile sınırımızda yer alan Eşme Köyüne taşınmıştır.)

Ankara Antlaşması ile İtilaf Devletleri arasındaki görüş ayrılıkları kesinleşerek Fransa İtilaf Devletleri blokundan kopmuş oldu. Ankara Antlaşması ile Hatay dışında günümüzde de geçerli olan Suriye sınırımız belirlendi. Güney Cephesi kapandı ve buradaki birlikler Batı Cephesi’ne kaydırıldı.



Etkinlik

Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

	Hangi devletlerle imzalandı?	Ne zaman imzalandı?	TBMM açısından önemi nedir?
Gümrü Antlaşması	....	....	....
Moskova Antlaşması	....	....	....
Türk-Afgan Dostluk Antlaşması	....	....	....
Kars Antlaşması	....	....	....
Ankara Antlaşması	....	....	....

14. Büyük Taarruz (26 Ağustos-9 Eylül 1922) ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi (30 Ağustos 1922)

Yunan ordusu, Sakarya Meydan Muharebesi'nde aldığı yenilgiden sonra savunmaya çekilerek ordusunu takviye etmeye başladı. Türk ordusu ise taarruz hazırlıklarına başladı. Ordumuzun eksikleri halkın da yardımıyla giderilmeye çalışıldı. Doğu ve Güney Cephesi'nden askerler Batı Cephesi'ne kaydırıldı. Ordumuz Sakarya Meydan Muharebesi'nden yaklaşık bir yıl sonra taarruza geçebilecek duruma geldi. Taarruzun uzaması Meclis'te tartışmalara yol açtı. Taarruzdan vazgeçildiği söylentileri dolaşmaya başladı. Bu süreçte Mustafa Kemal'in "Başkomutanlık" görev süresi uzatıldı. Mustafa Kemal Nutuk'ta taarruz hazırlıklarını şöyle anlatıyor:

> "Ordumuzun kararı taarruzdur ama bu taarruzu erteliyoruz. Sebebi, hazırlığımızı iyice tamamlamak için biraz daha zaman gerekmektedir. Yarım hazırlıkla, yarım tedbirle yapılacak taarruz, hiç taarruz etmemekten çok daha kötüdür. Bekleyişimizi, taarruz kararından vazgeçtiğimiz veya bunu başarmaktan ümidimizi kestiğimiz şeklinde anlamak ve yorumlamak yersizdir." (Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk, s. 431.*)

Planlanan taarruzun amacı, vatan topraklarını tamamen düşmandan temizlemekti. Türk ve Yunan güçleri karşılaştırıldığında Yunan ordusu asker sayısı ve silah gücü bakımından Türk ordusu karşısında üstünlüğünü koruyordu (Tablo 2.9).

Tablo 2.9: *Büyük Taaruz'da Türk ve Yunan güçleri*

	Asker	Tüfek	Ağır makineli tüfek	Hafif makineli tüfek	Top
Türk ordusu	189.900	98.596	839	2.025	323
Yunan ordusu	195.000	130.000	1.002	4.152	344

(Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali, C. 2, s. 731)*

Başkomutan Mustafa Kemal'in komutasındaki Türk ordusu 26 Ağustos 1922 sabahı saat 05.30'da Afyon Kocatepe'den (Görsel 2.35) taarruza başladı. Düşmanı mevzilerinden söküp atan Türk ordusu hızla ilerlemeye başladı (Görsel 2.36). 30 Ağustos günü Yunan ordusu Dumlupınar'da kuşatıldı. Başkomutan Mustafa Kemal'in bizzat idare ettiği Türk ordusu, "Başkomutanlık Meydan Muharebesi" ile Yunan ordusunu mağlup etti. Bu muharebenin ardından Mustafa Kemal, Türk ordusuna "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" emrini verdi.



Görsel 2.35: *Mustafa Kemal Afyon Kocatepe'de*



Görsel 2.36: *Büyük Taarruz panoraması (Ressam Aydın Erkmen, Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Ankara)*

Millî Mücadele Dönemi'yle ilgili tablo ve panoramaları görmek için *www.anitkabir.tsk.tr* adresini ziyaret edebilirsiniz.

Yunan ordusu, geçtiği yerleri yakıp yıkarak (Görsel 2.37) İzmir'e doğru kaçarken Türk ordusu düşmanı hızla takip edip 9 Eylül'de İzmir'i işgalden kurtardı. 18 Eylül'e kadar Anadolu'nun tamamı Yunan ordusunun işgalinden temizlendi. Ordumuzun zaferi halk arasında büyük bir sevinç doğurdu (Görsel 2.38). Bu sevinci Ali Fuat Paşa şöyle anlatıyor:



Görsel 2.37: *Afyonkarahisar'da Yunan ordusunun yaktığı tren istasyonu*

"27 Ağustos'ta resmî bir tebliğ neşredilmemiş olmasına rağmen, ordularımızın zafere doğru gittikleri genel bir kanaat hâline gelmişti. Akşam geç vakit, Afyonkarahisar'ın kurtarıldığı haberi, Ankara'da bir bomba tesiri yapmıştı. Halk, tarifi mümkün olmayan bir sevinç ve tatlı bir heyecan içinde idi. Millet yedisinden yetmişine kadar sokaklara dökülmüştü. Her adım başında:

- Yaşasın millet, yaşasın millî ordu, yaşasın Gazi'miz... Sedaları yükseliyordu. Ankara o geceyi de uykusuz geçirmişti." (Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar, s. 104.*)



Görsel 2.38: *İzmir'in kurtuluşu için Ankara'da düzenlenen tören*

Sakarya Meydan Muharebesi'nde olduğu gibi Büyük Taarruz'da da Mustafa Kemal orduya başarıyla komuta etmiş, aldığı doğru ve hızlı kararlarla büyük zaferler kazanılmasını sağlamıştır. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sonrasında birçok kişinin ümitsizliğe düştüğü bir ortamda halka ümit vermiş, bağımsızlık yolunda halkın gayretini artırmıştır.



Etkinlik

Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'un benzer ve farklı yönlerini aşağıdaki tabloya yazınız.

Benzerlikler	Farklılıklar
....	....
....	....
....	....
....	....

E. MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI VE LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI

1. Mudanya Ateşkes Antlaşması (11 Ekim 1922)

Büyük Taarruz'un zaferle sonuçlanmasından sonra Türk ordusu Boğazlar bölgesine yöneldi. Amacı Doğu Trakya, İstanbul ve Boğazları düşman işgalinden kurtarmaktı. Doğu Trakya'da Yunan, Çanakkale ve İzmit'te İngiliz, İstanbul'da ise İtilaf Devletleri kuvvetleri vardı. Türk ordusunun Çanakkale ve İzmit'e yaklaşması ile İngilizlerle Türk ordusu savaşın eşiğine geldi. İngiltere Boğazları savunmak için Fransa ve İtalya'dan destek istedi. Ancak bu devletler daha önce TBMM ile anlaştıkları için yeni bir çatışmaya girmek istemiyordu. İngiltere sömürgelerinden ve kamuoyundan da gerekli desteği alamadı. Bu durum karşısında İtilaf Devletleri, ateşkes görüşmelerinin başlamasını teklif ettiler. TBMM Hükûmeti ateşkes görüşmelerinin 3 Ekim'de Mudanya'da başlayabileceğini bildirdi. Mudanya'da yapılan görüşmelere TBMM temsilcisi, İngiltere, Fransa ve İtalya katıldı (Görsel 2.39). İngiltere'yi General Harrington (Harinton) Fransa'yı General Charpy (Şarpi), İtalya'yı General Monbelli (Monbelli) temsil etti. Yunanistan görüşmelere katılmadı ancak ateşkes antlaşmasını imzaladı. Görüşmede TBMM'yi Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa temsil etti. 11 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalandı. Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın başlıca maddeleri şunlardı:

- Türk ve Yunan kuvvetleri arasındaki çatışmalar, 14-15 Ekim'den itibaren sona erecek.
- Yunan birlikleri on beş gün içinde Doğu Trakya'yı tamamen boşaltacak.
- Boşaltmanın tamamlanmasından sonra otuz gün içinde Doğu Trakya, Türk Hükûmeti yetkililerine teslim edilecek.
- Yunanların terk ettiği bölgenin güvenliğini sağlamak üzere 8.000 kişilik bir Türk Jandarma Birliği gönderilecek.
- Türk ordusu kalıcı bir barış antlaşması imzalanıncaya kadar Doğu Trakya'ya geçmeyecek, Çanakkale ve Kocaeli bölgelerinde belirlenen çizgide duracak.
- Ateşkesin imzalanmasından sonra, İstanbul ve Boğazlar da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti idaresine bırakılacak, İtilaf kuvvetleri kalıcı bir barış antlaşmasının imzalanmasına kadar İstanbul'da kalacak.

Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Mondros Ateşkes Antlaşması hukuken geçerliliğini kaybetti. TBMM Hükûmeti, Doğu Trakya ve İstanbul'u savaşmadan aldı. Bu antlaşmayla Millî Mücadele'nin askerî safhası sona erdi. Kalıcı barış için düzenlenecek konferansın hazırlıklarına başlandı.



Görsel 2.39: *Mudanya Ateşkes Antlaşması'nı imzalayan Fransız (Charpy), İngiliz (Harrington), Türk (İsmet Paşa) ve İtalyan (Monbelli) delegeler*

Mudanya Ateşkeş Antlaşması'nın hangi maddesi İstanbul Hükûmeti'nin varlığının sona erdiğini göstermektedir? Neden?

2. Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923)

Mudanya Ateşkes Antlaşması'ndan sonra sıra İtilaf Devletleriyle hukuki ve siyasi anlaşmazlıkları çözmeye, Türk milletinin bağımsızlığını onlara kabul ettirmeye gelmişti. İtilaf Devletleri barış görüşmelerinin tarafsız bir devlet olan İsviçre'nin Lozan kentinde yapılmasını talep etti. TBMM Hükûmeti haberleşmenin daha kolay olacağını düşündüğü için konferansın İzmir'de toplanmasını istedi. Böylece Yunanların İzmir'de yol açtıkları tahribat da dünya kamuoyuna gösterilecekti. Ancak TBMM Hükûmetinin bu talebi, İtilaf Devletleri tarafından uygun görülmedi. Konferansın İsviçre'nin Lausanne (Lozan) kentinde toplanması kararlaştırıldı.

TBMM Hükûmeti ve Mustafa Kemal'in uygun görmesiyle konferansta Türk heyetinin başkanlığını Mudanya görüşmelerini yürüten İsmet Paşa'nın yapması kararlaştırıldı. İsmet Paşa Dışişleri Bakanlığına getirildi.

İtilaf Devletleri, Lozan'da düzenlenecek barış konferansına hem TBMM Hükûmeti'ni hem de İstanbul Hükûmeti'ni davet etti. İstanbul Hükûmeti'nin konferansa davet edilmesi TBMM'de tepki ile karşılandı. Barış görüşmelerinde milletin tek temsilcisinin TBMM Hükûmeti olduğu, Osmanlı Devleti'nin varlığının son bulduğu vurgulanarak saltanat kaldırıldı (1 Kasım 1922). Böylece İstanbul Hükûmeti ve Osmanlı Devleti'nin varlığı hukuken son buldu.

Lozan Barış Konferansı 20 Kasım 1922'de başladı. Konferansa Türkiye (Görsel 2.40), İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan, Japonya, Romanya, Yugoslavya ve Boğazlarla ilgili konulara sıra geldiğinde Sovyetler Birliği ile Bulgaristan, ticaret ve yerleşme sözleşmeleri görüşülürken de Belçika ve Portekiz katıldı. ABD ise gözlemci sıfatıyla konferansta yer aldı. Konferansta başta sınırlar, Boğazlar, kapitülasyonlar, borçlar ve azınlıklarla ilgili sorunlar olmak üzere birçok mesele görüşülecekti.



Görsel 2.40: *Lozan Konferansı'na katılan Türk heyeti, oturanlar soldan sağa Reşit Saffet, Zülfü, Rıza Nur, İsmet Paşa, Zekâi, Veli, Muhtar, Münir Beyler*

Türk tarafı Misak-ı Millî'ye dayanan haklı taleplerini dile getirirken İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti'nden elde ettikleri ayrıcalık ve kapitülasyonları korumak istiyordu. Konferansın ilk safhasında sınırlar, borçlar ve kapitülasyonlar gibi konularda anlaşma sağlanamadı ve konferans dağıldı (4 Şubat 1923). Konferansın dağılmasının gerekçelerini İsmet Paşa anılarında şöyle anlatıyor:

"Üç ay konuştuk. Çok meseleler ortaya konuldu. Meselelerin bir kısmını hallettik, beraber anlaşmaya vardık. Bir mühim kısmı da bir anlaşmaya varmadan ihtilaf hâlinde duruyor. İhtilaflı olan meselelerin hepsini, müttefikler kendi arzularına göre kaleme almışlar, bunları maddeler hâlinde, teklif ettikleri anlaşma tasarısında tespit etmişlerdir. Müzakereler bitti. Anlaşma projesi hazırdır, imza edecek misiniz, etmeyecek misiniz, diye bize soruyorlar. Bunun üzerine münakaşa başladı. Anlaşma projesi iki gün evvel bizim elimize verilmişti. Bu iki gün içinde projeyi tetkik ettiğimiz zaman gördük ki bizim arzu ettiğimiz, bizim hedef tuttuğumuz bir Türkiye elde edilmiş olmuyordu. Kapitülasyonlar mevzuunda istediğimizi vermiyorlar... Anlaşma projesini imza etmemizi istiyorlar. Konferansın devamı süresince kabul ettirmek için mücadele ettiğimiz, açıkça dünyaya ilan ettiğimiz isteklerimiz temin olunmadan galip devletlerin arzularına göre hazırlanmış bir metni imza edemezdik. Bu bütün tekliflerimizden vazgeçme anlamına gelecekti." [İsmet İnönü, *Hatıralar, s. 361-362.* (Düzenlenmiştir.)]

İsmet Paşa'ya göre konferansın kesintiye uğramasının sebebi nedir?



Görsel 2.41: *Lozan Konferansı imza töreni*

Türk ordusunun Boğazlar ve Musul üzerine harekete geçmesiyle yeni bir savaşın başlayacağı konuşulmaya başladı. Ancak iki tarafın da yeniden görüşmelere başlama kararı almasıyla 23 Nisan 1923'te taraflar Lozan'da yeniden bir araya geldi. Sorunların büyük oranda çözüme kavuşturulmasıyla 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalandı (Görsel 2.41).

Sevr Antlaşması'nı geçersiz kılan Lozan Barış Antlaşması'nın önemini anlayabilmek için Sevr Antlaşması'nın maddeleri ile bu antlaşmanın maddelerini karşılaştırmak gerekir.

Lozan Barış Antlaşması'nın önemli maddeleri	Sevr Antlaşması'nın önemli maddeleri
• Boğazlardan geçişler, başkanı Türk olan uluslararası "Boğazlar Komisyonu" tarafından düzenlenecek. Boğazların iki yakası askerden arındırılarak silahsızlandırılacak. Antlaşmanın imzalanmasıyla İstanbul işgal kuvvetleri tarafından boşaltılacak. • Türkiye ile Yunanistan arasındaki sınır Meriç Nehri olacak; Yunanistan, savaş tazminatı olarak Meriç Nehri'nin batısındaki Karaağaç'ı Türkiye'ye verecek. Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları dışında kalan adalar Yunanistan'a bırakılacak. • Türkiye-Suriye sınırı, Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması'nda olduğu gibi korunacak. • Kapitülasyonlar kaldırılacak. • Ülkede yaşayan tüm azınlıklar Türk vatandaşı kabul edilecek. Batı Trakya Türkleri ile İstanbul Rumları hariç olmak üzere Türk ve Rum nüfus mübadeleye tabi tutulacak. • Irak sınırı, Musul üzerinde uzlaşılamadığı için daha sonra Türkiye ile İngiltere arasında gerçekleştirilecek görüşmelere göre belirlenecek. • Türkiye, Osmanlı Devleti'nden ayrılan devletlere gelirleri oranında bölüştürülen borçtan üzerine düşen kısmı taksitlerle ödeyecek.	• İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak kalacak fakat Osmanlı Devleti azınlıkların haklarını gözetmezse İstanbul Türklerin elinden alınacak. • Boğazlar, her zaman bütün devletlerin gemilerine açık bulundurulacak ve uluslararası bir "Boğazlar Komisyonu"nun idaresinde bulunacak. Komisyonda Türk temsilci bulunmayacak. • Doğu Anadolu'da iki yeni devlet kurulacak. • İzmir dâhil Ege Bölgesi ve Batı Trakya Yunanistan'a bırakılacak. • Antalya ve Konya çevresi İtalya'ya verilecek. • Adana, Urfa, Sivas dolayları ve Suriye toprakları Fransa'ya verilecek. • Arabistan ve Irak, İngiltere'ye bırakılacak. • Askerlik mecburi olmayacak, ağır silahlardan arındırılmış elli bin kişilik bir ordu bulundurulacak. • Azınlıklara geniş haklar verilecek. • Kapitülasyonlardan bütün devletler yararlanacak.

Lozan Barış Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin son bulduğu İtilaf Devletlerince kabul edilmiştir. Bu antlaşma Türk tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuş, Türk milletinin, uluslararası alanda bağımsız, diğer devletlerle eşit olduğu dünyaya kabul ettirilmiştir. Lozan Barışı, I. Dünya Savaşı sonunda yapılan antlaşmalardan farklı olarak devletlerin eşit koşullarda imzaladığı bir antlaşmadır.

F. MİLLÎ MÜCADELE KAHRAMANLARI

Millî Mücadele’de Türk milleti millî birlik ve beraberlik içinde hareket ederek yurdunu savunmuş ve bağımsızlığını kazanmıştır. Bu mücadelede cephede görev yapan askerlerin yanında, cephe gerisinde onlara destek veren kadınlar, din görevlileri, esnaflar gibi halkın çeşitli kesimleri Millî Mücadele’nin kazanılmasına katkıda bulunmuşlardır.

Millî Mücadele'de cephede düşmanla çarpışan ordumuzun ihtiyacı olan silah, cephane ve erzağın onlara ulaştırılmasında kadın kahramanların yeri büyüktür. Kağnı kolları oluşturarak cepheye büyük fedakârlıklarla malzeme ulaştıran bu kadınlardan biri de Şerife Bacı’dır. Şerife Bacı bebeği ile Kastamonu İnebolu’dan Ankara’ya mermi taşıyordu. Kar yağıyordu ve bebeğini mermilerin arasına koyarak üstlerini örtmüştü. Ancak tipi bastırmış ve kafileden kopmuştu. Askerler bebek sesini duyup yetiştiklerinde Şerife Bacı donarak şehit düşmüştü. Bebek yaşıyordu ve cephane de askere ulaştırılmıştı.

Şerife Bacı gibi cephe gerisinden ordumuza destek veren kadın kahramanlarımızın yanında elinde silahla düşmanla savaşan pek çok kahraman da bulunmaktadır. Bunlardan biri de Kara Fatma lakabıyla bilinen Fatma Seher (Erden) Hanım’dır. I. Dünya Savaşı’na da katılan Fatma Seher Hanım, Sivas Kongresi günlerinde Mustafa Kemal’in yanına gitmiş ve ondan aldığı talimatla bir Kuvâ-yı Millîye gücü oluşturmuştur. Batı Cephesi’nde Yunan birliklerine karşı çarpışan Fatma Seher Hanım (Görsel 2.42) Millî Mücadele'nin önemli kahramanlarındandır.

> "Müfrezesine kırk üç kadından başka yedi yüz de erkek katıldığını söyleyen Kara Fatma kadınlardan yirmi sekizinin şehit düştüğünü, geriye kalan on sekiz kadın ve diğer erkeklerle I. İnönü ve II. İnönü Muharebelerine katıldığını belirtmiştir... Muharebe günlerinde Gazeteci Ahmet Emin (Yalman) ile görüşen Kara Fatma 'Bir defada yüz seksen gönüllü topladım, İzmit’e getirdim. Bir müddet birlik kumandanlığında bulundum. Sağ kolumdan vuruldum. Hastanede tedavi edildim. İnşallah yine cepheye gideceğim' demiştir."
> [Fevziye Abdullah Tansel, *İstiklâl Harbi’nde Mücahit Kadınlarımız, s. 29-32.* (Düzenlenmiştir.)]



Görsel 2.42: *Kara Fatma (Fatma Seher Erden) ve silah arkadaşları*

Millî Mücadele’ye destek veren kadın kahramanlardan biri de Ayşe Hanım’dı. İzmir’in Yunan ordusu tarafından işgali üzerine köy köy dolaşarak Kuvâ-yı Millîye’ye gönüllü asker topladı. Ayşe Hanım oğullarıyla düşmana karşı savaşlara katıldı. Oğulları şehit olan Ayşe Hanım kendisi de yaralanarak gazi oldu. Bir başka kadın kahraman da Adana’da Fransızlara karşı Kuvâ-yı Millîye birlikleri içinde savaşan Tayyar Rahmiye Hanım’dı. Tayyar Rahmiye Hanım arkadaşlarını düşman kurşunlarından korumak isterken şehit oldu.

Millî Mücadele'de işgallerin başlamasıyla birlikte yurdun pek çok yerinde halkın her kesiminin katılımıyla mitingler düzenlenmiştir. Halkın düşmana karşı dayanışma içine girmesini sağlayan bu mitinglerin düzenlenmesinde din görevlilerinin önemli bir yeri vardır. Millî Mücadele'ye destek veren din görevlilerinden biri de Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'dir. İzmir'in işgali günü Denizli'de düzenlenen mitingde halka hitabında şunları söylemiştir:

"Hemşerilerim, karşımıza çıkan dünkü tebamız Yunan'a biz mağlup olmadık. Onlar öteki düşmanlarımızın vasıtasıdır. ... Silahımız olmayabilir. Topsuz-tüfeksiz sapan taşları ile de düşmanın karşısına çıkacağız. İstiklal aşkı, vatan sevgisi, hassasiyet şuurumuz ile kalbimizdeki iman ile mücadelemizin sonunda zafer kazanacağız. Bu uğurda can verenler şehit, kalanlar gazilerdir." *(www.merkezefendi.gov.tr)*

Millî Mücadele'ye destek veren din görevlilerinden biri de Ankara Müftüsü Rıfat (Börekçi) Efendi'dir. Ankara Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kuran Rıfat Efendi, Şeyhülislamın Millî Mücadele aleyhine verdiği fetvayı reddeden bir fetva hazırladı. Bu fetva halkın Millî Mücadele etrafında toplanmasında etkili oldu.

Tanınmış romancılarımızdan Halide Edip Hanım Millî Mücadele'de önemli görevler üstlendi. İzmir'in işgalinden sonra İstanbul'da düzenlenen mitinglerde halka seslendi. İstanbul'un işgal edilmesinden sonra, eşiyle Ankara'ya geldi (Görsel 2.43). Karargâhta Mustafa Kemal'in yanında görev yaptı ve I. İnönü Muharebesi'nden sonra cepheye gitti. Bu çalışmaları nedeniyle kendisine onbaşılık rütbesi verildi. Halide Edip cephede gördüklerini "Türk'ün Ateşle İmtihanı" (Görsel 2.44) adlı anı eserinde topladı. Millî Mücadele'yi konu alan "Ateşten Gömlek" (Görsel 2.45) ise yazarın roman tarzındaki eseridir.



Görsel 2.43: *Mustafa Kemal Halide Edip Hanım'la*



Görsel 2.44



Görsel 2.45

Millî Mücadele dönemini konu alan eserlere örnek veriniz.

Millî Mücadele'nin başlangıcında Mustafa Kemal İstanbul'da subay arkadaşlarıyla görüşmeler yapmış ve Anadolu'ya geçerek mücadele etme kararı almıştır. Bu subaylar Millî Mücadele'nin kazanılmasında önemli rol oynamışlardır. Mustafa Kemal'in sınıf arkadaşı olan Ali Fuat (Cebesoy) Paşa da (Görsel 2.46) İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek Ankara'daki 20. Kolordu komutanlığına atanmıştır. Bu atamayı Ali Fuat Paşa şöyle anlatıyor:

"1919 Şubat ayı sonlarında bütün hazırlıklarımı tamamlamıştım. İstanbul'da yapılacak bir işim kalmamıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın evine son defa gitmiştim. (...) Kemal Paşa eğer bir vazifeye kendini tayin ettiremezse Anadolu'da en itimat ettiği bir kumandanın yanına gideceğini ve ilk defa işe orada başlayacağını söylüyordu. 'Paşam, ben ve kolordum daima emrindedir.' dedim." (Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali, C. 1,s. 156.*)



Görsel 2.46: *Ali Fuat Paşa (1882-1968)*

Yukarıdaki metinden, Ali Fuat Paşa'nın şahsiyetiyle ilgili hangi çıkarımlarda bulunulabilir?

Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesinden sonra onunla buluşarak Amasya Genelgesi'ni imzaladı. Sivas Kongresi'nde Batı Anadolu Genel Kuvâ-yı Millîye Komutanlığına atandı. Temsil Heyeti'nin Ankara'yı merkez seçmesinde de Ali Fuat Paşa'nın burada güvenliği sağlaması etkili oldu.

Kâzım (Özalp) Bey (Görsel 2.47) İzmir'in işgali sonrasında Batı Anadolu'da Yunanlara karşı Kuvâ-yı Millîye güçlerinin kurulmasında önemli hizmetleri olan bir komutandır. Kâzım Bey'in Batı Anadolu'daki faaliyetleri şunlardı:



Görsel 2.47: *Kâzım Bey (1882-1968)*

"İzmirli vatanperver kişilerin şehrin içindeki savunma hareketinin imkânsızlığını görerek yakın kazalardaki halkı ikaz ve memleketi savunmaya hazırlamak amacıyla harekete geçme çabaları Kâzım Bey'i etkiledi. Kâzım Bey vatanperverlere, kendisinin Menemen'e gideceğini, onların da sonradan birer vasıta bulup Menemen'e gelmelerini ve birleşip ortak hareket etmelerini söyledi. Bütün tehlikeleri göze alan Kâzım Bey, sivil kıyafetler içinde tren istasyonuna gitti. İstasyon, mütarekenin başlangıcından beri bir Fransız müfrezesi tarafından işgal edilmişti. Menemen'e giden Kâzım Bey halkı harekete geçirebilmek için neler yapılabileceğini araştırıyordu. Bu nedenle Manisa, Akhisar, Kırkağaç, Soma ve Balıkesir üzerinden Bandırma'ya gitti, halkla temas kurdu. Onlardan hızla silahlanmalarını isteyerek, işgale karşı koyan İzmir çevresindeki direnişçileri kendilerine örnek gösterdi. Bu vatanseverler gibi Redd-i İlhak teşekkülleri oluşturmalarını teklif etti. İstanbul'da bazı subay arkadaşlarını Anadolu'ya geçmeye teşvik etti. Kuvâ-yı Millîye'nin örgütlenmesinde önemli bir rol oynayan Kâzım Bey, Temsil Heyeti tarafından, İzmir Kuzey Cephesi Komutanlığına atandı." [*www.atam.gov.tr* Vehbi Tanfer, Kâzım Özalp (1882-1968) (Düzenlenmiştir.)]

Kâzım Bey'in Batı Anadolu'daki faaliyetleri onun hangi özellikleriyle ilgilidir?



Görsel 2.48: Fevzi Paşa (1876-1950)

Millî Mücadele'nin önemli komutanlarından biri de Fevzi (Çakmak) Paşa'dır (Görsel 2.48). Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Erkan-ı Harbiye-i Umumiye (Genelkurmay Başkanlığı) görevindeyken Mustafa Kemal ile İstanbul'da vatanın kurtarılması konusunda görüşmeler yapmış, İzmir'in işgal edileceği haberi üzerine karaya ayak basacak Yunan askerine ateş edilmesi emrini vermiştir. Bu emre tepki gösteren İngilizlerin hükûmete baskısı üzerine azledilmiş olan Fevzi Paşa, Ali Rıza Paşa ve Salih Paşa'nın kurdukları hükûmetlerde Harbiye Nazırlığı yapmıştır. Bu dönemde İstanbul'dan Ankara'ya silâh ve cephane kaçırılmasına destek olmuştur. İngilizlerin hareketlerinden kuşkulanarak hükûmet nezdinde azledilmesi konusunda baskı uygulamalarına rağmen o, Anadolu'daki harekâtın kuvvetlenmesi için çalışmıştır. İngilizlerin İstanbul'u resmen işgali üzerine Ankara'ya gelmiş, Büyük Millet Meclisi'nde Müdafaa-i Milliye vekili seçilmiştir. Bu görevde bulunduğu sırada bilhassa düzenli ordu kurulması konusunda büyük hizmetleri olmuştur. Sakarya Meydan Muharebesi'nin kazanılmasında büyük rol oynamış, cephenin en ön saflarında savaşı takip etmiştir. Bu savaş sırasında Ankara'ya gelerek savaşın gidişi yüzünden heyecana kapılan meclisi yatıştırıcı konuşmalar yapmıştır. Yunan ordusunun imha edildiği Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin savaş planlarını da Fevzi Paşa hazırlamıştır. 30 Ağustos Zaferi'nin kazanılmasında büyük rolü olan Fevzi Paşa'ya Mustafa Kemal'in teklifiyle Büyük Millet Meclisi tarafından mareşallik rütbesi verilmiştir (31 Ağustos 1922).



Görsel 2.49: İsmet Paşa (1884-1973)

İsmet (İnönü) Paşa (Görsel 2.49) Millî Mücadele'nin önemli komutanlarından biri olarak Batı Cephesi komutanlığı yapmıştır. İsmet Paşa Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Mustafa Kemal'in Şişli'deki evinde yapılan toplantılara katılmış, İstanbul'un işgali sonrası Mustafa Kemal'in davetiyle Ankara'ya gelmiştir. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye vekilliği ve Ali Fuat Paşa'nın ardından Batı Cephesi komutanlığına tayin edildi. Düzenli ordunun kurulmasında önemli hizmetleri oldu. Bu süreçte yaşananları anılarında şöyle anlatıyor:

> Eskişehir'e gelir gelmez Batı Cephesi Komutanı olarak izleyeceğim politikayı subaylara şöyle açıkladım:
>
> "Halktan asker almak gerekirse bildireceksiniz, bunların hepsini ben temin edeceğim. Kimseden on para alamazsınız. Vatandaştan şikâyetiniz varsa bunları usulüne uygun olarak bana bildireceksiniz. Hiç kimseden para almak yok. Hiçbir vatandaşa eza etmek yok." [İsmet İnönü, *Hatıralar, s.206* (Düzenlenmiştir.)]

İsmet Paşa, Batı Cephesi Komutanı olarak Ethem isyanının bastırılmasında başarı kazandı ve I. ve II. İnönü Muharebeleri'nde Yunanları durduran düzenli orduya komuta etti. Millî Mücadele'nin kazanılmasının ardından Mudanya Mütarekesi müzakerelerine Türk heyeti başkanı olarak katılan İsmet Paşa, Lozan Barış Konferansı'nda da Türkiye'yi temsil ederek askeri başarılarını diplomasi alanındaki başarısıyla taçlandırdı.

Millî Mücadele'de Doğu Cephesi komutanlığı yaparak önemli başarılar kazanan Kâzım Karabekir Paşa (Görsel 2.50) Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Erzurum'daki 15. Kolordu komutanlığına tayin oldu. Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleriyle iş birliği içinde çalışarak Ermeni işgaline karşı tedbirler aldı. Samsun'a çıkan Mustafa Kemal ile haberleşerek Erzurum'da buluşan Kâzım Karabekir, askerlikten istifa eden Mustafa Kemal'e "ben ve kolordum hepimiz emrinizdeyim paşam" sözleriyle en büyük desteği verdi ve Erzurum Kongresi'nin toplanmasını sağladı. İstanbul Hükûmetinin Mustafa Kemal ile Rauf Bey'in tutuklanarak İstanbul'a gönderilmesini isteyen emrini yerine getirmeyeceğini bildirdi. Sivas Kongresi'nin toplanmasında ve başarıyla sonuçlanmasında da Mustafa Kemal'e yardımcı oldu. Büyük Millet Meclisi tarafından Doğu Cephesi komutanlığına getirilen Kâzım Karabekir (14 Ocak 1920), Kars, Ardahan ve Batum'un kurtarılmasını öncülük etti. Bu harekât öncesinde durumu şöyle açıklamıştır:



Görsel 2.50: *Kâzım Karabekir Paşa (1882-1948)*

"Taşnak Ermenilerinin zulmüne son vermek lazımdı. Aksi takdirde bölgedeki Türklüğü yok ederek ve şuradan buradan da Ermeni muhacirleri getirerek kuvvetle yerleşecekler ve dünyaya karşı 'Gelin bakın burası Ermenistan'dır' diyeceklerdi."[Kâzım Karabekir, *Paşaların Hesaplaşması İstiklâl Harbine Neden Girdik, Nasıl Girdik, Nasıl İdare Ettik, s.113* (Düzenlenmiştir.)]

Millî Mücadele'de Güney Cephesi'nde Antep Kuvâ-yı Millîye Komutanlığı yapan Şahin Bey (Görsel 2.51) şehit olmasıyla sonuçlanan bir kahramanlık destanı yazmıştır. Şahin Bey ile çarpışmalara katılan Ali Nadi Günler o günleri şöyle anlatıyor:

"Burada Antep'ten ve köylerden 1000'e yakın kuvvet toplandı. Akşamüzeri Antep ileri gelenlerinden bir heyet şehrin heyecan ve korku içinde bulunduğunu, düşmanı yarın akşama kadar burada tutarsak, emrinde top ve makineli tüfek bulunan Kılıç Ali Bey kuvvetlerinin yetişeceğini, burada son gayretin gösterilmesini istediler. Şahin Bey arazinin çekilmeye, oyalama muharebesi yapmaya uygun olmadığını bilmesine rağmen heyetin ısrarı karşısında burayı savunacağını, cesedinin üzerinden düşman arabaları geçinceye kadar Antep'e düşmanın giremeyeceğine dair teminat verdi.



Görsel 2.51: *Şahin Bey (1877-1920)*

28 Mart sabahı şafakla birlikte şiddetli topçu ateşi altında düşman saldırıya geçti. Şahin Bey şoseye hâkim yerde merkezde savaşıyordu. Önce sağ, sonra sol kanadımız çekilmeye başladı. Sol kanadın çekildiğini gören Şahin Bey değirmene geldi. Düşmanın makineli tüfek ateşine tutuldu. Ne yanımızda ne siperde sağ kimse kalmamıştı. Şahin Bey tek başına bir orduya karşı şehit oluncaya kadar savaştı. Hemşerilerine verdiği sözü yerine getirmek için. Nur içinde yatsın." [İsmet Görgülü, *Sesli Belgelerden Savaş Anıları, s.86* (Düzenlenmiştir.)]



Etkinlik

Millî Mücadele kahramanlarından birinin hayatını araştırarak aşağıdaki şemayı doldurunuz

Adı

....

Doğum Yeri

....

....

Doğum ve Ölüm Tarihi

....

....

Millî Mücadele'deki Faaliyetleri

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

Millî Mücadele komutanlarının hayatlarıyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için *https://turkey.un.org/tr* adresinden "Millî Mücadele Komutanları" bölümünü ziyaret edebilirsiniz.

ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ

A. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanların başına (D), yanlış olanların başına (Y) yazınız. Yanlış cümlelerin doğrularını altlarındaki satırlara yazınız.

1. ( ) Wilson İlkeleri Cemiyeti ülkemizin ABD mandası altına girmesi için çalışmıştır.

....

2. ( ) Kuvâ-yı Millîye birlikleri güneyde Yunan ordusuna karşı vatanı savunmuştur.

....

3. ( ) Kilikyalılar Cemiyeti Karadeniz'de Rumların faaliyetlerine engel olmak için kurulmuştur.

....

4. ( ) Mustafa Kemal, Havza Genelgesi'nde mitinglerle İzmir'in işgalinin protesto edilmesini istemiştir.

....

5. ( ) Amasya Genelgesi'nde manda ve himayenin kabul edilemeyeceği ilan edildi.

....

6. ( ) Erzurum Kongresi'nden sonra İrade-i Millîye adıyla bir gazete yayınlanmaya başlandı.

....

7. ( ) Amasya Görüşmeleri sonunda Damat Ferit Paşa Hükûmeti istifa etti.

....

8. ( ) Sevr Antlaşması'na göre Antalya ve Konya çevresi Yunanlara bırakıldı.

....

9. ( ) Urfa'da düşmana karşı mücadelede eden Şahin Bey Kuvâ-yı Millîye komutanlığını üstlendi.

....

10. ( ) Doğu Cephesi'nde savaş Ermeniler ile imzalanan Gümrü Antlaşması ile sona erdi.

....

11. ( ) II. İnönü Muharebesi'nden sonra İtalyanlar vatanımızdan çekilmeye başladılar.

....

12. ( ) Kütahya-Eskişehir Muharebeleri ile Yunan ordusu Sakarya'nın doğusuna atıldı.

....

B. Aşağıdaki soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

1. Millî cemiyetlerden beşinin adını yazınız.

....

....

2. İstanbul Hükûmeti Mustafa Kemal'i hangi amaçla Samsun'a göndermiştir?

....

....

3. Mustafa Kemal, Millî Mücadele'nin hazırlık aşamasında sırasıyla hangi illerde çalışmalar yapmıştır?

....

....

4. Yerel kongrelerin düzenlendiği yerlerin beşini yazınız.

....

....

5. Millî cemiyetler hangi kongrede ve hangi isim altında birleştirilmiştir?

....

....

6. Mustafa Kemal, Mebusan Meclisine seçilen vekillerden hangi isteklerde bulunmuştur?

....

....

7. Büyük Millet Meclisine karşı çıkan ayaklanmaların beşinin adını yazınız.

....

....

8. İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti'nin Sevr Antlaşması'nı imzalaması için neler yapmıştır?

....

....

9. Batı Cephesi'nde düzenli orduyla Yunanlara karşı sırayla hangi savaşlar yapılmıştır?

....

....

10. TBMM Hükûmeti barış görüşmelerinin neden İzmir'de yapılmasını istemiştir?

....

....

11. Lozan Barış Konferansı hangi ülkelerin katılımıyla toplanmıştır?

....

....

12. Millî Mücadele sürecinde yurdun savunulmasına katkıda bulunmuş kişilerden beşinin adını yazınız.

....

....

C. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra yurdun birçok yerinde halkın desteğiyle Kuvâ-yı Millîye kuruldu.

Aşağıdakilerden hangisi Kuvâ-yı Millîye'nin kurulma nedenlerinden biri değildir?

A) Anadolu ve Trakya'da işgallerin başlaması

B) Osmanlı ordusunun terhis edilmesi

C) Azınlıkların Türk milletinin can ve mal güvenliğini tehdit etmeye başlaması

D) Düzenli ordunun düşman ilerleyişini durduramaması

E) İstanbul Hükûmetinin işgaller karşısında gerekli tedbirleri alamaması

2. Erzurum Kongresi'nin aşağıdaki maddelerinden hangisi ile gelecekte cumhuriyet yönetimine geçileceğinin ipuçları verilmiştir?

A) Millî sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz.

B) İşgallere karşı millet hep birlikte vatanı savunacak ve direnecektir.

C) Kuvâ-yı Millîye'yi etkin ve millî iradeyi hâkim kılmak esastır.

D) Manda ve himaye kabul olunamaz.

E) Azınlıklara siyasi hâkimiyeti ve sosyal dengeyi bozacak haklar verilemez.

3. İtilaf Devletlerinin I. İnönü Muharebesi'nden sonra Londra Konferansı'nı düzenlemek istemelerinin nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

A) İstanbul Hükûmeti ile TBMM arasında iş birliğini güçlendirmek

B) Sevr Antlaşması'nı bazı değişikliklerle TBMM'ye kabul ettirmek

C) Yunanların Anadolu'dan ayrılması için zaman kazanmak

D) İtalya'nın TBMM ile iş birliği yapmasını önlemek

E) ABD'nin desteğini alarak güçlerini arttırmak

4. Aşağıdakilerden hangisi TBMM'nin ayaklanmalara karşı aldığı önlemlerden biri değildir?

A) Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun kabul edilmesi

B) İstiklal Mahkemelerinin kurulması

C) Ankara müftüsünden fetva alınması

D) Anadolu'ya nasihat heyetlerinin gönderilmesi

E) İstanbul Hükûmeti ile iş birliğinin güçlendirilmesi

5. Lozan Antlaşması'nın aşağıdaki kararlarından hangisi, Türkiye'nin egemenlik haklarını kısıtlamıştır?

A) Boğazlardan geçişler uluslararası bir komisyon tarafından düzenlenecek.

B) Ülkede yaşayan tüm azınlıklar Türk vatandaşı kabul edilecek.

C) Kapitülasyonlar kaldırılacak.

D) Türk ve Rum nüfus mübadeleye tabi tutulacak.

E) Yunanistan, savaş tazminat olarak Karaağaç'ı Türkiye'ye verecek.

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Kuvâ-yı Millîye nedir? Özellikleri nelerdir?

2. Pontus meselesi nedir?

3. Millî varlığa düşman cemiyetlerin ortak özellikleri nedir?

4. Amasya Genelgesi'nin Millî Mücadele açısından önemi nedir?

5. Erzurum Kongresi millî bir kongre midir? Neden?

6. Misak-ı Millî'nin Millî Mücadele sürecindeki önemi nedir?

7. I. Meclis'in genel özellikleri nelerdir?

8. Büyük Millet Meclisine karşı çıkan ayaklanmaların sebepleri nelerdir?

9. Sevr Antlaşması'na Mustafa Kemal'in ve Türk milletinin tepkisi ne olmuştur?

10. Doğu ve Güney Cephelerinde işgalcilerin hangi tutum ve davranışları halkımızı harekete geçirmiştir?

11. Batı Cephesi'nde düzenli ordunun kurulmasının gerekçeleri nelerdir?

12. Tekâlif-i Millîye Emirleri ordunun hangi ihtiyaçlarını karşılamak için yayımlanmıştır?

13. Sakarya Meydan Muharebesi'nin Millî Mücadele tarihindeki yeri ve önemi nedir?

14. Millî Mücadele sürecine halkın çeşitli kesimlerinin katkıları nelerdir?






حاكميت ملتكدر







3.Ünite

ATATÜRKÇÜLÜK VE TÜRK İNKILABI

KONULAR

A. ATATÜRK İLKELERİ
B. SİYASİ ALANDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER
C. HUKUK ALANINDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER
Ç. EĞİTİM VE KÜLTÜR ALANLARINDA İNKILAPLAR VE GELİŞMELER
D. TOPLUMSAL ALANDA İNKILAPLAR VE GELİŞMELER
E. EKONOMİ ALANINDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER
F. SAĞLIK ALANINDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER
G. ATATÜRK İLKE VE İNKILAPLARINI OLUŞTURAN TEMEL ESASLAR



NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Çağdaşlaşan Türkiye'nin temeli olan Atatürk ilkelerini,
- Siyasi alanda meydana gelen gelişmeleri,
- Hukuk alanında meydana gelen gelişmelerin Türk toplumunda meydana getirdiği değişimleri,
- Eğitim ve kültür alanında yapılan inkılapları, meydana gelen gelişmeleri,
- Toplumsal alanda yapılan inkılapları ve meydana gelen gelişmeleri,
- Ekonomi alanında meydana gelen gelişmeleri,
- Atatürk Dönemi'nde sağlık alanında yapılan çalışmaları,
- Atatürk ilke ve inkılaplarını oluşturan temel esasları öğreneceğiz.

KAVRAMLAR

Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, inkılapçılık, saltanat, medeni kanun, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Tekke, Zaviye

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Bir ülkenin eğitim, kültür, sanat gibi alanlarda ilerleyebilmesi için neler yapılması gerekmektedir?
2. Bir ülkenin başkenti hangi özelliklere sahip olmalıdır?
3. Cumhuriyet yönetiminin mutlakıyet ve meşrutiyet yönetimlerinden farklılıkları nelerdir?
4. Anayasa ve kanunlarda zaman içinde değişiklikler yapılmasının nedenleri nelerdir?
5. Ulusal egemenlik ve saltanat yönetimleri birlikte var olabilir mi? Neden?
6. Ülke içinde ölçü birimlerinde bir standart olmaması hangi sorunlara yol açar?
7. Atatürkçü düşünce sistemi nedir? Araştırınız.

A. ATATÜRK İLKELERİ

Mustafa Kemal, Millî Mücadele'nin kazanılmasından sonra Türk milletine çağdaşlaşma yolunu işaret ederek insan onuruna ve özgürlüğüne saygılı, millî egemenlik esasına dayanan demokrasi anlayışına sahip uygar bir toplum oluşturmak amacıyla inkılapların gerçekleştirilmesine öncülük etti. Bu inkılaplar gerçekleştirilirken Atatürk ilkeleri rehber kabul edildi. Her inkılap bir veya birkaç ilkenin gereği olarak gerçekleştirildi. Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılapçılık ilkeleri, Türk milletini, millî kültürümüzü koruyarak millî birlik ve beraberlik içerisinde Türkiye'yi çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmayı amaçlamaktadır. Atatürk ilkeleri, bir bütünü oluşturan ilkeler olup Türk toplumunun ihtiyaçlarından doğmuştur.

1. Cumhuriyetçilik

Cumhuriyet, egemenliğin millete ait olduğu hükûmet biçimi ve devlet idaresi demektir. Cumhuriyet, halkın doğrudan doğruya seçtiği temsilciler aracılığıyla egemenliği elinde tuttuğu yönetim şeklidir. Cumhuriyet yönetiminde yöneticiler belli bir süre için seçilerek iş başına gelir. Osmanlı Devleti egemenlik gücünün padişahta toplandığı bir devletti. Meşrutiyet dönemlerinde halkın oyu ile seçilmiş meclisler kurulduysa da son söz yine padişahındı. Meşrutiyetin sakıncalarını gören Atatürk (Görsel 3.1), cumhuriyetin ilanı ile egemenliğin millete ait olduğunu ve meclisin de bu yetkiyi millet adına kullanması gerektiğini belirtmişti. Cumhuriyetçilik devletin siyasi rejim olarak cumhuriyeti benimsemesidir. Atatürk ilkelerinin başında gelen cumhuriyetçilik ilkesi, demokrasiyi Türk milletine en uygun siyasi sistem olarak belirlemiştir. Atatürk'ün cumhuriyet anlayışı demokratik cumhuriyet olarak ortaya çıkmaktadır. Atatürk cumhuriyet yönetimini şu sözlerle açıklamıştır:



Görsel 3.1: *Mustafa Kemal TBMM'de Nutuk'u okurken*

"Bugünkü hükûmetimiz, devlet teşkilatımız doğrudan doğruya milletin kendi kendine, kendiliğinden yaptığı bir devlet ve hükûmet teşkilatıdır ki onun ismi cumhuriyettir. Artık hükûmet ile millet arasında mazideki ayrılık kalmamıştır. Hükûmet millet ve millet hükûmettir. Artık hükûmet ve hükûmet mensupları kendilerinin milletten ayrı olmadıklarını ve milletin efendi olduğunu tamamen anlamışlardır." [Atatürkçülük (Birinci Kitap) *Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, s. 45.*]

2. Milliyetçilik

Atatürk'e göre millet; geçmişte bir arada yaşamış, şimdi de bir arada yaşayan, gelecekte de bir arada yaşama inancında ve kararında olan, aynı vatana sahip çıkan, aralarında dil, kültür ve duygu birliği bulunan insan topluluğudur. Atatürk'ün millet anlayışı akılcı ve insancıldır. Bir insan, kökeni ne olursa olsun, kendini hangi millete ait kabul ediyorsa o milletin kimliğini taşıyor demektir. Bu durum anayasamızda "Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür." şeklinde ifade edilmiştir. Bundan dolayı Atatürk, "Ne mutlu Türk'üm diyene!" demiştir.

Fertleri birbirine bağlayan en önemli şey, millî birlik ve beraberlik duygusudur. Türk milleti yüzyıllar boyunca aynı bayrak altında yaşamış, vatanlarını birlikte savunmuş, kaderde, sevinçte ve tasada ortak olmuştur. Türk milletinin önderi Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı, birleştiricidir. Irkçı olmayan, sosyal dayanışmayı hedef alan bir milliyetçiliktir. Memleketin her köşesindeki insanları "hep aynı cevherin damarları" olarak vasıflandıran Atatürk, ırk, mezhep, sınıf ayrılıklarını körükleyenlere karşı çıkmış, millî birlik ve bütünlüğü sarsmaya çalışanlara izin vermemiştir. Atatürk millî birlik ve beraberliğin önemini şu sözlerle açıklamıştır:

> "Millet ve biz yok, birlik hâlinde millet var! Biz ve millet ayrı ayrı şeyler değiliz. Ve şunu kesin olarak söyleyeyim ki bir millet, varlığı ve bağımsızlığı için her şeye girişir ve bu gaye uğrunda her fedakârlığı yaparsa o milletin başarılı olamaması mümkün değildir. Elbette başarılı olur. Başarılı olamaz ise o millet ölmüş demektir. Şu hâlde, millet yaşadıkça ve her türlü fedakârlıkta bulundukça başarılı olamaması hatıra gelmez ve böyle bir şey söz konusu olamaz!" [Atatürkçülük (Birinci Kitap) *Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, s. 73.*]

3. Halkçılık

Halk, aynı ülkede yaşayan ve o ülkenin yurttaşı olan insan topluluğudur. Halkçılık, halkın halk tarafından, halk için yönetilmesini; halkın yararının her konuda gözetilmesini öngörür. Halkçılık ilkesi millî egemenliği, herkesin eşit olmasını, hiçbir kişi veya zümreye ayrıcalık tanınmamasını gerektirir. Kişiler dil, din, ırk, cinsiyet gibi farklar gözetilmeksizin devletin eşit vatandaşlarıdır. Halkçılık, cumhuriyetçilik ve milliyetçilik ilkelerinin zorunlu bir sonucudur. Atatürk (Görsel 3.2) halkçılık anlayışını şu sözlerle ortaya koymuştur:



Görsel 3.2: *Atatürk bir yurt gezisinde halk arasında*

> "Bizim düşüncemizde çiftçi, çoban, işçi, tüccar, sanatkâr, asker, doktor, kısaca, herhangi bir sosyal müessesede çalışan bir vatandaşın hak, menfaat ve hürriyeti eşittir. Devlete, bu anlayış ile azami yardımcı olmak ve milletin emniyet ve iradesini yerinde sarf edebilmek, bizce, bizim anladığımız manada, halk hükûmeti idaresi ile mümkün olur." [Atatürkçülük (Birinci Kitap) *Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, s. 91.*]

4. Devletçilik

Devlet, belirli sınırlar içinde toprağı bulunan, ülkü birliği çevresinde toplanan insanların, bağımsız olarak bir yönetim altında örgütlenmelerine denir. Devletin var oluş sebebi, insanlar arasındaki düzeni sağlamaktır. Devletçilik ilkesi, ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda devletin, başta ekonomi olmak üzere, sosyal ve kültürel alanlarda kalkınması için gerekli önlemleri almasıdır. Devletçilik ilkesi, vatandaşların yapamayacağı ekonomik yatırımları devletin yapmasını öngörür. Devletçilik ilkesi ile Türk milletinin ekonomik gücü yanında sosyal ve kültürel düzeyinin de yükseltilmesi amaçlanmıştır.

Türkiye'nin ekonomik şartları ve 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı devletçilik ilkesinin uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, yeterli sermaye, bilgi ve teknolojik birikim yoktu. İşletmeler yabancıların elindeydi. Ekonominin güçlenmesi için devletin öncülüğüne ve desteğine ihtiyaç bulunmaktaydı. Bu ilke doğrultusunda yapılan yatırımlarla halkın ihtiyaçlarının önemli bir bölümü kendi üretimimizle karşılanabilir hâle gelmiştir.

5. Laiklik

Laiklik, devlet ile din işlerinin ayrılığını, devletin, din ve vicdan özgürlüğünün gerçekleşmesi bakımından tarafsız olmasını ifade eder. İnsanların inançlarının gereğini serbestçe yerine getirebilmesini ve devletin bütün inançlara eşit mesafede durmasını, insanların inançlarını özgürce yaşamalarını öngörür. Bu ilke, din ve vicdan özgürlüğünün bir gereği olup anayasamız tarafından güvence altına alınmıştır. Laiklik ilkesi devlet düzeninde aklı ve bilimi temel alır. Laik bir devlette herkes istediği dini ve inancı seçebilir, hiç kimse, dinî ayin ve törenlere katılmaya veya katılmamaya zorlanamaz. Hiç kimse, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz, dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz veya suçlanamaz. Dinî inanç, ibadet ve kanaat özgürlüğü devlet tarafından güvence altına alınmıştır. Bu durumu Atatürk şu sözlerle ifade etmiştir:

> "Laiklik yalnız din ve dünya işlerinin ayrılması demek değildir. Tüm yurttaşların vicdan, ibadet ve din özgürlüğü de demektir." (*Düşünce ve Davranışları ile Atatürk, s. 54.*)

6. İnkılapçılık

İnkılap toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek için yapılan köklü değişiklik anlamına gelmektedir. İnkılapçılık, çağın gerisinde kalmış kurumların yerine, aklın ve bilimin doğrultusunda çağdaş kurumlar kurmak şeklinde tanımlanabilir. Atatürk, Türk milletini kısa zamanda çağdaşlaştırmak amacı ile birçok inkılaba öncülük ederek millet egemenliğine dayanan, bilimi rehber edinen, laik bir devlet yapısı oluşturmuştur. Türkiye; eğitim, hukuk, kültür ve ekonomi gibi alanlarda çağdaş bir yapı kazanmıştır. İnkılapçılık dünyadaki değişimleri takip ederek değişen şartlara ayak uydurmayı öngörür. Bu yönüyle inkılapçılık durağan değil dinamik bir yapıdadır.

Atatürk ilkeleri milletimize neler kazandırmıştır? Tartışınız.



Etkinlik

Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Atatürk ilkeleri	Kısaca Tanımı	Amacı
Cumhuriyetçilik	....	....
Milliyetçilik	....	....
Halkçılık	....	....
Devletçilik	....	....
Laiklik	....	....
İnkılapçılık	....	....

B. SİYASİ ALANDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER

1. Saltanatın Kaldırılması (1 Kasım 1922)

23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açıldı. Böylece yeni Türk devletinin temelleri atıldı. Büyük Millet Meclisi, 1921 Anayasası ile egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu; yönetim şeklinin, halkın kendi kendini idare etmesi esasına dayandığını kabul etmişti. Bu madde, saltanatın kaldırıldığının açık bir ifadesiydi. Bu anayasada ayrıca Türkiye Devleti ifadesi kullanılmakta, Osmanlı Devleti'nin varlığından söz edilmemekteydi.



Görsel 3.3: *Osmanlı Devleti'nin son Padişahı VI. Mehmet Vahdettin*

Lozan'da yapılacak barış görüşmelerine Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile beraber İstanbul Hükûmeti de davet edilmişti. Bu davet saltanatın kaldırılmasına zemin hazırladı. İstanbul Hükûmeti'nin sadrazamı Tevfik Paşa, Lozan görüşmelerinde ortak bir politika belirlemek için yetkili bir kişinin kendisiyle görüşmek üzere gönderilmesini istiyordu. Tevfik Paşa'nın bu önerisi reddedilerek saltanatın kaldırılması konusu Meclis'te görüşülmeye başlandı. TBMM'de söz alan Mustafa Kemal, saltanatla hilafetin birbirinden ayrılması gerektiğini, hâkimiyetin halkın seçtiği Türkiye Büyük Millet Meclisine ait olduğunu belirtti. Konuşmasının devamında Mustafa Kemal şunları söyledi:

"Türk halkının kayıtsız ve şartsız hâkimiyete sahip olduğunu bir defa daha ve kesinlikle tekrar ediyorum. Hâkimiyet; hiçbir anlamda, hiçbir şekilde, hiçbir renk ve hiçbir kılavuzlukta ortaklık kabul etmez." (Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk, s. 474.*)

1 Kasım 1922'de Meclis'deki görüşmelerden sonra, saltanat oy birliği ile kaldırıldı. Saltanat kaldırılınca Sadrazam Tevfik Paşa istifa etti. Osmanlı Devleti'nin son padişahı Vahdettin (Görsel 3.3), 17 Kasım 1922'de İstanbul'dan ayrıldı. Ertesi gün Türkiye Büyük Millet Meclisi, Osmanlı Hanedanı'ndan Abdülmecit Efendi'yi halife seçti. Böylece cumhuriyetçilik ilkesi doğrultusunda önemli bir inkılap gerçekleştirilerek millî egemenlik güçlendirildi. Bu inkılap aynı zamanda I. TBMM'nin gerçekleştirdiği yegâne inkılaptır.

2. Ankara'nın Başkent Oluşu (13 Ekim 1923)

Lozan Barış Antlaşması'nın onaylanmasından sonra İtilaf Devletleri İstanbul'dan tamamen çekildi. Bu durum kamuoyunda ve Meclis'te devletin yönetim merkezinin İstanbul'a taşınması tartışmalarını ortaya çıkardı. Buna karşılık Ankara, Temsil Heyeti'nin 1919'da şehre gelerek çalışmalarına başlamasıyla Millî Mücadele'nin ve kurulmakta olan yeni Türk devletinin merkezi olmuştu. Mustafa Kemal Ankara'nın (Görsel 3.4) başkent olmasını ve böylece Türk milletinin kasaba görünümündeki bu çorak şehri modern bir şehir hâline getirerek neler başarabileceğini dünyaya göstermek istiyordu.



Görsel 3.4: *Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara Ulus Meydanı*

Başkentin neresi olacağı tartışmalarına son vermek amacı İsmet Paşa ve bazı milletvekilleri meclise bir yasa teklifi verdiler. Bu teklifin yasalaşmasıyla birlikte Ankara 13 Ekim 1923'te başkent ilan edildi.

Ankara'nın başkent olarak ilan edilmesinde coğrafi olarak ülkenin merkezinde bulunması, kara ve demir yolu ile ülkenin birçok yerine ulaşımın kolayca sağlanabilmesi, Millî Mücadele'nin merkezi olması etkili oldu. Ayrıca Ankara başkent ilan edilerek dünyaya Osmanlı Devleti'nin son bulduğu, yeni bir Türk devletinin kurulduğu gösterilmek istendi.

Mustafa Kemal’in Ankara’nın başkent olmasını istemesinin bir gerekçesi aşağıdaki metinde yer almaktadır:

"Mustafa Kemal, sıcak bir günün akşamında yanında bazı kişiler ile Çankaya Köşkü’nün bahçesinde dolaşıyordu. Ben de o sıralar eski köşkün tavan dekorlarıyla meşguldüm. Tozlu ve sisli bir hava Ankara’nın üzerine çökmüştü. Yer yer toz hortumları semaya doğru yükseliyor ve manzaraya daha boğucu bir hava ekliyordu. Bize:

Ankara’yı hükûmet merkezi yapmakla iyi ettim mi? diye sordu.

Tabii herkes olumlu yanıt verdi. Arkasından:

Neden, sorusu gelince kimi stratejiden, kimi siyasetten bahsetti. Hatta birimiz "Kayalık güzeldir." gibi bir estetik görüş de ortaya attı.

Mustafa Kemal tartışmayı şu sözleriyle kesti:

(...) Ankara’nın Hükûmet merkezi olması için saydığınız gerekçeler beni ikna etmeye yetmez. Ben Ankara’yı hükûmet merkezi yapmakla büsbütün başka bir hedef güttüm. Türk’ün imkânsızı imkân hâline getiren gücünü dünyaya bir kere daha göstermek istedim. Bir gün gelecek şu çorak tarlalar, yeşil ağaçların çevirdiği villaların arasında uzanan yeşil sahalar asfaltlarla bezenecek. Hem bunu hepimiz göreceğiz. O kadar yakında olacak." [*Düşünce ve Davranışları ile Atatürk, s. 4-5.*(Düzenlenmiştir.)]

3. Cumhuriyetin İlanı (29 Ekim 1923)

23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi açılarak yeni bir Türk Devleti kurulmuştu. 1921 Anayasası’nda egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu belirtilmişti. Saltanata son verilerek millî egemenlik önündeki engeller kaldırılmıştı. Millet egemenliğine dayalı bu yönetimin adının cumhuriyet olması gerekiyordu. Ancak siyasi ortamın uygun olmaması nedeniyle cumhuriyetin ilanı zamana bırakılmış, bu konuda acele edilmemişti. Devlet, o dönemde TBMM Hükûmeti olarak adlandırılıyordu.

Lozan Barış Antlaşması’nın imzalanmasından sonra Mustafa Kemal’e muhalif milletvekilleri harekete geçtiler. Rauf (Orbay) Bey, hükûmetin başındaki görevinden ayrılırken yerine Fethi (Okyar) Bey getirildi. Meclis'in içindeki muhalefet, etkinliğini arttırarak hükûmetin çalışmalarını engellemeye başladı. Bunun üzerine Fethi Bey görevinden ayrıldı. Anayasaya göre uygulanan Meclis hükûmeti sistemine göre bakanlar hükûmet başkanı tarafından atanmaz, meclis tarafından teker teker seçilirdi. Meclis içinde siyasi bölünmeler nedeniyle hiçbir aday, bakanlık için gerekli çoğunluğu sağlayamıyordu. Hükûmet bunalımı baş göstermiş, ülke yönetilemez bir hâle gelmişti. Mustafa Kemal hükûmet kurması muhtemel milletvekilleriyle görüşerek hükûmet kurma görevini kabul etmemelerini istedi ve cumhuriyetin ilanı için hazırlıklara başladı.

Devlet başkanının olmaması, rejimin adının konulmaması ve hükûmetin kurulamaması cumhuriyetin ilanından önce yeni Türk Devleti’nin karşılaştığı üç önemli sorundu. Hükûmet bunalımı karşısında Mustafa Kemal, cumhuriyetin ilanı çalışmaları için 28 Ekim 1923 akşamı yakın arkadaşları ile bir araya geldi. O akşam yaşananları Mustafa Kemal Nutuk’ta şöyle anlatıyor:

"Yemek sırasında ‘Yarın Cumhuriyeti ilan edeceğiz.’ dedim. Orada bulunan arkadaşlar, derhâl düşünceme katıldılar. Yemeği bıraktık. O dakikadan itibaren, nasıl hareket edileceği konusunda kısa bir program yaparak arkadaşları görevlendirdim. O gece birlikte olduğumuz arkadaşlar erkenden ayrıldılar. Yalnız İsmet Paşa Çankaya’da misafirdi. Onunla yalnız kaldıktan sonra, bir kanun tasarısı müsveddesi hazırladık. Bu müsveddede 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nun (Anayasa) devlet şeklini tespit eden maddelerini şu şekilde değiştirdim: Birinci maddenin sonuna 'Türkiye Devleti’nin hükûmet şekli cumhuriyettir.' cümlesini ekledim." (Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk, s. 543.*)

Mustafa Kemal 29 Ekim 1923'te, Meclis'te bunalımın nedeninin hükûmet kurma sisteminde olduğunu söyledi. Bu sistemin değiştirilmesi ile meselenin çözümleneceğini anlattı. Anayasada değişiklik önerisi Meclis'e sunularak cumhuriyet ilan edildi. Anayasaya şu maddeler eklendi:

- Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Yönetim biçimi, halkın kendi geleceğine doğrudan doğruya katılması esasına dayanır. Türkiye Devleti'nin yönetim şekli cumhuriyettir.
- Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Tekrar seçilme hakkı vardır.
- Cumhurbaşkanı, devletin de başıdır. Bu sıfatla gerekli gördükçe Meclis'e ve hükûmete başkanlık eder.
- Başvekil, cumhurbaşkanı tarafından meclis üyeleri arasından seçilir. Bakanlar, başvekil tarafından yine meclis üyeleri arasından seçilir ve toplu olarak cumhurbaşkanının onayına sunulur.

Cumhuriyetin ilanından sonra cumhurbaşkanlığı seçimine geçildi. Türkiye Büyük Millet Meclisi Mustafa Kemal'i cumhurbaşkanı seçti. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, hükûmet kurma görevini İsmet Paşa'ya verdi (Görsel 3.5). Fethi Bey de meclis başkanlığına seçildi. Cumhuriyetçilik ilkesi doğrultusunda en önemli adım atıldı.

Cumhuriyetin ilanı ile rejim tartışmaları son buldu ve devletin adı "Türkiye Cumhuriyeti Devleti" olarak günümüzdeki hâlini aldı. Mustafa Kemal'in cumhurbaşkanı seçilmesiyle devlet başkanlığı sorunu çözüme kavuştu. Kabine sistemine geçilerek, bakanların mecliste tek tek oylanarak seçilmesi yöntemine son verildi. Bu sistemde başbakan, cumhurbaşkanı tarafından atanır ve milletvekilleri içinden bakanlar kurulu oluşturur. Bakanlar kurulu meclisten güven oyu aldığı taktirde göreve başlar.



Görsel 3.5: *Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, ilk hükûmeti kuran Başbakan İsmet Paşa ile*



Görsel 3.6: *Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarında Mustafa Kemal*



Etkinlik

Cumhuriyetin ilanı sırasında bir gazeteci olduğunuzu düşünerek halka cumhuriyetin ilanını anlatan bir gazete sayfası hazırlayınız. Gazetenizde cumhuriyetin ilanının sebeplerini, Meclis'te yapılan görüşmeleri ve cumhuriyetin ilanının sonuçlarını açıklayınız.

Cumhuriyetin ilanıyla yönetim alanında yaşanan hangi sorunlar çözüme kavuşmuştur?

4. Halifeliğin Kaldırılması (3 Mart 1924)

İslam tarihinde Hz. Muhammed (s.a.v)'in vefatından sonra peygamberlik görevi dışında devlet başkanlığı görevini yerine getiren kişiye "halife" denilmiştir. Bu anlamıyla halifelik siyasi bir kavramdır. Hz. Muhammed (s.a.v)'den sonra ilk dört halife, Müslümanların ileri gelenleri tarafından seçilmiş, Emevilerle birlikte babadan oğula geçen bir saltanata dönüşmüştür. Memlûklere son verilmesinden sonra Osmanlı Devleti padişahları İslam dünyasının koruyuculuğunu üstlenmişler ve halife unvanını kullanmaya başlamışlardır. Devletin zayıflamasıyla birlikte halifelik unvanının etkisi de azalmıştır.



Görsel 3.7: *Abdülmecit Efendi (1868-1944) (Kendisi tarafından yapılmış otoportresi, Dolmabahçe Sarayı)*

TBMM, 1 Kasım 1922'de halifeliği saltanattan ayırarak saltanatı kaldırdı. Osmanlı ailesinden Abdülmecit Efendi (Görsel 3.7) TBMM tarafından sınırlandırılmış yetkilerle halife seçildi. Hilafet sadece dinî boyutu olan bir kurum olarak kabul edildi.

Mustafa Kemal, cumhuriyetin ilanından memnun olmayanların halifeliği rejime zarar vermek için kullanacakları endişesi içindeydi. Nitekim bazı kesimler halifeyi devlet başkanı gibi görüyorlardı. Ayrıca Abdülmecit Efendi'nin törenler düzenlemesi, elçileri kabul ederek millî egemenliğe ters düşmesi, devlet yönetiminde hem Cumhurbaşkanı hem de Halife'nin olmasının devletin yapısında ikilik meydana getirmesi, yeni rejime ters düşen bazı siyasi isimlerin İstanbul'da Halife etrafında yoğunlaşması, Türkiye Cumhuriyeti'nin laik bir sisteme hazırlanması gibi nedenler Mustafa Kemal'i halifeliğin kaldırılması yönünde harekete geçirdi. 3 Mart 1924'te TBMM'de uzun görüşmelerden sonra önemli kanunlar kabul edildi. Halifelik kaldırıldı ve Osmanlı ailesinin yurt dışına çıkarılması kararlaştırıldı. Halifeliğin kaldırılmasıyla cumhuriyetçilik ve laiklik ilkesi doğrultusunda önemli bir adım atıldı.

5. Şeriye ve Evkaf Vekâletinin Kaldırılması (3 Mart 1924)

Şeriye ve Evkaf Vekâleti (Bakanlığı) vakıf, medrese, ibadethane gibi yerleri ve kanunların İslam hukukuna uygunluğunu denetleme görevlerini üstlenmişti. 3 Mart 1924'te kabul edilen bir kanunla Şeriye ve Evkaf Vekâleti kaldırıldı. Başbakanlığa bağlı olarak çalışacak ve halkın ihtiyaçlarını karşılayacak Diyanet İşleri Başkanlığı kuruldu. Başkanlığına Ankara müftüsü Rıfat (Börekçi) Bey getirildi. Vakıflarla ilgili işler için de yine Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü kuruldu. Şeriye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması laiklik ilkesi ile ilişkilidir.



Görsel 3.8 *Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak*

6. Erkân-ı Harbiye Vekâletinin Kaldırılması (3 Mart 1924)

Şeriye ve Evkaf Vekâleti'ni kaldıran kanunla birlikte Erkân-ı Harbiye Vekâleti de kaldırıldı. Ordunun yönetimi Genelkurmay Başkanlığına bırakıldı. Fevzi (Çakmak) Paşa cumhuriyetin ilk Genel Kurmay Başkanlığı'nı üstlendi (Görsel 3.8). Ordu siyaset dışında tutularak ordu mensuplarının siyaset yapmaları yasaklandı. TBMM'deki milletvekillerinden askerlik görevine devam edenlerden iki görevden birini tercih etmeleri istendi.

3 Mart 1924'te kabul edilen yasalar hangi Atatürk ilkeleriyle ilgilidir? Açıklayınız.

7. 1924 Anayasası'nın Kabulü (20 Nisan 1924)

Büyük Millet Meclisinin açılmasından sonra Millî Mücadele sürecinde ülkeyi yönetebilmek için kısa ve öz bir anayasa olan Teşkilât-ı Esasiye Kanunu (1921 Anayasası) hazırlanmıştı. Bu anayasada temel hak ve özgürlüklerle ilgili ayrıntılı maddeler yer almıyordu. Savaş döneminin ihtiyaçlarına göre hazırlanmış bu anayasa, Millî Mücadele'nin sona ermesiyle devletin ve halkın ihtiyaçlarını karşılayamaz hâle gelmişti. Anayasanın hazırlanması için oluşturulan komisyon çalışmalarını tamamladı ve TBMM 20 Nisan 1924'te yeni anayasayı kabul etti. 1924 Anayasası, kuvvetler (yasama, yürütme, yargı) ayrılığı ilkesine göre hazırlandı; bazı değişikliklerle 1961 Anayasası'nın kabulüne kadar yürürlükte kaldı.

1924 Anayasası'nın ilk maddeleri şunlardır:

1. Türkiye Devleti bir cumhuriyettir.
2. Türkiye Devleti'nin dini İslam'dır, resmî dili Türkçedir, başkenti Ankara şehridir.
3. Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir.
4. Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin yegâne ve gerçek temsilcisi olup millet adına egemenlik hakkını kullanır.

1924 Anayasası'nda zaman içinde değişiklikler yapıldı. 1928'de "Devletin dini İslam'dır." ibaresi çıkarıldı. Kadınlara 1930'da belediye seçimlerinde oy verme, 1933'te muhtar seçilme ve 1934'te milletvekili seçme-seçilme hakkı tanındı. 1937'de Atatürk ilkeleri anayasaya eklendi. 1924 Anayasası'nın kabulü cumhuriyetçilik ve halkçılık ilkeleri ile ilişkilidir.



Etkinlik

1921 ve 1924 Anayasalarının maddelerini karşılaştırarak benzerliklerini ve farklılıklarını yazınız.

Benzerlikler	Farklılıklar
....	....
....	....
....	....
....	....



Etkinlik

Siyasi alanda meydana gelen gelişmelerle ilgili aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

	Gerekçeleri	Sonuçları
Saltanatın Kaldırılması	....	....
Ankara'nın Başkent Oluşu	....	....
Cumhuriyetin İlanı	....	....
Halifeliğin Kaldırılması	....	....
Şeriye ve Evkaf Vekâletinin Kaldırılması	....	....
Erkân-ı Harbiye Vekâletinin Kaldırılması	....	....
1924 Anayasası'nın Kabulü	....	....

C. HUKUK ALANINDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER

1. Hukuki Düzenlemelerin Gerekçeleri

Hukuk, insanların bir düzen içinde yaşayabilmeleri için gereken kurallar bütünüdür. Hukuk kuralları, toplumda meydana gelen değişimlere göre zaman içinde yeni düzenlemelere ihtiyaç duyar. Osmanlı Devleti'nde de zaman içinde hukuk sisteminde önemli değişiklikler oldu. XIX. yüzyılda Avrupalı devletlerin hukuk kuralları örnek alınarak kanunlar yapıldı. Ancak bu durum, çoklu hukuk sistemi uygulayan devlette hukuk alanındaki karmaşayı daha da arttırdı. Osmanlı Devleti'nde İslami kurallara göre hüküm veren mahkemelerin yanında, gayrimüslimlerin bağlı olduğu ve kapitülasyonlar nedeniyle elçiliklere bağlı çalışan mahkemeler de bulunuyordu. Bu karmaşaya son vermek ve hukuk birliğini sağlamak için Avrupalı ülkelerin kanunlarından yararlanılarak Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu (İtalya kanunlarından yaralanılarak 1926'da), Türk Ticaret Kanunu (Almanya kanunlarından yaralanılarak 1928'de) ve Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu (İsviçre kanunlarından yaralanılarak 1927'de) gibi kanunlar yürürlüğe girdi.

2. Türk Medeni Kanunu'nun Kabulü (17 Şubat 1926)

Medeni Kanun evlenme, boşanma, ölüm, miras gibi çok çeşitli konuları içerdiğinden hukuk düzeninin temelini oluşturur. Türk devlet ve hukuk sisteminin laikleşmesi için Osmanlı Devleti döneminde kullanılan Mecelle'nin yerine yeni bir medeni kanuna ihtiyaç duyuldu. Bu amaçla oluşturulan komisyon, çeşitli ülkelerin medeni kanunlarını inceledi ve Türk toplum yapısına uygun, laik bir yapıya sahip, sorunlara akılcı çözümler getiren, kadın-erkek eşitliğini öngören İsviçre Medeni Kanunu'nun örnek alınmasına karar verdi. Türkçeye çevrilerek yeniden düzenlenen kanunun yürürlüğe girmesiyle

- Kadın ve erkek arasında toplumsal ve ekonomik alanda eşitlik sağlandı.
- Kadınlara istediği her mesleğe girme hakkı verildi.
- Tek eşle evlilik ve resmî nikâh zorunluluğu kabul edildi.
- Boşanma hakkı hem kadın hem erkek için eşit hâle getirildi.
- Aile toplumun temeli sayılarak çocukların iyi yetişmeleri için ana babaya yükümlülükler getirildi.
- Mirastan kadın ve erkeğin eşit pay alması esası kabul edildi.



***Görsel 3.9:** Atatürk sağ tarafında Türk Kadın Birliği başkanı Nezihe Muhittin Hanım ve arkadaşlarıyla birlikte*

Türk Medeni Kanunu'nun yürürlüğe girmesi, Türk aile yapısında ve kadının toplumdaki yerinde önemli değişikliklere yol açtı. Toplumsal hayatta ve çalışma hayatında kadın-erkek eşitliği sağlandı (Görsel 3.9). Medeni Kanun öncesinde birçok haktan yoksun olan Türk kadını farklı meslek dallarında çalışmaya başladı. Aile kurumu bu yasayla güvence altına alınarak huzurlu ve sağlıklı bir toplum yolunda önemli bir adım atıldı. Medeni Kanun'un getirdiği kadın-erkek eşitliği halkçılık ve laiklik ilkesi doğrultusunda atılmış önemli bir adım oldu.



Etkinlik

1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile günümüzde uygulanan Türk Medeni Kanunu'nu karşılaştırarak benzerlikleri ve farklılıkları belirleyip bir sunum hazırlayınız. Sunumunuzu sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ç. EĞİTİM VE KÜLTÜR ALANLARINDA İNKILAPLAR VE GELİŞMELER

1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Kabulü (3 Mart 1924)

Osmanlı Devleti'nde özellikle XIX. yüzyıldan itibaren çağın gerisinde kalan eğitim kurumlarında düzenlemeler yapılmıştı. Geleneksel eğitim veren medreseler Şeriye ve Evkaf Vekâletine, Batı tarzında modern eğitim veren okullar Maarif Vekâletine bağlıydı. Bu okullar dışında azınlıkların ve yabancı devletlerin açtığı okullar bulunuyordu. Bu okullar devlet tarafından yeterince denetlenemiyordu. Tüm bu okullarda birbirinden farklı zihniyet, kültür, davranış ve ideale sahip öğrenciler yetişiyordu. Mektep-medrese ikiliğine son vermek, genç kuşaklara bilimin rehberliğinde çağdaş bir eğitim vermek için 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi. Böylece ülkedeki tüm okullar Maarif Vekâletine bağlanarak eğitim ve öğretim işlerinde birlik sağlandı. Millî, çağdaş, laik ve bilimsel eğitimin temelleri atıldı. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile laiklik ilkesi doğrultusunda önemli bir inkılap gerçekleştirildi. 5 Mart 1924'te Maarif Vekâleti medreselere el koydu. 11 Mart günü de medreseler kapatıldı. Yoğun bir çabayla çağdaş eğitim kurumları yaygınlaştırıldı (Görsel 3.10, Görsel 3.11). Azınlıklara ve yabancılara ait okullar 9 Şubat 1926 tarihli bir genelgeyle bu okullarda Türkçe, tarih ve coğrafya derslerinin Türk öğretmenler tarafından verilmesi zorunluluğu getirilerek Maarif Vekâletine bağlandı. İlköğretim 1924 Anayasası ile kız ve erkek çocuklar için zorunlu hâle getirildi. 1927-1928 eğitim-öğretim yılında kız ve erkek öğrencilerin bir arada eğitim gördüğü karma eğitime geçildi. Öğretim programları çağın gerektirdiği bilimsel ihtiyaçlara göre düzenlenerek uygulamalı eğitme ağırlık verilmeye başlandı.

Eğitim alanındaki düzenlemeler ülkemizin ilerlemesine hangi katkıları sağlamıştır?



Görsel 3.10: *Cumhuriyetin ilk yıllarında bir ilkokul sınıfı*



Görsel 3.11: *Ankara Ticaret Lisesinde daktilo dersi*

2. Harf İnkılabı (1 Kasım 1928)

Türkler İslamiyet'in kabulünden önce Orta Asya'da yaygın olarak Kök Türk ve Uygur alfabelerini kullandılar. İslamiyet'in kabulünden sonra ise Arap alfabesini Türkçedeki bazı sesleri karşılaması için yeni harfler ekleyerek kullanmaya başladılar.

Türkçedeki bazı seslerin Arap alfabesinde bulunmaması, Arap harflerinin başta, ortada ve sonda yazılışlarının farklı olması gibi nedenlere bağlı olarak Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında alfabe üzerine tartışmalar başladı. Osmanlı Devleti'nde halk arasında okuryazarlık oranının düşük olması da alfabe değişikliğini gündeme getirdi ve Latin harflerinden esinlenilerek yeni alfabe oluşturulması fikri ortaya atıldı. Ancak Osmanlı Devleti döneminde bu tartışmalardan bir sonuç alınamadı.

1923’te İzmir İktisat Kongresi’nde Latin harflerinin kabul edilmesi için bir öneri getirilmiş ancak öneri kabul edilmemişti. Daha sonra Mustafa Kemal (Görsel 3.12) Maarif Vekâletine alfabe konusunda çalışma yapması talimatını verdi. Yeni alfabenin hazırlanması için 1927 yılında bir komisyon oluşturuldu. Mustafa Kemal’in çalışmalarını yakından takip ettiği komisyon, Latin alfabesinin Türkçenin yapısına en uygun alfabe olduğu görüşüne vardı. 9 Ağustos 1928 günü Mustafa Kemal İstanbul’da, Gülhane Parkı’ndaki bir halk toplantısında Harf İnkılabı’nı müjdeledi. Yeni harflerin öğretilmesi için kurslar açıldı. 1 Kasım 1928’de TBMM’de "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun" kabul edildi. Bu inkılap halkçılık, milliyetçilik, laiklik, inkılapçılık ilkeleri ile ilişkilidir. Mustafa Kemal, yeni alfabeyle ilgili şunları söylemiştir:



Görsel 3.12: *Mustafa Kemal Kayseri'de yeni harfleri tanıtırken*

"Çok işler yapılmıştır, amma bugün yapmağa mecbur olduğumuz son değil, lâkin çok lüzumlu bir iş daha vardır: Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir heyeti içtimaiyenin yüzde onu, okuma yazma bilir, yüzde sekseni, bilmez nevidendir. Bundan insan olanlar utanmak lâzımdır." (*Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, s. 733.*)

3. Millet Mekteplerinin Açılması (1 Ocak 1929)

Harf İnkılabı’nın ardından okul çağını geçmiş vatandaşların yeni harflerle okuyup yazmalarını sağlamak için "Millet Mektepleri" adı altında halk eğitimi kurumları açılacağı duyuruldu. Millet Mekteplerinin Açılmasına Dair Kanun 11 Kasım 1928'de ilgili yönetmelik ise 24 Kasım 1928’de yürürlüğe girdi. Mustafa Kemal’e "Millet Mekteplerinin Başöğretmeni" unvanı verildi. Bu tarih 1981’de "Öğretmenler Günü" olarak kabul edildi.



Görsel 3.13: *Millet Mekteplerinde bir sınıf*

1 Ocak 1929’da Millet Mekteplerinde (Görsel 3.13) eğitim-öğretime başlandı. Halkın yoğun ilgisiyle karşılaşıldı. Millet Mekteplerinin ilk yılında beş yüz binden fazla vatandaşın okuma yazma öğrenmesini sağlandı. Bu mekteplerde okuma-yazma dışında matematik, sağlık, vatandaşlık bilgisi gibi konularda dersler verildi. Millet Mekteplerinin açılması Atatürk'ün halkçılık ve inkılapçılık ilkeleri ile doğrudan ilişkilidir.

Atatürk Dönemi'nde Millî Eğitim Bakanı olsaydınız eğitim alanında neler yapardınız? Açıklayınız.



Etkinlik

Aşağıda Mustafa Kemal ile Falih Rıfkı (Atay) arasında geçen bir konuşma metni yer almaktadır. Metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

Atatürk bana sordu:

- Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz?

- Bir on beş yıllık uzun, bir de beş yıllık kısa mühletli iki teklif var dedim. Teklif sahiplerine göre ilk devirleri iki yazı bir arada öğretilecektir. Gazeteler yarım sütundan başlayarak yavaş yavaş yeni yazılı kısmı artıracaklardır. Daireler ve yüksek mektepler için de tedrici bazı usuller düşünülmüştür.

Yüzüme baktı:

- Bu ya üç ayda olur, ya hiç olmaz, dedi.

Hayli radikal bir inkılapçı iken ben bile yüzüne bakakalmıştım:

- Çocuğum, dedi, gazetelerde yarım sütun eski yazı kaldığı zaman dahi herkes bu eski yazılı parçayı okuyacaktır. Arada bir harp, bir iç buhran, bir terslik oldu mu, bizim yazıda Enver'in yazısına döner. Hemen terk olunuverir. (Falih Rıfkı Atay, *Çankaya, s.509*)

1. Metinde Mustafa Kemal'in hangi kişilik özellikleri yer almaktadır?
2. Falih Rıfkı'nın yeni yazıya geçiş için önerisi nedir?
3. Mustafa Kemal yeni yazıya geçişin niçin hızlı olmasını istemiştir?

4. Türk Tarih Kurumunun Açılması (15 Nisan 1931)

Mustafa Kemal millî kültürüne sahip çıkarak çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmayı milletine hedef olarak belirlemiştir. Mustafa Kemal (Görsel 3.14) millî kültürümüzün değerlerini ortaya çıkarmak, millî birlik ve beraberliği güçlendirmek amacıyla Türk kültürünün iki önemli kaynağı olan tarih ve dil alanındaki çalışmalara büyük önem vermiştir.

Tarih toplumların hafızası durumundadır. Tarihini bilen milletler yaşadıkları olaylardan ders çıkararak yaptıkları hataları tekrarlamazken tarih bilgisi ve bilincinden mahrum milletler, başka milletlerin siyasi ve ekonomik boyunduruğu altında yaşamaktan kurtulamaz.



Görsel 3.14: *Atatürk 2. Türk Tarih Kurultayı'nda açılan sergide*

Mustafa Kemal binlerce yıllık geçmişe sahip Türk tarihinin araştırılması, Türklerin uygarlığa katkılarının ortaya çıkarılması için tarih çalışmalarına destek verdi, Avrupa'da yaygın olan "Türklerin uygarlığa katkılarının olmadığı, yalnızca askerlikten anladığı" düşüncesini değiştirmek istedi. Mustafa Kemal Türk milletinin tarihteki yerini bilmesini ve bununla övünmesini istedi. Bu nedenle Türk tarihinin doğru kaynaklara ve belgelere dayanarak araştırılmasına destek verdi. Mustafa Kemal'e göre

"Büyük devletler kuran atalarımız, büyük ve kapsamlı medeniyetlere de sahip olmuşlardır. Bunu aramak, incelemek, Türklüğe ve dünyaya bildirmek bizler için bir borçtur. Türk çocuğu, atalarını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır." (Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 281.*)

Mustafa Kemal'e göre, Türk çocuklarının tarihlerini öğrenmeleri neden gereklidir?

Mustafa Kemal tarih alanında çalışmalar yapması için komisyonlar kurdurarak Türk tarihi ile ilgili kaynakların incelenmesini sağladı. 28 Nisan 1930'da "Türk Tarih Heyeti" oluşturuldu. Yapılan araştırmalar sonucunda, Türk milletinin dünya tarihindeki yerini ve rolünü açıklayan "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı eser 1930'da yayımlandı. Bilimsel araştırmaların devamı için "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" kuruldu (15 Nisan 1931). 1935'te "Türk Tarih Kurumu" adını alan bu cemiyet, Türk tarihini aydınlatan kitaplar yayınladı, kongreler düzenledi, arkeolojik kazıları destekledi. 1932'de I. Türk Tarih Kongresi toplandı. 1935'te Ankara'da Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi kuruldu.

5. Türk Dil Kurumunun Açılması (12 Temmuz 1932)

Dil bir milletin kültürel değerlerinin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan en önemli araçlardan biridir. Bu özelliğiyle millî kültürün korunmasında ve geliştirilmesinde tarih gibi önemli bir yere sahiptir. Türk dili tarih boyunca önemli değişikliklere uğramıştır. Türk dili Osmanlı Devleti Dönemi'nde Arapça, Farsça kelimelerin yoğun şekilde kullanıldığı bir dil hâline gelmişti. Osmanlı Türkçesi denilen bu dil sarayda, medreselerde daha çok kullanılırken halk daha sade bir Türkçeyi kullanıyordu. XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde dilde sadeleşme yönünde çalışmalar başladı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra dilde sadeleşme çalışmaları Mustafa Kemal'in (Görsel 3.15) de desteğiyle hızlandı. Mustafa Kemal, Türkçenin yabancı dillerin istilasından kurtarılmasını; sanat, edebiyat ve bilim dili hâline getirilmesini istiyordu. Mustafa Kemal bu konuda şunları söylüyordu:

"Türk dilinin sadeleştirilmesi, zenginleştirilmesi ve kamuoyuna bunların benimsetilmesi için her yayın vasıtasından faydalanmalıyız. Her aydın, hangi konuda olursa olsun yazarken buna dikkat edebilmeli; konuşma dilimizi ise ahenkli, güzel bir hâle getirmeliyiz." (Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 262.*)

Mustafa Kemal, dil alanında çalışmalar yapması için Türk Dili Tetkik Cemiyetini kurdu (12 Temmuz 1932). Bu kurum 1936'da Türk Dil Kurumu adını aldı.



Görsel 3.15: *Atatürk 2. Türk Dil Kurultayı'nda*

Türk Dil Kurumu Türkçenin özünde olan zenginliği ortaya çıkarmak, Türkçeyi yabancı dillerin etkisinden kurtarmak ve dünya dilleri arasında hak ettiği yere ulaştırmak için önemli çalışmalar yaptı. Halk dilinde yaşayan kelimeler derlenerek kitaplaştırıldı. Türkçe sözlük ve yazım kılavuzları hazırlandı. Türkçenin bilim dili olması için Türkçe bilim terimleri türetildi. Türk diline uymayan ve Türkçe karşılığı bulunan yabancı kökenli kelimeler Türkçeden çıkarıldı. 1932'de I. Türk Dili Kurultayı düzenlendi.

Türk Tarih ve Türk Dil Kurumlarının açılması milliyetçilik ilkesi doğrultusunda atılmış önemli adımlar oldu.



Etkinlik

Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu genel ağ adreslerini ziyaret ederek bu kurumlarla ilgili aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

	Faaliyetlerinden Örnekler	Yayınlarından Örnekler
Türk Tarih Kurumu	....	....
Türk Dil Kurumu	....	....

6. Üniversite Reformu (1933)

Osmanlı Devleti Dönemi'nde açılan İstanbul'daki Darülfünun, cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemizdeki tek yüksek öğretim kurumuydu. Ancak Darülfünun bilimsel çalışmalara öncülük edecek bir kurum olmaktan uzaktı. Darülfünunda köklü değişikliklere ihtiyaç duyuluyordu. I. Dünya Savaşı devam ederken 1915'te Darülfünun önemli bir reformdan geçti. Almanya'dan hocalar getirilerek görevlendirildi. Darülmesailer yani enstitüler kuruldu. Ancak savaş döneminin maddi olumsuzlukları bu reform teşebbüsünün başarısını engelledi.

Mustafa Kemal ülkenin modern bir üniversiteye ihtiyacı olduğunu görüyor bu yönde atılacak adımların bilimin gelişmesine ve ülkenin kalkınmasına önemli katkılar yapacağını düşünüyordu. Bu doğrultuda Darülfünunda yeni bir düzenleme yapılmasına karar verildi. Darülfünun hakkında incelemelerde bulunarak rapor hazırlaması için İsviçre'den Profesör Albert Malche (Albert Malş) Türkiye'ye davet edildi. Albert Malche incelemelerin ardından hazırladığı raporu Millî Eğitim Bakanlığına sundu. Bu raporda özetle şu tespitler yer alıyordu:

> Talebeler henüz harp nesli olup kötü bir orta tahsilin etkilerinde bulunmaktadırlar. Talebe seviyesi okudukları vilayet veya lisenin mahiyetine göre çok değişmektedir. Türkçe yayın yeteri kadar yoktur. Yabancı yayınları okuyup anlayacak talebe sayısı çok azdır. Eminin (rektörün) yetkileri net tanımlanmamıştır. Eminin ilimle uğraşması esas vazifesidir. Profesör atamaları ve azledilmeleri keyfidir. İmtihanlar çok sıkı olmalı ve ezberden ziyade talebenin bilgisini tatbik sahası bulabileceği amelî (pratik) meselelere ait olmalıdır. Türkçe dersler, ufuk açıcı değil, sadece bir ansiklopedinin özeti şeklinde ele alınmaktadır. Derslere ait kitaplar bulunmadığı gibi, profesörler de kitap yazmaları için telif ve neşre davet olunmalıdır. Talebeler, alacakları eğitim konusunda hiçbir fikir sahibi değildir. Pratik dersler toplam eğitim süresinin en az üçte birini kapsamalıdır. [Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor, s.26-38* (Düzenlenmiştir.)]



Görsel 3.16: *Atatürk, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde bir derste*



Görsel 3.17: *Atatürk İstanbul Üniversitesini ziyaretinde*

Üniversite reformu çalışmaları için daha sonra Almanya'dan da uzmanlar getirildi. Bu uzmanların da görüşleri dikkate alınarak çalışmalar tasarılaştırıldı. Darülfünun kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi kuruldu (1933). İstanbul Üniversitesinin açılmasından sonra yükseköğretim alanında eğitim verecek birçok okul açıldı. Ankara'da Hukuk Fakültesi, Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Mülkiye Mektebi açıldı. Çağın gerektirdiği eğitimi vermeye yönelik bu gelişmeler inkılapçılık ilkesi doğrultusunda gerçekleştirildi.



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyunuz. Metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"1924-1930 Mustafa Kemal'in ilköğretim-ortaöğretim üzerinde reform çalışmaları yaptığı bir dönemdir. 1930'dan itibaren ise daha çok yükseköğretim ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Darülfünun yeterli değildir, Darülfünunun yenilenmesi gerekir, diye bir görüş ortaya çıkar. Darülfünunun yerine İstanbul Üniversitesi kurulur.

1933 yılına gelindiğinde İstanbul Üniversitesini istenilen düzeye çıkarmak için Almanya'yı terk etmek zorunda kalan bilim insanları Türkiye'ye davet edilir. Ama bundan önce 1929'lardan itibaren Cumhuriyet Hükûmeti, açacağı üniversiteye eleman yetiştirmek için Avrupa'ya çok sayıda Türk gencini gönderir. Yurt dışında, Almanya'da ve genellikle Fransa'da eğitim gören bu Türk gençleri, 1933'te reform yapıldığında geri çağrılır, yabancı hocalarla birlikte modern eğitimi başlatırlar. Üniversite Reformu ile Almanya'dan gelen bilim insanları Hulusi Behçet, Akil Muhtar Özden, Mazhar Osman gibi Türk tıbbının ünlü hocaları da İstanbul Tıp Fakültesinin ulusal ve uluslararası alanda parlak bir kurum hâline gelmesini sağlar." *[www.istanbul.edu.tr (Düzenlenmiştir.)]*

1. İstanbul Üniversitesini geliştirmek için hangi çalışmalar yapılmıştır?
2. Sizce üniversiteler hangi özelliklere sahip olmalıdır?

7. Güzel Sanatlar ve Müzik Alanındaki Gelişmeler

Türk tarihi ve dili üzerine yapılan çalışmalar, millî kültürümüzün değerlerinin ortaya çıkarılmasına büyük ölçüde yardımcı olmuştu. Bireylerin düşünce ve ifade özgürlüklerinin sağlandığı güzel sanatlar alanında yapılan çalışmalar da bu konudaki eksikleri tamamladı. Mustafa Kemal de sanatı ve sanatçıları destekledi. Ankara Halkevinin düzenlediği "Onuncu Yıl İnkılap Sergisi"ne çok önem veren Mustafa Kemal, sergiyi ilgiyle izledi ve gezdi. Güzel sanatlar alanında yapılacak çalışmaların kültürel kalkınmanın ve çağdaşlaşmanın bir parçası olacağını düşünen Mustafa Kemal, 1928'de Sanayi-i Nefisi mektebinin Devlet Güzel Sanatlar Akademisine (Görsel 3.18) dönüştürülmesini destekledi. Bu Akademide bir "Türk Sanat Tarihi Enstitüsü" açıldı. Resim, heykel ve diğer sanat dallarında çok sayıda sanatçı yetiştirildi. 1926'da Gazi Eğitim Enstitüsünde resim bölümü açıldı. 1937 yılında İstanbul'da Resim ve Heykel Müzesi açıldı. Yetişen sanatçıların eserleri ülkenin dört bir yanında sergilendi.



Görsel 3.18: *Güzel Sanatlar Akademisinde öğrenciler atölye çalışmasında*

Mustafa Kemal'in üzerinde durduğu sanat dallarından biri de müzikti. Bu doğrultuda 1924'te Musiki Muallim Mektebi açılarak bu okulda yetişen öğretmenler aracılığıyla yeni nesillerin müzik eğitimi alması sağlanmaya çalışıldı. 1932'de Cumhurbaşkanlığı Flarmoni Orkestrası kuruldu. 1934'te Millî Musıki Akademisi açıldı. Aynı yıl Darülbedayi İstanbul Şehir Tiyatrosuna dönüştürüldü. Ankara'da 1936'da açılan Devlet Konservatuvarı; müzik, opera, tiyatro alanlarında Avrupa'dan getirilen sanatçılardan yararlanarak eğitim vermeye başladı. Tüm bu gelişmeler inkılapçılık ilkesi doğrultusunda gerçekleştirildi.

8. Spor Alanındaki Gelişmeler

Atatürk, her çeşit spora önem vermiş, gençlerin spor dalları ile uğraşmasını desteklemiştir. Bu konuda şunları söylemiştir:

"Her çeşit spor faaliyetlerini, Türk gençliğinin millî eğitiminin ana unsurlarından saymak gerekir. Bu işte hükûmetin şimdiye kadar olduğundan daha çok ciddi ve dikkatli davranması, Türk gençliğini spor bakımından da millî heyecan içinde özenle yetiştirmesi önemli tutulmalıdır." (Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 409*.)

Spor karşılaşmalarını izlemekten zevk alan Atatürk kendisi de yüzme, kürek çekme, güreş, binicilik gibi sporları yapardı. Spor faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve yeni sporcular yetiştirilmesi amacıyla 1922'de "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı" kuruldu. Mustafa Kemal'in desteğiyle Türk sporcular 1924'te Paris'te düzenlenen olimpiyatlarda beş dalda mücadele etti. 1936 olimpiyatlarında ülkemiz ilk olimpiyat madalyalarını kazanırken (Görsel 3.19) kadın sporcularımız da ilk kez olimpiyatlarda yer aldı.



***Görsel 3.19:** 1936 Berlin Olimpiyatlarında güreşte altın madalya kazanan Yaşar Erkan*



Etkinlik

Atatürk döneminde güzel sanatlar veya müzik alanında yetişmiş bir kişinin hayatını araştırarak aşağıdaki şemayı doldurunuz.

Başarıları
....
....
....
....
....
....
....
....

Adı
....
....

Çalışma Alanı
....
....
....

Hayatı
....
....
....
....
....
....
....
....



Etkinlik

Atatürk döneminde spor alanında yetişmiş bir kişinin hayatını araştırarak aşağıdaki şemayı doldurunuz.

Başarıları
....
....
....
....
....
....
....
....

Adı
....
....

Branşı
....
....
....

Hayatı
....
....
....
....
....
....
....
....

D. TOPLUMSAL ALANDA İNKILAPLAR VE GELİŞMELER

1. Kılık Kıyafette Yapılan Düzenlemeler ve Şapka Kanunu'nun Kabulü (25 Kasım 1925)

Osmanlı Devleti çok uluslu bir yapıya sahipti. İnsanlar, inançlarına, milletlerine ve toplumsal konumlarına göre farklı kıyafetler giyiyorlardı. Yöneticiler mevkilerini gösteren kıyafetler giyerken her dinin görevlileri de kendi dinî kıyafetlerini taşıyorlardı. Farklı inançtan insanların kıyafetleri de farklı renklerdeydi. Örneğin III. Selim döneminde Müslümanlar sarı, Ermeniler kırmızı, Rumlar siyah, Yahudiler mavi ayakkabı giyiyorlardı. Batılı ülkelerde ise yerel kıyafetlerden ayrı olarak insanlar XIX. yüzyıldan itibaren genel bir kıyafete sahipti. Erkekler ceket, pantolon ve şapka, kadınlar ise manto kullanıyorlardı.

Kıyafet alanında köklü düzenlemeler getiren II. Mahmut, asker ve memurlara pantolon, ceket ve fes giymeyi zorunlu hâle getirdi. Başta tepkiyle karşılanan fes, zamanla kabul görerek yaygınlaştı. Gençlik yıllarında dahi fesi Türk milleti için uygun bir başlık olarak görmeyen Mustafa Kemal, görünüş olarak da Türk milletini çağdaş bir görünüme kavuşturmak istiyordu. Türk milletinin kısa sürede fes yerine şapkayı kullanmaya başlayacağını düşünüyordu. Mustafa Kemal, çağdaş kıyafetleri tanıtmak amacıyla Kastamonu'ya bir gezi düzenledi (1925). Bu gezide başında şapka ile halka şunları söyledi:

> "Uygarım, diyen Türk Cumhuriyeti halkı, fikriyle, düşünüş biçimiyle uygar olduğunu kanıtlama ve gösterme zorunluluğundadır. Nihayet 'Uygarım.' diyen Türkiye'nin gerçekten uygar olan halkı, baştan aşağı dış görünüşüyle dahi uygar ve olgun insanlar olduğunu fiilen göstermek zorundadır. Uygar ve uluslararası kıyafet bizim için, çok cevherli milletimiz için uygun bir kıyafettir. Onu giyeceğiz. Ayakta iskarpin veya potin, bacakta pantolon, yelek, gömlek, kravat, yakalık, ceket ve elbette bunların tamamlayıcısı olmak üzere başta kenarlıklı başlık... Bunu açık söylemek isterim: Bu başlığın ismine şapka denir." (Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 227.*)

Mustafa Kemal'in Kastamonu gezisinden sonra (Görsel 3.20) 25 Kasım 1925 tarihinde, Şapka Giyilmesi Hakkındaki Kanun kabul edildi. Fes yasaklanarak şapka kullanılmaya başlandı. 3 Aralık 1934'te Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun ile din görevlilerinin dinî kıyafetlerini ibadet yerleri dışında kullanmaları yasaklandı. Yalnızca, Diyanet İşleri Başkanı ile Rum ve Ermeni Patriği gibi diğer dinlerin en üst yetkilileri bu kararın dışında bırakıldı. Kadının kıyafeti konusunda ise herhangi bir yasal düzenleme yapılmadı. Bu alanda yapılan düzenlemeler halkçılık, laiklik ve inkılapçılık ilkeleri ile doğrudan ilişkilidir.



Görsel 3.20: *Mustafa Kemal'in Kastamonu gezisi dönüşünde Ankara'da karşılanışı*

2. Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması (30 Kasım 1925)

Tarikat mensuplarının toplandığı, zikir, ibadet ve öğretim yaptıkları yerlerin büyüklerine tekke, küçüklerine de zaviye adı verilirdi. Selçuklular Dönemi'nde ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişme döneminde Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli katkıları olan tekke ve zaviyeler, daha sonraki yüzyıllar içinde asıl amaçlarını kaybetmişti. Bazıları dinî duyguların istismar edildiği, İslam dini ile bağdaşmayan inançların ve uygulamaların olduğu yerler hâline gelmişti. Bu duruma son vermek amacıyla laiklik ilkesi doğrultusunda 30 Kasım 1925'te çıkarılan bir kanunla tekke, zaviye ve türbeler kapatıldı. Aynı kanunla şeyhlik, dervişlik, dedelik, seyitlik, müritlik, çelebilik ve türbedarlık gibi unvanların kullanılması da yasaklandı.

3. Takvim, Saat ve Ölçülerde Değişiklik

Osmanlı Devleti'nde Batılı devletlerden farklı takvim, saat ve ölçüler kullanılıyordu. Halk yaygın olarak hicri takvimi kullanırken devletin son dönemlerinde resmî işler için Rumi takvim kullanılmaya başlandı. Hafta tatili cuma günüydü. Saat olarak alaturka saat denilen, yazın ve kışın, güneşin battığı anı, saat 12 olarak kabul eden saat kullanılıyordu. Bunun yanında, bugünkü Batı saati (alafranga saat) de kullanılıyordu. Ölçü birimi olarak arşın, okka, endaze gibi bölgeden bölgeye değişiklik gösteren ve bir standarda sahip olmayan ağırlık ve uzunluklar kullanılıyordu.

Batılı ülkelerle ilişkilerimizi düzene koymak, ticari ve mali konularda karışıklıkları gidermek amacıyla 26 Aralık 1925'te çıkarılan kanunla miladi takvim ve uluslararası saat uygulaması kabul edildi. Miladi takvim 1 Ocak 1926'dan itibaren kullanılmaya başlandı. Hafta sonu tatili de cuma gününden pazara alındı (1935). 26 Mart 1931'de kabul edilen bir kanunla da Batılı ülkelerde yaygın olarak kullanılan uzunluk ölçü birimi metre ve ağırlık ölçü birimi kilogram kabul edildi. İnkılapçılık ilkesi doğrultusunda yapılan bu değişikliklerle yurt içi ve yurt dışı ticarette, ekonomik ilişkilerde kolaylıklar sağlandı.

Ülke içinde ölçü birimlerinin farklı olması hangi sorunlara yol açabilir? Tartışınız.

4. Soyadı Kanunu'nun Kabulü (21 Haziran 1934)

Osmanlı Devleti'nde soyadı zorunluluğu olmaması özellikle askerlik, okul, miras ve tapu gibi resmî işlerde karmaşa ve problemlere sebep oluyordu. İnsanlar, doğdukları yere yahut aile lakaplarına göre adlandırılıyordu. Devlet ve toplum hayatındaki bu karışıklıkları önlemek amacıyla TBMM, 21 Haziran 1934'te Soyadı Kanunu'nu kabul etti. Her vatandaşın ilk adından başka soyadı taşıması zorunlu tutuldu. Bu soyadları Türkçe olacak; rütbe, memurluk, yabancı ırk ve millet adlarıyla, ahlaka aykırı ve gülünç olan kelimeler soyadı olarak kullanılmayacaktı.

TBMM Soyadı Kanunu'nun kabulünden sonra Mustafa Kemal'e 24 Kasım 1934'te çıkarılan bir kanunla Atatürk soyadını verdi (Görsel 3.21). Başka bir kanunla da bu soyadın başkaları tarafından kullanılması yasaklandı. Aynı yıl ayrıcalık ifade eden ağa, hacı, hafız, hoca, molla, efendi, bey, paşa, hazretleri gibi eski unvanların kullanılması halkçılık ilkesine uygun olarak kanunla yasaklandı.


T. C.

NÜFUS HÜVİYET CÜZDANI

No. 993.815 ☐ B.

İşbu cüzdan otuz iki sayfadır.

No. 51

Aile ismi, yani lâkap ve şöhreti	Atatürk
Adı	Kamâl
Babasının adı	Ölmüş Ali Rıza
Anasının adı	Ölmüş Zübeyde
Doğum yeri	Selânik
Doğum tarihi	1881

No. 993·815 ● B.

Görsel 3.21: *Atatürk'e 1934 yılında verilen nüfus hüviyet cüzdanının ilk sayfaları*



Etkinlik

Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

İnkılabın Adı	İnkılabın Gerekçesi	İnkılap Öncesi Durum	İnkılap Sonrasında Durum	İlgili Olduğu Atatürk İlkesi
Kılık Kıyafette Yapılan Düzenlemeler ve Şapka Kanunu	....	....	....	....
Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması	....	....	....	....
Takvim, Saat ve Ölçülerde Değişiklik	....	....	....	....
Soyadı Kanunu	....	....	....	....

5. Kadınlara Verilen Haklar



Görsel 3.22: *İstanbul'da ilk kadın doktorlarımızdan bir grup*

Türk kadını tarih boyunca siyasi, sosyal ve ekonomik hayatta önemli roller üstlenmiş, Millî Mücadele'de erkeklerle birlikte vatan savunmasında görev almıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra kadına toplumda hak ettiği yerin verilmesi ve kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmalarının sağlanması ile ilgili önemli düzenlemeler yapıldı. 1924 Anayasası ile kız ve erkek öğrenciler için ilköğretim zorunlu hâle getirildi ve Harp Okulu dışında tüm okullarda eğitim alabilmeleri sağlandı. 1927'de yalnızca iki kız teknik öğretim okulu varken 1938-1939 eğitim-öğretim yılında bu sayı 13'e ulaştı. Kadınların okuma yazma oranı hızla arttı. Kadınların her alanda kendilerini geliştirmelerine imkân sağlandı.

Kadın-erkek eşitliğinin sağlanması yönünde en önemli adım, Türk Medeni Kanunu ile atıldı. Türk kadını evlenme, boşanma, miras gibi konularda erkeklerle eşit haklara kavuştu. Kadınlar istedikleri mesleklerde çalışma hakkı elde ettiler. Eğitim alanında elde ettikleri haklarla birlikte kadınlar birçok meslek dalında (Görsel 3.22) kendilerini göstermeye başladı.



Görsel 3.23: *1935 milletvekili seçimlerinde oy kullanan kadınlar*

Kadın hakları konusunda son adım siyasi haklar alanında oldu. Türk kadını 3 Nisan 1930'da belediye seçimlerine katılma hakkı kazandı. 26 Ekim 1933'te muhtarlık seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına sahip oldu. 5 Aralık 1934'te kadınlara milletvekili seçme, seçilme hakkı tanındı. 1935'te yapılan seçimlerde (Görsel 3.23) 18 Türk kadını milletvekili seçildi. Türk kadını siyasi haklarına birçok Avrupa ülkesinden daha önce kavuştu. Kadınlar Fransa'da 1944'te, İtalya'da 1946'da, Yunanistan'da 1952'de ve İsviçre'de 1971'de milletvekili seçilme hakkı elde ettiler. Dünyada ise kadınlar ilk olarak 1893'te Yeni Zelanda'da oy kullanma hakkı kazandılar. Kadınlar elde etkileri siyasi haklar sayesinde erkeklerle eşit hâle geldi, böylece halkçılık ve cumhuriyetçilik ilkeleri doğrultusunda önemli bir ilerleme kaydedildi.



Etkinlik

Ülkemizde ilk kadın milletvekilleri, belediye başkanları ya da muhtarlardan birinin yaşamı ile ilgili araştırma yaparak elde ettiğiniz bilgileri aşağıya yazınız ve sınıfta paylaşınız.

....

....

....

....

....

E. EKONOMİ ALANINDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER

1. Türkiye İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923)

Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasından sonra siyasi bağımsızlığını kazanan Türk milleti için yeni hedef, ekonomik bağımsızlığı kazanmaktı. Mustafa Kemal, Türk milletinin ekonomik savaşı da kazanacağına dair inancını her ortamda dile getiriyordu. Bu amaçla Türkiye'nin millî ekonomi ilkelerinin belirlenmesi için Lozan Konferansı'nın kesintiye uğradığı bir dönemde 17 Şubat 1923'te İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi toplandı. Çiftçi, işçi, tüccar ve sanayici kesimlerden 1135 delegenin katıldığı Türkiye İktisat Kongresi'nde ilk defa Türk ekonomisi, toplumdaki bütün kesimlerin temsilcileri tarafından tartışıldı (Görsel 3.24).



Görsel 3.24: *Türkiye İktisat Kongresi'ne katılan üyelerin bir bölümü*

Türkiye İktisat Kongresi'nde, ülkenin ekonomik kalkınmasında izlenecek yöntemler görüşüldü ve önemli kararlar alındı. Kongrede alınan başlıca kararlar şunlardır:

- Devlet, özel sektörün gerçekleştiremediği girişimlere bizzat el atarak ekonomik görevini yerine getirecek. Özel sektörün teşvik edilmesi için millî bankalar kurulacak.
- Çiftçiden alınan aşar vergisi kaldırılacak. Hayvancılık geliştirilecek. Ormanlar korunup çoğaltılacak.
- Tarımda makineleşmeye geçilecek ve tarım makinelerinin Türkiye'de üretilmesi sağlanacak.
- Ham maddesi yurt içinde bulunan sanayi dalları korunacak. Sanayi desteklenecek; küçük imalathanelerden fabrikalara geçilecek.
- Demir yolu yapımına ağırlık verilecek. Madenler millî çıkarlar doğrultusunda işletilecek.
- Türkiye'deki limanlar Türk denizcilerinin yararlanabilmesi için kabotaj hakkı konusunda tam bağımsızlık sağlanacak.
- Yabancıların kurdukları tekellerden kaçınılacak. Türk vatandaşlarının yerli malı kullanımı teşvik edilecek.

Kongrede ayrıca 12 maddelik Misak-ı İktisadî (Ekonomi Andı) kabul edildi. Misak-ı İktisadî yeni Türk Devleti'nin, millî bağımsızlığından ödün vermeden ekonomik gelişmesini sağlayacağı esasını getiriyordu. Türkiye İktisat Kongresi'nde yurdun bağımsızlığını korumak, kendi ayaklarımız üzerinde durabilmek için yerli mallar kullanmamız gerektiği kabul edildi. Tasarruf bilincini arttırmak, yerli malı kullanmanın önemini yurt geneline yaymak için 1930'da "Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti" kuruldu. 12-18 Aralık tarihleri arasındaki günler "Yerli Malı Haftası" olarak kutlanmaya başlandı. Türkiye İktisat Kongresi'nin toplanması milliyetçilik ilkesi ile ilişkilidir.

2. Tarım Alanında Yapılan Çalışmalar

Ülkemizde cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun önemli bölümünün geçim kaynağı tarımdı. Ancak tarım ilkel yöntemlerle yapıldığı için verim yüksek değildi. Tarımda makineleşme sınırlıydı, toprak eski yöntemlerle işleniyordu. Suni gübre kullanılmıyordu. Ulaşım imkânları kısıtlı olduğu için çiftçiler ürünlerini pazarlayamıyordu. Ülkemiz bir tarım ülkesi olmasına rağmen bazı dönemlerde dışarıdan buğday alındığı bile oluyordu. Tarım ürünlerinden alınan vergi de çiftçiyi zor durumda bırakıyordu.

Mustafa Kemal tarım ve çiftçimizin durumuyla ilgili şunları söylemiştir:

> "Memleketimiz çok geniştir, arazimiz çoktur, vaktimiz de dardır. Bu geniş ve bereketli memleketi işletmek için, onun cevherlerini milletin saadetini temin edecek bir servet hâline koymak için, acele etmeye mecburuz. Onun için makinelerden istifade edeceğiz. Artık, asırlardan beri kullanmakta olduğumuz eski sabanlarla bu memleketin servet hazineleri gelişemez. Bütün çiftçilerimizin makine sahibi olması, makine kullanmasını bilmesi, makine yapacak müesseselere malik bulunması lazımdır. Bu da kâfi değildir efendiler! Eğer biz, bu faaliyetin ürününü tarlada, köyde, harmanda çürümeye mahkûm edersek halkın çalışması mükâfatsız kalır. Lazımdır ki bu ürünler harice de iletilebilsin. Onun için de yollar lazımdır, muhtelif taşıt araçları lazımdır; demir yolu, otomobil ve diğerleri... Ne hazindir, efendiler! Konya, Eskişehir, şurası ve burası birer hazine olduğu hâlde vasıtasızlık yüzünden başka taraflara iletilemiyor. İhtiyacımız olan bir kısım buğdayı hariçten getirtiyoruz, böyle şey olur mu?" (Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 401-402.*)

Mustafa Kemal'e göre tarımın gelişmesi için neler yapılmalıdır?

Tarımı geliştirmek ve çiftçinin durumunu düzeltmek için çeşitli adımlar atıldı. Çiftçiler üzerinde büyük bir yük olan aşar vergisi kaldırıldı (1925). Ziraat Bankasının kredileri arttırılarak daha çok sayıda çiftçiye destek olması sağlandı. Tarım alanında uzman yetiştirmek için Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü kuruldu. Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu çıkarıldı (1929). Çiftçiler ekonomik olarak desteklendi. Çiftçilere fidan ve kaliteli tohum dağıtıldı. Topraksız çiftçilere toprak dağıtıldı. Tarımda makineleşme ve traktör kullanımı yaygınlaştırıldı. Dışardan satın alınan ürünlerin ülkemizde yetiştirilmesi için belirli ürünlerin yetiştirilmesi teşvik edildi. Bu sayede ülke genelinde şeker pancarı, Doğu Karadeniz'de çay, Çukurova'da pamuk, Akdeniz Bölgesi'nde turunçgillerin üretimi yaygınlaştırıldı. Hayvan hastalıklarıyla mücadele başlatıldı ve hayvan cinslerinin iyileştirilmesi için çalışmalar yapıldı. Mustafa Kemal de tarım alanındaki çalışmalarda milletine örnek olacak uygulamalara öncülük etti. Ankara'da bir araziyi ıslah ettirerek burada Atatürk Orman Çiftliğinin (Gazi Orman Çiftliği) (Görsel 3.25) kurulmasını sağladı. Ankara'daki bu çiftlik dışında Tarsus, Silifke, Dörtyol'da da modern çiftlikler kuruldu. Bu faaliyetler halkçılık ilkesi ile ilişkilidir.



Görsel 3.25: *Mustafa Kemal, Gazi Orman Çiftliğinde incelemelerde bulunurken*

3. Ticaret ve Sanayi Alanlarında Yapılan Çalışmalar

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde sanayi ve ticaret büyük oranda azınlıkların ve yabancıların elindeydi. Kapitülasyonlar nedeniyle ülke ticaretinde Türklerin etkinliği azalmıştı. Türkiye'de büyük sanayi tesisi son derece azdı. Üretim genellikle küçük atölyelerde ve imalathanelerde gerçekleştiriliyordu. Çimento, şeker, kumaş gibi halkın ihtiyaç duyduğu birçok ürün dışardan alınıyordu. Türkiye'nin ticaret ve sanayi alanlarında gelişmesi için birçok çalışma yapıldı. Yabancı şirketlerin işletmelerinin birçoğu satın alınarak millîleştirildi. Böylece millî ekonomi yönünde önemli bir adım atıldı ve ülkenin dışa bağımlılığı azaltıldı (Görsel 3.26). Tüccarlara ihtiyaç duydukları krediyi sağlamak için 1924'te Atatürk'ün de hissedarı olduğu Türkiye İş Bankası kuruldu. Bu bankanın ardından 1925'te Sanayi ve Maadin Bankası, 1930'da Merkez Bankası, 1933'te Sümerbank, 1935'te Etibank kuruldu.



Görsel 3.26: *Alpullu Şeker Fabrikası*

İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde özel sektörü destekleme kararı alınmıştı. Bu doğrultuda 1927'de Teşvik-i Sanayi Kanunu kabul edildi. Devlet bu kanunla özel sektöre ucuz arsa, uzun vadeli kredi, vergi indirimi gibi teşviklerle destek oldu. Ancak bu teşviklere rağmen özel girişimin yatırımları istenilen seviyede gerçekleşmedi. Yeteri kadar sermaye birikiminin olmaması, teknoloji ve bilgi yetersizliği gibi sorunlar, sanayinin beklenen gelişmeyi göstermesini önledi. Bu nedenle 1930'dan sonra ekonomide devletçilik ilkesi hayata geçirildi. Devletçilik anlayışının benimsenmesinde Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan beklenen faydanın sağlanamamasının yanında 1929'da ABD'de başlayan Dünya Ekonomik Bunalımı'nın da etkisi oldu. Dünya Ekonomik Bunalımı'nın sonucu dünya genelinde ticaret azalırken birçok ürünün fiyat düştü. Sanayi tesisleri kapanırken çok sayıda insan işsiz kaldı. Türkiye de bu gelişmelerden olumsuz etkilendi ve ihracat azalırken başlıca ihraç ürünümüz olan tarım ürünlerinin fiyat düştü.

Devletçilik ilkesi özel girişimcilerin gerçekleştiremeyeceği alanlarda devletin birtakım kuruluşlar kurarak sanayiyi doğrudan desteklemesidir. Devletçilik ilkesinin uygulanması ile planlı ekonomiye geçildi. İlk beş yıllık sanayi planı 1933'te hazırlanarak ertesi yıl uygulamaya konuldu. Bu plan doğrultusunda dokuma, maden, kâğıt, kimya, demir-çelik, cam ve seramik alanında fabrikalar açıldı. Kamu İktisadi Teşekkülleri kuruldu. Ancak ikinci beş yıllık kalkınma planı II. Dünya Savaşı nedeniyle uygulanamadı. Ticaret ve sanayi alanlarında yapılan çalışmalar milliyetçilik ve devletçilik ilkeleri ile ilişkilidir.

4. Denizcilik Alanında Yapılan Çalışmalar

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde denizlerde yolcu ve yük taşıma işi kapitülasyonlar nedeniyle yabancılara ait gemilerle yapılıyordu. Limanların işletmesi de yabancıların elindeydi. Bu duruma son vermek için işletme hakkı yabancıların elinde bulunan limanlarımız satın alınarak millîleştirildi. 1 Temmuz 1926'da kabul edilen Kabotaj Kanunu ile denizlerimizde ve kendi limanlarımız arasında yük ve yolcu taşıma hakkı, Türk denizcilerine ve Türk bayrağı taşıyan gemilere tanındı. Milliyetçilik ilkesi doğrultusunda kabul edilen bu kanun ile Türkiye kendi sularında bağımsızlığını kazandı. 1 Temmuz günü Kabotaj Bayramı olarak kutlanmaya başlandı (Görsel 3.27). Denizcilik faaliyetlerini desteklemek amacıyla Denizbank kuruldu.



Görsel 3.27: *Mustafa Kemal, Denizcilik ve Kabotaj Bayramı etkinliklerini izlerken*

Daha önce ithal ettiğimiz ürünlerin ülkemizde üretilmesi neden önemlidir? Tartışınız.



Etkinlik

Atatürk Dönemi'nde açılan sanayi tesislerini araştırarak aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Sanayi tesisinin adı	Açılış tarihi	Kurulduğu yer
....	....	....
....	....	....
....	....	....
....	....	....
....	....	....
....	....	....
....	....	....
....	....	....

Başlıca inkılapların ilgili olduğu Atatürk ilkeleri şunlardır (Tablo 3.1):

Tablo 3.1: *Başlıca İnkılaplar ve İlgili Olduğu Atatürk İlkeleri*

Başlıca İnkılaplar	İnkılapların İlgili Olduğu Atatürk İlkeleri
Saltanatın kaldırılması	Cumhuriyetçilik, halkçılık, laiklik
Ankara'nın başkent oluşu	Cumhuriyetçilik
Cumhuriyet'in ilanı	Cumhuriyetçilik, halkçılık, laiklik
Halifeliğin kaldırılması	Cumhuriyetçilik
Şer'iye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması	Laiklik
1924 Anayasası'nın kabulü	Cumhuriyetçilik, halkçılık
Türk Medeni Kanunu'nun kabulü	Halkçılık, laiklik
Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü	Halkçılık, laiklik, milliyetçilik
Harf İnkılabı	Halkçılık, milliyetçilik
Millet Mekteplerinin açılması	Halkçılık, milliyetçilik
Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumunun açılması	Milliyetçilik
Üniversite Reformu	Halkçılık, milliyetçilik
Kılık ve kıyafette yapılan düzenlemeler ile Şapka Kanunu	Halkçılık, laiklik
Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması	Halkçılık, laiklik
Takvim, saat ve ölçülerde değişiklikler	Halkçılık
Soyadı Kanunu	Halkçılık
Kadınlara Verilen haklar	Cumhuriyetçilik, halkçılık
Türkiye İktisat Kongresi	Milliyetçilik, devletçilik
Aşar vergisinin kaldırılması	Halkçılık
Kabotaj Kanunu'nun kabulü	Milliyetçilik
Teşvik-i Sanayi Kanunu 'nun kabulü	Devletçilik
Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı	Devletçilik

** Bütün inkılaplar "İnkılapçılık ilkesi ile ilgilidir.*

F. SAĞLIK ALANINDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER

Büyük Millet Meclisinin açılışından itibaren sağlık alanında çalışmalara büyük önem verildi. Büyük Millet Meclisinin ilk hükûmetinde, sağlık alanında yapılan çalışmaları düzenli bir şekilde yürütmek için Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kuruldu. Bu bakanlık temel görevi olan halkın sağlığını korumak, hastaları tedavi etmek, bulaşıcı hastalıkların kaynağını kurutmak için çalışmalar yaptı. Sağlık kuruluşları, ülke düzeyinde yaygınlaştırıldı. Bu doğrultuda birçok ilde "numune hastaneleri" adıyla örnek hastaneler açıldı. Doktor, hemşire, eczacı, sağlık memuru ve ebe yetiştirmek için bu mesleklerin okulları açıldı (Görsel 3.28, Görsel 3.29). 1924'te Ebe Okulu, 1925'te Kızılay Hemşire Okulu, 1924'te İstanbul ve Sivas'ta sağlık memurları yetiştiren okullar hizmete girdi. Salgın hastalıklara karşı Ankara'da 1928'de açılan Hıfzıssıhha Enstitüsünde üretilen aşılar, yurdun dört bir yanına dağıtıldı. 1930'da Umumi Hıfzıssıhha Kanunu kabul edilerek salgın hastalıklarla mücadele için yapılması gerekenler saptandı. Salgın hastalıkların önlenmesi için çalışmalar yapıldı. Okullara "Sağlığı Koruma ve Çocuk Bakımı" gibi dersler konuldu. Osmanlı'dan kalan Hilal-i Ahmet Cemiyeti 1935'te Türk Kızılay Cemiyeti adını aldı.



Görsel 3.28: *Kızılay Hemşire Okulu öğrencileri*



Görsel 3.29: *Hemşirelik öğrencileri hastanede*



Etkinlik

Sağlık Bakanlığının genel ağ adresini (*www.saglik.gov.tr*) ziyaret ediniz ve "Tarihçe" bölümünden yararlanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. 1923'te ülkemizde sağlık kuruluşu ve sağlık personeli sayısı nedir?

....

....

....

2. Atatürk Dönemi'nde sağlık politikasının genel ilkeleri nedir?

....

....

....

3. Atatürk Dönemi'nde hangi hastalıklarla öncelikle mücadele edilmiştir?

....

....

4. Atatürk Dönemi'nde hangi illerde numune hastaneleri açılmıştır?

....

....

G. ATATÜRK İLKE VE İNKILAPLARINI OLUŞTURAN TEMEL ESASLAR

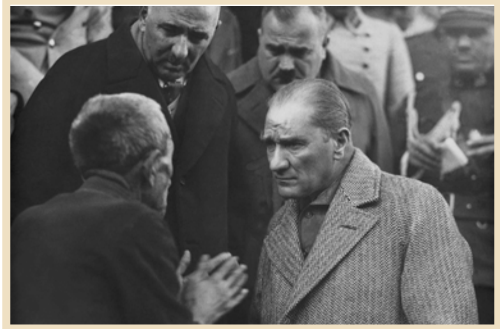
Atatürk'ün, siyasi, kültürel, ekonomik ve toplumsal alanlardaki düşünce ve uygulamalarının bütününe "Atatürkçü düşünce sistemi" denir. Atatürkçü düşünce sistemi ülkemizin her alanda ilerlemesi ile ilgili genel hedefleri, amaçları ve ilkeleri belirtir. Atatürkçülük de denilen Atatürkçü düşünce sistemi millî kültürümüzün, aklın ve bilimin yol göstericiliğinde, en kısa sürede çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarılmasını amaçlar. Türk milletinin bugün ve gelecekte tam bağımsız olarak millet egemenliğine dayalı demokratik ve laik kurallar çerçevesinde huzur ve refah içinde bir yaşam sürmesini hedefler. Devlet yönetiminin millet egemenliğine dayandırılmasını temel alır. Bu şekilde temel esasları Atatürk tarafından belirlenen Atatürkçü düşünce sistemi, devlet hayatında, fikir hayatında ve ekonomik hayatta gerçekçi düşünce ve ilkelere dayanır.

Atatürk'ün öncülüğünde hayata geçirilen ilke ve inkılaplar Atatürkçü düşünce sistemi doğrultusunda uygulanmıştır. Atatürk ilke ve inkılapları, Türk milletinin ihtiyaçlarından doğmuştur. Atatürk ilke ve inkılaplarının dayandığı başlıca esaslar; millî tarih bilinci, vatan ve millet sevgisi, millî dil, bağımsızlık ve özgürlük, millî kültürün geliştirilmesi, çağdaşlaşma ideali, millî birlik ve beraberlik, ülke bütünlüğü ve millî egemenliktir.

Türk milleti geçmişi itibarıyla tarihte önemli rol oynamış milletlerin başında gelir. Uygarlığa önemli katkılar yapmış bir milletin üyesi olmak onur ve gurur kaynağıdır. Tarihiyle gurur duyan, tarihini araştıran ve tarih bilinciyle hareket eden bir topluluk millet olma bilincine ulaşmıştır. Atatürk, Türk milletinin şanlı tarihini öğrenmesi ve büyük uygarlıklar meydana getirmiş ataları gibi yeniden dünyanın sayılı devletlerinden biri hâline gelmesi için tarih çalışmalarına büyük önem vermiştir. Tarih alanında çalışmalar yapması için Türk Tarihi Tetkik Cemiyetini kurmuştur. Atatürk millî tarih bilincinin önemiyle ilgili şunu söylemiştir:

> "Eğer bir millet büyükse kendisini tanımakla daha büyük olur." (Utkan Kocatürk*, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.281*)

Türk milleti millî birlik ve beraberliğin, vatan ve millet sevgisinin en güzel örneğini Millî Mücadele Dönemi'nde vermiş, vatanı ve milletiyle bölünmez bir bütün olduğunu göstermiştir. Atatürk (Görsel 3.30) aynı ideal etrafında ortak bir hedef doğrultusunda yürüyen Türk milletine daima güvenmiş, her işi onun gücüyle yaptığını söylemiştir. Millet olma bilincine erişmiş Türk milletinin üzerinde yaşadığı vatanı ortak acıların ve sevinçlerin yaşandığı, her karışı için şehitlerin verildiği bir vatandır. Atatürk, Türk milletinin bu özelliğini şöyle ifade etmiştir:



Görsel 3.30: *Mustafa Kemal vatandaşların sorunlarını dinlerken*

> "Türklerin vatan sevgisiyle dolu olan göğüsleri, düşmanların lanetlenmeye layık ihtiraslarına karşı daima demirden bir duvar gibi yükselecektir. Gerektiği zaman vatan için bir tek fert gibi yekpare azim ve karar ile çalışmasını bilen millet, elbette büyük bir istikbale layık ve aday olan millettir." (Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 318.*)

Millî kültürün başlıca ögelerinden biri dildir. Türkçeyi korumak ve doğru kullanmak sorumluluklarımızdandır. Atatürk, millî bilincin yaşayabilmesi için Türk dilinin önemine dikkatine çekmiş ve dilin zenginliklerini ortaya çıkarmak ve dilimizi korumak için Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulmasını sağlamıştır.

Bağımsız olmayan bir devletin vatandaşları özgür olamaz. Bağımsızlık ve özgürlük Türk milletinin başlıca karakteridir. Atatürk (Görsel 3.31) Türk milletinin onurlu bir millet olarak yaşayabilmesinin ancak tam bağımsızlık ilkesiyle mümkün olduğunu belirtmiştir. Atatürk'ün tam bağımsızlık anlayışı siyasi, askerî, hukuki, kültürel ve ekonomik bağımsızlığı kapsamaktadır. Atatürk bağımsızlığın önemini şu sözlerle dile getirmiştir:



Görsel 3.31: *Atatürk, TBMM'de milletvekillerine hitap ederken*

"Ben yaşayabilmek için mutlaka bağımsız bir milletin evladı kalmalıyım! Bu sebeple millî bağımsızlık, bence bir hayat meselesidir." (Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 476.*)

Cumhuriyetçilik ilkesi millî egemenlik esasının bir sonucudur. Egemenliğin millete ait olması demek olan millî egemenlik, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel dayanağıdır. Atatürk, millet iradesine dayalı bir yönetim kurmak için Millî Mücadele'yi gerçekleştirmiştir. TBMM'nin açılması ve daha sonra gerçekleştirilen birçok inkılap millî egemenliği daha da güçlendirmek için yapılmıştır. Atatürk millî egemenliğin önemini şu sözleriyle ifade etmiştir:

"Bütün dünya bilmelidir ki artık bu devletin ve bu milletin başında hiçbir kuvvet yoktur, hiçbir makam yoktur. Yalnız bir kuvvet vardır. O da millî egemenliktir. Yalnız bir makam vardır. O da milletin kalbi, vicdanı ve varlığıdır." (Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 146*)

Atatürk Türk milletine çağdaş uygarlıklar seviyesi üstüne çıkmayı hedef olarak göstermiştir. Türk milletinin medeni dünyada hak ettiği yeri alması için Atatürk ilke ve inkılaplarının gösterdiği yolda aklın ve bilimin ışığında çalışmayı sürdürmesi gerekmektedir.

Atatürkçü düşünce sistemi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma yolunda millî kültürün korunmasını ve geliştirilmesini öngörür. Yabancı kültürlerden etkilenmek, millî bilinçten uzaklaşmaya neden olabileceği gibi Batı uygarlığını taklide de neden olabilir. Bu gerçeği Atatürk şöyle ifade etmiştir:

"Biz, Batı medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için dünya medeniyet seviyesi içinde benimsiyoruz." (Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 202.*)



Etkinlik

Atatürk ilke ve inkılaplarını oluşturan temel esaslarla ilgili Atatürk'e ait sözler bularak bir afiş hazırlayınız. Çalışmanızda *www.atam.gov.tr* genel ağ adresinden yararlanabilirsiniz.

ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ

A. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanların başında (D), yanlış olanların başına (Y) yazınız. Yanlış cümlelerin doğrularını altlarındaki satırlara yazınız.

1. ( ) Saltanatın kaldırılması cumhuriyetçilik ilkesi doğrultusunda atılmış bir adımdır.

....

2. ( ) Türk Medeni Kanunu ile miras paylaşımında erkeğin payı arttırıldı.

....

3. ( ) Erkân-ı Harbiye Vekâleti kaldırılarak ordu yönetimi Genelkurmay Başkanlığına bırakıldı.

....

4. ( ) Türkler İslamiyet'in kabulünden sonra Arap alfabesini kullanmaya başladılar.

....

5. ( ) Halkın yeni harfleri öğrenmesini sağlamak için Millet Mektepleri açıldı.

....

6. ( ) Türk Tarih Kurumu tarih alanında çalışmalara öncülük etmesi için kuruldu.

....

7. ( ) Ülkemiz ilk olimpiyat madalyalarını 1924 olimpiyatlarında aldı.

....

8. ( ) 1935 yılında hafta sonu tatili Cuma gününden cumartesi gününe alındı.

....

9. ( ) 1924 Anayasası ile limanlarımızda gemi işletme hakkı Türk denizcilerine tanındı.

....

10. ( ) Erzurum Kongresi'nde Türkiye'nin gelecekteki ekonomik hedefleri belirlendi.

....

11. ( ) 1925'te çiftçilerden alınan aşar vergisi kaldırıldı.

....

12. ( ) Salgın hastalıklara karşı aşı üretmek için numune hastaneleri kuruldu.

....

B. Aşağıdaki soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

1. Saltanat hangi gelişmenin ardından kaldırılmıştır?

....

....

2. Ankara'nın hangi özellikleri başkent ilan edilmesinde etkili olmuştur?

....

....

3. Halkçılık ilkesi doğrultusunda yapılan inkılaplar nelerdir?

....

....

4. Şeriye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılmasıyla bu bakanlığın yerine hangi kurumlar kurulmuştur?

....

....

5. Atatürk Dönemi'nde yükseköğretimde hangi okullar açılmıştır?

....

....

6. Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasıyla hangi unvanların kullanılması da yasaklanmıştır?

....

....

7. Türk kadını sırasıyla hangi aşamalardan sonra siyasi alanda erkeklerle eşit haklara kavuşmuştur?

....

....

8. Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti ne amaçla kurulmuştur?

....

....

C. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. I. Herkesin eşit olması, hiç kimseye ayrıcalık tanınmaması

II. Halkın seçtiği temsilciler aracılığıyla egemenliği elinde tutması

III. Halkın, millî birlik ve beraberlik içinde olması

Yukarıda verilen nitelikler, aşağıdaki Atatürk ilkelerinden hangileri ile doğrudan ilgilidir?

I	II	III
A) Cumhuriyetçilik	Laiklik	Milliyetçilik
B) Halkçılık	Cumhuriyetçilik	Milliyetçilik
C) İnkılapçılık	Cumhuriyetçilik	Devletçilik
D) Halkçılık	Devletçilik	Laiklik
E) Cumhuriyetçilik	Halkçılık	İnkılapçılık

2. Aşağıdakilerden hangisi Türk Medeni Kanunu ile kadınların elde ettiği haklardan biri değildir?

A) Evlilikte belirli bir yaş sınırı getirilmesi

B) Resmî nikâhın zorunlu hâle getirilmesi

C) Mirastan kadın ve erkeğin eşit pay almasının sağlanması

D) İstediği mesleğe girebilme hakkının verilmesi

E) Muhtar seçme ve seçilme hakkının verilmesi

3. Osmanlı Devleti'nde Batılı tarzda eğitim veren okulların yanında geleneksel eğitim veren medreseler de eğitim sistemi içinde yer alıyordu. Bunların yanında denetimden uzak azınlıklara ve yabancılara ait okullar da bulunuyordu. Tüm bu okulların farklı devlet kurumlarına bağlı olarak çalışması bir karmaşaya neden oluyordu.

Yukarıdaki olumsuz durum aşağıdaki inkılap ve gelişmelerden hangisiyle giderilmiştir?

A) Millet Mekteplerinin açılması

B) Maarif Vekaletinin kurulması

C) Harf İnkılabı'nın ilanı

D) Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü

E) Maarif Teşkilatı Kanunu'nun kabulü

4. I. Şapka Kanunu'nun Kabulü

II. Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması

III. Takvim, saat ve ölçülerde değişiklik

IV. Soyadı Kanunu'nun Kabulü

Yukarıdaki inkılaplardan hangisi ya da hangileri Batılı ülkelerle ilişkileri kolaylaştırmak ve ülke içindeki karışıklıkları önlemek için gerçekleştirilmemiştir?

A) Yalnız I B) III-IV C) Yalnız II D) II-III E) I-II

5. 17 Şubat 1923'te İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'nde Türkiye'nin millî ekonomi ilkeleri belirlenmiştir. Kongrede alınan kararlardan biri de devletin yavaş yavaş ekonomik görevleri de olan bir organ hâline getirilmesi ve özel sektör tarafından kurulamayan işletmelerin devletçe ele alınmasıydı.

İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nin yukarıdaki kararı aşağıdaki Atatürk ilkelerinden hangisiyle ilgilidir?

A) Devletçilik

B) Milliyetçilik

C) Halkçılık

D) Cumhuriyetçilik

E) Laiklik

6. Büyük Millet Meclisinin açılmasından itibaren yeni Türk Devleti'nin büyük önem verdiği konuların başında sağlık alanındaki çalışmalar gelmiştir. Bu alanda devletin imkânları seferber edilmiş, hastalıkların azaltılması için önemli çalışmalar yapılmıştır.

Aşağıdakilerden hangisi Atatürk Dönemi'nde sağlık alanında yapılan çalışmalardan değildir?

A) Sağlık sigortası uygulaması başlatıldı.

B) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kuruldu.

C) Numune Hastaneleri açıldı.

D) Hıfzıssıha Enstitüsü kuruldu.

E) Sağlık personeli yetiştirmek için okullar açıldı.

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Atatürk ilkelerinin Türkiye'nin çağdaşlaşmasındaki yerini açıklayınız.

2. Cumhuriyet'in ilanı öncesinde neden hükûmet bunalımı yaşanmıştır?

3. Halifeliğin kaldırılmasının gerekçeleri nelerdir?

4. Cumhuriyetin ilanı sonrasında hukuk alanında düzenlemelere neden ihtiyaç duyulmuştur?

5. Medeni Kanun kadın erkek eşitliği konusunda hangi ilkeleri getirmiştir?

6. Atatürk'ün tarih ve dil alanındaki çalışmalara özel önem vermesinin sebebi nedir?

7. Atatürk'e göre kıyafet ve şapka alanında düzenleme yapılmasının gerekçesi nedir?

8. Takvim, saat ve ölçülerde değişiklik yapılması halkımıza hangi kolaylıkları sağlamıştır?

9. Ekonomiyi geliştirmek için hangi adımlar atılmıştır?

10. Atatürk Dönemi'nde sağlık alanında yapılan çalışmalar nelerdir?

11. Atatürk ilke ve inkılaplarını oluşturan temel esaslar nelerdir?

KURTARICINI VE EN BÜYÜK EVLÂDINI KAYBETTİN

Türk milleti sen sağ ol!









İsmet İnönü Cumhurreisi seçildi

Büyük Millet Meclisi, 348 mevcudun tam ittifakile Lozan kahramanını Devlet Riyasetine intihab etti

Mustafa Kem...

Babası Ali Rıza Efe...

4.Ünite

İKİ SAVAŞ ARASINDAKİ DÖNEMDE TÜRKİYE VE DÜNYA

KONULAR

A. ATATÜRK DÖNEMİ'NDE İÇ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER

B. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA BAŞLICA GELİŞMELER

C. İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDAKİ DÖNEMDE DÜNYADA MEYDANA GELEN GELİŞMELER



NELER ÖĞRENECEĞİZ?

• Atatürk Dönemi'nde Türkiye Cumhuriyeti'nin iç politikasındaki başlıca gelişmeleri,
• Atatürk Dönemi'nde Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasındaki başlıca gelişmeleri,
• İki dünya savaşı arasındaki dönemde dünyada meydana gelen siyasi ve ekonomik gelişmeleri öğreneceğiz.

KAVRAMLAR

Takrir-i Sükûn Kanunu, mübadele, antant, pakt, faşizm, nazizm, komünizm, sosyalizm, liberalizm, kapitalizm

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Çok partili demokratik hayat ülkemize neler kazandırmaktadır?
2. Komşu ülkelerle ilişkilerimizi daha da geliştirmek ülkemize neler sağlayacaktır?
3. Ekonomik krizlerin dünyanın birçok ülkesini aynı dönemde etkilemesinin nedenleri nelerdir? Araştırınız.

A. ATATÜRK DÖNEMİ'NDE İÇ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER

1. I. ve II. Meclis'in Özellikleri

İtilaf Devletlerinin 16 Mart 1920'de İstanbul'u resmen işgali üzerine Mustafa Kemal Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin toplanacağını bildirmişti. Mebusan Meclisinde görev yapan ve Ankara'ya gelen vekillerin de Meclis'e katılabileceğini belirtmişti. Büyük Millet Meclisi için ülkede seçimler yapıldı. Böylece Büyük Millet Meclisi hem yeni seçilen hem de Mebusan Meclisinden katılan üyelerle toplandı. I. Meclis'te ülkenin işgalini önlemek amacıyla bir araya gelmiş birbirinden farklı düşünce ve yapıda milletvekilleri bulunuyordu. Farklı düşüncelere rağmen I. Meclis'te siyasi parti kurulması söz konusu olmamıştı. Fakat Mecliste farklı gruplar ortaya çıktı. Bu grupların başlıcaları Tesanüt Grubu, İstiklâl Grubu, Müdafaa-i Hukuk Zümresi, Halk Zümresi ve Islahat Grubu idi. Bu gruplar I. Meclis'teki demokratik yapıyı ortaya koymaktaydı. 1 Nisan 1923'te milletvekili seçimlerinin yenilenmesi kararı alındı. Yapılan seçimleri çok büyük oranda Müdafaa-i Hukuk grubu milletvekilleri kazandı. Böylece II. TBMM çalışmalarına başladı. II. TBMM'nin ilk faaliyetlerinden biri 23 Ağustos 1923'te Lozan Barış Antlaşması'nı onaylamak oldu. 1946 yılına kadar milletvekili seçimlerinde iki dereceli seçim sistemi uygulandı. Bu sisteme göre önce halk yani ilk seçmenler ikinci seçmenleri, ikinci seçmenler de milletvekillerini oy kullanarak belirliyorlardı.

2. Cumhuriyet Halk Fırkası

Millî Mücadele'nin kazanılmasından sonra Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüş ayrılıkları artmıştı. Meclis'te iki grup ortaya çıkmıştı. Mustafa Kemal'in etrafında toplanan ve Müdafaa-i Hukuk Grubu olarak adlandırılan mebuslara "Birinci Grup" da deniyordu. Bu gruba muhalif olanlara da "İkinci Grup" denilmekteydi. Birinci gruptaki milletvekilleri, inkılapların hızla gerçekleştirilmesini istiyorlardı. Mustafa Kemal, gerçekleştirmek istediği inkılapları belli bir program içinde yapabilmek için Halk Fırkası adında bir parti kuracağını duyurdu (6 Aralık 1922). 8 Nisan 1923'te kurulacak partinin esasları dokuz madde hâlinde ilan edildi. Bu esaslardan bazıları şunlardır:

- Egemenlik milletindir.
- Türkiye Büyük Millet Meclisinin üstünde hiçbir kuvvet yoktur.
- Bütün kanunların yapılmasında ve uygulanmasında millî egemenlik esasları içinde çalışılacaktır.
- Saltanatın kaldırılması hakkındaki karar, değişmez ilkedir.

Bu ilkeler etrafında, 9 Eylül 1923'te Mustafa Kemal'in genel başkanlığını üstlendiği Halk Fırkası (Görsel 4.1) kuruldu. 10 Kasım 1924'te partinin adı, Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirildi. Cumhuriyet Halk Fırkası 1927 yılında toplanan kurultayında cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık ve laiklik ilkelerini partinin ana ilkeleri olarak kabul etti. 1931'deki kurultayda bu ilkelere devletçilik ve inkılapçılık da eklendi. Bu ilkeler, 1937'de Anayasa'ya konularak Türk Devleti'nin temel ilkeleri olarak benimsendi. Cumhuriyet Halk Fırkası 1950 yılında yapılan genel seçimlere kadar iktidarda kaldı.



Görsel 4.1: *Atatürk Cumhuriyet Halk Fırkasının 4. kurultayında*

Mustafa Kemal kurduğu partiye neden "Halk Partisi" ismini vermiştir? Tartışınız.

3. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

Millî Mücadele'nin kazanılmasından sonra bu mücadelede birlikte hareket etmiş kişiler arasında fikir ayrılıkları başladı. Mustafa Kemal bir plan çerçevesinde inkılapları hayata geçirmek isterken cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması gibi gelişmelerin kendilerinden habersiz ve erken atılmış adımlar olduğunu düşünen bazı Halk Fırkası milletvekilleri partiden ayrılarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurdular (17 Kasım 1924). Genel başkanlığını Kâzım Karabekir'in yaptığı partinin önemli isimleri arasında Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Refet (Bele) Paşa, Rauf (Orbay) Bey ve Adnan (Adıvar) Bey (Görsel 4.2) yer alıyordu.



Görsel 4.2: *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurucuları, soldan sağa Kâzım (Karabekir), Refet (Bele), Adnan (Adıvar), Rauf (Orbay) ve Ali Fuat (Cebesoy)*

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (Görsel 4.3) programının başlıca maddeleri şunlardı:

- Dinî düşünce ve inançlara saygılıyız.
- Cumhurbaşkanı olan kişinin milletvekilliği kaldırılacaktır.
- Serbest ekonomi politikası izlenecektir.
- Yerinden yönetim uygulanacaktır.
- Hükûmete ait çiftliklerle araziler topraksız köylülere verilecektir.

Kısa sürede teşkilatlanan parti, ülkenin çeşitli yerlerinde şubeler açtı. Partinin kurucularının cumhuriyete bağlı kalacaklarını açıklamalarına rağmen rejim karşıtı bazı kişiler, amaçları için partiyi kullanmak istediler. 1925'te ülkemizin doğusunda büyük bir ayaklanma çıktı. Başbakanlık görevine getirilen İsmet Paşa hükûmete olağanüstü yetkiler veren Takrir-i Sükûn yasasının Meclis'te kabulünden sonra ayaklanmanın bastırılması için sıkıyönetim ilan etti. Takrir-i Sükûn yasasını uygulamak üzere iki İstiklal Mahkemesi kuruldu. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası İstiklal Mahkemesi tarafından bazı üyelerinin isyana karıştığı gerekçesiyle kapatıldı (3 Haziran 1925).



Görsel 4.3: *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının mührü*



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metinin altındaki soruları cevaplayınız.

Mecliste Mustafa Kemal Paşa'nın hazırladığı listeden seçilmekle birlikte gerek saltanatın gerekse hilafetin kaldırılması sürecinde rahatsızlıklarını dile getiren belli bir kesim vardı. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu görüşmeleri sırasında belirginleşen muhalefet ikinci dönemin ikinci toplantı yılında başta mübadele, imar ve iskân ve yabancı okullar konusunda hükûmeti zorlayacak düzeye gelmişti.

5 Kasım 1924 Mübadele İmar ve İskân Vekili hakkında verilen gensorunun hükümet hakkında bir güvenoyuna dönüşmesi üzerine hükûmet güvenoyu almış ancak partiden istifalar da başlamıştı. Muhalefet 17 Kasım 1924 tarihinde Kâzım Karabekir Paşa'nın başkanlığında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurulmasıyla resmi bir nitelik kazandı. Ali Fuat, Refet, Cafer Tayyar Paşalar, Rauf, Dr. Adnan (Adıvar), Feridun Fikri Beyler gibi tanınmış kişiler de kurucu olarak partide yer alıyorlardı. Cumhuriyet Halk Fırkasından ayrılan 32 milletvekilinden 28'i yeni partiye katılmıştı. Amaçlarını iktidarı denetlemek olarak açıklayan, her türlü güdüme karşı olduklarını belirten yeni parti yöneticileri dini inanç ve görüşlere saygılı olduklarının altını çiziyorlardı. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, yerinden yönetim ilkesini destekleyen, liberal, demokratik ilkeleri öne çıkaran programıyla dikkat çekiyordu. Diğer yandan tek dereceli seçim, anayasa değişiklikleri için kamuoyu yoklaması, cumhurbaşkanının tarafsızlığı gibi konularda beklentilerini ve mevcut uygulamaya eleştirilerini ortaya koymuşlardı.

[Cemil Öztürk (Editör), *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti*, s.183-184 (Düzenlenmiştir.)]

1.Mecliste muhalefetin oluşmasının nedenleri nelerdir?

2.Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının başlıca amaçları nelerdir?

4. Mustafa Kemal'e Suikast Girişimi (15 Haziran 1926)

Mustafa Kemal'i ve inkılaplarını yok etmek isteyenler eski Milletvekili Ziya Hurşit'in liderliğinde 15 Haziran'da İzmir'e gelmesi planlanan Mustafa Kemal'e bir suikast tertiplediler. Ancak Mustafa Kemal'in gezi programında bir günlük gecikme olması nedeniyle suikastçıları kaçırma görevi olan Giritli Şevki durumu yetkililere bildirdi. Bunun üzerine suikasttan sorumlu görülen Ziya Hurşit, Şükrü Bey, Sarı Efe Edip, Arif Bey, eski Maliye Bakanı Cavit Bey, eski bakanlardan Milletvekili İsmail Canbolat Bey, Dr. Nazım Bey ve Halis Bey tutuklandılar. Bu arada Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurucu ve yöneticilerinden de tutuklananlar oldu. İstiklal Mahkemesinde yapılan yargılamalar sonucu (Görsel 4.4) suçlu görülenler çeşitli cezalara çarptırıldılar.



Görsel 4.4: *İzmir suikastı sanıkları İstiklal Mahkemesi'nde*

Mustafa Kemal, olay sonrasında şunları söylemiştir:

> "Temeli büyük Türk milletinin ve onun kahraman evlâtlarından oluşan büyük ordumuzun vicdanında, akıl ve şuurunda kurulmuş olan Cumhuriyetimizin ve milletin ruhundan mülhem prensiplerimizin, bir vücudun ortadan kaldırılması ile bozulabileceği fikrinde bulunanlar, çok zayıf dimağlı (zihinli) bedbahtlardır (talihsizlerdir). Bu gibi bedbahtların, Cumhuriyet'in adalet ve kudret pençesinde lâyık oldukları muameleye maruz kalmaktan başka nasipleri olamaz. Benim naçiz (değersiz) vücudum, bir gün elbet toprak olacaktır; fakat, Türkiye Cumhuriyeti ilelebet (sonsuza değin) yaşayacaktır. Ve Türk milleti emniyet ve saadetinin kefili olan prensiplerle, medeniyet yolunda, tereddütsüz yürümeye devam edecektir." (Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 189.*)

5. Serbest Cumhuriyet Fırkası

1925'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasından 1930'a kadar tek partili yönetim devam etti. 1929'da başlayan ve kısa sürede ülkemizi de etkileyen Dünya Ekonomik Bunalımı halkın hükûmete eleştirilerinin artmasına neden olmuştu. Mustafa Kemal de yurt gezisinde halkın sorunlarını yakından görmüştü. Meclis'te bazı milletvekilleri de Cumhuriyet Halk Fırkasının, ekonomi politikalarını eleştiriyor, liberal ekonomik sisteme geçilmesi gerektiğini söylüyorlardı. Mustafa Kemal hükûmetin politikalarını denetleyecek, alternatif politikalar üretecek bir partinin kurulması için harekete geçti. Eski arkadaşlarından deneyimli devlet adamı ve Paris Büyükelçisi Fethi Bey'den yeni bir parti kurmasını istedi ve Fethi Bey'e bu konuda şunları söyledi:

> "Memlekette muhalif bir fırka teşkil etmek lazımdır. Böyle bir fırka vücuda gelirse Meclis'te münakaşa daha serbest olur. Mesela siz böyle bir fırkanın başına geçerseniz bildiklerinizi serbestçe Meclis'te söylersiniz; bu suretle tatbikatta görülen birçok hataların önü alınmış olur.
>
> Bu fırkalar benim iki evladım gibi olacak ve ben sizin babanız olacağım. Bir baba iki öz evladına nasıl eşit muamelede buluyorsa ben de aynı şekilde bu iki fırkaya muamele edeceğim. Bundan emin olunuz. Bu teşebbüs memleket için çok hayırlı neticeler verecektir." [Osman Okyar, Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Fethi Okyar'ın Anıları, s. 96, 111.* (Düzenlenmiştir.)]

Mustafa Kemal, Serbest Cumhuriyet Fırkasından ülkeye nasıl bir yarar beklemektedir?

Serbest Cumhuriyet Fırkası 12 Ağustos 1930'da kuruldu (Gazete haberi 4.1). Partinin programındaki önemli maddeler şunlardı:

- Parti cumhuriyetçi ve milliyetçi esaslara bağlı kalacak, seçimler tek dereceli yapılacak, kadınların siyasi haklara kavuşması sağlanacak.
- Vergiler halkın gücüne göre belirlenecek, paranın değerini koruyacak tedbirler alınacak.
- Yabancı sermayenin ülkemize girmesi sağlanacak, vatandaşların güçlerinin yetmediği yerlerde devletin gücünden yararlanılacak.
- Limanlardaki tekelci uygulamalar kaldırılacak, Teşvik-i Sanayi Kanunu tümüyle uygulanacak.


IDARE: ISTANBUL NURUOSMANIYE ŞEREF SOKAĞI

FETHİ B. YENİ FIRKA YAPIYOR

İKİNCİ TABI

Fırkanın Programı Tatbikatta Halk Fırkası Ve Hükûmetin Programından Farklı Olacaktır

Gübre Çıkarılmıyacak

İranla Aramızda Paylaşılamıyan Koz Nedir?

Bu Mesele, Yalnız Bir Hudut İşi Değil, Bir Memleket Meselesidir..

İRAN TALEBİMİZİ REDDEDİYOR

Erkânı Harbiye Reisi Şarka Gitti

Harekatın Başlaması Yakındır

Bugünün Meselesi

Şekeri Niçin Pahalı Yemek Mecburiyetinde Bulunuyoruz?..

UŞAK FABRİKASININ ZARARI

Gazete haberi 4.1, 9 Ağustos 1930

Serbest Cumhuriyet Fırkası Mustafa Kemal'in de birçok arkadaşını bu yeni partiye girmeye teşvik etmesiyle hızla teşkilatlandı. Fethi Bey partisini tanıtmak için yurt gezisine çıktı. Partinin İzmir Mitingi'nde yaşanan kargaşada ölenler ve yaralananlar oldu. Bu olaylar Ankara'da, inkılaplara karşı bir hareketin başlangıcı olarak görüldü. Ülkede henüz çok partili demokrat hayata geçiş için şartların oluşmadığını, partinin amaçladığı çizgi dışına çıkarak ülkede huzur ve güveni tehdit eder bir noktaya gittiğini düşünen Fethi Bey, 17 Kasım 1930 tarihinde partisini kapattı.



Etkinlik

Mustafa Kemal'in Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla ilgili düşüncelerini içeren aşağıdaki metni okuyunuz ve soruları cevaplayınız.

"Atatürk'ün en büyük ideali ve özlemi, Meclis'te iktidar partisinin yanında bir muhalefet partisinin bulunması ve böylelikle denetimin daha etkin şekilde yapılmasıydı. Bir muhalefet partisinin varlığı çok şeyi değiştirecekti. Gerçek halk egemenliği kurulacak, halk egemenliği fikri ve bilinci gelişecek, iktidarın yanlışları ve suistimalleri hemen meydana çıkarılacaktı. Ülkedeki hoşnutsuzluklar ve şikâyetler de Atatürk'ün gözünden kaçmıyordu. Ekonomik durumun bozukluğundan şikâyetçiydi. Tek parti ile ne bunların düzeltilebileceğini ne de halk egemenliğinin ve özgürlüklerin tam olarak sağlanabileceğini anlamıştı. Bu nedenle ikinci bir siyasi parti kurmaya karar verdi. Ülkede ve Meclis'te yeni bir denetim mekanizmasının oluşturulmasının, dolayısıyla bir muhalefet hareketinin başlatılmasının zamanı geldiğine kanaat getirdi." [Hulusi Turgut (Haz.), *Kılıç Ali'nin Anıları, s. 255-256.* (Düzenlenmiştir.)]

1. Mustafa Kemal Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla ülkede hangi değerlerin gelişeceğini düşünmektedir?
2. Mustafa Kemal'in şikâyetçi olduğu konular nelerdir?



Etkinlik

Demokrasinin tüm kurumlarıyla hayata geçebilmesi için çoğulcu yönetim ve çok partili demokratik yaşam neden gereklidir? Aşağıya yazınız.

....

....

....

6. Çok Partili Hayata Geçilememesinin Nedenleri

Mustafa Kemal bir ülkede demokratik ortamın kurulması için tam bağımsızlık ve millet egemenliğinin ön şart olduğunu belirtmiştir. Demokrasiye geçilmesini ülkesinin çağdaşlaşma aşamalarından biri görmüş ve demokrasinin ülkeye hâkim olması için çok partili hayata geçişi desteklemiştir. Bu amaçla zaman zaman demokrasiye elverişli ortamın oluşup oluşmadığını anlamaya çalışmış ve çok partili hayata geçiş denemelerini teşvik etmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlığında çok partili siyasi hayata geçiş denemelerinin başarısız olmasında ülkedeki siyasi olgunluğun henüz istenilen seviyede olmaması etkili olmuştur. Muhalefet partilerinin kurulduğu dönemlerde cumhuriyet yönetimi ve inkılaplarının tartışılmaya başlanması başta Mustafa Kemal olmak üzere devlet yönetimini endişelendirmiştir. Çok partili hayata geçiş dönemlerinde eski devirlere dönmek isteyenler bunu muhalefet partileri aracılığıyla gerçekleştirmek düşüncesine kapılmışlardır. Bu nedenlerle ülkemizde çok partili siyasi hayata II. Dünya Savaşı sonrasında 1945'te geçilebilmiştir.

B. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA BAŞLICA GELİŞMELER

Türkiye, Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra öncelikle dış politikada bu antlaşmayla çözülemeyen sorunların çözümü için çalıştı. Dış borçlar, nüfus mübadelesi, Musul sorunu bu meselelerden bazılarıydı. 1930'lardan sonra ise Türkiye bölgesel ve uluslararası barışın korunması için çaba gösterdi. Zira bu yıllarda Avrupa'da Almanya ve İtalya, saldırgan bir politika izlemeye başlamıştı. Bu iki devletin bölgesel barışı tehdit etmeye başlamasıyla Türkiye, barışın korunmasını sağlamak için Balkan Antantı ve Sadabat Paktı gibi ittifaklar kurulmasına öncülük etti. Milletler Cemiyetine üye olarak uluslararası barışın korunmasına destek verdi.

1. Türkiye-Yunanistan İlişkileri

Atatürk Dönemi'nde Türkiye ile Yunanistan arasında başlıca sorun nüfus mübadelesi konusunda yaşandı. Lozan Barış Antlaşması'nda İstanbul'da yaşayan Rumlar ile Batı Trakya'da yaşayan Türkler dışında Türk ve Rum nüfusun mübadelesi yani değişimi kararlaştırılmıştı. Ancak mübadelenin uygulanması sırasında iki ülke arasında sorunlar başladı. Yunanistan İstanbul'da daha fazla Rum nüfusun kalması için ne zaman bu şehre yerleştiğine bakılmaksızın tüm Rumların "etabli" yani yerleşmiş sayılmasını ve mübadele dışında tutulmasını istiyordu. Buna karşılık Türkiye Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İstanbul'a gelmiş Rumların mübadeleye tabi tutulmasını istiyordu. Çünkü bu Rumlar İstanbul'un işgali sırasında farklı yerlerden gelmişlerdi. Sorunun giderek büyümesi üzerine Yunanistan Batı Trakya'da yaşayan Türkleri göçe zorlamak için mallarına el koymaya başladı. Buna Türkiye de aynı şekilde karşılık verdi. İki taraf arasındaki gerginlik, devlet adamlarının sağduyusu ve İtalya'nın Doğu Akdeniz'de saldırgan siyaseti karşısında birlikte hareket etme isteğiyle çözüme kavuşturuldu. 10 Haziran 1930'da imzalanan Nüfus Mübadelesi Antlaşması ile yerleştikleri tarih ne olursa olsun İstanbul'da yaşayan Rumlar ile Batı Trakya'da yaşayan Türkler mübadele dışında tutuldu. Fener Rum Patriği seçilen VI. Konstantinos da mübadeleye tabi idi. Yunanistan patriğin mübadele dışında tutulması için itirazda bulundu. Ancak Türkiye konunun bir iç sorun olduğunu belirterek yeni bir patrik seçilmesini sağladı. Türkiye ile Yunanistan arasında ilişkiler zaman içinde düzeldi ve Yunan Başbakanı Venizelos'un Ankara'yı ziyaretinde 30 Ekim 1930'da Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması imzalandı (Gazete haberi 4.2).


Türk-Yunan Muahedeleri İmzalandı

Ankara'da Cumhuriyet Bayramı

Büyük geçit resminde Yunan ve Macar Başvekilleri de bulundular

Cumhuriyet balosu fevkalâde oldu. Gazi Hz. Madam Venizelos'la dans ettiler ve çok alkışlandılar. Gazi Hz. misafir Başvekillerle görüştüler

Gazi Hz.

Misafir Yunan gazetecilerine beyanatta bulundular

Gazete haberi 4.2, 31 Ekim 1930

2. Türkiye-Fransa İlişkileri

30 Mayıs 1926'da Türkiye ile Fransa arasında Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi imzalandı. Böylece iki ülke arasında anlaşmazlıkların barışçı şekilde çözümlenmesi ve bir tarafa gerçekleşecek saldırıda diğer tarafın tarafsız kalması ilkesi kabul edildi. Ancak Türkiye ile Fransa ilişkileri yabancı okullar sorunu nedeniyle bozuldu.

Lozan Barış Antlaşması'nda yabancı okulların Türkiye'nin kanun ve yönetmeliklerine bağlı olmak şartıyla öğretime devam edebilecekleri belirtilmişti. Maarif Vekâleti yayınladığı bir genelgede, tarih, coğrafya, Türkçe ve yurt bilgisi derslerinin Türk öğretmenler tarafından Türkçe okutulması ve okulların Türk müfettişler tarafından denetlenmesi kararını aldı. Alınan kararlara başta Fransa olmak üzere bazı devletler karşı çıktı. Türkiye, bu itirazları konunun kendi iç meselesi olduğunu belirterek dikkate almadı. Alınan kararlara uymayan okulları kapattı.

1929'da Türkiye ile Fransa arasında ilişkiler bir Fransız şirketi tarafından işletilen Adana-Mersin Demir Yolu'nun millileştirilmesi olayı nedeniyle gerildi. Fransa, Türk Hükûmeti'nin demir yolunu millileştirme talebine karşı çıktı. Anlaşmazlık kısa zamanda büyüdü. Ancak Türkiye'nin kararlı tutumu karşısında Fransa anlaşma yapmayı kabul ederek demir yolunu Türkiye'ye devretti. Türkiye ile Fransa arasında yaşanan diğer bir sorun, Osmanlı Devleti'nin borçlarının ödenmesi konusunda oldu. Fransa Osmanlı Devleti'nden en çok alacağı olan devletti. Fransa ile Türkiye arasında 13 Haziran 1928'de Paris'te antlaşmaya varıldı. Osmanlı Devleti'nin borçları en büyük payı Türkiye'nin ödemesi şartıyla Osmanlı'dan ayrılan devletler arasında paylaştırıldı. Buna göre ödemeler 1929'da başlayacaktı ancak Dünya Ekonomik Bunalımı'nın başlamasıyla Türkiye ödeme yapmakta zorlanmaya başladı ve 1933'te Paris'te yeni bir antlaşma yapıldı. Türkiye'nin ödeyeceği borç miktarı azaltılırken taksitlerin vadesi uzatıldı. Türkiye 1954'e kadar ödemelerini tamamladı.

Fransa ile yaşanan sorunlardan biri de Hatay'ın durumu idi. Hatay Ankara Antlaşması ile Fransa mandası altındaki Suriye'ye bırakılmıştı. Fransa'nın Suriye'den çekilme kararı almasıyla Türkiye Hatay'ın ana vatana katılması konusunda kararlı bir tutum izleyerek Türkiye'nin bir ili olmasını sağladı.

3. Türkiye-İngiltere İlişkileri

Türkiye ile İngiltere arasında en önemli sorun, Musul'un durumu ve Türkiye-Irak sınırının belirlenmesi konusunda ortaya çıktı. Lozan Konferansı'nda Musul'un durumu ile ilgili uzun görüşmeler yapılmıştı. İngiltere zengin petrol yataklarına sahip Musul ve çevresini bırakmak istemiyordu. İngilizler bölgenin coğrafi ve etnik bakımdan kendi manda yönetimi altındaki Irak'a ait olduğunu, bölgede Arapların çoğunlukta olduğunu hatta Hakkâri'nin de Irak'a bırakılması gerektiğini ifade ettiler. Türkiye ise Musul'un Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra haksız olarak işgal edildiğini, Misak-ı Millî sınırları içinde yer alan bölgede nüfusun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğunu belirtti. Türkiye ayrıca bölgede halk oylaması yapılması gerektiğini savundu (Görsel 4.5).



***Görsel 4.5:** Almanya'da Türklerin Musul için düzenledikleri miting*

Lozan Konferansı'nda çözüme kavuşturulamayan konunun Türkiye ile İngiltere arasında yapılacak görüşmelerle çözümlenmesi, çözümlenemezse Milletler Cemiyetine gidilmesi kararlaştırıldı. Ancak 19 Mayıs 1924'te İstanbul'da toplanan Haliç Konferansı'nda yapılan görüşmelerde sonuç alınamadı ve Milletler Cemiyeti Türkiye'nin Musul'da halk oylaması talebini kabul etmeyerek bölgenin Irak'a bırakılması kararını aldı (16 Aralık 1925). Bu süreçte İngiltere'nin doğuda çıkan bir isyanı da desteklemesi Türkiye'nin elini zayıflattı ve Türkiye Milletler Cemiyetinin aldığı karara uyarak 5 Haziran 1926'da imzalanan Ankara Antlaşması'yla Musul'u ve Kerkük'ü İngiltere'nin mandası altındaki Irak'a bıraktı. Musul Irak'a bırakılarak Misak-ı Millî'den taviz verildi. Antlaşmaya göre Irak Hükûmetinin Musul petrol gelirlerinden alacağı verginin %10'u 25 yıl süreyle Türkiye'ye verilecekti. Türkiye 1931'den 1950'ye kadar söz konusu petrol gelirinden hissesine düşen payı Irak'tan aldı.

Ülkemizin günümüzde diğer ülkelerle ilişkileri hakkında daha ayrıntılı bilgi için *www.mfa.gov.tr* adresini ziyaret edebilirsiniz.

4. Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri

Türkiye ile Sovyetler Birliği (SSCB) arasında Millî Mücadele Dönemi'nde iyi ilişkiler kurulmuştu. Lozan Konferansı sırasında da Türk tarafına destek veren Sovyetler Birliği, Boğazlar konusunda Türkiye'nin görüşlerini destekledi. Türkiye ile SSCB arasında 17 Aralık 1925'te Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması imzalanarak ikili ilişkiler geliştirildi. 1929'da ve 1935'te Türkiye ile SSCB arasındaki Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması uzatıldı. iki devlet arasındaki iyi ilişkiler 1936'da Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasına kadar devam etti.



Etkinlik

Aşağıda Atatürk Dönemi'nde sorun yaşadığımız bazı devletler verilmiştir. Tablodaki bölümleri sorular doğrultusunda doldurunuz.

Ülkeler	Hangi sorunlar yaşandı?	Sorunun nedeni veya nedenleri neler?	Nasıl çözümlendi?
Yunanistan	....	....	....
Fransa	....	....	....
İngiltere	....	....	....

5. Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Girişi (18 Temmuz 1932)

Milletler Cemiyeti (Görsel 4.6), I. Dünya Savaşı'ndan galip ayrılan devletler tarafından 1920'de devletler arasındaki sorunları barışçı yollarla çözmek ve uluslararası iş birliğini geliştirmek amaçlarıyla kurulmuştu. Türkiye Musul sorununda taraflı bir tutum sergilediğini düşündüğü Milletler Cemiyetine üye olmak için başvuruda bulunmamıştı.



***Görsel 4.6:** Milletler Cemiyetinin bir toplantısı*

Türkiye'nin barışçı politikası dünya kamuoyunda takdirle karşılanıyordu. Bu politikası nedeniyle Milletler Cemiyeti Türkiye'yi cemiyet içinde görmek istiyordu. Mustafa Kemal Türkiye'nin saygınlığı için ancak davet edildiği takdirde üye olabileceğini belirtti. İspanya aracılığıyla davet edilen Türkiye, dünya barışına daha fazla katkıda bulunmak için 18 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyetine üye oldu.

6. Balkan Antantı (9 Şubat 1934)

1930'larda Avrupa'da Almanya ve İtalya hızla silahlanarak topraklarını genişletme siyaseti izlemeye başladılar. Balkanlar ve Doğu Akdeniz'de barışın tehlike altına girmeye başlaması, Türkiye'yi bölge güvenliği için harekete geçirdi. Atatürk'ün yoğun gayretleriyle Türkiye; Arnavutluk, Bulgaristan ve Yugoslavya ile barış ve dostluk antlaşmaları imzaladı. Yunanistan ile de dostluk ilişkilerinin kurulmasıyla Türkiye'nin öncülüğünde Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan arasında 9 Şubat 1934'te Balkan Antantı imzalandı.



Görsel 4.7: *Balkan Antantı üyesi ülkelerin temsilcileri soldan sağa Yugoslavya Başbakanı Stojadinovic, Cumhurbaşkanı M. Kemal Atatürk, Yunanistan Başbakanı Metaksas (Meteksas), Romanya Delegesi Nicolae Petrescu (Nikolai Petresku)*

Arnavutluk İtalya'nın etkisinde olduğu için, Bulgaristan da komşu ülke topraklarında hak iddia ettiği için Balkan Antantı'nda yer almadı. Balkan Antantı'na üye devletler (Görsel 4.7) birbirlerinin sınırlarını garanti ederek karşılıklı olarak korumayı kararlaştırdılar. Balkan Antantı'na üye olarak Türkiye bölge barışına katkıda bulunurken batı sınırlarını güvenlik altına almıştır.

7. Montrö Boğazlar Sözleşmesi (20 Temmuz 1936)

Lozan Barış Antlaşması'nda Boğazlar ve çevresinin yönetimi başkanı Türk olan uluslararası bir komisyona bırakılmıştı (Görsel 4.8). Ayrıca Boğazların iki yakası askerden arındırılmış, güvenliği Milletler Cemiyetinin sorumluluğuna bırakılmıştı. Bu durum, Boğazlar üzerinde Türkiye'nin egemenliğini kısıtlıyor ve güvenliğini tehdit ediyordu. 1930'larda saldırgan bir politika izlemeye başlayan ve hızla silahlanan Almanya ve İtalya karşısında Milletler Cemiyeti etkisiz kalıyordu.



Görsel 4.8: *Montrö Sözleşmesi öncesinde Boğazlar Komisyonu*

Türkiye, Boğazlarla ilgili olarak Lozan Barış Antlaşması maddelerinin yeniden görüşülmesi için harekete geçti. Türkiye'nin talebinin olumlu karşılanması üzerine İsviçre'nin Montrö şehrinde bir konferans toplandı. Konferansta Türkiye, güvenliği için Boğazlar bölgesinde askerî kuvvet bulundurmayı ve Boğazlar Komisyonu'nun kaldırılmasını talep etti. Müzakereler sonucunda 20 Temmuz 1936'da Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalandı.

Bu sözleşmeye göre:

• Boğazlar Komisyonu kaldırılarak Türkiye'nin Boğazlarda asker bulundurması kabul edildi.

• Türkiye savaş tehlikesiyle karşı karşıya kalırsa yabancı savaş gemilerinin Boğazlardan geçişi Türkiye'nin kararına bırakıldı.

• Ticaret gemilerinin Boğazlardan geçişi serbest olacaktı buna karşılık savaş gemilerinin geçişi, sözleşme hükümleri ile sınırlandırıldı.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye Boğazların yönetimi ve savunmasını üzerine aldı. Boğazlar üzerinde egemenliğini sınırlayan Lozan Barış Antlaşması maddelerinin yürürlükten kalkmasıyla toprakları üzerinde tam hâkimiyet sağladı.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra Atatürk şunları söylemiştir:

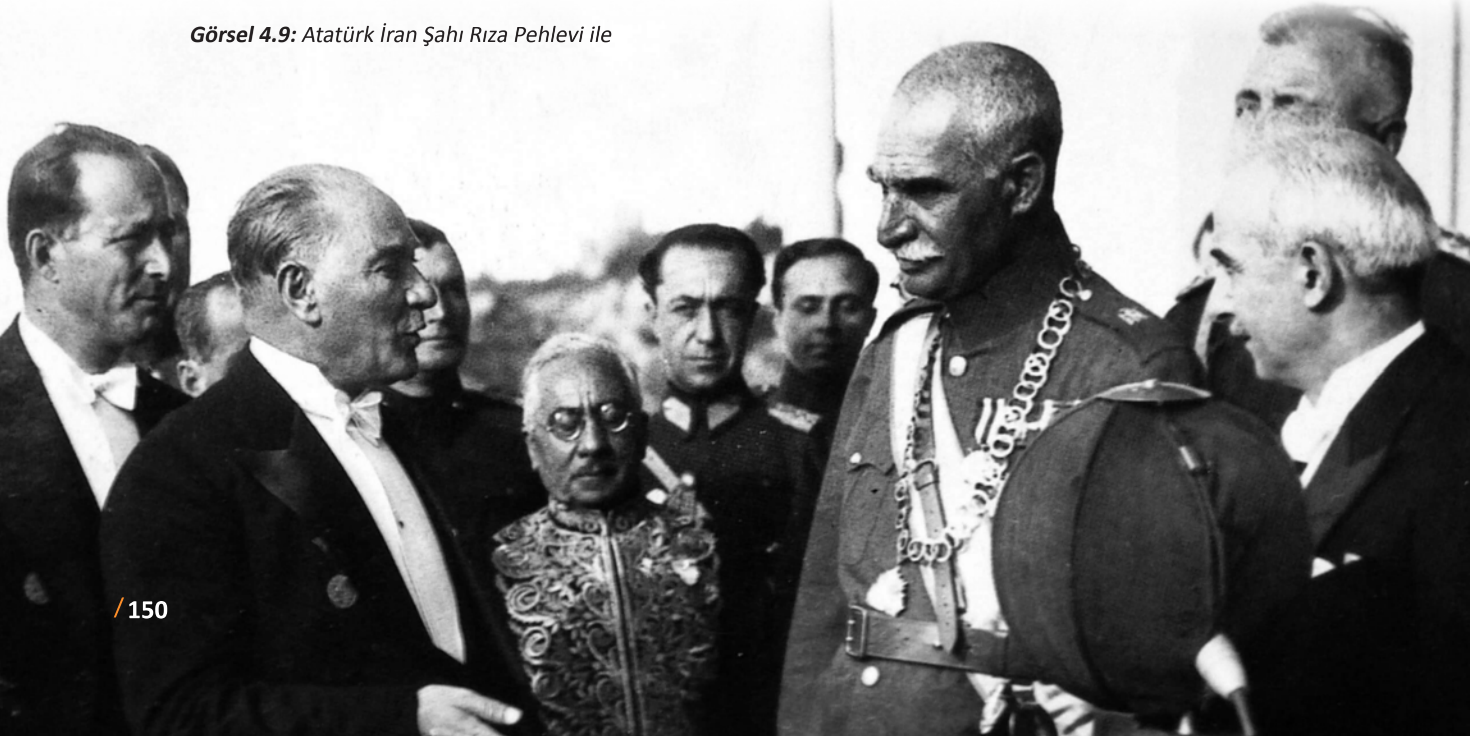
"Tarihte birçok defa tartışma konusu olan Boğazlar, artık tamamıyla Türk yönetiminin egemenliğinde, yalnız ticaret ve dostluk ilişkilerinin ulaşım yolu hâline girmiştir. Bundan böyle savaşan herhangi bir devletin savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesi yasaktır." (Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 171.)*

8. Sadabat Paktı (8 Temmuz 1937)

Türkiye, Balkan Antantı ile Batı sınırında güvenliğini sağlamış, dostluk ilişkilerini güneyindeki ve doğusundaki komşularıyla da geliştirmek ve sınır güvenliğini sağlamak için harekete geçmişti (Görsel 4.9). İtalya'nın Habeşistan'a (Etiyopya) saldırması ve Orta Doğu'nun güvenliğini tehdit etmesi bölgede iş birliği çalışmalarını hızlandırdı. Türkiye, İran, Irak ve Afganistan aralarındaki görüşmelerin ardından 8 Temmuz 1937'de İran'ın başkenti Tahran'da Sadabat Paktı'nı imzaladılar. Pakt, üye devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmamalarını, birbirleriyle olan sınırlarına saygı göstermelerini öngörüyordu. Suriye, Türkiye ile Hatay konusunda anlaşmazlık yaşaması nedeniyle Pakt'a katılmadı.

Türkiye'nin günümüzde komşu ülkelerle yaptığı iş birliği çalışmalarına örnek veriniz.

Görsel 4.9: *Atatürk İran Şahı Rıza Pehlevi ile*



9. Hatay'ın Ana Vatana Katılması

Hatay, Millî Mücadele sırasında Ankara Antlaşması'yla Fransa'nın mandası altındaki Suriye'ye bırakılmıştı. Bu antlaşmaya göre Hatay'da özel bir yönetim kurulacak, Türklerin kültürel hakları korunacak, Türkçe resmî dil kabul edilecek ve Türk parası kullanılabilecekti. Ancak Fransa antlaşmanın hükümlerini gereği gibi uygulamıyordu. Misak-ı Millî içinde yer alan Hatay'ın durumunu Mustafa Kemal yakından takip ediyordu. Türkiye Milletler Cemiyetine başvurarak barışçı yollarla Hatay konusunu çözüme kavuşturmak istedi. Türkiye Milletler Cemiyetine başvurusunda bölge halkının kendi geleceğini belirleme hakkının olduğunu, burada yaşayanların haklarının verilmesi gerektiğini belirtti.

Fransa, Almanya'nın hızla silahlanması ve saldırgan bir politika izlemeye başlaması üzerine 1936'da Suriye'deki manda yönetimine son verdi. Bunun üzerine Türkiye Hatay'ın bağımsızlığı için yeniden harekete geçti. Fransa'nın Hatay'dan çekilmesinden sonra Milletler Cemiyeti Hatay konusunu incelemek üzere bir komisyon oluşturdu. Bu komisyon Hatay'da Türklerin çoğunlukta olduğunu, bölgenin Suriye'ye bağlanamayacağını ve Hatay'da bağımsız bir devlet kurulması gerektiğini belirtti. Milletler Cemiyeti bu rapor doğrultusunda Hatay Devleti için bir anayasa hazırlattı. Atatürk, Hatay'ın ana vatana katılması konusunda kararlılığını 1936 yılı Meclis açılış konuşmasında şu sözlerle ifade etti:

"Bu sırada milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük mesele, hakiki sahibi Türk olan İskenderun, Antakya ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde ciddiyet ve katiyetle durmaya mecburuz. Daima kendisiyle dostluğa çok ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile aramızda tek mesele budur. Bu işin hakikatini bilenler ve hakkı sevenler, alakamızın şiddetini, samimiyetini anlar ve tabii görürler." (Abdurrahman Çaycı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk, s. 455.*)

Türkiye'nin etkin politikası ve Fransa'nın Avrupa'da yaklaşan savaş tehlikesi karşısında Türkiye ile ilişkilerini düzeltmek istemesi üzerine 3 Temmuz 1938'de iki devlet Hatay'ın toprak bütünlüğünün korunması ve Hatay'da seçimlerin yapılması konusunda anlaştı. 5 Temmuz 1938'de Türk askerleri halkın sevinç gösterileri arasında Hatay'a girdi (Görsel 4.10). 22 Ağustos 1938'de seçimler yapıldı ve 2 Eylül 1938'de Hatay Devleti kuruldu. Cumhurbaşkanlığına Tayfur Sökmen seçildi. Hatay Devleti Meclisi, 30 Haziran 1939'da Türkiye'ye katılma kararı aldı. Bu kararın 7 Temmuz 1939'da TBMM'de onaylanmasıyla Hatay, Türkiye'nin bir ili hâline geldi. (Gazete haberi 4.3)



Görsel 4.10: *Türk askerlerini karşılayan Hataylılar*



Hatay, şanlı bayrağımız altında!

Türkiye ile Fransa dün ilhak kararını Ankarada imzaladılar

Bütün yurd sevinç içinde bayram yapıyor

Türk - Fransız yardım anlaşması da Pariste imzalandı

Başvekilimizin beyanatı

Fransız askeri bir ay içinde Hatayı terkedecek

Gazete haberi 4.3, 24 Haziran 1939

Türkiye sorunlarını hangi dış politika ilkelerine göre çözümlemiştir? Açıklayınız.



Etkinlik

Türk dış politikasında yaşanan gelişmelerden (Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişi, Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Balkan Antantı, Sadabat Paktı ve Hatay'ın ana vatana katılması) birini seçerek seçtiğiniz gelişmeyle ilgili bir gazete sayfası hazırlayınız ve sınıfta sergileyiniz.

10. Atatürk'ün Ölümü (10 Kasım 1938)

Atatürk'ün sağlığı 1937'den itibaren hızla bozulmaya başladı. Doktorlar başta teşhis edemedikleri hastalığın siroz olduğunu belirlediler ve Atatürk'e kendisini yormaması gerektiğini belirttiler. Ancak Atatürk rahatsızlığına rağmen yoğun tempoda çalışmayı sürdürdü. Hatay sorununda antlaşmaya yanaşmayan Fransa'ya Türkiye'nin kararlılığını göstermek için Adana ve Mersin'e gitti (Görsel 4.11). Burada ayakta saatlerce askerlerin geçişini izledi. Bu seyahatin ardından rahatsızlığı daha da arttı ve İstanbul'a geldi. Savarona yatına yerleşen Atatürk burada da çalışmayı sürdürdü. Hastalığının ilerlemesi üzerine Dolmabahçe Sarayı'na alındı. Burada vasiyetini hazırladı. 8 Kasım'da komaya giren Atatürk, 10 Kasım 1938'de vefat etti (Görsel 4.12, Gazete haberi 4.4, 4.5).



Görsel 4.11: *Atatürk son yurt gezisinde (Mersin)*



Onun arkasından yalnız Türk yurdu değil, bütün dünya ağlıyor!
17 milyon, bir günde, bir babadan öksüz kaldı. Onsuz... Fakat ona bin kere verdiğimiz bir tek namus sözile kaldık: Eserini ve davasını korumak ve yükseltmek!
Büyük Şef'in son

Gazete haberi 4.4, 11 Kasım 1938



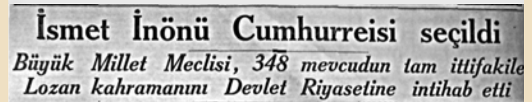
KURTARICINI VE EN BÜYÜK EVLÂDINI KAYBETTİN
Türk milleti sen sağ ol!

Gazete haberi 4.5, 11 Kasım 1938



Görsel 4.12: *Atatürk'ün ölümünü üzüntüyle karşılayan halk*

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı üzerine TBMM 11 Kasım 1938'de toplanarak Malatya Milletvekili İsmet İnönü'yü cumhurbaşkanı seçti (Gazete haberi 4.6). Atatürk'ün naaşı 21 Kasım 1938'de Etnografya Müzesindeki geçici kabrine konuldu. 10 Kasım 1953'te Anıtkabir'e nakledildi.



İsmet İnönü Cumhurreisi seçildi
Büyük Millet Meclisi, 348 mevcudun tam ittifakile Lozan kahramanını Devlet Riyasetine intihab etti

Gazete haberi 4.6, 12 Kasım 1938

Atatürk'ün hastalığına rağmen çalışmaya devam etmesi onun hangi kişilik özellikleriyle ilgilidir? Açıklayınız.



Etkinlik

Atatürk'ün vefatı sonrasında onun evrensel kişiliğine dair yurt içinde ve yurt dışında söylenmiş sözlerden örnekler bulunuz. Bu sözlerle poster hazırlayınız ve bu posteri sınıfta sununuz.

C. İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDAKİ DÖNEMDE DÜNYADA MEYDANA GELEN GELİŞMELER

1. I. Dünya Savaşı Sonrası Kalıcı Barışı Sağlama Çabaları

I. Dünya Savaşı'ndan sonra böylesi bir savaşın bir daha yaşanmaması ve sorunların diplomasiyle çözümlenmesi için birçok adım atıldı.

a. Milletler Cemiyeti (10 Ocak 1920)

I. Dünya Savaşı devam ederken ABD Başkanı Wilson kendi adıyla anılan ilkeleri yayınlayarak savaşı önleyecek, ülkelerin bütünlüğünü ve siyasal bağımsızlığı güvence altına alacak, silahsızlanmayı düzenleyecek uluslararası bir teşkilatın kurulması gerektiğini ilan etmişti. Paris Barış Konferansı'nda uluslararası barışı ve güveni sağlayacak ve devam ettirecek bir Milletler Cemiyeti kurulmasına karar verildi. 10 Ocak 1920'de asil üyelerini I. Dünya Savaşı'nda galip gelen devletlerin oluşturduğu Milletler Cemiyeti kuruldu (Görsel 4.13). Kuruluşunda 18 üyesi olan ve merkezi İsviçre'nin Cenevre kenti olan Cemiyetin üye sayısı zamanla arttı. ABD'nin ve SSCB'nin başta cemiyette yer almaması, cemiyetin Fransa ve İngiltere'nin çıkarlarını sağlamaya yönelik bir teşkilat gibi görünmesine neden oldu. Cemiyet Almanya'nın Avusturya'yı ilhak etmesi, Japonya'nın Mançurya'ya saldırısı ve İtalya'nın Etiyopya'yı işgali gibi sorunların çözümünde son derece etkisiz kaldı. 1946'ya kadar faaliyetini sürdüren cemiyet, tüm çabasına rağmen II. Dünya Savaşı'nın çıkmasını engelleyemedi.



Görsel 4.13: *Milletler Cemiyeti Genel Kurul toplantısı*

b. Locarno Antlaşması (1 Aralık 1925)

Fransa Milletler Cemiyetinin kurulmasına rağmen Almanya'nın yeniden bir tehdit olabileceği endişesi içindeydi. Bu durum Fransa ile Almanya arasında iyi ilişkilerin kurulmasını engelliyordu.

Almanya, Fransa'ya ödemeyi kabul ettiği savaş tazminatını ödemekte güçlük yaşıyordu. Borçlar konusunda iki ülkenin antlaşmaya varmasıyla ilişkiler düzeldi. Alman Hükûmetinin teklifiyle karşılıklı güvenlik paktı kurulması gündeme geldi. İsviçre'de Locarno'da (Lokarno) Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya arasında bir konferans toplandı. Konferansta hazırlanan esaslar çevresinde Locarno Antlaşması 1 Aralık 1925'te, Londra'da imzalandı.

Devletleri savaştan korumayı ve anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesini öngören Locarno Antlaşması'na göre Almanya, Fransa ve Belçika sınırlarının değişmeyeceğini kabul ediyordu. Anlaşmazlık çıkması durumunda sorun Milletler Cemiyetinde görüşülecekti. Bu antlaşmadan sonra Almanya Milletler Cemiyetine üye oldu. (8 Eylül 1926) Böylece Avrupa'da gerginlik bir süre için azaldı. Ancak bu durum uzun sürmedi. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, Almanya'da Hitler'in, İtalya'da Mussolini'nin güç kazanması ve saldırgan siyasetiyle Locarno Antlaşması geçerliliğini yitirdi.

c. Briand-Kellogg Paktı (27 Ağustos 1928)

Fransa, ABD ile bir barış paktı yapmayı teklif ederek iki devletin karşılıklı ilişkilerini geliştirmek istedi. Bu teklif karşısında ABD, bütün büyük devletlerin katılımıyla barışı korumaya yönelik bir paktın imzalanmasını önerdi. Öneri götürülen devletlerin olumlu yaklaşımlarıyla 27 Ağustos 1928'de ABD, Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Çekoslovakya ve Belçika Paris'te toplanarak Briand-Kellogg (Bırayn-Kellog) Paktı adı verilen antlaşmayı imzaladılar. Adını Fransa ve ABD dışişleri bakanlarından alan antlaşmaya 1929'da SSCB ve Türkiye de dâhil oldular.

Briand-Kellogg antlaşmasıyla

- Antlaşmayı imza eden devletler, devletler arası anlaşmazlıkların çözümlenmesi için savaşa başvurmayı kınadıklarını,
- Savunmaya dayanmayan savaşın kanun dışı sayıldığını,
- Her türlü anlaşmazlıklarda barış yollarından başka bir yol izlememeyi esas aldıklarını kabul ettiler.

I. Dünya Savaşı sonrasında kalıcı barışı sağlamaya yönelik tüm çabalara rağmen, II. Dünya Savaşı'nın çıkması engellenemedi.

2. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ABD'de başlamış ve dünyanın birçok bölgesinde 1930'lu yıllar boyunca etkisini sürdürmüştür. ABD XX. yüzyıl başlarından itibaren büyük bir ekonomik büyüme yakalamıştı. ABD 1920'de dünya petrol üretiminin üçte ikisini, çelik üretiminin yarıdan fazlasını tek başına gerçekleştiriyordu ve dünyanın en büyük ihracatçısı konumundaydı. Ancak bu ekonomik büyüklüğe rağmen ABD'deki şirketlerin mali yapısında sorunlar bulunuyordu. Şirketler yeterince denetlenmiyordu. Büyük şirketlerin iflasının ekonomiyi sarsmasından endişe ediliyordu.

1929'da ekim ayının başına kadar ciddi yükselişler yaşayan New York Borsası, Ekim'de yükselişine nokta koymuştu. Bazı büyük şirketlerin hisse senedi değerinin düşmesiyle başlayan gerileme, yatırımcıların ellerindeki hisseleri satmaya başlaması ile birden hızlandı. "Kara Perşembe" olarak adlandırılan 24 Ekim 1929 Perşembe günü New York Borsası tarihî bir çöküş yaşadı. O dönemin fiyatlarıyla 4.2 milyar dolar bir gün içinde yok oldu. Birçok bankanın battığı bu süreçte binlerce insan bankalar önünde kuyruğa girerek paralarını çekmeye çalıştı. Çok sayıda insan tüm mal varlığını kaybetti. İşlerini kaybeden insanlar açlık tehlikesi ile karşı karşıya kaldı (Görsel 4.14, Görsel 4.15). Ekonomik bunalımın ortaya çıkmasında ABD'nin Avrupalı devletlere verdiği kredileri geri alamaması da etkili oldu. Ekonomik bunalım Avrupa'yı da kısa sürede etkisi altına aldı. İthalat ve ihracatın azalması, fabrikaların kapanmasına ve işsizliğin artmasına yol açtı. Başta tarım ürünleri olmak üzere birçok ürünün fiyatı düştü. Dünya çapında 50 milyondan fazla insan işsiz kalırken ülkeler arası ticaret durma noktasına geldi. Bütün dünyayı etkisi altına alan ekonomik bunalım liberal demokrasilere duyulan güveni sarstı. İtalya'da Faşizm ve Almanya'da Nazizm güç kazandı.



Görsel 4.14: *ABD'de işsizler için ücretsiz yemek dağıtımı*



Görsel 4.15: *ABD'de iş arayan insanlar*

Dünya Ekonomik Bunalımı ülkemizi nasıl etkilemiş ve ülkemiz ekonomik bunalıma karşı hangi önlemleri almıştır?

3. I. Dünya Savaşı'ndan Sonra Etkilerini Arttıran İdeolojiler

a. Liberalizm

Liberalizm, bireysel özgürlük üzerine kurulan bir ideolojidir. Bireysel özgürlük ve bireysel haklarla birlikte bu düşünce akımı; ifade, inanç, basın özgürlüğü, serbest ticaret, sivil haklar, laik devlet, çoğulcu demokrasi ve özel mülkiyet gibi fikirleri destekler. Liberalizm XVIII. yüzyılda Aydınlanma Çağı düşünürleriyle birlikte bir siyasi hareket olarak ortaya çıktı. Bu düşünceyi savunanlar Amerikan bağımsızlık mücadelesini ve Fransız İhtilali'ni desteklediler. XIX. yüzyılda Avrupa'da, Güney ve Kuzey Amerika'da liberal devletler kuruldu.

Ekonomide liberalizm, serbest ticareti ve hükûmetlerin ekonomiye müdahale etmemesini savunuyordu. Dünya ekonomisine büyük oranda hâkim olan liberal anlayış 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ile sarsıldı. Liberalizmin gözden düşmesiyle birlikte totaliter rejimler ve ekonomide devletçi ekonomi modelleri güç kazandı.

b. Sosyalizm

Sosyalizm birçok ideoloji gibi kaynağını Fransız İhtilali'nden almıştır. Vatandaşlar arasındaki siyasi eşitliğin ekonomik eşitliğe dönüştürülmesi konusundaki tartışmalar sosyalizm düşüncesinin doğmasını sağlamıştır. Sosyalizm, liberalizmden farklı olarak XIX. yüzyıl boyunca fikir olarak kalmış ancak 1917'de Bolşevik İhtilali ile uygulama alanı bulmuştur.

Sosyalizmin çıkış amacı kapitalist ekonomiyi ortadan kaldırmak ve yerine ortak mülkiyet anlayışına dayanan bir ekonomi oluşturmaktı. Sosyalizm, sosyal ve ekonomik alanda toplumsal refahı devlet kararlarının getireceğini ve üretim araçlarının hâkimiyetinin toplumlara ait olduğunu savunur. İşçilerin yönetime katılmalarını destekleyen, ortak mülkiyetin olması gerektiğine inanan bir düşüncedir. Sosyalizmin pek çok çeşidi vardır. Sosyalizm küçük bir soylu, zengin ya da kapitalist sınıf yerine geniş kitlelerin yararına ekonominin işletilmesi gerektiğini savunur. Sosyalizm, devletçi bir modeldir ancak Atatürk Dönemi'nde ülkemizde uygulanan devletçilikten farklıdır. Sosyalizimde devlet tüm üretim araçlarına ve bankalara sahiptir. Özel teşebbüsün sosyalizmde yeri yoktur. I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Sovyetler Birliği, sosyalizmi benimseyen bir devlet olup tek partili bir rejime sahipti. Lenin'in önderliğinde Komünist Parti tarafından yönetilen Sovyetler Birliği BrestLitovsk Antlaşması ile kaybettiği toprakları geri almayı umuyordu. Batılı ülkelerle ilişkileri iyi değildi. Lenin'den sonra başa geçen Stalin muhaliflerini ortadan kaldırdı ve 1928'den itibaren ülkenin sanayileşmesine yönelik planları uygulamaya geçirdi.

c. Kapitalizm

Kapitalizm, özel mülkiyetin üretimi kontrol ettiği, yatırım, dağılım, gelir, mal ve hizmet fiyatlarını serbest piyasa ekonomisinin belirlediği sosyal ve ekonomik sistemdir. Bu sistemde bireyler ya da grupların oluşturduğu şirketler ekonomiye yön verir. Kapitalizm, Avrupa'da feodal düzenin sona ermesiyle birlikte Batı dünyasında başlayan etkinliğini günümüzde de sürdürmektedir. Kapitalizmin öngördüğü sistem XIX. yüzyıldan itibaren önemli eleştirilerle karşılaşmıştır. Buna göre kapitalizm, insanlar arasında sosyal ve ekonomik olarak ciddi eşitsizliklere yol açmaktadır. Kapitalizme Dünya Ekonomik Bunalımı'ndan sonra eleştiriler artsa da II. Dünya Savaşı öncesi İngiltere, Fransa, ABD gibi büyük güçlerin önemli bölümünde geçerli olan sistem kapitalizimdi.

ç. Komünizm

Komünizm, tüm malların ortak mülkiyeti fikrine dayanan bir ideolojidir. Bu ideoloji sınıfsız, parasız ve devletsiz bir toplumsal düzeni amaçlamaktadır. Komünizmde, kapitalizmin ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesi savunulur. Sosyalizmle arasındaki en önemli fark komünizmde özel mülkiyet fikrine hiçbir şekilde yer verilmemesi ve bütün üretim araçlarının devletin elinde bulunmasıdır. Ayrıca sosyalizm komünizmin bir alt evresi olarak görülmektedir. Buna göre komünist toplum düzenine geçişte sosyalizm bir basamak olacak ve insanlar zaman içinde komünizme geçeceklerdir.

d. Faşizm

Faşizm, İtalya'da Benito Mussolini tarafından oluşturulan bir ideolojidir. Faşizm otoriter devlet düzenini öngörmektedir. Birçok ülkeye de örnek olan faşizm, nasyonal sosyalizmi (nazizm) de etkilemiştir. Liberalizm, demokrasi, sosyalizm ve komünizme karşı olan faşizm, devleti güçlendirmeye büyük önem verir. Güçlü ulusların, daha güçsüz ulusların yerine geçerek topraklarını genişletmeye hakkı olduğunu ileri sürer.

I. Dünya Savaşı'nda umduğunu bulamayan İtalya'da iç karışıklıklar sonucu Mussolini'nin kurucusu olduğu Faşist Parti 1922'de iktidara geldi. Mussolini iktidara geldikten sonra baskıcı, otoriter bir yönetim kurdu. "Her şey devlet içinde ve devlet için!" sloganıyla Mussolini tek güç olarak muhalefet partilerini kapattı. "Duce" (Duçe) yani önder unvanını kullanan Mussolini, "Mare Nostrum" (Latince Bizim Deniz) adı verilen politikasıyla Akdeniz çevresini egemenliği altına alarak Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmak için harekete geçti. Tam bir diktatörlük kurarak ülkeyi II. Dünya Savaşı'na sürükledi.

e. Nazizm

Nazizm (nasyonal sosyalizm) İtalya'da Benito Mussolini önderliğinde kurulan faşizm akımından etkilenerek Almanya'da ortaya çıkmıştır. Adolf Hitler (Görsel 4.16), milliyetçi bir sosyalizm fikrini Alman halkına uyumlu bir hâle getirerek Nazizm ideolojisini benimsemiştir. Faşizm ile örtüşen Nazizm, sosyalizmin görüşlerini yalnızca devletin ekonomik politikalarında uygulamıştır.



Görsel 4.16: *Mussolini ve Hitler*

Almanya I. Dünya Savaşı'nın ardından önemli problemlerle karşı karşıya kalmıştı. İmparatorluğun yıkılmasından sonra cumhuriyete ve demokratik düzene geçiş ekonomik ve toplumsal sorunların çözümünde etkili olamadı. Dünya Ekonomik bunalımı Adolf Hitler'in başında olduğu Nazi Partisinin 1933'te iktidara gelmesine katkıda bulundu. Hitler iktidara geldikten sonra diktatörlüğünü ilan etti. Nazi Partisi dışındaki siyasi partileri kapattı. Ülkenin yönetimini tamamen eline geçirerek muhaliflerini ortadan kaldırdı. Versay Antlaşmasını tanımadığını açıkladı. Almanya için hayat sahası olarak gördüğü Doğu Avrupa'da yaşayan Alman azınlıkları kendi hakimiyetinde birleştirerek ve yeni topraklar elde ederek ülkesini güçlendirmek istedi. Uyguladığı saldırgan politikayla II. Dünya Savaşı'nın başlamasına zemin hazırladı.



Etkinlik

I. Dünya Savaşı'ndan sonra etkilerini arttıran aşağıdaki ideolojilerle ilgili araştırma yaparak tabloyu doldurunuz.

İdeolojiler	Ne zaman ve nasıl ortaya çıktı?	İdeolojiyi ortaya koyan ve geliştirenler kimler?	Genel özellikleri neler?
Liberalizm	....	....	....
Sosyalizm	....	....	....
Kapitalizm	....	....	....
Komünizm	....	....	....
Faşizm	....	....	....
Nazizm	....	....	....

ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ

A. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanların başında (D), yanlış olanların başına (Y) yazınız. Yanlış cümlelerin doğrularını altlarındaki satırlara yazınız.

1. ( ) I.Meclis'te herhangi bir siyasi parti kurulmadı.

....

2. ( ) Atatürk ilkeleri 1937 yılında Anayasa'ya eklendi.

....

3. ( ) 1924'te çok partili siyasi hayatın ilk muhalefet partisi olan Halk Fırkası kuruldu.

....

4. ( ) Fethi Okyar Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın ilk genel başkanı oldu.

....

5. ( ) Serbest Cumhuriyet Fırkası ekonomide devletçilik ilkesini benimsemiştir.

....

6. ( ) İzmir suikastı sanıkları İstiklal Mahkemesi tarafından yargılandı.

....

7. ( ) Sadabat Paktı ile ülkemizin doğu sınırı güvence altına alındı.

....

8. ( ) Türkiye, Milletler Cemiyetine İngiltere'nin davetiyle üye oldu.

....

9. ( ) Balkan Antantı ile ülkemiz Boğazlar üzerinde tam hâkimiyet elde etti.

....

10. ( ) Hatay 1939 yılında Türkiye'ye katılma kararı aldı.

....

11. ( ) Komünizm serbest piyasa ekonomisini savunan bir ideolojidir.

....

12. ( ) Nazizm Almanya'da Adolf Hitler'in uyguladığı baskıcı bir ideolojidir.

....

B. Aşağıdaki soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

1. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurucuları kimlerdir?

....

2. Atatürk Dönemi'nde Türkiye'nin Fransa ile yaşadığı başlıca sorunlar nelerdir?

....

3. Yunanistan ile mübadele sorunu hangi kararla çözüme kavuşturulmuştur?

....

4. Türkiye'nin Milletler Cemiyetine üyeliği neden gecikmiştir?

....

5. Balkan Antantı hangi ülkelerin katılımı ile kurulmuştur?

....

6. Atatürk, yaşamının son aylarında hangi dış politika sorununu çözmek için çaba göstermiştir?

....

7. I. Dünya Savaşı'ndan sonra etkilerini arttıran ideolojilerden hangileri otoriter yönetimler öngörmektedir?

....

C. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyet Halk Fırkasının özelliklerinden biri değildir?

A) Halk Fırkası adıyla kuruldu.

B) Atatürk ilkelerini ana ilkeleri olarak kabul etti.

C) Tek dereceli seçim sistemini benimsedi.

D) Genel başkanlığını Mustafa Kemal üstlendi.

E) 1950'ye kadar aralıksız olarak iktidarda kaldı.

2. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının programındaki bazı maddeler şunlardır:

I. Dinî düşünce ve inançlara saygılıyız.

II. Cumhurbaşkanı olan kişinin milletvekilliği kaldırılacaktır.

III. Serbest ekonomi politikası izlenecektir.

IV. Yerinden yönetim uygulanacaktır.

V. Hükûmete ait çiftliklerle araziler topraksız köylülere verilecektir.

Yukarıdaki maddelerden hangisi İstiklal Mahkemesinin partiyi kapatmasında etkili olmuştur?

A) I B) II C) III D) IV E) V

3. Almanya ile Fransa'nın ilişkilerinin düzelmesiyle birçok Avrupa devletinin de katılımıyla bir pakt kurulması gündeme geldi. Bunun için bir konferans toplandı ve bu konferansta devletlerarası sorunların diplomasi yoluyla çözülmesi öngörüldü. Sınırların değişmeyeceği ve anlaşmazlıkların Milletler Cemiyetinde görüşülmesi kararlaştırıldı.

Yukarıda hakkında bilgi verilen gelişme aşağıdakilerden hangisidir?

A) Montrö Boğazlar Sözleşmesi

B) Briand-Kellogg Paktı

C) Balkan Antantı

D) Sadabat Paktı

E) Locarno Antlaşması

4. Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye bağımız bir devlet olarak dünya devletlerince tanındı. Osmanlı Devleti'nden kalan birçok sorun çözüme kavuştu. Ancak bu barış antlaşmasına rağmen 1930'lara kadar şu konularda sorunlar devam etti:

I. Dış borçlar

II. Yabancı okullar

III. Boğazların güvenliği

IV. Irak sınırı ve Musul sorunu

V. Nüfus Mübadelesi

Yukarıdaki konulardan hangisi ya da hangileri Türkiye'nin istediği şekilde çözüme kavuşturulmuştur?

A) II-IV B) I-II C) I-II-III D) I-III-IV E) I-III-V

5. Atatürk: "Bu, benim şahsi meselemdir. Durumu Büyükelçi'ye, daha başlangıçta açıkça ifade ettim. Dünyanın bu durumunda böyle bir meselenin, Türkiye ile Fransa arasında silahlı bir anlaşmazlığa sürüklenmesi kesinlikle mümkün değildir. Fakat ben, bunu da hesaba kattım ve kararımı vermiş bulunuyorum." (Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 453)

Atatürk yukarıdaki sözleri hangi dış politika konusuyla ilgili söylemiştir?

A) Boğazların güvenliği

B) Hatay sorunu

C) Dış borçlar

D) Musul sorunu

E) Nüfus mübadelesi

6. 1929'da ABD'de borsanın çöküşüyle birlikte büyük bir ekonomik bunalım başladı. Birçok banka ve şirketin iflas ettiği, bu bunalım küresel çapta dünyanın o güne kadar gördüğü en büyük ekonomik kriz olarak tarihteki yerini aldı.

1929 Dünya Ekonomik Bunalımının başladığı ABD'nin ekonomisi hangi ideolojiye dayanmaktaydı?

A) Sosyalizm

B) Komünizm

C) Faşizm

D) Kapitalizm

E) Nazizm

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluş süreçleri arasındaki farklılıklar nelerdir?

2. Atatürk Dönemi'nde çok partili siyasi hayatın devamlılığının sağlanamamasının sebepleri nelerdir?

3. Mustafa Kemal, Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulmasını neden istemiştir?

4. Musul sorununa ilişkin Türkiye'nin ve İngiltere'nin tezleri nelerdir?

5. Balkan Antantı ve Sadabat Paktı hangi tehlikeleri önlemek için kurulmuştur?

6. Montrö Boğazlar Sözleşmesi Türkiye'ye neler kazandırmıştır?

7. Briand-Kellogg Antlaşması'nı imzalayan devletler hangi esasları kabul etmişlerdir?

8. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın sonuçları nelerdir?

9. Kapitalizmin ve sosyalizmin farklılıkları nelerdir?

10. I. Dünya Savaşı'ndan sonra etkilerini arttıran ideolojilerden hangileri günümüzde geçerliliğini korumaktadır?















Mühür

Beslemeğe mecbur olduğu kimseler

Adları ve akrabalık dereceleri | Yaşı | Mülâhazat

Refikası Bedia | 339
2 – Kızı Ülker | 341
3 – Oğlu Aydın | 926
4 – Oğlu Yavuz | 930
5 – Kızı Ayhan | 932
6 – Kızı Merih

1 2 3 4 5
6 7 8 9 10
11 12 13 14 15
16 17 18 19 20
21 22 23 24 25

5.Ünite

II. DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE TÜRKİYE VE DÜNYA

KONULAR



NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- II. Dünya Savaşı'nın sebepleri, başlaması ve yayılmasıyla ilgili başlıca gelişmeleri,
- II. Dünya Savaşı sürecinde Türkiye'nin izlediği siyaset ile savaşın Türkiye üzerindeki ekonomik ve toplumsal etkilerini,
- II. Dünya Savaşı'nın sonuçlarını öğreneceğiz.

KAVRAMLAR

Millî Korunma Kanunu, Varlık Vergisi, ekmek karnesi, karaborsa, Birleşmiş Milletler Teşkilatı

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. I. Dünya Savaşı sonrasında devletler arasında bloklaşmalar olmasının sebepleri nelerdir? Araştırınız.
2. Tarih atlası üzerinden II. Dünya Savaşı'nda çatışmaların yoğunlaştığı yerlerden Polonya, Volgograd (Stalingrad) , St. Petersburg (Sen Petersburk) (Leningrad), Hawai (Havai) Adaları ve Normandiya'yı bulunuz.

A. II. DÜNYA SAVAŞI

1. II. Dünya Savaşı'nın Sebepleri

I. Dünya Savaşı'nın sonunda İttifak Devletleri grubu yenilmiş ve ağır koşullar içeren antlaşmalar yapmak zorunda bırakılmışlardı. İttifak Devletleri grubunun başını çeken Almanya 1919'da imzaladığı Versay Antlaşması'nın haksız maddeler içerdiğini ve yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Versay Antlaşması'nın ağır ekonomik şartları nedeniyle 1920'lerde büyük ekonomik problemler yaşayan Almanya'da 1933'te Adolf Hitler önderliğindeki Naziler iktidara geldi. Hitler, Versay Antlaşması'nı ortadan kaldırmaya çalışarak hızla ülkesinin silahlı kuvvetlerini güçlendirmeye başladı.

Almanya ve İtalya'nın saldırgan politikası karşısında Milletler Cemiyeti barışı korumak ve anlaşmazlıkları diplomasiyle çözmek konusunda yetersiz kaldı. Milletler Cemiyeti 1931'de Japonya'nın, Çin'in Mançurya bölgesini ve İtalya'nın, Etiyopya'yı işgal etmesini önleyemedi. Milletler Cemiyetinin zayıflığından faydalanan Hitler, 1936'da Almanya'nın Ren Irmağı'nın batısında kalan topraklarına askerî birliklerini gönderdi. Mevcut sınırlarını genişletmek isteyen Almanya, İtalya ve Japonya, 1937'de Berlin-Roma-Tokyo Mihveri diye adlandırılan bir ittifak kurdu. Bu ülkeler Mihver Devletler olarak adlandırıldı. 1938'de Almanya, Avusturya ile birleştiğini ilan ederek bu ülkeyi ilhak etti. Daha sonra Çekoslovakya'da Alman asıllıların çoğunlukta olduğu Südet bölgesi üzerinde hakkı olduğunu ileri sürdü. İngiltere ve Fransa, bu konuda bir cephe oluşturamadı ve bölge Almanya'ya bırakıldı. 1939'da Çekoslovakya tamamen Almanya'nın işgali altına girdi. İtalya da aynı yıl Arnavutluk'u işgal etti.

Almanya, SSCB ile anlaşarak bu devletle Baltık bölgesini ve Polonya'yı paylaştı. İngiltere, Alman saldırısına karşı Polonya ile bir ittifak antlaşması yaptı. İngiltere ve Fransa SSCB ile ilişkilerini de kesti. Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırması üzerine II. Dünya Savaşı başladı (Gazete haberi 5.1).



Yıl: 1 No. 20 — 212 CUMARTESİ 2 EYLÜL - 1939 Telg. İstanbul İkdam - Tel. 23300

AVRUPADA HARP BAŞLADI

Alman Orduları Harbi Bırakıp Polonya'yı Terketmezlerse İngiltere Ve Fransa Orduları Derhal Harbe Girecekler

Alman - Leh Harbi Şiddetle Devam Ediyor!

İngiltere Ve Fransa Bugün Umumî Seferberlik Yapıyorlar. 18 den 41 e Kadar Bütün İngilizler Asker. Fransa Bazı Mıntakalarda Örfî İdare İlân Ediyor

Gazete haberi 5.1, 2 Eylül 1939



Harita 5.1: *II. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa*

2. II. Dünya Savaşı'nın Yayılması

Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla İngiltere ile Fransa 3 Eylül'de Almanya'ya savaş ilan etti. Ancak Polonya'ya yardım edemediler. SSCB de doğudan Polonya topraklarına girdi. Böylece Polonya teslim oldu. Daha sonra SSCB, Baltık ülkeleri Estonya, Letonya ve Litvanya'yı işgal etti. Savaş kısa sürede yayılırken çok sayıda ülke savaşa dahil oldu (Tablo 5.1).

Tablo 5.1: *II. Dünya Savaşı'nın Tarafları*

II. Dünya Savaşı'nın Tarafları	
Mihver Devletler	Almanya, İtalya, Japonya, Bulgaristan, Macaristan, Romanya
Müttefik Devletler	İngiltere, Fransa, SSCB, ABD, Polonya, Çin, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Çekoslovakya, Yunanistan, Norveç, Hollanda, Belçika, Brezilya, Güney Afrika

Almanya 1940'ta Norveç ve Danimarka'yı ele geçirdi. Daha sonra Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'u işgal etti. Yardıma gelen İngiliz ve Fransız orduları püskürtüldü. Fransa'ya giren Alman ordusu Paris'i ele geçirdi (Görsel 5.1) ve 22 Haziran 1940'ta Fransızlar ateşkes antlaşmasını imzaladılar. Yapılan antlaşmayla Almanya işgali dışında kalan Fransa topraklarında Almanya'nın kontrolünde Vichy (Vişi) Hükûmeti kuruldu.



Görsel 5.1: *Hitler işgal ettiği Paris'te*

Fransa'yı mağlup eden Hitler İngiltere'ye karşı hava saldırısı başlattı. Çok sayıda sivilin öldüğü bu saldırılara rağmen Almanya, İngiltere'nin teslim olmasını sağlayamadı.

İngiltere'yi mağlup edemeyen Hitler doğuya yöneldi ve SSCB'ye saldırmaya karar verdi. Öncelikle Balkanlara yönelerek Romanya ve Bulgaristan ile ittifak yaptı, Yugoslavya'yı ele geçirdi. 22 Haziran 1941'de SSCB'ye "Barbarossa" adı verilen saldırı harekâtı başladı. Almanlar sonbaharda Leningrad kentine, Aralık ayında da Moskova'ya kadar ilerlediler. Ancak kış şartlarının ağırlaşmasıyla Almanların ilerleyişi durdu.

Almanların kuşattığı şehirlerden biri de Stalingrad idi. Alman ordusunun yoğun saldırısına rağmen (Görsel 5.2) kent başarıyla savunuldu. SSCB ordusu kış bastırınca karşı saldırıya geçerek Alman ordusunu mağlup etti. Daha sonra ilerleyerek 1944'te Polonya'ya ve Romanya'ya girdi.



Görsel 5.2: *Stalingrad kuşatmasında evi yıkılmış bir aile*

7 Aralık 1941'de Japon uçak filosu "Hawaii (Havai) Adaları"ndaki Pearl Harbor (Pörl Harbır) limanında bulunan ABD donanmasına saldırdı (Görsel 5.3). Uzak Doğu'da birçok yeri işgal eden Japonya'ya karşı ABD'nin petrol ambargosu uygulaması bu saldırının başlıca sebebiydi.



Görsel 5.3: *Pearl Harbor baskını sonrası ABD uçakları*

Pearl Harbor Baskını üzerine savaşta İngiltere'ye maddi olarak büyük destek veren ABD, Mihver Devletler grubuna savaş ilan etti. ABD ve Japonya arasında Uzak Doğu'da şiddetli bir savaş başladı.

II. Dünya Savaşı'nın bir önemli cephesi de Kuzey Afrika'ydı. İngiltere'nin kontrolündeki Süveyş Kanalı'nı ele geçirmek amacıyla İtalya ve Almanya, Kuzey Afrika'ya bir harekât başlattı. Mihver Devletler için başta harekât olumlu gelişse de 1943'te İngiliz ve Amerikan birlikleri üstünlüğü ele geçirerek Alman ve İtalyan güçlerini Afrika'dan çıkardılar.

ABD ve İngiltere'nin başını çektiği Müttefik Devletler, Akdeniz üzerinden İtalya'ya saldırdılar. İtalya Almanya'nın desteğine rağmen yenilerek teslim oldu. ABD ordusu, Avusturya'ya doğru ilerlerken SSCB ordusu Romanya ve Bulgaristan'ı aldı. Almanlar bu ilerlemeyi durduramayarak geri çekildi.



Görsel 5.4: *Normandiya kıyılarına çıkarmaya hazırlanan askerler*

6 Haziran 1944'te Müttefik Devletler Alman işgali altındaki Fransa'nın Normandiya kıyılarına büyük bir çıkarma gerçekleştirdi (Görsel 5.4). Almanlar burada çok güçlü bir savunma hattı oluşturdukları için müttefik güçlerin çıkarması büyük bir sürpriz oldu. Müttefik güçler, büyük kayıplara rağmen başarılı olarak önce Fransa'yı işgalden kurtardılar; ardından Almanya'ya doğru ilerlemeye başladılar.

1945 yılı başlarında, Almanya'nın uzun süre savaşamayacağı ortaya çıkmıştı. Müttefik liderler, ABD Başkanı Franklin Roosevelt (Fıranklin Ruzvelt), İngiltere Başbakanı Winston Churchill (Vinstın Çörçil) ile SSCB'nin lideri Josef Stalin (Jozıf Stalin) Kırım'daki Yalta kentinde toplandılar ve Almanya'nın koşulsuz olarak teslim alınması konusunda anlaştılar. Ayrıca savaş sonrası Avrupa'ya ilişkin planlar da yaptılar.

Doğudan SSCB, batıdan da ABD güçlerinin başını çektiği Müttefik Devletlerin güçleri tarafından kuşatılan Almanya 7 Mayıs 1945 tarihinde kayıtsız şartsız teslim olduğu antlaşmayı imzaladı.

Almanya ve İtalya'nın yenilmesinin sebepleri nelerdir? Tartışınız.

Avrupa'da savaşın sona ermesinin ardından ABD, Japonların direnişini kırmak ve II. Dünya Savaşı'nı sona erdirmek gerekçesiyle 6 Ağustos 1945'te Hiroşima (Görsel 5.5) ve 9 Ağustos'ta Nagazaki'ye atom bombası attı. Bu bombalar on binlerce sivilin ölümüne ve yaralanmasına yol açtı. Atom bombasının yol açtığı radyasyon etkisi yıllarca devam etti, radyasyon yüzünden engelli çocuklar doğdu. Atom bombalarının kullanılmasından sonra Japonya 14 Ağustos 1945'te kayıtsız şartsız teslim oldu, 2 Eylül 1945'te ateşkes antlaşmasını imzaladı ve II. Dünya Savaşı sona erdi.



Görsel 5.5: *Atom bombasının ardından Hiroşima kenti*

3. Birleşmiş Milletler Teşkilatının Kurulması (24 Ekim 1945)

II. Dünya Savaşı devam ederken ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill tarafından hazırlanan Atlantik Bildirisi'nde "her ülkenin kendi sınırları içinde güvenlikte olacağı ve kendi sınırları içindeki ülke insanlarının korku ve yokluktan uzak yaşayacağı" bir barışın yerleşmesi çağrısı yapılmıştı (14 Ağustos 1941). Bu amaçla 1 Ocak 1942'de 26 devlet, "Birleşmiş Milletler Bildirgesi" başlıklı bir belgeyle bu ilkeleri onayladıklarını bildirdiler. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı hazırlamak üzere 1945'te, 51 ülke temsilcisi San Francisco'da (San Fransisko) düzenlenen Birleşmiş Milletler Uluslararası Konferansı'nda bir araya geldi. Birleşmiş Milletler, Çin, Fransa, SSCB, İngiltere, ABD ve Türkiye dâhil olmak üzere diğer kurucu üyelerin Antlaşmayı onaylamasıyla 24 Ekim 1945'te resmen kuruldu. Birleşmiş Milletlerin Antlaşmada ilan edilen başlıca amaçları şunlardı:

- Savaşları ve barışa yönelik tehditleri önlemek
- Ülkeler arasında dostane ilişkiler kurmak
- Uluslararası ekonomik ve sosyal iş birliğini sağlamak

Günümüzde dünya üzerindeki hemen her ülkenin üyesi olduğu Birleşmiş Milletler Teşkilatı kuruluş amaçları doğrultusunda çalışmalarını sürdürmektedir. En önemli amacı, meydana gelebilecek savaşların önüne geçmek olan Birleşmiş Milletler, dünyayı tehdit eden ekolojik, ekonomik, sosyal ve sağlık gibi alanlardaki birçok soruna karşı kendi bünyesinde oluşturduğu çeşitli kuruluşlarla faaliyet yürütmektedir. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Uluslararası Para Fonu (IMF) bu kuruluşlardan bazılarıdır.



Etkinlik

www.unicankara.org.tr genel ağ adresinden yararlanarak Birleşmiş Milletler Teşkilatının kuruluşu, teşkilat yapısı ve çalışmaları hakkında araştırma yapınız. Araştırma sonuçlarını raporlaştırarak sınıfta sununuz.

Günümüzde Birleşmiş Milletler kuruluş amaçları doğrultusunda başarılı olabiliyor mu? Tartışınız.

B. II. DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE

1. II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin İzlediği Dış Siyaset

Türkiye, Avrupa'da 1930'larda başlayan gruplaşmalar ve savaş tehlikesi karşısında bölgesel ittifaklarla güvenliğini sağlamaya çalışmıştı. Yeni bir savaşın yaklaştığını gören Atatürk, Türkiye'nin güvenliği ve bölgesel barışın devamı için komşu ülkelerle ilişkileri geliştirmeye büyük önem vermişti. Balkan Antantı ve Sadabat Paktı gibi ittifaklar kurularak sınırlar güvence altına alınmıştı. Milletler Cemiyetine üye olan Türkiye, Fransa ve İngiltere ile de ilişkilerini geliştirmeye başlamıştı.

II. Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra Mihver ve Müttefik Devletler grupları Türkiye'yi stratejik konumu nedeniyle kendi yanlarına çekmeye çalıştı. Türkiye Müttefik devletler grubu ile daha yakın ilişkiler kursa da her iki taraf arasında denge siyaseti izleyerek II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar savaş dışında kaldı.

Savaşın taraflarının Türkiye'yi kendi yanlarına çekmek istemesinin sebepleri nelerdir? Tartışınız.

Türkiye, İtalya'nın Arnavutluk'u işgali ve On İki Ada'yı silahlandırması üzerine II. Dünya Savaşı öncesinde İngiltere, Fransa ve SSCB ile bir ittifak antlaşması yapmak istedi. Ancak Türkiye, SSCB'nin Boğazlar bölgesinde üs istemesi ve Almanya ile antlaşma imzalaması üzerine SSCB'den uzaklaştı. Bunun üzerine Türkiye, savaş başladıktan kısa süre sonra Fransa ve İngiltere ile 19 Ekim 1939'da Türk-Fransız-İngiliz Karşılıklı Yardım Antlaşması (Ankara Antlaşması) imzaladı (Görsel 5.6). Böylece Akdeniz'de savaşa yol açabilecek bir saldırı olduğunda Türkiye, İngiltere ve Fransa ile iş birliği yapacaktı; bu devletler Türk ordusuna silah ve malzeme yardımı sağlayacaklardı.

İtalya 1940'ta İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan etti. Böylece savaş Akdeniz'e yayılırken Türk-Fransız-İngiliz Karşılıklı Yardım Antlaşması gereği Türkiye'nin savaşa girmesi söz konusu oldu. Fakat Türkiye anlaşma gereği ordusu için yapılması vaat edilen malzemelerin verilmediğini belirterek savaşa girmedi.



Görsel 5.6: *Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu (solda) Karşılıklı Yardım Antlaşması imza töreninde*

Almanya'nın 1941'de Yunanistan'ı işgali ve Bulgaristan'ın Mihver Devletlere katılmasıyla savaş tehlikesi Türkiye sınırına dayandı. Türk ordusu savunma önlemlerini arttırdı. Ancak Almanya, Türkiye'nin Müttefik Devletler ile yakınlaşmasını önlemek için ülkemize saldırmayacağını taahhüt etti ve iki devlet arasında 18 Haziran 1941'de "Türk-Alman Saldırmazlık Paktı" imzalandı (Görsel 5.7). Bu antlaşmanın ardından Alman ordusu SSCB'ye karşı saldırıya geçti. Böylece Türkiye rahat bir nefes alarak savaşın topraklarına sıçraması tehlikesinden kurtuldu.


Görsel 5.7: *Türk-Alman Saldırmazlık Paktı imza töreni*

1942'de Alman ilerleyişinin Stalingrad'ta durdurulması ve Mihver Devletlerin Kuzey Afrika'da yenilmesi üzerine Müttefik Devletlerin Türkiye'nin savaşa girmesi yönündeki beklentileri arttı. İngiltere Başbakanı Winston Churchill, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile görüşmek için 30 Ocak 1943'te Adana'ya geldi (Görsel 5.8). Winston Churchill Türkiye'nin altı ay içinde Müttefik Devletler yanında savaşa girmesini isterken İsmet İnönü, Türk ordusunun ihtiyaçları olduğunu ve hazırlıkların zaman alacağını belirtti. Buna rağmen Türkiye'nin askerî malzeme ihtiyacı tam anlamıyla karşılanmamışken 1943 yılı sonlarında Türkiye'nin savaşa girmesi için baskılar yeniden arttı. ABD Başkanı Franklin Roosevelt ve Winston Churchill, İsmet İnönü'yü Mısır'ın başkenti Kahire'ye davet ettiler. 4-6 Aralık 1943'te gerçekleşen Kahire görüşmelerinde (Görsel 5.9) İsmet İnönü, Türkiye'nin talep ettiği askerî malzemelerin sağlanması durumunda savaşa katılmayı kabul etti. Ancak Türkiye'nin beklentilerini karşılayacak bir askerî yardım yapılmadı ve Türkiye savaş dışı kalmayı sürdürdü.


Görsel 5.8: *Adana Görüşmesi'nde İsmet İnönü ve Winston Churchill*


Görsel 5.9: *Kahire Görüşmesi'nde İnönü, Roosevelt ve Churchill*

1944 yılına gelindiğinde Almanlar birçok cephede gerilemeye başlamıştı. Türkiye savaş sonrasında oluşacak yeni dünya düzeninde kendisine yer bulmak amacıyla Müttefik Devletler ile ilişkilerini güçlendirmeye çalıştı. Türkiye, Almanya ile ticari ilişkilerine son verirken Boğazlardan Alman gemilerinin geçişine de engel olmaya başladı.

4-11 Şubat 1945'te toplanan Yalta Konferansı'nda Müttefik Devletler Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmeyen devletlerin Birleşmiş Milletler teşkilatına üye olamayacağını bildirdiler. Türkiye, savaş sonrasında dünya siyasetinde söz sahibi olabilmek ve San Francisco Konferansı'na katılıp Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın kurucu üyelerinden olabilmek için 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti (Gazete haberi 5.2). Ancak bu karar, Almanya'nın teslim olmak üzere olduğu bir dönemde yalnızca kâğıt üzerinde bir savaş kararıydı ve herhangi bir silahlı çatışmaya katılmayı gerektirmiyordu. Bu karar Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere üye olmasını sağladı.



Almanya ve Japonyaya harb ilân ettik

Türkiye Birleşmiş milletler arasında

Millet Meclisi, harb ilânı kararını oy birliğile kabul etti

Breslau'ın 6 mahallesi ve Arnswald düştü

Koniev, Neisse hattına taarruza devam ediyor, Pomeranya'da Alman müdafaası çökertildi

Birleşmiş milletlere katıldık, San Fransisco konferansına iştirak edeceğiz

Hariciye Bakanile Başbakan Mihvere harb i'ân

Gazete haberi 5.2, 24 Şubat 1945



Etkinlik

Yukarıdaki gazete haberini inceleyerek ülkemizin Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesini anlatan bir gazete sayfası hazırlayınız. Gazetenizi ne, nasıl, ne zaman, neden ve kim sorularına cevap verebilecek şekilde düzenleyiniz.

2. Savaşın Türkiye'ye Etkileri

II. Dünya Savaşı, Türkiye'yi özellikle ekonomik ve toplumsal alanlarda olumsuz etkiledi. Savaşın başlaması üzerine ülke kaynaklarının önemli bir bölümü savunma harcamalarına ayrıldı. Sanayi, tarım ve hizmet sektöründe çalışan bir milyondan fazla gencin askere alınması nedeniyle iş gücünün azalması üretimin de azalmasına neden oldu. Bu nedenle İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulanamadı ve ekonomik planlar ile yatırımlar ertelendi. 1940'tan itibaren ekonomi küçüldü. Savaş nedeniyle birçok ürün ihraç edilemediği gibi fabrikaların ihtiyaç duyduğu ham madde de ithal edilemediği için üretim azaldı.

Halkın büyük kısmı tarımla uğraştığı için tarım sektöründe ekonomik kayıp daha büyük oldu. Genç nüfusun silahaltına alınması sonucu arazilerin önemli bir bölümü boş kaldı. Bu nedenle tarımsal üretim geriledi. Tarım ürünlerinin önemli bölümü silahaltına alınan askerler için ayrıldı. Üretimin azalması nedeniyle temel ihtiyaç maddelerinin birçoğu piyasada bulunamaz hâle geldi. Bu ürünlere olan talep, fiyatları arttırdığı gibi stokçuluğu ve karaborsacılığı da arttırdı. Bu nedenle TBMM; enflasyonu önlemek, stokçuluk ve karaborsayla mücadele için 18 Ocak 1940'ta Millî Korunma Kanunu'nu kabul etti ve hükûmet narh uygulamasına geçerek temel tüketim ürünlerinin fiyatını kendisi belirlemeye başladı. Bu kanuna göre çiftçiler tahıl ürünlerini belirli bir tutar karşılığında Toprak Mahsulleri Ofisine satmak zorundaydılar. Ancak hükûmetin belirlediği fiyatların düşük olması nedeniyle çiftçiler zor durumda kaldı ve özellikle bazı büyük arazi sahipleri tarım ürünlerini kanuna aykırı olarak el altından daha yüksek fiyatlara satmaya başladı.

Temel gıda ürünleri piyasada bulunamaz hâle geldi ve 1942'de büyük şehirlerde ekmek karne ile verilmeye başlandı (Görsel 5.10, Görsel 5.11, Gazete haberi 5.3).


Ekmek işinde karne tatbik edilecek

Lüzum olduğu takdirde

İhtiyaç maddelerini aramak bunlara elkoymak için hükümete selâhiyet verildi

Japonlar HONGKONG'A çıktılar

Tokyo "Hongkong'a filen hâkimiz,, diyor

Londra'ya göre durum vahim

Gazete haberi 5.3, 28 Aralık 1943

"Aylık olarak düzenlenen bu karnelerdeki fişler bir günlük ihtiyaca karşılık düşüyor, gününde kullanılmayan fişler ertesi gün için geçerli olmuyordu. Karne uygulamasındaki amaç, buğday üretimindeki düşüş nedeniyle ekmek tüketimini denetim altına almak ve bazı kişilerin ihtiyaçlarından fazla ekmek almalarını önlemekti." (*Cumhuriyet Ansiklopedisi, C. 2, s. 20.*)

TBMM savaş şartlarını fırsata çeviren, stokçuluk ve karaborsa ile haksız kazanç elde edenlerden vergi almak için 11 Kasım 1942'de Varlık Vergisi'ni kabul etti. Tek sefer olarak alınması kararlaştırılan vergi, mükelleflerin ödeyecekleri vergi miktarlarındaki farklılık, vergiye itiraz hakkı tanınmaması ve gayrimüslim vatandaşlardan daha fazla vergi istenmesi gibi nedenlerle eleştirilere neden oldu. Bu nedenle Varlık Vergisi 1944'te kaldırıldı. 4 Haziran 1943'te TBMM'de Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu kabul edildi. Bu kanunla zirai gelirlerin vergilendirilerek savaşın getirdiği ekonomik sıkıntıların hafifletilmesi amaçlandı. Kanun üç yıl sonra savaşın da sona ermesiyle kaldırıldı.


Görsel 5.10: *Karneyle ekmek alan vatandaşlar*



Görsel 5.11: *Ekmek karnesi*

Yüksek enflasyon, özellikle sabit gelirli halkı zor durumda bıraktı. Hükûmet memurlara temel ihtiyaç maddelerini düşük fiyatlarla verdi ve çeşitli yardımlar yaptı. Özellikle büyük şehirlerde aşevleri kurularak dar gelirlilere yiyecek yardımı yapıldı. Bu dönemde birçok ürün gibi ilaç ithalatının da kesintiye uğraması, yetersiz beslenme gibi nedenlerle de birleşince bulaşıcı hastalıklarda artış oldu. Savaş yıllarında nüfus artış hızı, cumhuriyet tarihinin en düşük seviyesinde kaldı.

II. Dünya Savaşı sürecinde ülkemizde tek parti uygulaması devam etti ancak TBMM'de hükûmeti denetlemek amacıyla müstakil bir grup kuruldu.

Almanların batı sınırımıza dayandığı dönemde bir saldırı tehlikesine karşı Trakya'da yaşayan halkın bir bölümü Anadolu'ya nakledildi. Trakya'daki bazı köprüler imha edilerek savunma önlemleri alındı (Görsel 5.13). İstanbul'da muhtemel hava saldırılarına karşı (Gazete haberi 5.4) sokak lambaları söndürülerek karartma uygulandı (Görsel 5.12). Evlerde ve dükkânlarda ışık sızdırmayacak biçimde gizleme önlemleri alındı. Araçların farları boyanarak kullanılmalarına izin verildi.



Görsel 5.12: *Karartma uygulaması*



Görsel 5.13: *İstanbul'da hava saldırısı tehlikesine karşı nöbet tutan askerler*

Hava taarruzuna karşı İSTANBUL

Diğer Avrupa şehirlerine nazaran şehrimizin müdafaasında bazı hususiyetler var



Gazete haberi 5.4, 26 Kasım 1940

II. Dünya Savaşı yıllarında ekonomiden sorumlu bakan olduğunuzu düşününüz. Halkın ihtiyaçları için hangi tedbirleri alırdınız? Açıklayınız.



Etkinlik

II. Dünya Savaşı ile ilgili aşağıdaki şemayı doldurunuz.

II. Dünya Savaşı

Başlıca tarafları hangi devletlerdir?

____
____
____

Ne zaman ve nasıl başladı?

____
____
____

Nerelere yayıldı?

____
____
____
____

Ne zaman ve hangi gelişme ile sona erdi?

____
____
____
____
____

Türkiye nasıl bir dış siyaset izledi?

____
____
____
____
____
____
____
____
____
____
____
____

Türkiye'ye başlıca etkileri neler oldu?

____
____
____
____
____
____
____
____
____

C. II. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONUÇLARI

1. Atlantik Bildirisi (14 Ağustos 1941)

II. Dünya Savaşı tüm şiddetiyle devam ederken 9 Ağustos 1941'de İngiltere Başbakanı Winston Churchill ile ABD Başkanı Franklin Roosevelt Kanada açıklarında bir savaş gemisinde bir araya geldiler. Henüz ABD'nin savaşa girmediği bu dönemde iki lider 14 Ağustos 1941'de ortak bir bildiri yayınladılar (Görsel 5.14). Atlantik Bildirisi olarak adlandırılan bu bildiri ile ABD'nin tarafsızlık politikasını terk ettiği açıkça ortaya çıkmıştır. Bu bildiride yer alan maddeler daha sonra Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın içine de alındı. Bildiride özetle şunlar öngörülüyordu:



Görsel 5.14: *Atlantik Bildirisi'ni hazırlayan Roosevelt ve Churchill*

- Savaştan sonra toprak kazanılmayacak.
- Halkların onayı alınmadan toprak değişikliği yapılmayacak.
- Milletler kendi geleceklerini kendileri tayin edebilecek (Self-determinasyon).
- Uluslararası mecrada iş birliği gerçekleştirilip geliştirilecek.
- Temel ham maddelerden eşit biçimde faydalanılacak.
- İnsanlar korkudan ve açlıktan kurtarılacak.
- Açık denizlerde ticaret serbestliği gerçekleştirilecek.
- Mihver Devletler silahtan arındırılıp savaştan sonra da topyekûn silahsızlanmaya gidilecek.

Atlantik Bildirisi ile ABD ve İngiltere savaş sonrası dönemde kurmak istedikleri yeni dünya düzeninin esaslarını belirlediler. Mihver Devletlere karşı dünya kamuoyunun desteğini elde etmeyi amaçladılar.

Atlantik Bildirisi kararlarını Wilson İlkeleri ile karşılaştırınız. Benzerlik ve farklılıklarını söyleyiniz.

2. Yalta Konferansı (4-11 Şubat 1945)

II. Dünya Savaşı'nın son yılında 4-11 Şubat 1945'te ABD Başkanı Roosevelt, İngiltere Başbakanı Churchill ve SSCB lideri Stalin Kırım'ın Yalta limanında bir araya geldiler (Görsel 5.15). Yalta Konferansı olarak adlandırılan buluşmada, savaş sonrası dünya düzeni ve Almanya mağlup edildikten sonra, bu ülkenin geleceği konusu görüşüldü.



Görsel 5.15: *Yalta Konferansı'nda Churchill, Roosevelt ve Stalin*

Konferans sonunda şu kararlar alındı:

• Almanya savaş sonrasında silahsızlandırılacak.

• Berlin'de Almanya'yı kontrol edecek bir kontrol komisyonu kurulacak.

• SSCB, Japonya'ya karşı savaşa girecek.

• Almanya, SSCB'ye savaş tazminatı ödeyecek.

• Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri veto hakkına sahip olacak ve Birleşmiş Milletler Hazırlık Konferansı ABD'nin San Francisco kentinde yapılacak.

• Birleşmiş Milletlere 1 Mart 1945'e kadar Almanya'ya savaş ilan eden ülkeler kurucu üye olabilecek.

Yalta Konferansı'nda SSCB Lideri Stalin, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına ilişkin Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesini ve değiştirilmesini istedi. Ancak bu konunun daha sonra dışişleri bakanları tarafından görüşülmesine ve bu konulardan Türkiye'nin de haberdar edilmesine karar verildi.

3. Potsdam Konferansı (17 Temmuz-2 Ağustos 1945)

Almanya'nın teslim olmasından sonra 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Almanya'nın başkenti Berlin yakınlarında İngiltere Başbakanı Churchill, ABD'nin yeni başkanı Truman ve SSCB lideri Stalin Potsdam Konferansı'nda bir araya geldiler (Görsel 5.16). Konferans, savaş sonrası yapılacak barış antlaşmalarının temel esaslarını belirlemek üzere toplandı. İngiltere Başbakanı Churchill konferans devam ederken ülkesindeki seçimi kaybettiği için yerini yeni başbakan Clement Attlee'ye (Kılement Atli) bıraktı. Potsdam Konferansı'nda alınan başlıca kararlar şunlardı:

• Almanya ve Avusturya, dört işgal bölgesine ayrılarak ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB yönetimine bırakılacak.

• Almanya'ya askerî ve ekonomik kısıtlama ve yükümlülükler getirilecek.

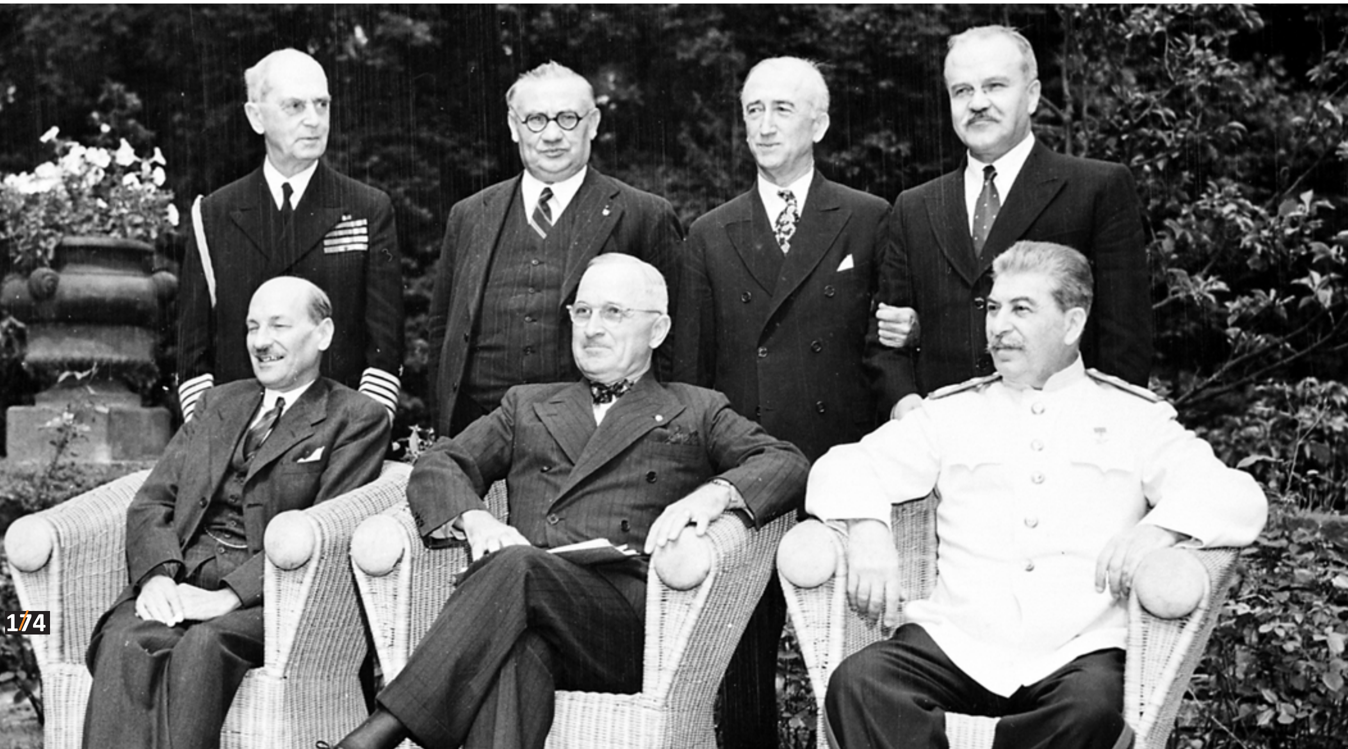
• Diğer ülkelerde bulunan Almanlar, Almanya'ya göç ettirilecek.

• Savaş suçluları tutuklanacak.

• İran'ın işgali son bulacak.

Potsdam Konferansı'nda Müttefik Devletler arasında uzun süredir devam eden anlaşmazlıklar daha da belirginleşti. Bu anlaşmazlıklar giderek artacak ve dünyanın Doğu ve Batı Bloku olmak üzere iki nüfuz alanına ayrılmasına neden olacaktı.

Görsel 5.16: *Potsdam Konferansı'nda Attlee, Truman ve Stalin*



4. II. Dünya Savaşı'nın Siyasi, Toplumsal ve Ekonomik Sonuçları

II. Dünya Savaşı boyunca milyonlarca insan hava saldırıları, katliamlar, hastalıklar ve açlık gibi nedenlerle hayatını kaybetti. Uluslararası savaş hukuku yok sayılarak insan hakları ihlal edildi. Çok sayıda insan toplu sürgünlere zorlandı, toplama kamplarında yaşamaya gönderildi. Milyonlarca ev yıkıldı, şehir ve kasabalar tahrip oldu, insanlar yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kaldılar. Savaşın sonunda, savaş suçlarına ve insanlığa karşı işlenen suçlara bakmak üzere Nürnberg Mahkemesi kuruldu. Birleşmiş Milletler, 9 Aralık 1948'de "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme"yi ve 10 Aralık 1948'de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni kabul etti. Almanya ve Avusturya Müttefik Devletlerin ortak kontrolü altına girerken Japonya ABD tarafından işgal edildi. Almanya, Doğu ve Batı olarak iki parçaya ayrıldı. İngiltere ve Fransa dünya siyasetindeki etkinliklerini yitirmeye başladı ve bu devletlerin sömürgeleri arasında bağımsızlık hareketleri hızlandı. SSCB Avrupa'nın doğusuna hâkim olarak büyük bir güç hâline geldi. Doğu Avrupa ülkelerinde (Polonya, Romanya, Macaristan, Çekoslovakya, Bulgaristan, Yugoslavya, Arnavutluk) SSCB'nin etkisiyle komünist yönetimler kuruldu. ABD savaşa kadar sürdürdüğü dünya siyasetine karışmama anlayışını terk ederek dünya düzeninin diğer büyük gücü hâlini aldı.

II. Dünya Savaşı sonunda ABD ve İngiltere'nin yayınladığı Atlantik Bildirisi çerçevesinde Birleşmiş Milletler Teşkilatı kuruldu ve Milletler Cemiyeti yetkilerini bu teşkilata devretti (19 Nisan 1946).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kalıcı bir barış düzeni kurulması hedeflenmesine rağmen birkaç yıl içinde gergin bir ortama girildi. Daha savaş devam ederken başlayan fikir ayrılıkları derinleşerek devletler arasında kutuplaşmalara yol açtı. II. Dünya Savaşı sonunda iki önemli güç hâline gelen ABD ve SSCB'nin önderliğinde farklı ideolojilere dayalı "Batı Bloku" ve "Doğu Bloku" ortaya çıktı. İki blok arasındaki gerginlikler nedeniyle "Soğuk Savaş" denilen döneme girildi. Yeniden silahlanma yarışı başladı ve özellikle nükleer silahların geliştirilmesine önem verildi.

5. Orta Doğu'daki Gelişmeler

II. Dünya Savaşı sonrasında Orta Doğu'daki en önemli gelişme İsrail Devleti'nin kurulmasıydı. İlk kongresini 1897'de düzenleyen Dünya Siyonist Örgütü tüm Yahudileri Filistin'de toplamayı hedefliyordu. Filistin'in Osmanlı topraklarında yer alması nedeniyle Dünya Siyonist Örgütü bu bölgeyi Yahudilere vermesi karşılığında Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını ödemeyi Padişah II. Abdülhamit'e önerdi ancak padişahtan olumsuz yanıt aldı.

I. Dünya Savaşı'nın sonlarında Filistin'deki Osmanlı yönetiminin sona ermesi, Yahudi devletinin kurulmasının önündeki en önemli engeli kaldırdı. 2 Kasım 1917'de, İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour (Artur Ceyms Balfur), Siyonist önderlerden Walter Rothschild'e (Voltır Rotşilt) gönderdiği ve Balfour Deklarasyonu denilen mektubunda Yahudi halka Filistin'i yurt edinme konusundaki desteğini bildirdi.

I. Dünya Savaşı'nın ardından Filistin'de kurulan İngiliz manda yönetimi Yahudi göçünün önünü açtı (Görsel 5.17). Yahudilerin sayısı 1947'de 570.000'e ulaştı. Buna karşı Filistin'deki Arapların sayısı 1.200.000'i geçiyordu. II. Dünya Savaşı'nda Hitler'in Yahudilere uyguladığı soykırım, İsrail Devleti'nin kurulması konusunda dünya kamuoyunda desteğin artmasına neden oldu.



Görsel 5.17: *Filistin'e göç eden Yahudiler*

Göçlerle birlikte Araplar ile Yahudiler arasında çatışmalar başladı (Görsel 5.18). Bölgede kontrolünü yitirmeye başlayan İngiltere, konuyu Birleşmiş Milletlere götürdü. Birleşmiş Milletler Filistin'de iki ayrı devlet kurulması ve üç dinin kutsal saydığı Kudüs'ün Birleşmiş Milletler denetimine bırakılması kararı aldı. Kararın ardından İngiltere Nisan 1948'den itibaren Filistin'deki birliklerini geri çekmeye başladı. 14 Mayıs 1948'de Yahudiler İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etti. İsrail Devleti'nin kurulmasıyla günümüze kadar devam eden Filistin sorunu başladı.



Görsel 5.18: *Filistin'in Hayfa kentinden Yahudilerce göçe zorlanan Filistinliler*

Filistin'in günümüzdeki durumuyla ilgili neler biliyorsunuz? Açıklayınız.



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"İngiltere, Filistin'deki durumun daha kötüye gitmesini önlemek için 1939 yılında, Filistin'e yapılacak Yahudi göçlerini çok sınırladı. Fakat bu sefer Avrupa'nın çeşitli yerlerinden Yahudiler Filistin'e kaçak olarak girmeye başladılar. Bu kaçak göçleri Haganah adlı gizli bir teşkilat organize ediyordu. Filistin'deki İngiliz kuvvetleri bu kaçak göçleri önlemeye çalışınca İngiliz askerleri ile Yahudiler arasında silahlı çatışmalar çıktı. Bu çatışmalarda İrgun adlı Yahudi teşkilatı aktif bir rol oynamakta idi. II. Dünya Savaşı bittiğinde Filistin'in durumu buydu. İngiltere bir süre uğraştıktan sonra, Filistin'den yakasını kurtarmaya karar verdi ve 1947'de meseleyi Birleşmiş Milletlere götürdü. İngiltere'nin Birleşmiş Milletlere müracatı üzerine Mısır, Irak, Suriye, Lübnan ve Suudi Arabistan da Birleşmiş Milletlere başvurarak genel kurul gündemine, "Filistin'in bağımsızlığının ilanı" maddesinin konulmasını istemiştir. [Fahir Armaoğlu, *XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 588.* (Düzenlenmiştir.)]

1. İngiltere neden Filistin'den ayrılmak istemiştir?
2. Yahudiler İsrail Devleti'nin kurulması için neler yapmıştır?

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa ve İngiltere Orta Doğu üzerindeki kontrollerini büyük ölçüde kaybetti. Fransa 1943'te Lübnan ve 1946'da Suriye'nin bağımsızlığını tanıdı. Soğuk Savaş Dönemi'nde Mısır, Suriye ve Irak gibi Orta Doğu ülkeleri SSCB'nin önderliğindeki Doğu Bloku ile daha yakın ilişkiler kurdu ve SSCB'nin siyasi, askerî ve ekonomik desteğini sağladı. 1945'te Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün, Irak, Suudi Arabistan ve Yemen'in katılımıyla Arap Birliği kuruldu. Mısır'ın önderliğini yaptığı birlik Arap milliyetçiliğinin güçlenmesini sağladı. Mısır'ı yöneten Cemal Abdülnasır SSCB'nin desteğiyle 1956'da Süveyş Kanalı'nı devletleştirdi. Böylece İngiltere'nin bölgedeki etkinliği büyük oranda son buldu. Bölgenin önemli güçlerinden biri olan İran, II. Dünya Savaşı'nda SSCB ve İngiltere tarafından işgal edilmişti. Savaş sonrasında bu iki devlet İran'dan çekildi ancak İran'ın petrol kaynakları üzerinde kontrollerini devam ettirmek istediler. Özellikle İran, petrol kaynaklarının çoğunu işleten İngiltere ile yeni bir petrol anlaşması imzaladı. Bu anlaşma, hükûmetin kötü yönetimiyle birleşince halk ayaklanmasına dönüştü. 1951'de Başbakan olan Muhammed Musaddık ülke petrollerini millîleştirdi. Ancak Musaddık İngiltere ve ABD destekli bir darbe ile iktidardan uzaklaştırıldı.

ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ

A. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanların başında (D), yanlış olanların başına (Y) yazınız. Yanlış cümlelerin doğrularını altlarındaki satırlara yazınız.

1. ( ) II. Dünya Savaşı'nda İngiltere, Fransa ve SSCB Mihver Devletler grubunda yer alıyordu.

....

2. ( ) II. Dünya Savaşı'nda Almanya, SSCB ile Polonya topraklarını işgal etti.

....

3. ( ) ABD, Pearl Harbor Baskını üzerine II. Dünya Savaşı'na dahil oldu.

....

4. ( ) Birleşmiş Milletlere bağlı FAO, Dünya Sağlık Örgütü'nün kısaltmasıdır.

....

5. ( ) İsmet İnönü Adana ve Kahire'de İngiltere Başbakanı ile görüşmeler yaptı.

....

6. ( ) Türkiye II. Dünya Savaşı nedeniyle Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nı uygulayamadı.

....

7. ( ) Türkiye'de II.Dünya Savaşı yıllarında nüfus artış hızı yükseldi.

....

8. ( ) Atlantik Bildirisi'nde savaş sonrasında toprak kazanılmayacağı ilkesi kabul edildi.

....

9. ( ) Yalta Konferansı'nda Almanya'nın savaş sonrasındaki geleceği konuşuldu.

....

10. ( ) II. Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti Teşkilatı kuruldu.

....

11. ( ) Mısır SSCB'nin desteğiyle 1956'da Süveyş Kanalı'nı devletleştirdi.

....

12. ( ) Soğuk Savaş Dönemi'nde Mısır, Suriye ve Irak Batı Bloku ile yakın ilişkiler kurdu.

....

B. Aşağıdaki soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

1. Almanya II. Dünya Savaşı'nda hangi ülkeleri işgal etmiştir?

....

....

2. Türkiye hangi sebeple Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir?

....

....

3. Atlantik Bildirisi hangi iki ülke ve liderlerin ortak bildirisidir?

....

....

4. Yalta Konferansı'nın toplanma amacı nedir?

....

....

5. Potsdam Konferansı hangi ülkelerin liderleri arasında gerçekleşmiştir?

....

....

6. Arap Birliği hangi ülkelerin katılımıyla kurulmuştur?

………

………

7. Balfour Deklarasyonu ile İngiltere, Yahudilere hangi konuda destek vadetmiştir?

………

………

C. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Hitler'in başa geçmesiyle hızla silahlanan ve yayılmacı bir siyaset izleyen Almanya Polonya'ya saldırarak II. Dünya Savaşı'nın başlamasına neden oldu. Hava kuvvetleri ve zırhlı birlikleriyle kısa sürede Almanya Avrupa'nın önemli bir bölümüne hâkim oldu. Ancak Almanya'nın çok geniş bir alanda farklı cephelerde Müttefik Devletlerle mücadele etmesi gücünün dağılmasına ve ilerleyişinin durmasına neden oldu.

Aşağıdaki devletlerden hangisine gerçekleştirilen saldırının başarısız olması Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nda mağlup olma sürecini başlatmıştır?

A) SSCB

B) Fransa

C) Belçika

D) Yugoslavya

E) Yunanistan

2. Türkiye II. Dünya Savaşı öncesinde giderek yaklaşan savaş tehlikesine karşı toprak bütünlüğünü korumak için ittifak arayışlarına girmiş, bu doğrultuda İngiltere, Fransa ve SSCB ile anlaşmalar imzalamak istemiştir. Ancak SSCB ile Türkiye'nin Millî Mücadele Dönemi'nde başlayan iyi ilişkileri bu dönemde bozulmuş ve SSCB ile antlaşma yapılamamıştır.

Aşağıdakilerden hangisi iyi ilişkilerin bozulmasının ana sebebidir?

A) Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile yakınlaşması

B) Türkiye'nin komünizmi benimsememesi

C) SSCB'nin Ermenilere Türkiye'den toprak istemesi

D) Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üye olması

E) SSCB'nin Türkiye'den üs ve toprak talebi

3. I. Fransa ve İngiltere ile Karşılıklı Yardım Antlaşması'nın imzalanması

II. Almanya ile Saldırmazlık Paktı'nın imzalanması

III. Almanya'nın SSCB'ye saldırması

Yukarıdaki gelişmelerden hangisi ya da hangileri II. Dünya Savaşı'nın Türkiye topraklarına sıçraması tehlikesini önlemiştir?

A) Yalnız I B) I-II C) II-III D) Yalnız III E) I-III

4. II. Dünya Savaşı'nda Türkiye ekonomik açıdan zor günler yaşadı. Bütçenin büyük kısmı savunma harcamalarına ayrıldı. İş gücünün azalması, ithalatın yapılamaması üretimin azalmasına yol açtı. Birçok ürün ancak yüksek fiyatlarla karaborsadan temin edilebildi.
Aşağıdakilerden hangisi hükûmetin ekonomi alanında aldığı önlemlerden değildir?
A) Millî Korunma Kanunu'nu kabul edildi.
B) Büyük şehirlerde ekmek karneyle verilmeye başlandı.
C) Varlık Vergisi kabul edildi.
D) Teşvik-i Sanayi Kanunu kabul edildi.
E) Narh uygulandı ve karaborsayla mücadele edildi.

5. Mihver Devletlerin II. Dünya Savaşı'nda yenilmesiyle dünya siyasetinde yeni bir dönem başladı. Savaş sonunda Müttefik Devletler yeni dünya düzenini kurmak için çeşitli konferanslar ve toplantılar yaparak Mihver Devletlerle imzalanacak barış antlaşmalarının temel şartlarını ve yöntemlerini belirlemiştir.
Müttefik Devletlerin, Almanya ve İtalya ile imzalanacak barış antlaşmaların şartlarını belirlediği toplantı aşağıdakilerden hangisidir?
A) Nyon Konferansı
B) Potsdam Konferansı
C) Kahire Konferansı
D) Tahran Konferansı
E) Moskova Konferansı

6. II. Dünya Savaşı milyonlarca insanın ölümüne ve yaralanmasına yol açtı. Özellikle Avrupa'da şehirler ağır tahribata uğradı, tüm kaynaklar savaş için kullanıldığından savaşın ardından ağır bir ekonomik bunalım ortaya çıktı.
II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı bu durum, aşağıdakilerden hangisine zemin hazırlamıştır?
A) İngiltere ve Fransa'nın yeni sömürgeler elde etmesine
B) SSCB'nin Orta ve Doğu Avrupa'da yayılmasına
C) Milletler Cemiyetinin kurulmasına
D) Tek kutuplu bir dünya düzeninin ortaya çıkmasına
E) Kapitalizmin Avrupa'nın geneline hâkim olmasına

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. II. Dünya Savaşı'nın başlıca sebepleri nelerdir?
2. Birleşmiş Milletlerin başlıca amaçları nelerdir?
3. II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin izlediği dış politikayı kısaca açıklayınız.
4. Türkiye hangi gerekçelerle savaş sonuna kadar Müttefik Devletler yanında savaşa girmemiştir?
5. II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin ekonomik durumunu kısaca açıklayınız.
6. Yalta Konferansı'nda SSCB'nin Türkiye ile ilgili talebi nedir?
7. Potsdam Konferansı'nda Almanya ile ilgili hangi kararlar alınmıştır?
8. II. Dünya Savaşı'nın başlıca sonuçları nelerdir?
9. I. Dünya Savaşı'nın ardından Filistin'e gerçekleşen Yahudi göçü hangi sorunlara neden olmuştur?
10. II. Dünya Savaşı'nın ardından Orta Doğu'daki başlıca gelişmeler nelerdir?



Seçim her tarafta neticelendi

Istanbul seçiminin neticesi: Demokratlar 18, Halk Partisi 5

Halk Partisinden seçilenler Kâzım Karabekir, Hüseyin Cahit Yalçın, Hamdullah Suphi, Recep Peker, Cemil Cahit Toydemir

Son rakam: 391 C. H., 62 D. P., 12 bağımsız Milletvekili seçildi

Milletvekilleri Ankara'ya gelmeğe başladılar. Birkaç yerden seçilenlerden münhal kalan dairelerde yeniden seçim yapılacak







Hükûmet dünya çapında ehemmiyet taşıyan bir karar aldı

Kore savaşına 4500 kişilik bir askerî kuvvetle katılıyoruz

Silâhlı yardım kararı Bayarın riyasetindeki toplantıda alındı

Bakanlar Kurulunun Cumhurbaşkanının reisliğindeki toplantısında Meclis ve Genelkurmay Başkanları da bulundu



6.Ünite

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA TÜRKİYE VE DÜNYA

KONULAR



NELER ÖĞRENECEĞİZ?

• 1945-1950 yılları arasında Türkiye'de meydana gelen siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeleri,
• II. Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası ilişkilerde ve Türk dış politikasında meydana gelen gelişmeleri,
• 1950'lerde Türkiye'de meydana gelen siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeleri öğreneceğiz.

KAVRAMLAR

Tek dereceli seçim, Dörtlü Takrir, gizli oy açık sayım, beyanname, Batı Bloku, Doğu Bloku, NATO, Varşova Paktı, Truman Doktrini, Soğuk Savaş

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Çok partili siyasi hayata geçiş ile demokrasi arasındaki ilişkiyi açıklayınız.
2. Günümüzde şehirlerde kırsal yerleşim yerlerine göre nüfusun daha fazla olmasının nedenleri nelerdir?
3. Büyüklerinizden Kore Savaşı ile ilgili bilgi alarak çevrenizde bu savaşa katılanları belirleyiniz.

A. 1945-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE

1. Siyasi Gelişmeler

Türkiye II. Dünya Savaşı'nın sonlarında Müttefik Devletlerle ilişkilerini güçlendirmiş, Birleşmiş Milletlerin kurucu üyelerinden olabilmek için Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmişti. SSCB'nin Türkiye'den toprak ve Boğazlarda üs talep etmesi de Türkiye'yi ABD öncülüğündeki Batı dünyası ile daha yakın ilişkiler kurmaya yöneltti. Birleşmiş Milletler Anayasası'nda teşkilata üye olabilmek için demokratik bir rejime sahip olunması gerektiği belirtiliyordu. Tüm bu sebeplerle Türkiye, San Francisco Konferansı'nda çok partili siyasal hayata geçileceğini duyurdu. Öte yandan II. Dünya Savaşı'nın ekonomik koşulları iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisine karşı muhalefetin artmasına yol açmıştı. Cumhuriyet Halk Partisi içinde de partinin politikalarına karşı bir muhalefet hareketi doğdu. Bu muhalefet, Mayıs 1945'te Meclis'te "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" görüşmeleri sırasında kendisini gösterdi. Bu kanun, toprağı olmayan ya da toprağı az olan çiftçilere devlet arazilerinden ve büyük toprak sahiplerinin arazilerinden bir bölümünün verilmesini öngörüyordu. Kanuna karşı çıkan Cumhuriyet Halk Partisi milletvekilleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü (Görsel 6.1) eleştirilerinin dozunu arttırarak 7 Haziran 1945'te "Dörtlü Takrir" olarak bilinen önergelerini meclis grubuna verdiler. Dörtlü Takrir'de anayasanın millî egemenlik ilkesine işlerlik kazandırılmasını ve parti yönetiminde demokratik ilkelere uygun hareket edilmesini talep ettiler. Ancak önergeleri reddedildi ve Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü partiden çıkarıldı. Bu karara tepki gösteren Celal Bayar da Cumhuriyet Halk Partisinden istifa etti. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü muhalif milletvekillerini ayrı bir parti kurarak mücadele vermeye davet etti. Bu sırada sanayici Nuri Demirağ'ın genel başkanı olduğu Millî Kalkınma Partisi 7 Temmuz 1945'te kuruluş başvurusunu yaptı ve parti 18 Temmuz 1945'te kuruldu. (Gazete haberi 6.1).



Millî Kalkınma Partisi dün törenle açıldı

Parti umumi kâtibi; Cumhur Başkanımızı, teşekkül edecek bütün partilere müzaherete davet ediyor

Gazete haberi 6.1, 28 Ekim 1945

Görsel 6.1: *Demokrat Parti kurucuları, solda Celal Bayar, ortada arkada Refik Koraltan, ortada önde Fuat Köprülü ve sağda Adnan Menderes*

Cumhuriyet Halk Partisinden ayrılan milletvekilleri 7 Ocak 1946'da Demokrat Partiyi kurdular. Demokrat Parti, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı olduğunu, ekonomide özel teşebbüse daha çok imkân tanıyacak bir ekonomi politikası benimsediğini duyurdu. Ayrıca parti programında hak ve özgürlüklerin genişletileceğini, seçimlerin tek dereceli ve gizli oy ile yapılacağını belirtti.

Çok partili demokratik hayata geçiş ve Demokrat Partinin kurulmasıyla birlikte mecliste Cumhuriyet Halk Partisinin politikalarını eleştirebilen ve hükûmet üzerinde denetim görevini üstlenen bir muhalefet mekanizması kurulmuş oldu. Atatürk'ün sağlığında görmek istediği demokratik yönetim yapısı gerçekleştirildi. Halk, kendi siyasi ve ekonomik görüşlerine uygun siyasi partilere oy verme ve temsil edilme hakkına kavuştu.

Demokrat Partinin kurulmasından kısa bir süre sonra 1947'de yapılması planlanan genel seçimler 1946 yılına alındı. Demokrat Parti bu kararı eleştirerek seçimin öne alınmasının partilerinin başarısını önlemek amacıyla yapıldığını iddia etti. Ancak partililer seçime katılacaklarını açıkladılar (Görsel 6.2). Demokrat Parti seçimlerin tek dereceli, yasal güvence altında ve gizli oy açık sayım ilkesiyle yapılmasını istiyordu. Ancak Demokrat Partinin bu taleplerini kabul etmeyen Cumhuriyet Halk Partisi yalnızca tek dereceli seçim isteğini olumlu karşıladı. 1946'ya kadar ülkemizde seçimler iki dereceli yapılmıştı. Bu sistemde seçmenler milletvekillerini ya da belediye başkanını doğrudan seçemiyorlardı. İki dereceli seçim sisteminde ilk aşamada vatandaşlar ikinci seçmenleri, sonraki aşamada ise ikinci seçmenler milletvekili ya da belediye başkanını seçiyordu. Aynı zamanda seçimler açık oy gizli sayım usulüyle yapılıyordu. Yani seçmenler oylarını herkesin görebileceği şekilde açıkta kullanıyor ve seçim sonunda bu oylar gizli olarak sayılıyordu. 1946 seçimleri Türk siyasi tarihinin tek dereceli ve çok partili ilk genel seçimi olacaktı.



Görsel 6.2: *Demokrat Parti seçim afişi*

Günümüzde ülkemizdeki seçimlerde hangi ilkeler geçerlidir?

21 Temmuz 1946'da gerçekleştirilecek genel seçimde Demokrat Parti teşkilatlanmasını tam olarak tamamlamadığı için 16 ilde aday göstermedi ve 465 milletvekili seçilecekken 273 aday göstereceğini açıkladı. Seçim sonuçlandığında sonuçlar şöyleydi (Tablo 6.1, Gazete haberi 6.2):

Tablo 6.1: *1946 genel seçim sonuçları*

Partiler	Kazanılan Milletvekili Sayısı	Oy Oranı
Cumhuriyet Halk Partisi	397	% 85,4
Demokrat Parti	61	% 13,1
Bağımsız adaylar	7	% 1,5

(www.ysk.gov.tr)

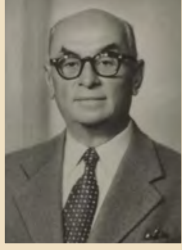

Seçim her tarafta neticelendi
İstanbul seçiminin neticesi: Demokratlar 18, Halk Partisi 5
Halk Partisinden seçilenler Kâzım Karabekir, Hüseyin Cahit Yalçın, Hamdullah Suphi, Recep Peker, Cemil Cahit Toydemir
Son rakam: 391 C. H., 62 D. P., 12 bağımsız Milletvekili seçildi
Milletvekilleri Ankara'ya gelmeğe başladılar. Birkaç yerden seçilenlerden münhal kalan dairelerde yeniden seçim yapılacak

Gazete haberi 6.2, 24 Temmuz 1946



Etkinlik

Demokrat Partinin kurucularından Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün hayatını araştırarak aşağıdaki bölümlere kısaca yazınız.



***Görsel 6.3:** Celal Bayar*

....

....

....

....

....



***Görsel 6.4:** Adnan Menderes*

....

....

....

....

....



***Görsel 6.5:** Refik Koraltan*

....

....

....

....

....



***Görsel 6.6:** Fuat Köprülü*

....

....

....

....

....

Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti arasında ilişkiler zamanla gerginleşti. Demokrat Parti 1946 seçimlerinin şaibeli olduğunu gündeme getirerek uzun süre itirazda bulundu.

Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki gerilim, 12 Temmuz 1947'de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün "12 Temmuz Beyannamesi" olarak bilinen açıklamalarıyla bir süre için düzeldi. Bu beyannamede İnönü, partilerin eşit haklara sahip olduğunu vurguladı. 1948'de bir grup milletvekili daha sert bir muhalefet yapmak için Demokrat Partiden ayrılarak Millet Partisini kurdu. Ancak Millet Partisi siyasi hayatta önemli bir başarı kazanamadı.

1950 yılında yapılması planlanan genel seçimler öncesinde Seçim Kanunu'nda önemli değişiklikler yapıldı. Bu değişikliklere göre açık oy gizli sayım ilkesi yerine günümüzde geçerli olan gizli oy açık sayım usulü benimsendi. Yüksek Seçim Kurulu kurularak seçimler adli kontrol altına alındı.

14 Mayıs 1950'de gerçekleştirilen genel seçimlere katılım yüksek oldu. Demokrat Parti'nin başarılı olduğu seçimlerde sonuçlar şöyleydi (Tablo 6.2, Gazete haberi 6.3):

Tablo 6.2: *1950 genel seçim sonuçları*

Partiler	Kazanılan Milletvekili Sayısı	Oy Oranı
Demokrat Parti	416	%55,2
Cumhuriyet Halk Partisi	69	%39,6
Millet Partisi	1	%4,6
Bağımsız adaylar	1	%0,6

(www.ysk.gov.tr)


D.P. 36 İlde Tam Liste Halinde Kazandı, 385 Milletvekili Çıkarması Bekleniyor

Yağmurlar bazı illerde münakaleyi sekteye uğrattığından Yüksek Seçim Kuruluna vaziyet bildirilemiyor, bu yüzden bütün yurda şamil kat'i netice ilân edilemiyor, D.P. işin tacilini istedi

Gazete haberi 6.3, 16 Mayıs 1950

1950 genel seçimleriyle birlikte Cumhuriyet Halk Partisinin 27 yıllık iktidarı son buldu, Demokrat Partinin 10 yıl sürecek iktidarı başladı. Seçimlerin ardından 22 Mayıs 1950'de TBMM'de cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleştirildi. Oyların büyük çoğunluğunu alan Celal Bayar Türkiye'nin üçüncü cumhurbaşkanı seçildi. Cumhurbaşkanı Celal Bayar hükûmeti kurma görevini Adnan Menderes'e verdi. Adnan Menderes'in başbakanlığında yeni hükûmet görevine başladı.

2. Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler

II. Dünya Savaşı Dönemi'nde savunma harcamaları ülke bütçesinin yarısından fazlasını oluşturuyordu. Ülke kaynaklarının önemli bölümü silahaltına alınmış askerlerin ihtiyaçlarına ayrılıyordu. Sanayi yatırımları durma noktasına gelmiş, ithalat azalmıştı. Üretimin azalması bütçe açığının da artmasına neden olmuştu. Bu durum karşısında hükûmet, harcamaları karşılayabilmek için para basma yoluna gitti. Bu durum enflasyonun artmasına neden oldu. Savaş sonrasında daha da ağırlaşan ekonomik koşullar karşısında hükûmet devalüasyon yaparak yani Türk lirasının değerini düşürerek ithalatı kolaylaştırmaya çalıştı. Yeni vergilerle kaynak sağlanmaya çalışıldı. Ancak dış ticaret açık vermeye devam etti. ABD'den de 1948'e kadar beklenen mali destek sağlanamadı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra devletçi ekonomi politikasından özel teşebbüse ağırlık veren liberal ekonomiye geçişin ilk adımları atıldı. Türkiye 1947'de Uluslararası Para Fonuna (IMF) ve Dünya Bankasına üye oldu. 1947'de ABD Başkanı Truman, Türkiye'ye mali yardım ve kredi verilmesine yönelik Marshall Planı adıyla bilinen programı açıkladı. Türkiye bu plan çerçevesinde 1948'den itibaren ABD'den mali yardım ve kredi almaya başladı. 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu kabul edilerek arazisi olmayan çiftçiyi toprak sahibi yapmak ve tarıma elverişli toprakların üretime kazandırılması amaçlandı.

II. Dünya Savaşı halkın büyük kesimini olumsuz etkiledi. Ancak hükûmetin aldığı önlemlerle özellikle memurlar yapılan yardımlar sayesinde ekonomik sıkıntılardan daha az etkilendiler. Halkın büyük bölümünü oluşturan ve kırsal kesimde yaşayan çiftçiler, düşük fiyatlarla ürünlerini satmak zorunda kaldıklarından birçoğu savaş yıllarında ve sonrasında yaşadıkları yerleri terk ederek şehirlere göç etmeye başladılar. Savaş sonrasında nüfus artış hızı doğum oranının artmasıyla yükseldi.

II. Dünya Savaşı sonrasında basına yönelik kısıtlamalar azaldı, gazete ve dergi sayıları arttı. Büyük Doğu Mavi, Yeditepe, Pazar Postası, Markopaşa bu dönemin başlıca dergileri arasındaydı. Edebiyatta Orhan Veli, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat'ın başını çektiği Garip Akımı ön plana çıktı. Roman ve tiyatro alanlarında da birçok eser yazıldı.

B. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1. Soğuk Savaş Dönemi'nin Başlaması

II. Dünya Savaşı Mihver Devletlere karşı ABD ve SSCB gibi farklı ideolojilere sahip devletleri bir araya getirmişti. Ancak daha savaş sona ermeden bu iki güç arasında başlayan karşılıklı güvensizlik 1947'den itibaren açık bir gerginliğe dönüştü ve bu dönem "Soğuk Savaş Dönemi" olarak adlandırıldı. Batı ve Doğu Bloku olarak ikiye ayrılan taraflar arasında siyasi, askerî, ideolojik ve ekonomik alanlarda bir yarış başladı. Doğrudan silahlı bir çatışmanın yaşanmadığı bu dönemde dünya, tarafların nükleer silahlarının tehdidi altında kaldı.

II. Dünya Savaşı güçler dengesinde önemli değişiklikler meydana getirdi. Avrupa'nın önemli güçleri dünya siyasetindeki etkinliklerini büyük ölçüde yitirdi. İngiltere, Fransa gibi savaşın galipleri arasında yer alan devletlerle Almanya ve Uzak Doğu'nun önemli gücü Japonya'nın kendini toparlaması zaman aldı.

a. Doğu Blokunun Kurulması

SSCB, savaş sonunda Avrupa'nın doğusunu kontrolü altına aldı. Yayılmacı bir dış siyaseti benimseyen SSCB kontrol ettiği ülkelerde komünist rejimler kurdu. Böylece uydu devletler oluşturarak Doğu Blokunun oluşmasına zemin hazırladı. Romanya, Polonya, Macaristan, Bulgaristan, Çekoslovakya gibi Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini kendi kontrolü altına alan SSCB, Türkiye ve Yunanistan üzerinde de etkili olmaya çalıştı. SSCB, uydu ülkelerle arasındaki iş birliğini güçlendirmek ve bu ülkeler üzerindeki kontrolünü devam ettirmek için 5 Ekim 1947'de Polonya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Romanya, Macaristan, Yugoslavya, Fransa, İtalya komünist parti liderlerini bir araya getiren "Cominform"un (Kominform) kurulmasını sağladı. Yine komünist rejimle yönetilen ülkeler arasında ekonomik iş birliği ve dayanışma amacıyla SSCB, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya temsilcilerinin katılımıyla 25 Ocak 1949'da "Comecon" (Komekon) (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) kuruldu. Teşkilata daha sonra Arnavutluk, Demokratik Almanya, Moğolistan ve Küba da katıldı. 1949'da Batı Blokunun NATO adıyla bir savunma ittifakı kurması üzerine Doğu Bloku ülkeleri Arnavutluk, Romanya, SSCB, Demokratik Almanya, Bulgaristan, Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan ortak savunma ve iş birliği amacıyla 14 Mayıs 1955'te Varşova Paktı'nı kurdular (Görsel 6.7). Paktın amacı NATO güçlerine karşı birbirine destek olmak, herhangi bir ülkenin Varşova Paktı üyesi ülkeye saldırı gerçekleştirmesi durumunda pakt üyesi devlete yardımda bulunmaktı. Varşova Paktı SSCB'nin hâkimiyet alanının genişlemesinde etkili oldu. SSCB Macaristan ve Çekoslovakya gibi ülkelere askerî birliklerini yerleştirdi. 1 Temmuz 1991'de paktın sona erdirilmesi kararı alındı.



Görsel 6.7: *Varşova Paktı ülkeleri temsilcileri bir toplantıda*

SSCB, Yugoslavya ve Çekoslavakya'nın bulunduğu topraklarda günümüzde hangi devletler yer almaktadır?

b. Batı Bloku'nun Kurulması

ABD komünizmin yayılmasından endişe duyuyordu. SSCB'nin güçlenmesi Batı dünyasında özgür dünyaya yönelik bir tehdit olarak algılanıyordu. SSCB'nin Doğu Avrupa'da kurduğu hâkimiyetin ardından Türkiye'den toprak ve üs istemesi, Yunanistan'daki iç savaşa karışması ABD'yi SSCB'ye karşı daha etkin bir politika izlemeye yöneltti (Gazete haberi 6.4). İngiltere de bu politikada ABD'yi destekledi. ABD, SSCB'nin yayılmasını önlemeye yönelik olarak Doğu Blokunu kuşatma siyaseti izlemeye başladı. Bunu gerçekleştirmek için 12 Mart 1947'de ABD Başkanı Truman kendi adıyla anılan Truman Doktrini'ni ilan etti. Truman Doktrini ABD'nin uluslararası politikasının değiştiğini ve SSCB'nin yayılmasını engellemenin temel esas olduğunu vurguluyordu. Bu doktrin çerçevesinde ABD, komünizm tehdidi altındaki devletlere mali ve askerî yardım yapacağını açıkladı. Öncelikle Yunanistan iç savaşında komünistlerle mücadele için bu devlete mali yardım yapıldı ve silah hibe edildi. Böylece Yunanistan'ın SSCB etkisine girmesi önlendi ve Batı Bloku içinde kalması sağlandı. SSCB'nin üs ve toprak talep ettiği Türkiye de tehdit altında görüldü. Ülkemize mali yardım ve askerî malzeme tedariki sağlandı. Truman Doktrini İngiltere'nin zayıflamasıyla Asya ve Orta Doğu'da bu devletin yerini ABD'nin üstlendiğini de gösteriyordu. Truman Doktrini, dünyanın iki bloka ayrıldığını ve bu bloklar arasında bir mücadelenin başladığının ilanıydı.


AMERIKANIN DIŞ SIYASETI
Başkan Truman'ın mühim nutku
"Devrimizi tehdit eden en büyük tehlike; hayal sukutları, tereddüt, milletlerarası işbirliğinin tesirine inanmamazlıktır„

Nüfusumuz anlaşıldı
Genel nüfus sayımı 18.871.203 kişi olduğumuzu gösterdi
1940 sayımına göre fazlalık 1.050.253, senevî artış nisbeti 11.8

Arazi değişiklikleri
«Dünyanın her hangi bir dost kısmında hiçbir arazi değişikliği tasvip etmiyeceğiz»
" Devamlı bir sulh sağlamak için birleşmiş milletler âzasından bulunmak sıfatile deruhte etmiş olduğumuz askerî vecibeleri, icabında kuvvete müracaat suretile yerine getirmeliyiz „
"Her hangi bir yabancı devlet tarafından başka bir millete cebren empoze edilm's her hangi bir hükûmeti tanımayacağız„

Gazete haberi 6.4, 28 Ekim 1945

Truman Doktrini'nin ardından Marshall (Marşal) Planı hayata geçirildi. ABD Dışişleri Bakanı George Marshall (Corç Marşal) tarafından hazırlanan plan Avrupa ülkeleri arasında ekonomik iş birliğini ve ABD'nin bu ülkelere ekonomik yardımını öngörüyordu. 5 Haziran 1947'de ilan edilen bu paket 1948 ve 1951 yılları arasında yürürlüğe kondu. Türkiye'nin de içinde yer aldığı 16 Avrupa ülkesine (İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç) ekonomik yardım yapıldı. Marshall Planı, SSCB ve diğer komünist ülkelere açık olmakla birlikte, Yugoslavya dışındaki Doğu Bloku üyeleri bu yardımdan yararlanmadı.

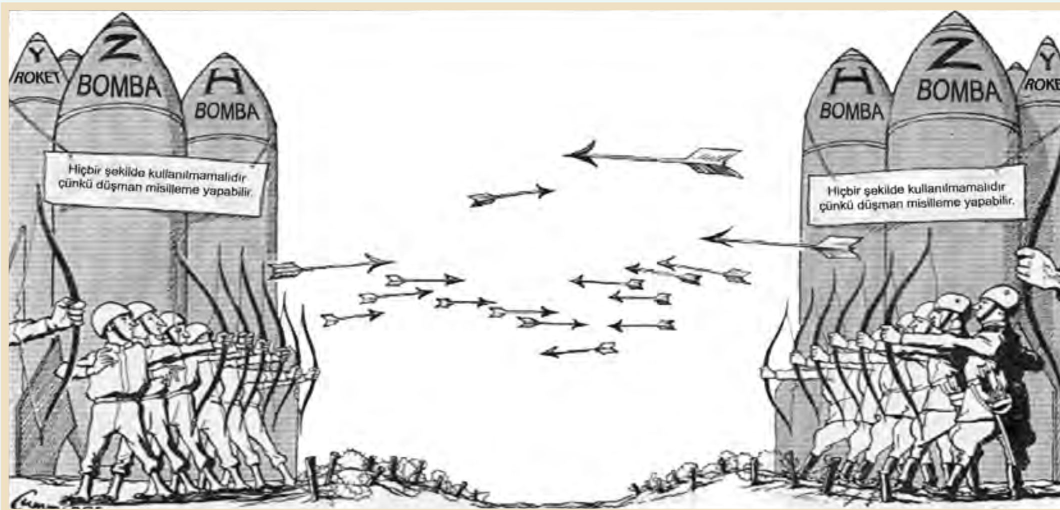
1948'de SSCB'nin Prag Darbesi ile Çekoslovakya'da komünist bir yönetim kurması üzerine İngiltere, Belçika, Fransa, Lüksemburg ve Hollanda aynı yıl ortak savunma antlaşması olan Brüksel Antlaşması'nı imzaladılar. Berlin'de SSCB'nin başlattığı abluka da Batı Avrupa ülkelerinde ortak bir savunma teşkilatı kurulması çalışmalarını hızlandırdı. ABD'nin öncülüğünde 4 Nisan 1949'da İngiltere, Belçika, Hollanda, Fransa, Danimarka, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Norveç, Portekiz ve Kanada bir araya gelerek NATO'yu (North Atlantic Treaty Organization- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) kurdular. SSCB tehdidine karşı kurulmuş bu teşkilatla üye devletlerin birinin saldırıya uğraması durumunda diğerlerinin saldırgan ülkeye karşı iş birliği içinde hareket etmesi kabul edilmiştir. NATO'nun kurulması Marshall Planı ve Truman Doktrini'nin ardından Doğu Blokunun yayılmasına karşı Batı Blokunun attığı en önemli adım oldu.

Doğu ve Batı Bloklarının ortaya çıkması uluslararası ilişkileri tümüyle değiştirdi. Batı Bloku komünizmin yayılmasından Doğu Bloku ise çembere alınmaktan çekiniyordu (Harita 6.1). Her iki tarafın sahip olduğu nükleer silahlar iki blok arasında sıcak bir çatışma çıkması durumunda tüm dünyanın yok olacağı korkusuna neden oldu. Birçok devlet her iki taraftan biri ile yakınlaşmaya çalışırken sömürge durumunda olup bağımsızlığına kavuşan devletlerden bir kısmı da "Bağlantısızlar Hareketi" ile bu iki blok dışında üçüncü bir blok oluşturdu.

Harita 6.1: *Soğuk Savaş Dönemi'nde Avrupa*

Etkinlik

Aşağıdaki karikatürü inceleyerek karikatürde ne anlatılmak istendiğini söyleyiniz.



Görsel 6.8: *Nükleer savaş tehlikesi*

Günümüzde Varşova ve NATO Paktlarından hangisi devam etmektedir? Neden?

2. Türkiye'nin Dış Politikası

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin dış politikasında önemli değişiklikler yaşandı. ABD ve SSCB'nin başını çektiği Doğu ve Batı Bloku arasında başlayan Soğuk Savaş'ta Türkiye Batı Bloku'nun yanında yer aldı. SSCB'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra Millî Mücadele'den itibaren kurulan iyi ilişkileri bir yana bırakarak Türkiye'den üs ve toprak talebi, iki devlet arasındaki münasebetlerin bozulmasına yol açmıştı. Bu durum karşısında Türkiye ABD ile ilişkilerini güçlendirmeye başladı.

Türkiye SSCB tehdidi karşısında ABD'den ekonomik yardım ve savunma alanında destek beklemeye başladı. Nitekim ABD, Truman Doktrini doğrultusunda SSCB tehdidi altındaki Türkiye ve Yunanistan'a önemli bir mali yardım yaptı (Gazete haberi 6.5). Truman Doktrini'nin ardından Marshall Planı çerçevesinde yardımlar artarak devam etti (Gazete haberi 6.6). Bu yardıma göre Türkiye'ye verilen malzemenin bakım ve yedek parça giderleri Türkiye bütçesinden karşılanacaktı. Bu durum Türkiye'nin ekonomisinde sıkıntıya neden oldu.

Askeri yardımın büyük bölümü II. Dünya Savaşı'nda kullanılmış olup ABD'nin artık kullanmadığı silah ve malzemeydi. Bu silah ve malzemenin ABD'nin onay vermediği durumlarda Türkiye tarafından kullanılması da antlaşma gereği mümkün değildi. Türkiye yeni dış politikası çerçevesinde Avrupa Konseyi'ne ve NATO'ya üye oldu.


TÜRKİYE ve YUNANİSTAN'A YARDIM YAPILMASI İÇİN
M. Truman 400 milyon dolar istedi
Başkan diyor ki:
Türkiye'nin bağımsız olarak bekasının ehemmiyeti büyüktür
"Birleşmiş Milletler Anayasasının baskı veya siyasi nüfuz gibi oyunlarla ihlâli
Moskova Konferansında
Molotof, Potsdam kararının tatbik şeklini tenkidetti

Gazete haberi 6.5, 13 Mart 1947


Gl. Marshall'in dün bildirdiğine göre
Türkiye'nin ihtiyacı tetkik ediliyor
Dünkü Meclis'te
Ankara Belediyesinin İlden ayrılmasına dair kanun tasarısı kabul edildi
Ekonomi Bakanı, kimyagerlere ait bir sözlü soruya cevap verdi
AMERİKAN HÜKÜMETİ
Yeni yardım projeleri hazırlamayı düşünüyor
Ankara'daki Amerikan Yardım Heyeti Başkanı M. Bread uçakla Vaşington'a gitti

Gazete haberi 6.6, 5 Şubat 1948


Atlantik Paktına girmek için resmen müracaatta bulunduk
Bevin Strazburgda Köprülü ile bu meseleyi görüşecek
İngiltere, Amerika ve İtalya Pakta iştirak talebimizi destekliyecekler

Gazete haberi 6.7, 3 Ağustos 1950


Hükûmet dünya çapında ehemmiyet taşıyan bir karar aldı
Kore savaşına 4500 kişilik bir askerî kuvvetle katılıyoruz
Silâhlı yardım kararı Bayarın riyasetindeki toplantıda alındı
Bakanlar Kurulunun Cumhurbaşkanının reisliğindeki toplantısında Meclis ve Genelkurmay Başkanları da bulunda

Gazete haberi 6.8, 26 Temmuz 1950

a. Türkiye'nin Avrupa Konseyine Girişi (12 Aralık 1949)

Avrupa Konseyi, II. Dünya Savaşı'ndan büyük bir yıkımla çıkan Avrupa'da, devletler arasında uzlaşmayı sağlamak, güven ve iş birliği ortamı tesis etmek amacıyla kuruldu. Avrupa Konseyi'ni kuran Londra Antlaşması 5 Mayıs 1949'da 10 Avrupa ülkesi (İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, İrlanda, İtalya, Norveç, İsveç) tarafından imzalandı. Türkiye, Avrupa Konseyi'ne kuruluşundan üç ay sonra, Yunanistan ve İzlanda ile birlikte davet edildi ve teşkilatın kurucu üyeleri arasında sayıldı. Türkiye'nin Avrupa Konseyine girişi 12 Aralık 1949'da TBMM tarafından onaylandı ve Türkiye Avrupa Konseyine üye oldu.

b. Türkiye'nin NATO'ya Girişi

SSCB tehdidine karşı güvenlik arayışı içindeki Türkiye kurulduğu tarihten itibaren NATO'ya üye olmaya çalıştı (Gazete haberi 6.7). Truman Doktrininden sonra ABD'nin Batı Avrupa'ya yardımlarını NATO aracılığıyla yapması Türkiye'de kendisine yapılan yardımın azalacağı endişesini doğurdu. Bu kaygılar içindeki Türkiye 1950'de NATO'ya üyelik başvurusunda bulundu. ABD, Türkiye'nin üyeliğine olumlu bakarken teşkilatın İngiltere'nin başını çektiği bazı üyeleri NATO'ya alınmasına karşı çıktılar. Ancak Kore Savaşı'nın başlaması Türkiye'nin NATO üyeliği için önemli bir fırsat oldu.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya'nın Kore'den çekilmesiyle 1945'te ülkenin kuzeyi SSCB, güneyi ABD tarafından işgal edildi. Kore'de tek bir devlet kurulması yönünde çabalar başarısız oldu ve 38. enlem sınır kabul edilerek Kore, Kuzey ve Güney olmak üzere ikiye ayrıldı. 15 Ağustos 1948'de Güney Kore Cumhuriyeti, 9 Eylül 1948'de Kore Halk Cumhuriyeti kuruldu.

İki devletin birbirini tanımaması ile başlayan sınır çatışmaları SSCB destekli Kuzey Kore'nin 25 Haziran 1950'de güneye doğru saldırı başlatmasıyla savaşa dönüştü. Bu gelişme üzerine ABD, Birleşmiş Milletleri toplantıya çağırdı. Birleşmiş Milletler Güney Kore'ye askerî yardım gönderilmesi kararı aldı. ABD öncülüğünde oluşturulan Birleşmiş Milletler Gücü'ne Türkiye de destek verdi. Çin'in de Kore'nin kuzeyindeki yönetime destek vermesiyle savaş şiddetlendi. Ancak her iki taraf da birbirine kesin üstünlük sağlayamadı. 27 Temmuz 1953'te Panmunjom Ateşkesi imzalandı ve 38. enlem sınır kabul edildi.

Türk ordusu Kore Savaşı'na tugay seviyesinde beş bin civarında askerle katıldı (Gazete haberi 6.8). Türk askerleri özellikle Kunuri Muharebesi'nde kahramanlık örnekleri verdi (Görsel 6.9). Kore'de Türk askerinin gösterdiği başarı ve Türkiye'nin jeopolitik önemi 1952'de Türkiye'nin NATO'ya üye olmasını sağladı.



Görsel 6.9: *Türk askerleri çatışma alanından kurtardıkları Koreli bir çocukla*



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"Stalin'in Doğu Avrupa'daki politikalarından duyulan endişe, bu bölgede komünist rejim kuruldukça artıyordu. Bu yüzden Washington Türkiye'nin stratejik önemini yeniden değerlendirmeye başladı. Her ne kadar kuramsal olarak Birleşmiş Milletler uluslararası anlaşmazlıkların havale edilebileceği ve havale edilmesi gereken bir forum idiyse de Sovyetler Birliği'nin Güvenlik Konseyi'nde sürekli vetoya başvurması Birleşmiş Milletler yoluyla iş görülmesini olanaksız hâle getirmekteydi ve ABD yönetimi de tek yanlı olarak hareket etmeye karar verdi. 12 Mart 1947'de Başkan Truman 'Truman Doktrini'ni' ortaya attı. Bu doktrin, ABD'nin, varlıkları dış baskı ya da kendi sınırları dâhilindeki militan azınlıkların tehdidinde olan "özgür ulusları" savunmaya yardım etmesi gerektiğini ve bu uluslara yardım edeceğini bildiriyordu. Doktrinin ilanına sebep, Başkan Truman'ın Amerikan kongresine sunduğu, (o sırada komünistler ile monarşi taraftarları arasındaki iç savaşın şiddetle hüküm sürdüğü) Yunanistan'a ve Türkiye'ye askerî ve mali destek önerisiydi. Bu, ABD'nin dünyanın her yerindeki komünizm karşıtı rejimlerin korunmasını taahhüt etmesinin başlangıcıydı. Kısa bir süre sonra, Haziran 1947'de, ekonomilerini onarmalarına yardım için Avrupa ülkelerine dev ölçekte mali destek öngören Marshall Planı öne sürüldü. Bu planın birbirini tamamlayan üç amacı bulunuyordu: Avrupalıların kendilerini toparlamalarına yardımcı olmak, Amerikan sanayisi için kârlı ihracat pazarlarını korumak ve beslemek, komünizme neden olan yoksulluğu ortadan kaldırmak."

(Erik Jan Zürcher (Hollandalı tarihçi), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, s. 303-304.*)

1. "Birleşmiş Milletler yoluyla iş görülmesinin olanaksız hâle" gelmesi hangi gelişmeye neden olmuştur?
2. ABD, Marshall Planı ile hangi ekonomik kazançlar sağlamayı amaçlamıştır?

C. 1950'LERDE TÜRKİYE

1. Siyasi Gelişmeler

14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimlerin ardından Demokrat Parti iktidara geldi. Celal Bayar cumhurbaşkanı seçilirken Adnan Menderes (Görsel 6.10) başbakan olarak atandı. Demokrat Parti'nin önemli isimlerinden Refik Koraltan Meclis Başkanı seçildi.

Demokrat Parti iktidara geldikten sonra genelkurmayda ve bürokraside önemli görevlerdeki kişilerde değişiklikler yaptı. Arapça ezan yasağı kaldırıldı (16 Haziran 1950). Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun kabul edildi (25 Temmuz 1951). Anıtkabir'in inşaatı bitirilerek Atatürk'ün naaşı Anıtkabir'e nakledildi (10 Kasım 1953). Köy Enstitüleri öğretmen okullarına dönüştürüldü (1954). Hükûmet Kore Savaşı'na asker gönderme kararı aldı. Bu kararın Meclis'e ve muhalefete danışılmadan alınmasına İsmet İnönü liderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi (Görsel 6.11) büyük tepki gösterdi. Böylece Demokrat Parti iktidarının sonuna kadar devam edecek iktidar partisi ile muhalefet partisi arasında gerilim dönemi başladı. 1953'te Cumhuriyet Halk Partisi'nin kontrolündeki Halkevlerinin mallarının hazineye devredilmesi ilişkileri daha da olumsuz bir noktaya getirdi.



Görsel 6.10: *Adnan Menderes seçim mitinginde*



Görsel 6.11: *İsmet İnönü seçim mitinginde*

1950'lerin ilk yarısı Demokrat Parti iktidarının güçlendiği bir dönem oldu. Türkiye'nin NATO'ya üyeliği, tarım ürünlerinin dış pazarda yüksek fiyatlardan satılması ve Marshall Planı çerçevesinde dışarıdan gelen yardımlar Demokrat Parti'ye halkın desteğini arttırdı. Bu dönemde ayrıca işçilere ücretli hafta sonu tatili ve sendika kurma izni verildi. İşte bu ortamda 2 Mayıs 1954'te gerçekleştirilen seçimlerde Demokrat Parti oylarını daha da artırdı (Gazete haberi 6.9). Seçimin sonuçları şöyleydi (Tablo 6.3):

Tablo 6.3: *1954 genel seçim sonuçları*

Partiler	Kazanılan Milletvekili Sayısı	Oy Oranı
Demokrat Parti	503	%58,4
Cumhuriyet Halk Partisi	31	%35,1
Cumhuriyetçi Millet Partisi	5	%5,3
Bağımsız adaylar	2	%0,6

(www.ysk.gov.tr)



Tasnifin son neticeleri D.P. 493, C.H.P. 31, C.M.P. 5

Bingöl'de bir de bağımsız aday kazandı, 11 mebus çıkaran iki vilâyette tasnif henüz sona ermedi

Az mebus çıkarmasına rağmen C.H.P. muhalefet vazifesine devam edecek

Gazete haberi 6.9, 4 Mayıs 1954

1954 seçimlerinden sonra iktidarla muhalefet arasındaki ilişkiler daha da gerginleşti. Demokrat Parti içinde de bir grup milletvekili, hükûmetin uygulamalarını eleştirerek partiden ayrıldı ve 1955'te Hürriyet Partisi'ni kurdu. Ekonomik büyümenin de yavaşlamaya başlaması Demokrat Parti'ye karşı muhalefetin güçlenmesine neden oldu. Bu dönemin önemli gelişmelerinden biri de "6-7 Eylül Olayları"dır. Kıbrıs Türklerine yönelik Rumların baskısının arttığı bir ortamda Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı yönünde bir haber yayınlandı.



Görsel 6.12: *6-7 Eylül Olayları sonrasında İstanbul*

Haberin ardından özellikle İstanbul'da 6-7 Eylül 1955'te gayrimüslimlerin mal varlıklarına yönelik bir tahrip ve yağma hareketi gerçekleşti (Görsel 6.12). Olayların ardından sıkıyönetim ilan edildi ve pek çok kişi tutuklandı.

27 Ekim 1957'de yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti, iktidarını korudu ancak oy oranı önceki seçimlere göre önemli ölçüde azaldı (Gazete haberi 6.10). Seçimin sonuçları şöyleydi (Tablo 6.4):

***Tablo 6.4:** 1957 genel seçim sonuçları*

Partiler	Kazanılan Milletvekili Sayısı	Oy Oranı
Demokrat Parti	424	%48,6
Cumhuriyet Halk Partisi	178	%41,4
Cumhuriyetçi Millet Partisi	4	%6,5
Hürriyet Partisi	4	%3,5

(www.ysk.gov.tr)


D.P. yine kazandı

İnönü mağlûbiyeti kabul etmiyor, İstanbul için radyoda ilân olunan son neticelere de itiraz etti

CHP lideri radyo yayınını kanuna aykırı buluyor

Son rakamlara göre C.H.P. seçimde 212 mebusluk elde etti

Birçok yerlerde seçimler çekişmeli oldu, sandıklar açıldıkça neticeler el değiştirdi

Gazete haberi 6.10, 28 Ekim 1957

1950'lerin ortasında başlayan ekonomik yavaşlama, durgunluk ve giderek yükselen enflasyon Demokrat Partiye olan halk desteğinin azalmasına yol açtı. Özellikle şehirlerde yaşayan sabit maaşlı kişiler enflasyondan daha fazla etkilenmeye başladı. 1958'de Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Köylü Partisi birleşti ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) kuruldu. Hürriyet Partisi de CHP'ye katıldı. Muhalefetin güçbirliği yaparak birleşmesi üzerine DP öncülüğünde Vatan Cephesi kuruldu. Vatan Cephesi DP'nin halk tabanını genişletmek ve halkın desteğini arttırmak amacıyla kuruldu. Bu durum ülkedeki siyasî gerginliği daha da arttırdı. DP iktidarı 18 Nisan 1960'ta kendi milletvekillerinden oluşan ve olağanüstü yetkilere sahip Tahkikat Komisyonu'nu kurdu. Bu komisyon ülkenin istikrarını bozacak her türlü yıkıcı faaliyete müdahale etme yetkisine sahip olacaktı. Komisyon, kararlarına uymayan ve yıkıcı faaliyette bulunanlara hapis cezası verme yetkisine de sahip bulunacaktı.

Partilerin oy oranı ile milletvekili sayılarını karşılaştırdığınızda seçim sistemi ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

2. Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler

Demokrat Parti iktidara geldiğinde ekonomik hedef olarak tarıma öncelik vermeyi, sanayileşmede özel sektörün öncülüğünde adımlar atmayı, ekonomik ilişkilerde devlet müdahalesini en aza indirmeyi belirlemişti. 1950'de yabancı ve yerli sermayenin sanayiye girmesini teşvik etmek amacıyla Türkiye Sınaî Kalkınma Bankası kuruldu. 1951'de yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesi kolaylaştırılmaya yönelik Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu ve petrol kaynaklarımızın özel teşebbüs ile hızlı ve verimli bir şekilde işlenip değerlendirilmesini sağlamak için Petrol Kanunu'nun çıkarıldı. Makine Kimya Endüstri Kurumu, Denizcilik Bankası, Et ve Balık Kurumu, Devlet Malzeme Ofisi, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, Ereğli Demir Çelik fabrikaları gibi Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT) kuruldu. Demokrat Parti döneminin ilk yıllarında tarım alanında üretim artış gösterdi. Bu dönemde Marshall Planı ile çok sayıda traktör getirildi (Görsel 6.13) ve bu sayede ekilip biçilen arazi miktarı arttı. 1945'te Türkiye'de 1.100 kadar traktör varken bu sayı 1953'te 35.000'e ulaştı. Ekilebilir arazi 1948'de 14,5 milyon hektar iken 1956'da 22,5 milyon hektara çıktı. Hava şartlarının olumlu etkisi ve Kore Savaşı nedeniyle tarım ürünlerinin yüksek fiyatlarla ihraç edilmesi tarım alanında büyük bir ekonomik büyüme sağladı. Döviz gelirleri arttı, ithalatın kolaylaştırılması sayesinde birçok ürün ülkemizde satılmaya başlandı. Ekonomik büyümeyle birlikte halkın satın alma gücü arttı ve yaşam seviyesi yükseldi.



***Görsel 6.13:** Marshall yardımıyla gelen traktörler*

1954 yılından itibaren ekonomik gelişmede yavaşlama başladı. Kuraklık ve dünyada tarım ürünlerinin fiyatının düşmesi sonucu ihracat azaldı. Buna karşılık ithalatın artmaya devam etmesi ile döviz rezervleri azaldı, ödemeler dengesi bozuldu.

Ekonomik sıkıntılar, hükûmeti 1958’den itibaren döviz kullanımında ve ithalatta kısıtlama yapmaya yöneltti. Yüksek enflasyon karşısında hükûmet devalüasyon yaparak Türk lirasının değerini düşürdü. Ancak dış ticaret açığı kapatılamadı. 1950-1958 yılları arasında dış ticaret verileri şöyleydi (Tablo 6.5):

Tablo 6.5: *1950-1958 yılları arasında dış ticaret verileri*

Yıllar	İthalat (milyon TL)	İhracat (milyon TL)	Dış Ticaret Açığı (milyon TL)
1950	286	263	23
1951	402	314	88
1952	556	363	193
1953	533	396	137
1954	478	335	143
1955	498	313	185
1956	407	305	102
1957	397	345	52
1958	315	247	68

(Yaşar Baytal, "Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)" s. 563.)

1950-1958 yılları arasında ithalat ve ihracatın seyri ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

Yüksek nüfus artış hızı tarımda makineleşme sonucu ortaya çıkan iş gücü fazlalığı ve sanayileşme kırsal kesimden şehirlere göçü hızlandırdı (Görsel 6.14). İstanbul, Ankara, Adana, Bursa gibi şehirler en çok göç alan illerdi. İş bulma umuduyla birçok kişinin şehirlere göç etmesi konut sorununu ortaya çıkardı. Böylece şehirlerin etrafında gecekondu denilen yapılar ortaya çıktı.



Görsel 6.14: *Büyük şehirlere göç eden vatandaşlar*

II. Dünya Savaşı’ndan sonra ulaşımda kara yollarına ağırlık verildi (Görsel 6.15). Köyler kasabalara, kasabalar da kentlere hızlı bir biçimde bağlanmaya başlandı. Ancak Atatürk Dönemi'nde hızlı bir ilerleme gösteren demir yolu yapımı ihmal edildi. 1946’da özel otomobil ithaline izin verildi. 1960'ta kara yollarında motorlu taşıt sayısı 114.000'e yükselirken kara yolu uzunluğu 61.000 km'ye ulaştı.



Görsel 6.15: *Kara yolu yapım çalışması*

Yurt dışı uçak seferlerindeki artış ve radyo kullanımının yaygınlaşması gibi gelişmelerle zamanla kapalı bir toplum yapısından, dışa açılan ve dünyadaki gelişmelerden etkilenen bir toplum hâline gelindi.

Bu dönemde şiirde Garip Akımı’nın yerini İkinci Yeni şiir anlayışı aldı. Evlerde radyo ve pikap gibi cihazların artması müziğe olan ilgiyi artırdı. Bunun da etkisiyle dünyada ortaya çıkan farklı müzik türleri Türkiye’yi de etkisi altına aldı. Aşık Veysel, Zeki Müren, Müzeyyen Senar bu dönemin önemli sanatçıları arasında yer aldı. Yeşilçam Sineması olarak adlandırılan dönem başladı. Muhsin Ertuğrul’un Halıcı Kız, Ömer Lütfi Akad’ın Kanun Namına, Memduh Ün’ün Üç Arkadaş filmi dönemin ön plana çıkan sinema filmleriydi.



Etkinlik

Aşağıda 1950-1960 yılları arasındaki büyüme oranını ve enflasyon verilerini inceleyerek tablonun altındaki soruları cevaplayınız.

Tablo 6.6: *1950-1960 yılları arasındaki büyüme oranı ve enflasyon verileri*

Yıllar	Büyüme (%)	Enflasyon (%)
1950	9.4	-10.2
1951	12.8	6.2
1952	11.9	1
1953	11.2	2.9
1954	-3	10.3
1955	7.9	7.6
1956	3.2	16.5
1957	7.8	18.9
1958	4.5	14.8
1959	4.1	19.8
1960	4.4	5.4

(Durmuş Yalçın vd. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, s. 335.)*

1. Büyüme hangi dönemde daha fazla, hangi dönemde daha azdır? Bu farklılığın sebepleri nedir?
2. Enflasyon 1954'ten itibaren neden yükselmiştir?



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak metnin altındaki soruları cevaplayınız.

"Menderes'in konumu 1954 yılındaki seçim zaferinden sonra kötüleşti. Bu sırada Türkiye bir refah dönemindeydi ve ülkede bir umut havası vardı. Seçmenler ekonomik büyümeden faydalanmış ve hoşnutluklarını, ülkeyi açan, onu daha az bürokratik yapan yönetimi destekleyerek göstermişlerdi. Demokrat Parti, devlet arazilerini topraksız köylülere dağıtmış; ABD'den tarım makineleri ithal ederek çiftliklerde makineleşmeyi başlatmış, dolayısıyla da üretimi arttırmıştı. Osmanlı Dönemi'nde kurulan Ziraat Bankası, çiftçilere kredi veriyordu; devlet de aynı zamanda buğday ve pamuk üretimini sübvanse ederek tarım ürünleri için depolama imkânlarını da artırıyordu. Hava, 1950'lerin ilk yarısında çiftçilerden yanayken aynı zamanda Kore Savaşı yüzünden oluşan talep sayesinde dünya buğday fiyatları alışılmadık derecede yükselmişti. Sonuç olarak kırsal kesim özellikle de büyük çiftçiler kazançlıydı ve Demokrat Partiye oy vermekten memnundu.

Demokratlar seçmenlerin desteğini sağlama bağlamışlardı ve artık iktidardaydılar ama devletin aygıtlarının -bürokrasinin, yargının ve ordunun- arkalarında olduğundan şüpheliydiler. Bu kurumlar Cumhuriyet Halk Partisi tarafından yaratılmışlardı ve dolayısıyla da muhalefete sadık oldukları konusunda kuşku vardı. Bu durum özellikle hâlâ askerî unvanıyla İsmet Paşa olarak bilinen, İsmet İnönü'ye bağlı olduğu düşünülen ordu için geçerliydi. Demokrat Parti 1950'de seçimi kazandığında -sonrasında generaller harekete geçmeyince yerini büyük bir ferahlamaya bırakan- bir askerî darbe söylentisi vardı."
[Feroz Ahmad (Hint asıllı İngiliz tarihçi), *Bir Kimlik Peşinde Türkiye, s. 133-135* (Düzenlenmiştir.)]

1. "Ülkeyi açan, daha az bürokratik yapan" ifadeleriyle ne anlatılmak istenmektedir?
2. Demokrat Parti'nin ekonomi anlayışıyla ilgili hangi ipuçlarına ulaşılabilir?
3. Demokrat Parti'nin iktidarda kendini güvende hissetmemesinin sebebi nedir?

ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ

A. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanların başında (D), yanlış olanların başına (Y) yazınız. Yanlış cümlelerin doğrularını altlarındaki satırlara yazınız.

1. ( ) Millî Kalkınma Partisi II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de kurulan ilk partidir.

....

2. ( ) Demokrat Parti ekonomide devletçilik ilkesinin uygulanmasını desteklemiştir.

....

3. ( ) 1946 yılı genel seçimleri iki dereceli seçim sistemiyle yapıldı.

....

4. ( ) Millet Partisi Cumhuriyet Halk Fırkasından ayrılan milletvekillerince kuruldu.

....

5. ( ) 1950 yılındaki genel seçimlerden sonra TBMM Celal Bayar'ı cumhurbaşkanı seçti.

....

6. ( ) II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de doğum oranı yükselmeye başladı.

....

7. ( ) Comecon Doğu Bloku ülkeleri arasında ekonomik işbirliğini sağlamak için kuruldu.

....

8. ( ) Marshall Planı yardımlarından yararlanan tek Doğu Bloku ülkesi Macaristan oldu.

....

9. ( ) Brüksel Antlaşması ile NATO'nun kuruluşunun temelleri atıldı.

....

10. ( ) Türkiye Avrupa Konseyi'nin kurucu üyelerinden biridir.

....

11. ( ) 1950 sonrasında demir yolu yapımı hızlanırken karayolu yapımı ihmal edildi.

....

12. ( ) 1957'de yapılan genel seçimlerde en çok oyu Cumhuriyet Halk Partisi aldı.

....

B. Aşağıdaki soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

1. Demokrat Partinin kurucuları olan ve Dörtlü Takrir'i hazırlayan milletvekilleri kimlerdir?

....

....

2. Demokrat Partinin 1946 seçimlerinde birçok ilden aday gösterememesinin sebebi nedir?

....

....

3. SSCB, II. Dünya Savaşı sonrasında hangi Avrupa ülkeleri üzerinde kontrol sağlamıştır?

....

....

4. NATO'nun kurucu üyesi olan ülkelerden beşini yazınız.

....

....

5. Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinde hangi gelişme etkili olmuştur?

....

....

C. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. - Gizli oy açık sayım ilkesiyle gerçekleştirildi.
- Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı son buldu.
- Demokrat Parti iktidarı başladı.

Yukarıdaki özellikler aşağıdaki hangi tarihte gerçekleştirilen genel seçimle ilgilidir?

A) 1946 B) 1950 C) 1954 D) 1957 E) 1961

2. II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye, bütçesinin önemli bir bölümünü savunma harcamalarına ayırmak durumunda kalmıştı. Silahaltına alınan askerlerin ihtiyaçlarının karşılanması bütçeye büyük bir yük getirirken genç nüfusun askerde olması üretimin azalması sonucunu doğurdu.

Aşağıdakilerden hangisi 1945-1950 arasında Türk ekonomisindeki başlıca gelişmelerden değildir?

A) İthalatı kolaylaştırmak için devalüasyon yapıldı.

B) Bütçe imkânlarını artırmak için yeni vergiler kondu.

C) Uluslararası Para Fonuna (IMF) üye olundu.

D) Marshall Planı doğrultusunda ABD'den mali yardım ve kredi desteği alındı.

E) Millî Korunma Kanunu kabul edildi.

3. II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan Batı ve Doğu Bloku arasında zaman içinde giderek büyüyen ve Soğuk Savaş Dönemi olarak adlandırılan süreçte taraflar siyasi, askeri, ideolojik ve ekonomik alanlarda büyük bir rekabet içine girdiler.

Aşağıdakilerden hangisi Soğuk Savaş Dönemi'nde Doğu Blokunda yaşanan gelişmelerden değildir?

A) Komünist partiler arasında işbirliği için "Cominform" kuruldu.

B) Komünist ülkeler arasında ekonomik dayanışma için "Comecon" kuruldu.

C) Silahların azaltılması ve nükleer denemelere son verilmesi kabul edildi.

D) Ortak savunma ve iş birliği amacıyla Varşova Paktı kuruldu.

E) SSCB Macaristan ve Çekoslovakya gibi ülkelere askerî birliklerini yerleştirdi.

4. ABD, SSCB'nin yayılmasını önlemek için Doğu Blokuna karşı çeşitli tedbirler aldı. ABD Başkanı Truman tarafından ilan edilen Truman Doktrini'ni de bunlardan biriydi. Bu doktrin çerçevesinde ABD, komünizm tehdidi altındaki devletlere mali ve askerî yardım yaptı.

Aşağıdaki devletlerden hangisine ABD, iç savaşta para ve silah yardımı yapmıştır?

A) İtalya

B) Macaristan

C) Fransa

D) Yunanistan

E) Japonya

5. - Avrupa devletleri arasında iş birliği ve dayanışmayı sağlamak için kuruldu.

- Türkiye kuruluşundan üç ay sonra üye oldu.

Yukarıda özellikleri verilen teşkilat aşağıdakilerden hangisidir?

A) Avrupa Konseyi

B) Avrupa Birliği

C) Avrupa Ekonomik Topluluğu

D) NATO

E) OECD

6. Aşağıdaki gelişmelerden hangisi Türkiye'nin NATO'ya girişinde daha etkili olmuştur?

A) IMF'ye üyelik

B) Avrupa Konseyine üyelik

C) Marshall Planı kapsamında yer almak

D) Almanya ve Japonya'ya savaş ilanı

E) Kore'ye asker göndermek

7. 1950 seçimlerinde iktidara gelen Demokrat Parti, iktidarının ilk yıllarında halk desteğini artırmış ve % 55,2 olan oy oranını 1954 seçimlerinde artırarak %58,4'e çıkarmıştır.

Aşağıdakilerden hangisi bunun sebeplerinden biri değildir?

A) Türkiye'nin NATO'ya üyeliği

B) Şehirlere göçün artmasıyla kırsal nüfusun azalmaya başlaması

C) Marshall Planı ile ABD'den sağlanan yardımlar

D) İşçilere ücretli hafa sonu tatili ve sendika kurma izni verilmesi

E) Kore Savaşı nedeniyle tarım ürünlerinin yüksek fiyatla ihraç edilebilmesi

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçişi hızlandıran gelişmeler nelerdir?

2. 1946 ve 1950'de uygulanan seçim sistemleri arasındaki farklılıklar nelerdir?

3. 1945-1950 yılları arasında Türk ekonomisindeki başlıca gelişmeler nelerdir?

4. II. Dünya Savaşı sonrası neden "Soğuk Savaş Dönemi" olarak adlandırılmıştır?

5. Varşova Paktının kuruluş amacı nedir?

6. Truman Doktrini'nin amacı nedir?

7. NATO'nun kuruluş amacı nedir?

8. II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin ABD ile dış politikada yakınlaşmasının sebebi nedir?

9. Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi arasında gerilim yaşanmasının sebepleri nelerdir?

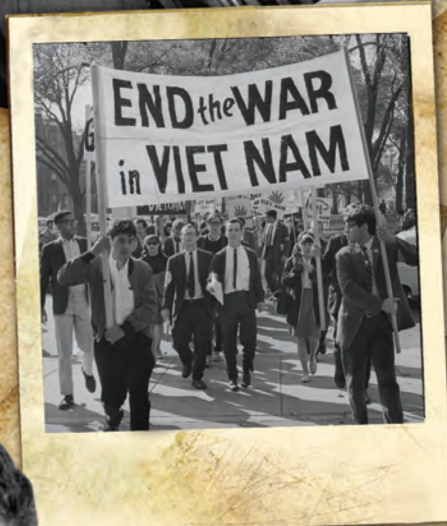
10. Demokrat Parti Dönemi'ndeki başlıca ekonomik gelişmeler nelerdir?

11. 1950'lerden itibaren kırsal kesimden şehirlere göç neden artmıştır?


TRT
haberl



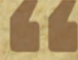



END the WAR
in VIET NAM

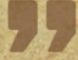




7.Ünite



TOPLUMSAL DEVRİM ÇAĞINDA DÜNYA VE TÜRKİYE



KONULAR

A. 1960 SONRASINDA DÜNYA SİYASETİ
B. 1960’LARDAN İTİBAREN TÜRK DIŞ POLİTİKASI
C. 1960-1990 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE



NELER ÖĞRENECEĞİZ?

• 1960 sonrasında dünya siyasetinde ortaya çıkan gelişmeleri,
• 1960'lardan itibaren Türk dış politikasını etkileyen önemli gelişmeleri,
• 1960'lardan itibaren Türkiye'de meydana gelen siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmeleri öğreneceğiz.

KAVRAMLAR

ENOSİS, Megali İdea, EOKA, kıta sahanlığı, ASALA, diaspora, askerî darbe, muhtıra, serbest piyasa ekonomisi, özelleştirme, KDV

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Coğrafya atlası üzerinden Vietnam, Küba, İsrail, Filistin, İran, Irak ve Afganistan'ı bulunuz. Bu yerlerin stratejik açıdan öneminin neler olabileceği konusunda düşüncelerinizi söyleyiniz.
2. Yunanistan, Ermenistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ülkemizin ilişkileri hakkında bildiklerinizi açıklayınız.
3. Demokrasinin kesintiye uğraması ifadesinden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.
4. Ülkelerin ithalatı azaltıp ihracatlarını arttırmak istemelerinin nedenleri nelerdir?
5. Yeşilçam oyuncuları denildiğinde aklınıza hangi isimler geliyor? Örnek veriniz.

A. 1960 SONRASINDA DÜNYA SİYASETİ

SSCB lideri Stalin'in 1953'te ölümünden sonra Doğu ve Batı Blokları arasında uluslararası ilişkilerde gerilim azalmaya başladı. Kruşçev'in başında olduğu yeni SSCB yönetimi ile Eisenhower'ın (Ayzınavır) başkanlığındaki ABD, barışın sağlanması yönünde bazı adımlar atarak uluslararası gerilimin azalmasına katkı sağladı. Kruşçev'in 1959'da ABD'yi ziyareti, 1961'de Viyana'da ABD Başkanı Kennedy (Kenedi) ile buluşması barış umutlarını arttırdı. Böylece 1960'ların sonunda "Yumuşama Dönemi" adı verilen dönem başladı. Ancak nükleer silahlanma ve uzay çalışmalarında rekabet tüm hızıyla devam ediyordu.

Yumuşama Dönemi'ne girilirken ABD ile SSCB arasındaki en önemli kriz, 1962'de Küba konusunda yaşandı. 1959'da ABD destekli yönetimi devirerek Küba'ya hâkim olan Fidel Castro (Kastro), SSCB ile ilişkileri geliştirerek ülkesine SSCB füzelerinin yerleştirilmesini kabul etmişti. Orta Amerika'da ABD'ye son derece yakın olan Küba'ya nükleer füzeler yerleştirilmesi ABD'yi harekete geçirdi. Füzelerin doğrudan kendi ülkesini tehdit ettiğini öne süren ABD, SSCB'ye baskı yaparak füzelerin geri çekilmesini istedi. SSCB Türkiye'deki ABD'nin yerleştirdiği Jüpiter füzelerinin kaldırılması karşılığında füzelerini çekti. Böylece Küba krizi çözüldü.

Küba krizinden sonra ABD ve SSCB nükleer bir savaş riskine karşı sorunun uzlaşmayla çözülmesi yönünde somut adımlar attı. 1963'te imzalanan anlaşmayla nükleer silah denemeleri konusunda sınırlamalar kabul edildi. ABD ve SSCB arasında ilişkilerin düzelmesini sağlayan siyasal ve ekonomik nedenler de vardı. Dünyanın birçok yerinde askerî üslere sahip olan ABD, silahlanma yarışının da etkisiyle ekonomik açıdan zorlanmaya başladı. Aynı sebeple SSCB de ekonomik olarak güç durumdaydı. SSCB'nin Doğu Bloku üzerindeki gücü de sarsılmaya başladı. Çin'le ilişkileri bozulurken Çekoslovakya'nın Doğu Blokundan ayrılma isteği 1968'de kanlı bir şekilde bastırıldı. Böyle bir ortamda, ABD ve SSCB'nin uzlaşma yolu aramaları tarafları 1969'da Helsinki'de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) toplantısında bir araya getirdi. 3 Temmuz 1973'te Avrupa devletleri arasında ekonomi, çevre, bilim ve teknoloji gibi alanlarda da iş birliğini güçlendirmeye yönelik "Helsinki Nihai Senedi" imzalandı ve Bloklar birbirlerinin varlıklarına saygı göstereceklerini taahhüt ettiler. 1972'de SALT-1 (Strategic Arms Limitation Talks- Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri) adı verilen antlaşma Moskova'da imzalandı. Bu antlaşma ile nükleer silahların üretimi sınırlandırılırken iki ülke arasında ticaret ve uzay çalışmaları alanında iş birliği yapılması kararlaştırıldı. SALT-1 antlaşmasını 1979'da Viyana'da imzalanan SALT-2 antlaşması takip etti. 1975'te Doğu ve Batı Bloku ülkeleri arasında Helsinki Konferansı toplandı. Uluslararası ilişkilerde barış ve iş birliğini artırmak yönünde kararlar alındı. Batı Bloku içinde yer alan Fransa ve Batı Almanya gibi devletler de Doğu Bloku ile ilişkilerini geliştirme yönünde adımlar attı.

ABD ve SSCB arasındaki rekabet yumuşamaya başlasa da her iki güç, dünyanın çeşitli yerlerinde hâkimiyet alanlarını birbirlerine karşı genişletmeye çalışmaktan geri kalmadı. Bu rekabetin görüldüğü yerlerden biri de Vietnam'dı. Kuzey ve Güney Vietnam arasındaki çatışmada Komünist Kuzey Vietnam'a karşı ABD güneyi destekledi (Görsel 7.1). 1965'te doğrudan Kuzey Vietnam'a saldıran ABD, bölgede başarılı olamayarak 1973'te Vietnam'dan çekilmek zorunda kaldı. SSCB de uzun süre etkin olduğu ve genişleme sahası olarak gördüğü Afganistan'ı 1979'da işgal etti ancak 1989'da buradan tamamen çekilmek zorunda kaldı.



Görsel 7.1: *ABD'de Vietnam Savaşı'nı protesto eden göstericiler*

1980'lerde ABD, SSCB'ye karşı daha sert bir politika izlemeye başladı. Ancak bir yandan da silahsızlanma görüşmeleri devam etti. SSCB'nin başına geçen Gorbaçov "Açıklık ve Yeniden Yapılanma" adını verdiği bir programla SSCB'nin zayıflamasına son vermek istiyordu. Uluslararası iş birliğinin geliştirilmesi gerektiğine inanıyordu. SSCB'nin Çernobil Nükleer Santralinin 1986'da patlaması nükleer silahların tehlikelerini bir kere daha dünyaya gösterdi. Mihail Gorbaçov ve ABD başkanı Ronald Reagan (Ranılt Riygın) arasındaki görüşmeler uzun menzilli füzelerin azaltılması konusunda uzlaşmayla sonuçlandı (Görsel 7.2). Bu dönemde Orta Doğu'da da önemli gelişmeler meydana geldi. Arap-İsrail Savaşları ve İran-Irak Savaşı Orta Doğu'daki başlıca sıcak çatışmalar oldu.



Görsel 7.2: *SSCB Lideri Mihail Gorbaçov ve ABD Başkanı Ronald Reagan*

Günümüzde dünyanın önemli güçleri hangileridir? Günümüz dünyasını 1960'larla karşılaştırdığınızda güçler dengesindeki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

1. Arap-İsrail Savaşları

Filistin'de İngiliz manda rejiminin sona ermesinden sonra 14 Mayıs 1948'de Yahudiler, İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan ettiler. Bu ilan üzerine Arap Birliği üyesi Mısır, Ürdün, Suriye ve Irak İsrail'e savaş açtı. Ancak İsrail'in planlı savunması karşısında Arap devletleri mağlup oldu. İsrail topraklarını büyük oranda genişletirken yüzbinlerce Filistinli, yurtlarını terk etmek zorunda kalarak komşu ülkelere sığındı.

Mısır'da iktidara gelen Cemal Abdülnasır'ın Süveyş Kanalı'nı millîleştirdiğini açıklamasından sonra 1956'da İsrail, İngiltere ve Fransa ittifak oluşturarak Mısır'a saldırdı. Mısır yenilmesine rağmen Birleşmiş Milletler kararı gereği İsrail, İngiltere ve Fransa Mısır'dan çekilmek zorunda kaldı. Mısır Arap dünyasında gücünü arttırdı.

Cemal Abdülnasır, Arap devletlerini sosyalist bir çizgide birleştirmek ve Filistin meselesini askerî yollarla çözmek için Suriye ve Ürdün ile iş birliği yaptı. Ancak bu ittifak hazırlıklarını yakından takip eden İsrail 1967'de harekete geçerek hızlı bir harekâtla Mısır, Ürdün ve Suriye'yi mağlup etti. İsrail bu savaşın sonunda topraklarını iki buçuk kat genişletti (Harita 7.1). Filistinliler bu savaşın ardından kendi mücadelelerini vermeye başladılar. Filistin Kurtuluş Örgütünü kurdular.



Harita 7.1: *1947'den günümüze Filistin toprakları*

1967'deki savaşta kaybettikleri toprakları geri almak isteyen Mısır ve Suriye, 1973'te İsrail'e karşı savaş açtı. Başta Mısır ve Suriye ittifakı başarılı olsa da İsrail, ABD'nin de silah desteğiyle kısa sürede üstünlüğü ele aldı ve savaşı kazandı. Savaş sonrasında tüm dünyayı etkileyen büyük bir petrol krizi başladı ve petrol fiyatları yükseldi.

1974'ten itibaren Mısır ile ABD arasında yakınlaşma dönemi başladı. 1977'de Mısır ve İsrail devlet başkanları karşılıklı olarak ziyaret gerçekleştirdiler. 1978'de ABD'nin arabuluculuğunda bir araya gelen taraflar 17 Eylül 1978'de Camp David (Kemp Deyvit) Antlaşmalarını imzaladılar. Bu antlaşmaya göre İsrail Sina Yarımadası'nı Mısır'a geri verirken Mısır da İsrail'in siyasi varlığını tanıyacaktı. Böylece bir Arap devleti ilk kez İsrail'i tanıdı. Camp David Antlaşmaları taraflar arasında yapılacak olan barış antlaşmasının çerçevesini oluştururken bu antlaşmalar doğrultusunda 26 Mart 1979'da taraflar arasında barış antlaşması imzalandı. ABD, Mısır ve Ürdün üzerinde nüfuzunu artırırken Mısır ile İsrail'in anlaşmasına karşı çıkan Suriye, Irak, Libya, Güney Yemen ve Cezayir "Red Cephesini" kurarak SSCB ile yakınlaştı.

2. İran-Irak Savaşı

İran ile Irak sınırında bulunan ve Basra Körfezi'ne dökülen Şattülarap, iki devlet arasında uzun süredir başlıca anlaşmazlık konusuydu. Bu sorun 1975'te Cezayir Antlaşması ile geçici olarak çözülmüştü. Fırat ve Dicle Nehirlerinin birleşmesiyle meydana gelen bu su yolunu kontrol etmek ve Basra Körfezi'ne egemen olmak isteyen Irak 1979'da

İran'ın rejim değişikliği sebebiyle yaşadığı iç sorunlardan yararlanarak harekete geçti. 22 Eylül 1980'de Irak'ın İran'a saldırısıyla başlayan savaşta dini ve etnik anlaşmazlıklar da savaşın sebeplerindendi. Başta Irak ordusunun önemli başarılar kazanmasına rağmen savaşın uzamasıyla İran savaşta dengeyi sağladı. İki tarafın da birbirine karşı belirgin üstünlük sağlayamadığı savaşta petrol kuyularının bombalanması nedeniyle petrolün fiyatı tüm dünyada artış gösterdi. Körfez petrol yolunu açık tutmak için ABD bölgeye bir donanma gönderdi ve ABD bayrağı çekmiş Kuveyt tankerlerini korumaya başladı. Türkiye bu savaşta tarafsız kalarak her iki tarafla ilişkilerini sürdürmeye devam etti. Suriye ve Libya İran'ı, Suudi Arabistan, Ürdün, Körfez ülkeleri Irak'ı desteklerken ABD, SSCB ve Avrupa ülkeleri tarafsız kaldı. Sekiz yıl devam eden savaş 1988'de Birleşmiş Milletlerin ara buluculuğuyla sona erdi (Harita 7.2). Savaş her iki ülkede yaklaşık bir milyon kişinin ölümüne ve büyük bir ekonomik kayba neden oldu.



Harita 7.2: *İran, Irak ve komşuları*



Etkinlik

Aşağıdaki tabloyu ders kitabından öğrendiğiniz bilgilerden yararlanarak ve araştırma yaparak doldurunuz.

	Sebepleri	Sonuçları
Küba Krizi	....	....
Vietnam Savaşı	....	....
Afganistan Savaşı	....	....
Arap-İsrail Savaşı	....	....
İran-Irak Savaşı	....	....

B. 1960'LARDAN İTİBAREN TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1. Kıbrıs Sorunu

Kıbrıs adası Akdeniz'in doğusunda yer almaktadır. Ada; Anadolu, Suriye kıyılarına ve Süveyş Kanalı'na yakın olması nedeniyle önemli bir stratejik konuma sahiptir. Kıbrıs adası 1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiş, adaya çok sayıda Türk yerleştirilmişti. 1877'de Osmanlı Devleti ile Rusya arasında savaş başladı. Osmanlı Devleti bu savaşta diplomatik destek almak için İngiltere'ye Kıbrıs'ın yönetimini geçici olarak bıraktı. İngiltere, 1914 yılında Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılmasından yararlanarak Kıbrıs'ı ilhak etti. İngiltere yönetimi altındaki Kıbrıs'ta Rumlar, adayı Yunanistan'a bağlama ideali olan Enosis'i gerçekleştirmek için harekete geçtiler.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere Kıbrıs'tan da çekilme kararı aldı. Bunun üzerine Yunanistan, Megali İdea adını verdikleri Büyük Yunanistan hayalini gerçekleştirmek için harekete geçti. Kıbrıs'ın kendisine verilmesini sağlamak için İngiltere'ye resmen başvurdu. Ancak Yunanistan'ın bu isteğinin önce İngiltere daha sonra da Birleşmiş Milletler tarafından reddedilmesi üzerine Rumlar EOKA adını verdikleri bir terör örgütü ile harekete geçtiler. Enosis'i gerçekleştirmek ve Türkleri adadan uzaklaştırmak amacıyla Türklere baskı yapmaya başladılar.

Kıbrıslı Türkler, bu gelişmeler üzerine 1955'te Volkan Teşkilatı'nı, 1957'de TMT'yi (Türk Mukavemet Teşkilatı) kurarak kendilerini savunmaya başladılar. Rumların Türklere baskı kurmak istemesi üzerine Türkiye, Kıbrıs'ta iki toplumun iki ayrı devlet kurmasını yani adanın taksimini savunmaya başladı. Bu amaçla ülkemizde Kıbrıs Türklerinin Ada'daki bağımsızlığını savunan ve "Ya Taksim Ya Ölüm" sloganlarının atıldığı mitingler düzenlendi. 1958'de İngiltere tarafından Mac Millan (Mak Millın) Planı ortaya atıldı. Buna göre Kıbrıs'ta İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın iş birliğine dayalı üçlü bir yönetim kurulacaktı.

1959'da Türkiye ve Yunanistan Zürih Antlaşması'nı imzalayarak Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyet kurulması kararı aldılar. 1960'ta İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Londra Antlaşması'nı imzalayarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecini başlattılar. Bu doğrultuda 1960'da Kıbrıs'ta bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu. Cumhurbaşkanlığını Makarios (Makaryos) ve yardımcılığını Dr. Fazıl Küçük'ün yaptığı devletin devamlılığını Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin aralarında imzaladıkları "Garanti Antlaşması" ile sağlayacaktı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde herhangi bir değişiklik olursa "Garantör Devlet" olan taraflar, tek başlarına ya da birlikte hareket ederek adaya müdahale edebilecekti. Ancak bu süreçte Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Rum yöneticileri imzalanan antlaşmaya ve kabul edilen anayasaya aykırı hareket etmeye başladılar. Türklere karşı düşmanca bir tutum sergilemeye devam ettiler. Yaşanan gelişmeleri yakından takip eden Türk milleti mitingler ve yardım kampanyaları düzenleyerek Kıbrıs'taki Türklerin yanında olduğunu gösterdi.

Kıbrıslı Rumlar Enosis fikrini hayata geçirmek için Akritas Planı'nı hayata geçirdiler. Plan gereğince pek çok Türk'ü katlettiler. Bu katliamların yapıldığı güne "Kanlı Noel" adı verildi. Rumlar, adada yaşayan Türklere baskı, zulüm ve şiddet uygulayarak amaçlarını gerçekleştirmeye çalıştılar (Gazete haberi 7.1, 7.2).


Kıbrıs'ta Rumlar Türk mitingine bomba attı
Gençlik Teşkilâtı mitingine atılan bombadan şans eseri sadece birkaç kişi yaralandı
Bomba EOKA'nın devamı EDMA'cılar tarafından atıldı
Küba'da yeniden çarpışma

Gazete haberi 7.1, 12 Ağustos 1959


Muhasara altındaki 4000 Türk'e gıda ve ilâç yardımına bile müsaade edilmedi
Rumlar 10 Türk köyüne daha saldırdılar
Amerika ile İngiltere barış gücü masrafının

Gazete haberi 7.2, 13 Mart 1964

"21 Aralık 1963'te Lefkoşa'da içinde Türklerin bulunduğu iki otobüsü nedensiz olarak durduran Rum polisi zorla üst araması yapmak istedi. Çıkan tartışma sırasında polisler arasındaki bir sivilin ateş açması sonucunda biri kadın üç Türk yaşamını yitirdi. Bu olaydan sonra Türklere yönelik silahlı saldırılar hızla arttı. Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak amacıyla kurulan silahlı EOKA örgütü adanın her yanında Türklere karşı saldırılar düzenledi. Bu saldırılar sırasında öldürülen Türklerin sayısının 24 Aralık'ta 12'ye, 25 Aralık'ta 50'ye ulaştığı açıklandı. Türk alayı doktorlarından Nihat İlhan'ın eşi ve çocukları da evlerinin banyosunda EOKA çeteleri tarafından katledildi." *[Cumhuriyet Ansiklopedisi, C.3, s.77.* (Düzenlenmiştir.)]

Dr. Fazıl Küçük (1906-1984)

Dr. Fazıl Küçük, 1 Nisan 1955 tarihinde EOKA'nın Kıbrıs'ta kanlı terör eylemlerini başlatmasının ardından, Kıbrıs Türk halkının EOKA'ya karşı direnmesi için Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği (KTMB) adlı örgütü kurdu. (...) 1955 yılı Eylül ayında gizlice VOLKAN teşkilatını kurdu.(...) Kıbrıs Türk Halkı, 3 Aralık 1959'da rakipsiz olarak Kıbrıs'ın ilk Cumhurbaşkanı Muavini seçti. Rumların 21 Aralık 1963 tarihinde başlattıkları saldırıların ardından oluşturulan Genel Komite'nin başkanlığını yaptı. 27 Aralık 1967 tarihinde kurulan Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi'nde başkanlığa getirildi. Dr. Fazıl Küçük, 18 Şubat 1973 tarihinde Cumhurbaşkanı Muavinliğinden ayrılarak, yerini Rauf R. Denktaş'a bıraktı.

https://mucahit.gov.ct.tr/

EOKA çetelerine bağlı Rumlar 6 Ağustos 1964'te Erenköy'e saldırıya geçti. Türkiye olayları önlemek için savaş uçaklarını Kıbrıs üzerine gönderdi. Bu hava harekâtı sırasında Yüzbaşı Cengiz Topel'in uçağı düştü ve Rumlar esir aldıkları Cengiz Topel'i şehit ettiler.

Olaylar karşısında BM Güvenlik Konseyi Kıbrıs'a barış gücü gönderdi ancak bu güç, Türk halkına yönelik saldırıları önleyemedi. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile imzaladığı Garanti Antlaşması'ndan doğan haklarını kullanarak Kıbrıs'ta barış ve güvenliği sağlamak amacıyla 20 Temmuz 1974 tarihinde Barış Harekâtı düzenledi (Görsel 7.3), (Gazete haberi 7.3), (Karekod 7.1). Barış Harekâtı'nın Türkiye ve Yunanistan arasında bir savaşa dönüşme tehlikesi karşısında Birleşmiş Milletler taraflara ateşkes çağrısında bulundu. 25 Temmuz 1974'te taraflar Cenevre Konferansı'nda toplandı. Konferansın sonuçsuz kalması üzerine Başbakanın Bülent Ecevit ve Başbakan yardımcısının Necmettin Erbakan olduğu koalisyon hükûmeti Ada'ya ikinci bir harekât düzenlenmesine karar verdi. Türkiye 14 Ağustos 1974'te İkinci Barış Harekâtı için harekete geçti. Harekât Türk Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in "Ayşe tatile çıksın." parolasıyla başladı (Ayşe, Turan Güneş'in kızının adıdır.). Düzenlenen harekât ile Mağusa-Lefke hattı kontrol altına alınarak adadaki karışıklıklar son buldu.



Karekod 7.1



Görsel 7.3: *Kıbrıs'a çıkarma yapan Türk askerleri*



Lefkoşe düştü. Mehmetçik Limasol Magosa ve Baf'dan adanın içine doğru ilerliyor
2 hücumbot batırdık
Yunanistan'da isyan çıktı

Övünüyoruz

ECEVİT: 'Türk uçakları bomba değil iyi niyet mesajları atıyor'

Zafer, Zafer

Havadan ve denizden dalga dalga inen askerlerimize Rumlar beyaz bayrak çekerek teslim oluyorlar

Gazete haberi 7.3, 21 Temmuz 1974

Harekâttan sonra Ada'da 1963 yılında İngiltere tarafından çizilen Yeşil Hat'tın kuzeyinde devlet başkanlığını Rauf Denktaş'ın üstlendiği 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştur. Bu devlet daha sonra 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adını aldı ve Cumhurbaşkanlığına Rauf Denktaş seçildi.



Harita 7.3: *1974 Barış Harekâtı sonrasında Kıbrıs*

Kıbrıs'ta iki tarafın tek bir devlet çatısı altında yeniden birleşmesi mümkün müdür? Tartışınız.



Etkinlik

Kıbrıs Sorunu'nu özetleyen bir tarih şeridi hazırlayınız ve çalışmanızı sınıfta sununuz.

2. Türk-Yunan İlişkileri

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler 1930 yılından itibaren karşılıklı ziyaret ve dostluk antlaşmalarının imzalanmasıyla iyi yönde gelişmeye başladı. Ancak 1950'lerde Kıbrıs ve sonraki yıllarda da Ege adaları, kıta sahanlığı ve Batı Trakya Türklerinin statüsü konuları, ilişkilerin zaman zaman gerginleşmesine neden oldu.

Ege Adaları

Lozan Barış Antlaşması'yla Ege Denizi'ndeki Bozcaada, Gökçeada ve İtalya'nın egemenliğinde bulunan Meis ve On İki Ada dışındaki adalar silahsızlandırmak ve askerî güç bulundurmamak şartıyla Yunanistan'a bırakılmıştı. II. Dünya Savaşı sonunda İtalya Meis ve On İki Ada'yı Yunanistan'a bıraktı (1947). Bu tarihten itibaren Yunanistan, Ege Denizi'ni bir Yunan denizi hâline getirmek için harekete geçti. Bu amaçla Ege adalarını silahlandırmaya başladı.

Kıta Sahanlığı

Yunanistan'ın Ege Denizi'nde Türkiye ile deniz sınırlarını kendisine göre belirlemeye çalışması kıta sahanlığı sorununu ortaya çıkardı. (Harita 7.4) Kıta sahanlığı, karaları çevreleyen ve kara sayılan 200 metre derinliğe kadar olan sığ deniz dipleridir. Kıyıya sahip her devlet kıta sahanlığına da sahiptir. Kıta sahanlığına sahip ülkenin sadece bu bölgedeki canlı-cansız doğal kaynakları arama ve işletmede egemen yetkileri vardır, su alanı ve hava sahası uluslararası statüsünü korur. Fakat Yunanistan, Anadolu kıyılarına yakın olan adaların Yunanistan'ın ayrılmaz bir parçasını oluşturduğunu ve ekonomik kaynakların paylaşılması bakımından adaların da kıta sahanlığı olduğunu iddia etmektedir. Türkiye ise Ege Denizi'nin kendine ait koşulları nedeniyle adaların kendilerine ait bir kıta sahanlığı olamayacağını, coğrafi konumları nedeniyle bu adaların Anadolu'nun doğal uzantısının deniz üstünde kalan çıkıntıları olduğunu vurgulamaktadır. Türkiye bu konudaki anlaşmazlığın Lozan Barış Antlaşması ve uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak çözülmesini istemektedir.



Harita 7.4: Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs adası

Yunanistan 6 mil olarak belirlenmiş kara sularını 12 mile çıkarmak istemektedir. Kara suları, bir devletin kara topraklarına bitişik, genişliği uluslararası hukuka göre belirlenen deniz alanını ifade eder. Yunanistan'ın kara sularını 12 mile çıkararak Türkiye'nin gemi ve uçaklarının Ege Denizi'nden çıkışına sınırlama getirmek istemektedir. Bu durum aynı zamanda ülkemizin savunmasını da olumsuz etkileyecektir. Türkiye, Yunanistan'ın kara sularını genişletmesini kabul etmeyeceğini ve böyle bir kararı savaş nedeni kabul edeceğini açıklamıştır. Günümüzde Ege Denizi'nin %40'ı Yunan kara sularıdır. 12 mile çıkarılması halinde Ege'nin %70'i Yunan kara suları, %10'dan az kısmı Türkiye kara suları hâline gelecektir. Açık denizler %51'den %19'a gerileyecektir. Türk askerî uçakları Ege üzerinde serbestçe uçamayacak, tatbikat yapamayacak, balıkçılar avlanamayacak, deniz ulaşımında sorunlar oluşacaktır.

Batı Trakya Türklerinin Sorunları

Batı Trakya Türkleri, azınlık olarak yaşadıkları Yunanistan'da birçok haksız uygulama ve baskıyla karşı karşıyadır. Batı Trakya Türklerinin hukuki varlıkları Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan ikili antlaşmalar ve uluslararası antlaşmalarla garanti altına alınmıştır. Buna rağmen, Batı Trakya Türkleri haklarını kullanamamaktan doğan birçok sorun yaşamaktadır. Yunanistan Batı Trakya'daki Türk kimliğini inkâr ederek bölgedeki Türkleri 'Müslüman azınlık' olarak kabul etmektedir. Lozan Barış Antlaşması'na göre bölgedeki Türklere tanınan vakıf ve dernek kurma hakkı engellenmiştir. Lozan Barış Antlaşması başta olmak üzere uluslararası antlaşmalar bir kenara bırakılarak bölgedeki Türklerin Türkçe eğitim hakları ellerinden alınmıştır. Yine Müslüman Türklere tanınması gereken dinî haklar göz ardı edilmekte, Türklerin müftülerini seçmelerine izin verilmemektedir.

1956'dan itibaren Batı Trakya Türkleri üzerindeki baskılar artarak devam etmiştir. Yunanistan'ın Batı Trakya Türklerine yönelik siyasetinin temel amacı, bölgedeki Türkleri göçe zorlamaktır. Yunanistan bir dönem Türkçe adların kullanılmasını fiilen yasaklamıştır. Batı Trakya'da hem Türkçe çıkan gazete ve dergiler, hem de Türkiye'den gelen yayınlar üzerindeki yasaklar 1994 yılına kadar devam etmiştir.

Batı Trakya Türklerinin, özellikle ekonomide ayrımcılık, eğitimdeki özerklik hakkı, yönetime katılma ve kendi dinî başkanlarını seçememe, yürürlükten kalkmasına rağmen vatandaşlıktan çıkarılan 60000 Türk'ün vatandaşlığa geri alınmaması ve Türk Vakıflarının denetimi gibi sorunları devam etmektedir.

3. Ermeni Sorunu

Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra Ermeniler ülkemizde huzur ve eşitlik içinde yaşamaya devam ettiler. Buna rağmen Ermenistan dışında yaşayan ve Ermeni diasporası olarak adlandırılan gruplar sözde Ermeni soykırımı iddialarını gündeme taşımak için faaliyetlerini sürdürdüler. Lobi faaliyetleri ile Ermeni meselesini Türkiye'ye karşı siyasal bir koz olarak kullanılmaya çalıştılar. Ermeni diasporası bu doğrultuda iddialarını dünyaya kabul ettirmek, Türkiye'den tazminat ve toprak almak, son aşamada da büyük Ermenistan hayalini gerçekleştirmek için terör eylemlerine destek vermekten çekinmedi. Kısa adı ASALA (Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu) olan bir terör örgütü kurdular. Bu örgüt, iddialarını dünya kamuoyuna duyurmak için 1973'ten itibaren yurt dışında yaşayan Türk temsilcilerine ve diplomatlarına yönelik silahlı eylemler düzenlemeye başladı. Ermeni terör örgütü, ilk olarak 1973'te ABD'nin Los Angeles (Los Encılıs) şehrinde Başkonsolos Mehmet Baydar ve Konsolos Bahadır Demir'i şehit etti (Gazete haberi 7.4). Ermeni teröristler birçok ülkede yüzün üstünde terör eylemi gerçekleştirdiler (Gazete haberi 7.5, 7.6). 1990'lardan itibaren faaliyetleri son bulan ASALA'ya karşı Türkiye, gerekli önlemleri alarak dünya kamuoyunda haklı davasını duyurmaya çalıştı. Türkiye barışçı bir siyaset izleyerek tarihi gerçeklerin ortaya çıkması için tarih komisyonunun kurulmasını ve bu komisyonun da tarafsız olarak tarihî belgeler ışığında olayı çözüme kavuşturması gerektiğini vurgulamaktadır. Buna yanaşmayan Ermenistan diğer ülkelere asılsız soykırım iddialarını kabul ettirmek için lobi faaliyetlerini sürdürmektedir.


Katil, Hınçak Teşkilâtı üyesi yaşlı bir Ermeni
Amerikada iki diplomatımız öldürüldü
el koydu
Yeni evlenmişti..

Gazete haberi 7.4, 29 Ocak 1973


Bu kaçıncı ?
Bütün dış temsilcilerimizin can güvenlikleri acımasız namluların ucunda...
BU NE KİNDİR?
Madrid elçimiz Zeki Kuneralp'in otomobili otomatik tabanca ile tarandı. Eşi Necla Kuneralp emekli elçi Beşir Balcıoğlu ve şoför öldü. Kuneralp Elçilik'te bulunduğu için kurtuldu
9 diplomatımız kurşunlandı

Gazete haberi 7.5, 3 Haziran 1978


Yine Ermeni çeteciler, yine bir Türk diplomatı...
BİR CANIMIZI DAHA ALDILAR...

Gazete haberi 7.6, 8 Haziran 1982

Ermeni diasporası günümüzde Türkiye'ye karşı hangi faaliyetlerde bulunmaktadır?

ASALA terörü ile ilgili daha ayrıntılı bilgi sahibi olmak için *http://dunyasavasi.ttk.gov.tr* adresinden "Ermeni Dosyası" bölümünü inceleyebilirsiniz.



Etkinlik

ASALA terör örgütünün ve Ermeni diasporasının ülkemize karşı faaliyetlerini araştırarak bir sunu hazırlayınız ve çalışmanızı sınıfta sununuz.

C. 1960-1990 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE

1. Siyasi Gelişmeler

1960 yılına doğru siyasal gerilim hat safhaya ulaşmıştı. Ordu içinde askerî müdahale hazırlığı giderek olgunlaştı ve subaylar 27 Mayıs 1960'ta askerî darbeyle ülke yönetimine el koydu. Türk Silahlı Kuvvetleri adına yönetime el koyan Milli Birlik Komitesi (MBK) (Görsel 7.5) ilk iş olarak anayasayı yürürlükten kaldırdı, TBMM ile hükûmeti feshetti ve her türlü siyasal faaliyeti yasakladı (Gazete haberi 7.7). Böylece demokrasi kesintiye uğradı ve Türkiye bu darbeden siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan olumsuz etkilendi. MBK yayınladığı bildiride, hareketin hiçbir şahıs ve zümreye karşı olmadığını açıkladı ancak Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, pek çok bakan ve milletvekili tutuklanarak yargılandı (Görsel 7.4). Bu yargılamalar sonucunda Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan 1961'de idam edildi. Bu kişilerin itibarları 1990'da kabul edilen bir yasayla iade edildi.

Hükûmet Teşekkül Etti
Gemal Gürsel'in Başbakan ve Millî Savunma Vekili Olduğu Kabineye Partili Hiçbir Şahıs Alınmadı

Gazete haberi 7.7, 29 Mayıs 1960



Görsel 7.4: *Adnan Menderes Yassıada Mahkemesinde*



Görsel 7.5: *Cemal Gürsel ve MBK üyelerinden bazıları*

28 Mayıs 1960'ta MBK, Orgeneral Cemal Gürsel'e MBK Başkanlığının yanı sıra, Başbakanlık, Millî Savunma Bakanlığı ve Başkumandanlık görevlerini de verdi. Cemal Gürsel asker ve sivil üyelerden oluşan bakanlar kurulu listesini aynı gün ilan etti. MBK yeni bir anayasa ve seçim kanununun hazırlanacağını, ardından da en kısa zamanda seçime gidileceğini belirterek yeni anayasayı oluşturmak için Kurucu Meclis Kanunu'nu kabul etti. İlan edilen geçici anayasayla TBMM'nin bütün anayasal hak ve yetkileri, yeni meclis açılıncaya kadar MBK tarafından kullanılacaktı. MBK yasama yetkisini doğrudan kendisi kullanırken yürütme yetkisini devlet başkanının atadığı ve MBK'nin onayladığı bir Bakanlar Kurulu eliyle kullanacaktı. Bakanlar Kurulu kararıyla birçok subay emekli edilirken çok sayıda öğretim üyesi üniversitelerden uzaklaştırıldı.

Siyasi partiler, barolar, basın, ticaret odaları temsilcileri, sendikalar ve gençlik kuruluşlarından seçilerek oluşturulan Kurucu Meclis üyeleri 6 Ocak 1961'de çalışmalarına başladı. Yeni anayasanın ve seçim kanununun hazırlanmaya başlanmasıyla sivil yönetime geçiş süreci hız kazandı. Siyasi partilerin faaliyetlerine de izin verildi. Kurucu Meclis tarafından hazırlanan yeni anayasa 9 Temmuz 1961'de yapılan halk oylaması sonucunda kabul edilerek yürürlüğe girdi (Gazete haberi 7.8).

Anayasa Referandumunda belli olan neticeler
6 milyon evet, 3 milyon hayır
Anayasanın kabulünden sonra neler
13 milyon seçmenden 9 milyonu oy verdi

Gazete haberi 7.8, 11 Temmuz 1961

15 Ekim 1961'de yapılan seçimlere ikisi eski (Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi); ikisi de yeni kurulan (Yeni Türkiye Partisi ve Adalet Partisi) dört parti katıldı. Seçimde (Gazete haberi 7.9) şu sonuçlar alındı (Tablo 7.1):

Tablo 7.1: *1961 genel seçim sonuçları*

Partiler	Kazanılan Milletvekili Sayısı	Oy Oranı
Cumhuriyet Halk Partisi	173	%36,7
Adalet Partisi	158	%34,8
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	54	%14
Yeni Türkiye Partisi	65	%13,7

(www.ysk.gov.tr)

Seçimlerden sonra oluşan Meclis, Cemal Gürsel'i cumhurbaşkanlığına seçti (Gazete haberi 7.10). Cemal Gürsel hükûmeti kurma görevini İsmet İnönü'ye verdi.


Milletvekili Seçimlerinin Oy Tasnifi Neticeleri
Son Haberlere Göre CHP 188, AP 155, YTP 60, CKMP 45 Milletvekili Çıkardı, 2 Yer Ortada

Gazete haberi 7.9, 17 Ekim 1961


GÜRSEL CUMHURBAŞKANI
İhtilâlin Lideri, B. Millet Meclisindeki seçimde 607 reyden 434 ünü aldı

Gazete haberi 7.10, 27 Ekim 1961

Hiçbir partinin tek başına hükûmeti kuracak sayıda milletvekili çıkaramadığı 1961 seçimlerinden sonra Türkiye koalisyonlarla tanıştı. 10 Ekim 1965'te yapılan genel seçimleri Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi kazandı.

1969'da yapılan genel seçimlerin galibi ise yine Adalet Partisi oldu ve iktidarını sürdürdü. Türkiye 1970'li yıllara çeşitli problemlerle girdi. 1960'lı yılların ortalarında başlayan öğrenci hareketleri 1970'lerin hemen başında nitelik değiştirerek silahlı eylemlere dönüştü. Sendikalar için hazırlanan yasa tasarısına karşı başlayan işçi eylemleri artarak devam etti. Artan huzursuzlukla birlikte ordu içinde bir grubun reform taleplerini yüksek sesle ifade etmeye başlaması ve kuvvet komutanlarının başbakana ülkenin içinde bulunduğu durumla ilgili uyarı mektupları göndermesi askerî müdahâle söylentilerinin yaygınlaşmasına neden oldu. Bu ortam içinde, 12 Mart 1971'de, Türk Silahlı Kuvvetlerinin üst yönetimi hükûmete bir muhtıra verdi (Gazete haberi 7.11). Muhtırayı, anayasa ve hukuk devleti anlayışıyla bağdaştırmanın mümkün olamayacağını belirten Başbakan Süleyman Demirel istifa etti ve Türkiye 14 Ekim 1973'te yapılan seçimlere kadar sürecek ara rejim dönemine girdi. Bu dönem içinde Nihat Erim, Ferit Melen ve Naim Talu gibi isimlerin başbakanlığı altında dört ara rejim hükûmeti kuruldu. Cumhuriyet Halk Partisinde de önemli bir değişiklik oldu ve parti içindeki anlaşmazlıklar nedeniyle istifa eden İsmet İnönü'nün yerine Bülent Ecevit genel başkanlığa seçildi. Nisan 1973'te görev süresi dolan Cevdet Sunay'ın yerine emekli Oramiral Fahri Korutürk cumhurbaşkanı seçildi.


ORDU ÜLTİMATOM VERDİ
"Hükûmet çekilsin"

Gazete haberi 7.11, 12 Mart 1971

25 Aralık 1973'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü vefat etti.

1973 seçiminde hiçbir parti çoğunluğu sağlayamadığından Türkiye yeniden 12 Eylül 1980 askerî darbesine kadar sürecek koalisyonlar dönemine girdi. Başbakanlığını Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'in yaptığı hükûmetler kısa süre görevde kalırken ülkede siyasi istikrar sağlanamadı (Görsel 7.6). Siyasi istikrarsızlık ekonomiyi olumsuz etkilerken ülke içinde artan huzursuzlukla birlikte şiddet ve terör olayları baş gösterdi.



Görsel 7.6: *Bülent Ecevit, Süleyman Demirel ve Genelkurmay Başkanı Kenan Evren*

12 Eylül 1980'de Türk Silahlı Kuvvetleri şiddet ve terör olaylarını gerekçe göstererek yönetime el koydu (Gazete haberi 7.12). Demokrasi bir kez daha kesintiye uğradı. Türk Silahlı Kuvvetleri, ordu üst kademesinden oluşan ve başkanlığını Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in yaptığı Millî Güvenlik Konseyini (MGK) oluşturdu. MGK yönetim ve yasama yetkilerini tek elde topladı. Kenan Evren aynı zamanda devlet başkanlığı görevini de üstlendi. Bülent Ulusu'nun başkanlığında Bakanlar Kurulu oluşturdu. Siyasi partilerle birlikte pek çok dernek ve sendika kapatılırken TBMM feshedildi. Böylece 1983'e kadar devam edecek MGK yönetimi başladı. Feshedilen 1961 Anayasası'nın yerine hazırlanan anayasa 7 Kasım 1982'de halkoyuna sunularak kabul edildi.



BÜTÜN YURTTA SIKIYÖNETİM İLAN EDİLDİ

Ordu yönetime el koydu

Hükümet ve Parlamento feshedildi, Siyasal partilerin faaliyetleri durduruldu. Parlamenterlerin dokunulmazlıkları kaldırıldı. Saat 05.00'ten itibaren sokağa çıkma yasağı başladı

Genelkurmay Başkanı Evren'in başkanlığında Kara, Hava, Deniz Kuvvet Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı Milli Güvenlik Konseyi'nde görev aldı

DİSK ve MİSK'e bağlı bütün sendikalar faaliyetten men edildi. Bütün dernekler kapatıldı

Bu hafta hiç bir spor faaliyeti yapılmayacak

Bankalar ikinci bir emre kadar çalışmayacaklar

Yurt dışına çıkış yasaklandı. Yurt dışında çalışan

Gazete haberi 7.12, 12 Eylül 1980

1982 Anayasası'nın temel özelliklerine bakıldığında birey yerine devlet otoritesine ağırlık verildiği görülür. Bu anayasada devlet organları arasında yürütmeyi, yürütme içinde de cumhurbaşkanını güçlendiren ve 1961 Anayasası'na göre daha az katılımcı bir demokrasi modeli benimsenmiştir. Yasama tek meclise indirilerek kanun yapım süreci hızlandırılmıştır. Millî Güvenlik Kurulunun konumu güçlendirilmiştir. Üniversiteler ve TRT'nin özerkliklerine son verilirken hukuk devleti ve yargı bağımsızlığını sağlamaya yönelik ilkelerden bazı ödünler verilmiştir. Temel hak ve özgürlükler alanında, başta siyasi haklar, sosyal haklar ve ifade özgürlüğü olmak üzere, birçok hak ve özgürlüğün kullanımı bizzat Anayasa'da sınırlandırılmış ve bunların kanunlarla sınırlanması daha kolay hâle getirilmiştir. Ancak zaman içinde yapılan değişikliklerle birlikte günümüzde 1982 Anayasası ilk metninden oldukça farklıdır. Bu fark özellikle temel hak ve özgürlükler alanında görülmektedir.

1982 Anayasası'nda sonraki yıllarda değişiklik yapma ihtiyacı neden duyulmuş olabilir? Tartışınız.

1961 Anayasası devlet karşısında bireyi ön planda tutmuştur. Hak ve özgürlükler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Siyasal hakların da ayrıntılı bir biçimde düzenlendiği 1961 Anayasası'nın en önemli katkılarından biri ise sosyal devlet ve sosyal adalet ilkelerinin yanı sıra sosyal haklara da yer vermesidir. Temel haklar

bakımından evrensel ölçüleri yakalayan 1961 Anayasası, temel hak ve özgürlüklerin korunması yönünde de özgürlükçü bir yaklaşım benimsemiştir. Meclis'in çıkardığı yasaların Anayasa'ya uygunluğunu denetlemek için Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Anayasa Mahkemesinin yanında Cumhuriyet Senatosu ve Yüksek Hâkimler Kurulu gibi yeni kurumlar oluşturulmuştur. Senato ile iki meclisli yasama sistemi uygulamaya girmiştir. 1961 ve 1982 Anayasaları askerî müdahaleler sonrasında oluşturulmuştur. Her iki anayasa da yürürlüğe girmeden önce halkoyuna sunulmuştur.

7 Kasım 1982'de Anayasanın kabulü (Gazete haberi 7.13) ile askerî darbenin ardından devlet başkanlığı görevini üstlenen Kenan Evren (Görsel 7.7) Türkiye'nin yedinci cumhurbaşkanı oldu. Anayasanın kabulünden sonra seçim hazırlıkları başladı.

Anayasa, ezici bir çoğunlukla kabul edildi

Yüzde 90'dan fazla kabul oyu verildi

İllere göre "Evet" ve "Red" oyları

Kesin olmayan sonuclara göre 18 milyon 553 bin kabul 1 milyon 273 bin red oyu çıktı

Gazete haberi 7.13, 8 Kasım 1982



Görsel 7.7: *Millî Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren*

6 Kasım 1983 seçimlerine eski partiler kapatıldığı için yeni kurulan partiler katıldı. Seçimleri Turgut Özal'ın liderliğindeki Anavatan Partisi kazandı.

Seçimin ardından Anavatan Partisi genel başkanı Turgut Özal'ın (Görsel 7.8) başbakanlığında yeni hükûmet kuruldu ve Turgut Özal bu görevini 1989'a kadar sürdürdü. 1987'de 12 Eylül 1980 askerî darbesinin ardından siyaset yapması yasaklanan liderler halk oylaması sonucu yeniden siyasi hayatta yerlerini aldılar. Süleyman Demirel Doğru Yol Partisi, Bülent Ecevit Demokratik Sol Parti, Necmettin Erbakan Refah Partisi ve Alparslan Türkeş Milliyetçi Çalışma Partisi genel başkanlığına getirildiler. 29 Kasım 1987'de yapılan seçime yedi parti katıldı ancak ülke genelindeki %10'luk seçim barajını sadece üç parti aşabildi.



Görsel 7.8: *Turgut Özal*

Seçimlerden birinci parti olarak çıkan Turgut Özal'ın Anavatan Partisi iktidarını sürdürdü (Gazete haberi 7.14). 1989'da Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in görev süresinin dolmasıyla TBMM Turgut Özal'ı cumhurbaşkanı seçti.



SHP ana muhalefet partisi, DYP Meclisin üçüncü partisi oldu

ANAP 1983'e göre oy kaybetti ama seçim sistemi sayesinde daha çok milletvekili çıkardı

ANAP rahat iktidar

Gazete haberi 7.14, 30 Kasım 1987



Etkinlik

1960-1990 arasında ülkemizdeki siyasi ve ekonomik gelişmeleri araştırarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. 27 Mayıs Askerî Darbesi, 1971 Muhtırası ve 1980 Askerî Darbesi'nin ülkemiz ekonomisine etkileri neler olmuştur?

2. 1960-1990 yılları arasında sırasıyla hangi cumhurbaşkanları görev yapmıştır? Bu cumhurbaşkanlarının hangileri asker kökenlidir?



Etkinlik

Aşağıdaki 1961 ve 1982 Anayasalarından alınmış bölümleri insan haklarına yaklaşımları bakımından karşılaştırarak iki anayasanın benzerliklerini ve farklılıklarını belirleyiniz.

II. Temel hakların özü.

MADDE 11.- (Özgün hali) Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir.

Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adâlet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.

II. Temel hak ve hürriyetlerin özü, sınırlanması ve kötüye kullanılamaması.

MADDE 11.- (Değişik : 20/9/1971 - 1488 S. Kanun/ md. 1)

Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile veya Anayasanın diğer maddelerinde gösterilen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak, ancak kanunla sınırlanabilir.

Kanun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz.

Bu Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, insan hak ve hürriyetlerini veya Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak, nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kasdı ile kullanılamaz.

Bu hükümlere aykırı eylem ve davranışların cezası kanunda gösterilir.

(www.anayasa.gov.tr)

I. Temel hak ve hürriyetlerin niteliği

MADDE 12- Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.

II: Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması

MADDE 13- (Değişik: 3/10/2001-4709/2 md.)

Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

III. Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılamaması

MADDE 14- (Değişik: 3/10/2001-4709/3 md.)

Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.

Anayasa hükümlerinden hiçbiri, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

(www.anayasa.gov.tr)

2. Ekonomik Gelişmeler

1960'ta Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kuruldu. Bu teşkilat devletin ekonomik, sosyal, kültürel hedeflerinin belirlenmesinde hükûmete danışmanlık yapacak ve belirlenen hedefler için kalkınma planları hazırlayacaktı. Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasıyla birlikte planlı ve hızlı bir kalkınma doğrultusunda önemli adımlar atıldı. Bu doğrultuda Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1968) hazırlanarak uygulamaya konuldu. Bu plan, eğitim, sağlık alanlarında yatırımlar ile bölgesel dengesizliklerin düzeltilmesi gibi hedefleri de içeriyordu.

1960'lı ve 70'li yıllarda planlı ekonominin bir sonucu olarak sanayileşmeyi amaçlayan ithal ikameci sanayileşme ilkesi benimsendi. Bu ilke ithal edilen ürünlerin ülkemizde üretilmesini amaçlıyordu. Bu doğrultuda demir-çelik, çimento, kâğıt, alüminyum, dayanıklı tüketim malzemesi ve otomobil (Görsel 7.9) gibi ürünlerin ülkemizde üretilmesine yönelik adımlar atıldı. Bu ürünlerin ülkemizde üretilmesi ve iç piyasayı korumak amacıyla ithalat kısıtlandı. Böylece bu ürünlerin içeride üretimi teşvik edilecekti, diğer bir ifadeyle ithalat yerli üretimle ikame edilecekti. Beş yıllık kalkınma planları, bu çerçevede yatırım kararlarının kamu sektörü ve özel sektör için eş güdümlü gerçekleşebilmesi amacıyla tasarlanmıştı. Devlet, özel sektörü desteklemek amacıyla düşük faizli kredi, vergi muafiyeti gibi teşvikler uyguladı. Ülkemiz ilk defa 1950'de Dünya Bankasından ve 1961'de IMF'den kredi aldı.



Görsel 7.9: *Ülkemizin ilk yerli seri üretim otomobili Anadol*

İç talebin ve ithalatın hızla artması, buna karşılık ihracatın düşük olması nedeniyle Türk lirası oldukça değer kaybetti. Bunun sonucunda 1970'de devalüasyon yapıldı ve IMF ile anlaşma imzalandı. Sanayi alanında üretim arttıkça ithalat da artıyordu. Buna karşılık ihracat, tarım ürünleriyle sınırlı kaldı. Bu durum, ciddi bir döviz darboğazına neden oldu. 1973 petrol krizi, 1974 Amerikan ambargosu ve işçi dövizlerindeki azalma ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden oldu. Buna 1970'lerin ikinci yarısında yüksek enflasyon eklendi. Bunun üzerine IMF, borçların ertelenmesi ve yeni kredilerin verilmesi için kapsamlı bir istikrar programının uygulamaya konmasını istedi. Ancak hükûmetlerin sık değişmesi sonucu siyasi istikrar sağlanamaması, köklü ekonomik reformlar yapılmasına engel oldu. İthalatın kısılmasıyla birçok mal karaborsaya düştü. Halk temel ihtiyaçlarını karşılamak için kuyruklarda beklemeye başladı (Görsel 7.10).



Görsel 7.10: *Tüp gaz kuyruğundaki vatandaşlar*



"1978'de beyaz eşya, bazı inşaat malzemeleri ve gıda maddelerinin fiyatlarına görülmemiş oranda zam yapıldı. Şubatta 50 liraya satılan beyaz peynirin fiyatı martta 80 liraya çıktı. Bakanlar Kurulu çıkardığı bir kararnameyle kömür fiyatlarını % 250 oranında artırdı. Petrol ürünlerine ortalama % 30 zam yapıldı. Fiyat artışı ayakkabı, diş macunu, sabunda ve bazı mutfak eşyalarında % 200, ev kiralarında % 120'yi buluyordu. Döviz kıtlığı nedeniyle yeterince ithal edilemeyen petrole bir de OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü zammı binince sıkıntı iyice arttı. Buna rafinerilerdeki üretimin zaman zaman aksaması da eklenince benzin, motorin, gaz yağı ve tüp gaz bulunmaz oldu. Özellikle büyük kentlerdeki benzin istasyonları önünde uzayan araç kuyruklarıyla tüp gaz bayileri önünde saatlerce hatta gün boyunca bekleyen insanların oluşturduğu kuyruklar kanıksanır hâle geldi. 1978'de yağ üretimi ülke tüketimine yetmez hâle geldi. Bazı bakkallar tezgâh altına koydukları margarin paketlerini yalnızca tanıdıklarına el altından sattılar, bazıları da yüksek fiyatla satmaya başladılar." *[Cumhuriyet Ansiklopedisi, C. 3, s. 448. (Düzenlenmiştir.)]*



Ekonomideki bu kötü gidişi önlemek için 24 Ocak 1980'de önemli kararlar alındı. 24 Ocak kararlarının amacı ödemeler dengesini düzeltmek, enflasyonu düşürmek, uzun dönemde ise serbest piyasa ekonomisine geçerek ihracata yönelik bir üretim biçimi uygulamaktı.

Tablo 7.2: 1978-1983 yılları arasında bazı ekonomik göstergeler

Yıllar	Büyüme hızı (%)	Enflasyon (%)	Dış Ticaret Açığı (milyon TL)
1978	2.9	52.6	-2311
1979	-0.4	63.9	-2808
1980	-1.1	107.2	-4999
1981	4.1	36.8	-4231
1982	4.5	27.0	-3097
1983	3.3	30.5	-3508

(Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C. 2, s. 345.)*

1980'lerin ikinci yarısında dış ticaretin serbestleşmesi, ihracat ve yabancı sermayenin teşviki ile ihracat ve yabancı sermaye girişi arttı. 1985'te o güne kadar bazı mal ve hizmetlerin ithalatı, üretimi veya tüketimiyle ilgili olarak farklı safhalarda uygulanan dolaylı vergiler kaldırıldı, bunun yerine ithalat veya imalattan tüketiciye sunuma kadar her aşamada uygulanmak üzere katma değer vergisi (KDV) yürürlüğe konuldu. KDV uygulaması ile ihtisaslaşmanın teşviki, fiyat kontrolü, vergi adaletinin sağlanması, toplanan verginin artması, vergi kaçağının önlenmesi, sanayi sektörünün vergi yükünün azaltılması amaçlandı. Bu vergi ile yapılan harcamaların tümü vergilendirilmiş oldu. Özelleştirme kapsamında kısa adı KİT olan Kamu İktisadi Teşebbüsleri özel sektöre satılmaya başladı. Bu kapsamda birçok sanayi tesisi özelleştirildi.

3. Sosyo-Kültürel Gelişmeler

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de nüfus hızla arttı. 1940'ların sonunda 20 milyonu geçen nüfus, 1980'de 44 milyona, 1990'da 53 milyona yükseldi. Yüksek nüfus artış hızı, sanayileşmenin artması ve kentlerde yoğunlaşan hizmet sektörü, iş bulma umuduyla insanların köylerden kentlere göçünü hızlandırdı. 1980 sonrasında kentlerde yaşayan nüfus kırsal kesimde yaşayan nüfusu geçti. İç göçün kentlere taşıdığı

nüfus, özellikle Ankara ve İstanbul gibi kentlerin etrafında altyapı imkânlarından yoksun gecekondu mahallelerinin daha da artmasına neden oldu. İç göçlerin yoğun ve düzensiz bir şekilde gerçekleşmesi kentlerde işsizliğin, çevre kirliliğinin, suç oranlarının ve trafik yoğunluğunun artmasına yol açtı.

İç göç yanında 1950'lerden itibaren başta Avrupa ülkelerine olmak üzere dış göç başladı (Görsel 7.11). II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir kalkınma sürecine giren Batı Avrupa ülkeleri kendi iş gücü eksikliklerini gidermek amacıyla çeşitli ülkelerden iş gücü sağlama yoluna gittiler. Türkiye'de nüfusun hızla artmasıyla iş gücü fazlalığı oluşması sonucu Batı Avrupa ülkelerine 1950'li yılların sonlarında bireysel olarak başlayan göç, 1960'lı yılların başlarından itibaren devlet tarafından yurt dışı istihdam politikaları ile özendirildi. Türkiye'den işçi talep eden ilk ülke olan Federal Almanya ile 30 Ekim 1961'de İş Gücü Antlaşması imzalandı. Böylece yoğun bir göç dalgası başladı. Göç edenlerin önemli bölümü doğrudan köyden yabancı ülkelerdeki kentlere göç ettikleri için kültürel ve toplumsal uyum konusunda sorunlar yaşadılar. Batı Avrupa ülkeleri 1970'lerden sonra ekonomik krizlerin de etkisiyle Türkiye'den işçi alımını azalttı. Zamanla Türk işçiler ailelerini de kendi bulundukları ülkelere götürme imkânı elde ettiler. Bu aileler birikimlerini Türkiye'ye göndererek ekonomiye önemli katkılar sağladılar. Türk işçiler ülkemizdeki ekonomik koşulların da etkisiyle emekliliklerine kadar yerleştikleri ülkelerde kalmayı tercih ettiler.



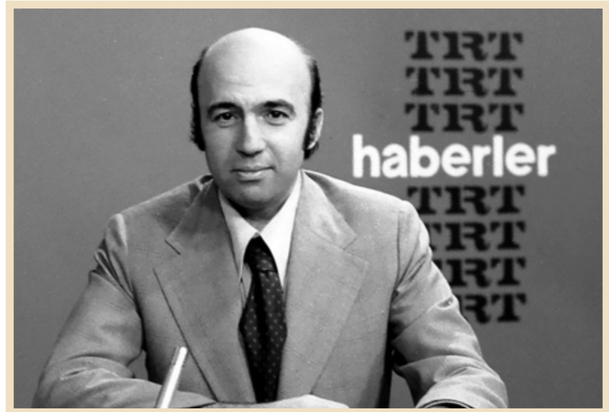
Görsel 7.11: *Almanya'ya çalışmak için göç eden Türkler*



Etkinlik

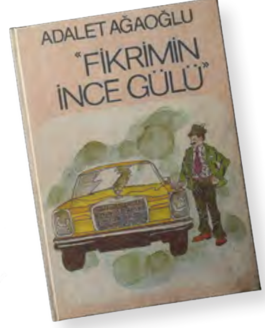
Çevrenizde yurt dışına göç ederek burada yaşamış ve Türkiye'ye dönmüş bir kişi ile görüşme yapınız. Görüşme yaptığınız kişiye göçün sebepleri, göç ettiği yerdeki yaşam koşulları gibi konularda sorular sorunuz. Aldığınız cevapları bir metin hâline getirerek sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

1960'lardan itibaren kentlere göç ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak Türkiye'de halkın günlük yaşamında önemli değişiklikler oldu. Halk birçok yeni ürünle tanıştı. Modada hazır giyim yaygınlaştı. İthalatın artması ve yabancı markaların ülkemize gelmesiyle birlikte yabancı mallara olan ilgi arttı. Elektrik ve telefon hatları yaygınlaştı. Buzdolabı, çamaşır makinesi, radyo, televizyon, otomobil gibi ürünlerin ülkemizde üretilmeye başlamasıyla bunların kullanımı arttı. 1970'lerde TRT yayınları (Görsel 7.12) ile televizyon günlük yaşamdaki yerini aldı.



Görsel 7.12: *Siyah beyaz yayın döneminde TRT haberleri*

Şiirde Cemal Süreyya, İlhan Berk, Sezai Karakoç, Turgut Uyar, Edip Cansever, Necip Fazıl Kısakürek, Nazım Hikmet, Ahmet Arif; romanda Attila İlhan, Adalet Ağaoğlu (Görsel 7.13), Vedat Türkali, Kemal Tahir, Tarık Buğra, Oğuz Atay, Yaşar Kemal gibi isimlerin eserleri halk tarafından beğeni ile okundu.



Görsel 7.13



Görsel 7.14: *Barış Manço*

Müzikte Batılılaşmayla birlikte pop ve caz gibi türler yaygınlaştı. Erol Büyükburç, Ajda Pekkan, Mazhar-Fuat-Özkan, Barış Manço (Görsel 7.14), Sezen Aksu gibi sanatçılar beğeni ile takip edildi. Bunun yanında Türk sanat müziği 1970'lere kadar etkisini sürdürürken bu tarihlerden itibaren arabesk adı verilen müzik türü giderek yaygınlaştı. Orhan Gencebay, Ferdi Tayfur, Müslüm Gürses ve İbrahim Tatlıses bu akımın önemli isimleri oldu. Zeki Müren gibi Türk sanat müziği sanatçıları bile bu akımın etkisinde kalarak eserler verdiler.

Beyoğlu'ndaki Yeşilçam Sokağı'ndan adını alan Yeşilçam sineması 1960'lardan 1980'lere kadar altın çağını yaşadı. 1963'te Metin Erksan'ın yönettiği Susuz Yaz, Berlin'de Altın Ayı ödülünü aldı. 1964'ten itibaren düzenlenmeye başlanan Antalya Film Festivali ülkemizde sinemanın gelişmesine büyük katkı sağladı. Ayhan Işık, Hülya Koçyiğit, Türkan Şoray (Görsel 7.15), Cüneyt Arkın (Görsel 7.16), Kadir İnanır, Tarık Akan, Filiz Akın, Ediz Hun, Fatma Girik bu dönemin önemli sinema oyuncularıdır. Kemal Sunal, Metin Akpınar, Zeki Alasya, Münir Özkul, Adile Naşit, Şener Şen (Görsel 7.17) gibi oyuncular özellikle komedi filmleriyle izleyicilerin beğenisini kazandılar.



Görsel 7.15 *Türkan Şoray ve Hülya Koçyiğit*



Görsel 7.16 *Cüneyt Arkın*



Görsel 7.17 *Neşeli Günler filminde Münir Özkul, Şener Şen ve Adile Naşit*

Sayfada tanıtılanlar dışında 1960-1990'lı yılların şair, yazar ve sanatçılarına örnekler veriniz.

ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ

A. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanların başında (D), yanlış olanların başına (Y) yazınız. Yanlış cümlelerin doğrularını altlarındaki satırlara yazınız.

1. ( ) 1980 sonrasında SSCB açıklık ve yeniden yapılanma adıyla reform programı uygulamaya başladı.

....

2. ( ) 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail SSCB'nin askerî desteğiyle savaşı kazandı.

....

3. ( ) İran-Irak Savaşı dünyada petrol fiyatlarının düşmesine yol açtı.

....

4. ( ) 1960'ta kurulan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'tür.

....

5. ( ) II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yunanistan Ege'de bulunan adaları silahlandırmaya başladı.

....

6. ( ) Ermeni diasporasının desteklediği EOKA Türk diplomatlara karşı saldırılar gerçekleştirdi.

....

7. ( ) Milli Birlik Komitesi 1960 darbesinin ardından anayasayı yürürlükten kaldırdı.

....

8. ( ) 1970'lerin ikinci yarısında ülkemizde enflasyon düşüşe geçti.

....

9. ( ) 1973 genel seçimi sonrasında koalisyon hükûmetleri ülkeyi yönetti.

....

10. ( ) 1970'lerde şiddet ve terör olayları büyük artış gösterdi.

....

11. ( ) 1970'lerde ülkemizde ithalat azalırken ihracat artış gösterdi.

....

12. ( ) 1980'lerden itibaren ithal ikameci sanayileşmeye ilkesi benimsendi.

....

B. Aşağıdaki soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

1. 1960'larda hangi ülke ve liderlerinin çabaları Yumuşama Dönemi'ni başlatmıştır?

....

....

2. ABD ve SSCB'yi 1960'lardan itibaren karşı karşıya getiren gelişmeler nelerdir?

....

....

3. Arap-İsrail Savaşlarında İsrail hangi Arap ülkeleriyle karşı karşıya gelmiştir?

....

....

4. İran-Irak Savaşı daha sonraki hangi savaşın başlamasına neden olmuştur?

....

....

5. Megali İdea nedir?

....

....

6. 24 Ocak 1980'de alınan ekonomik kararların amaçları nelerdir?

....

....

7. 1960'larda edebiyat alanında eserleri ilgi gören şair ve yazarlar kimlerdir?

....

....

C. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. II. Dünya Savaşı'nın ardından ABD ve SSCB'nin başını çektiği iki kutuplu düzen dünyada gerilimli bir dönemin yaşanmasına neden oldu. Soğuk Savaş Dönemi olarak da adlandırılan bu dönem yerini 1960'lardan itibaren Yumuşama Dönemi'ne bıraktı.

Aşağıdakilerden hangisi Yumuşama Dönemi'nde yaşanan gelişmelerden biri değildir?

A) ABD ve SSCB liderleri arasında görüşmeler yapıldı.

B) ABD ve SSCB nükleer silahlarda sınırlamalara gittiler.

C) İki blok arasında diplomatik ilişkiler güçlendi.

D) Küba krizi ABD ve SSCB'yi savaşın eşiğine getirdi.

E) ABD ve SSCB birlikte Vietnam'ı işgal etti.

2. I. Petrol fiyatları dünya genelinde yükselmiştir.

II. Türkiye tarafsızlık politikası izlemiştir.

III. Basra Körfezi'nin güvenliği tehlikeye düşmüştür.

Yukarıda bazı özellikleri verilen savaş aşağıdakilerden hangisidir?

A) Vietnam Savaşı

B) İran-Irak Savaşı

C) 1967 Arap-İsrail Savaşı

D) Kore Savaşı

E) 1973 Arap-İsrail Savaşı

3. II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin Kıbrıs Adası'ndan çekilme kararı alması adadaki Rumları harekete geçirdi. Kıbrıs'ta örgütlenen Rumlar adayı Yunanistan'a bağlamak için terör hareketlerine başladılar ve Türklere karşı katliamlara varan eylemler gerçekleştirdiler.

Aşağıdakilerden hangisi Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama amacının kısa adıdır?

A) EOKA B) Megali İdea C) Enosis D) ASALA E) AEK

4. Türkiye ile Yunanistan'ın ilişkileri Atatürk ve Venizelos'un karşılıklı çabaları ile 1930'dan itibaren gelişmiş ve kurulan dostluk, Balkan Antantı'nın oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Ancak iki devlet arasındaki iyi ilişkiler 1950'lerden itibaren gerginleşmeye başlamıştır.

Aşağıdakilerden hangisi Türk-Yunan ilişkilerinde sorunlara neden olan konulardan biri değildir?

A) Meriç Nehri'nin kullanımı

B) Ege adalarının silahlandırılması

C) Kıta sahanlığı meselesi

D) Batı Trakya Türklerinin statüsü

E) Kıbrıs sorunu

5. 27 Mayıs 1960'ta Türk Silahlı Kuvvetleri içinde bir grup, uzun süredir sürdürdüğü gizli örgütlenmeye dayanarak askerî darbeyle ülke yönetimine el koydu. Demokrasinin kesintiye uğradığı bu dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri adına yönetime el koyan Millî Birlik Komitesi birçok antidemokratik karar aldı.

Aşağıdakilerden hangisi Milli Birlik Komitesinin aldığı kararlardan değildir?

A) Anayasa yürürlükten kaldırıldı.

B) TBMM kapatıldı.

C) Hükûmet feshedildi.

D) Uluslararası antlaşmalar feshedildi.

E) Siyasi partilerin faaliyetleri yasaklandı.

6. Aşağıdakilerden hangisi 1983 seçimlerinin özelliklerinden değildir?

A) Anavatan Partisi en çok oyu aldı.

B) Hükûmet tek bir parti tarafından kuruldu.

C) Turgut Özal başbakan oldu.

D) Seçimlere kapatılan partiler katılamadı.

E) Açık oy gizli tasnif sistemiyle yapıldı.

7. 1960'larda Devlet Planlama Teşkilatının planları doğrultusunda kalkınma planları hazırlandı ve bunun bir sonucu olarak sanayileşmeyi amaçlayan ithal ikameci sanayileşme 1980'lere kadar sürdürüldü.

Aşağıdakilerden hangisi bu dönemde atılan ekonomik adımlardan değildir?

A) Demir-çelik, çimento, kâğıt gibi ürünler için fabrikalar açıldı.

B) Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) özelleştirildi.

C) İç piyasayı koruyucu ve üretimi teşvik edici önlemler alındı.

D) İthalat kısıtlandı, yerli üretimle iç talep karşılanmaya çalışıldı.

E) Özel sektörü destekleyici teşvikler uygulandı.

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. ABD ve SSCB'yi silahlanma yarışında antlaşma yapmaya zorlayan gelişmeler nelerdir?

2. İran-Irak Savaşı'nın dünya ekonomisine etkisi ne olmuştur?

3. Yunanistan Ege Denizi'ni hâkimiyeti altına almak için neler yapmaktadır?

4. Batı Trakya Türkleri hangi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır?

5. Ermeni diasporası ve ASALA Türkiye'ye karşı hangi faaliyetlerde bulunmuştur?

6. 27 Mayıs Askerî Darbesi'nin siyasi sonuçları nelerdir?

7. 1961 ve 1982 Anayasalarının genel özellikleri bakımından benzerlikleri ve farklıkları nelerdir?

8. İthal ikameci sanayileşme ilkesinin amacı nedir?

9. 1980'lerden itibaren ekonomik alanda liberalleşme adına neler yapılmıştır?

10. Türkiye'de 1950'lerden itibaren artış gösteren iç ve dış göçlerin sebebi nedir?

11. 1960'lardan itibaren halkın günlük hayatında hangi değişiklikler olmuştur?







8.Ünite

XXI.YÜZYILIN EŞİĞİNDE TÜRKİYE VE DÜNYA

KONULAR



NELER ÖĞRENECEĞİZ?

• 1990 sonrasında Türkiye'de meydana gelen ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel gelişmeleri,
• 1990 sonrasında dünyada meydana gelen bazı siyasi gelişmeleri ve bu gelişmelerin Türkiye'ye etkilerini öğreneceğiz.

KAVRAMLAR
e-muhtıra, darbe kalkışması, Arap Baharı

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Farklı görüşteki siyasi partilerin uyum içinde çalışması için demokrasinin hangi ilkelerine dikkat edilmelidir?
2. Terör ve terör eylemlerinin ülkemize verdiği zararı önlemek için vatandaşlara düşen görevler nelerdir?
3. Ülkemizde son yıllarda hangi takım sporlarında daha başarılı sonuçlar alınmaktadır? Örnek veriniz.
4. Coğrafya atlasından, bağımsız Türk cumhuriyetlerini bulunuz.

A. 1990 SONRASINDA TÜRKİYE

1. Siyasi Gelişmeler

Türkiye 1990'lı yıllara Anavatan Partisi iktidarıyla girdi. Ancak 20 Ekim 1991'de yapılan seçimler sonucu ülkeyi 1983'ten bu yana yöneten Anavatan Partisi iktidarı son buldu.

Seçimlerin ardından Süleyman Demirel başbakanlığında Doğru Yol Partisi ile Sosyaldemokrat Halkçı Parti arasında koalisyon hükûmeti kuruldu (Görsel 8.1). Böylece 1970'li yıllarda sıkça gördüğümüz ve 2000'li yılların başına kadar devam edecek olan koalisyon hükûmetleri dönemi yeniden başladı. 1993'te Turgut Özal'ın vefatıyla Süleyman Demirel cumhurbaşkanı oldu. Süleyman Demirel'in yerine Doğru Yol Partisi genel başkanı olan Tansu Çiller Türkiye'nin ilk kadın başbakanı oldu. Bu dönemde Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerinde önemli gelişmeler yaşandı ve 1995'te AB ile "Gümrük Birliği Antlaşması" imzalandı. 24 Aralık 1995'te erken genel seçimler yapıldı.



Görsel 8.1: *Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel ve Sosyaldemokrat Halkçı Parti Genel Başkanı Erdal İnönü*

1995 seçimlerinde hiçbir parti tek başına iktidar olacak çoğunluğu sağlayamadı. Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın başbakanlığında Doğru Yol Partisi ile koalisyon hükûmeti kuruldu. Ancak kısa süre sonra bu koalisyon bozuldu ve 1996'da Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın başbakanlığında Doğru Yol Partisi ile yeni hükûmet oluşturuldu. Türkiye 1997'de 12 Eylül 1980'den sonra demokrasiye karşı yeni bir müdahaleyle karşılaştı. Başbakan Necmettin Erbakan'ın Refah Partisi ile Tansu Çiller'in Doğru Yol Partisi'nin oluşturduğu koalisyon hükûmeti, Millî Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında silahlı kuvvetler tarafından istifaya zorlandı.

28 Şubat 1997'deki MGK'nın tavsiye kararları hükûmete bildirildi. Kararda, laiklik vurgusu yapılarak irticaya karşı alınacak tedbirler sıralanıyordu. Bu antidemokratik müdahale karşısında Başbakan Necmettin Erbakan (Görsel 8.2), yumuşatılmazsa MGK kararlarını imzalamayacağını söyledi ve daha sonra da imzalamadı. 18 Haziran'da Necmettin Erbakan başbakanlıktan istifa etti. Refah Partisi Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılırken Necmettin Erbakan'ın siyaset yapması yasaklandı. Daha önceki askerî darbelerin aksine bu sefer ordu yönetime bizzat el koymasada demokrasi bu müdahaleden büyük zarar gördü. Refah Partisi yerine Fazilet Partisi kuruldu. Bu süreçte siyasi krizleri ekonomik krizler takip etti, toparlanmakta olan ekonomik göstergeler yeniden bozuldu. Özgürlüklerin kısıtlandığı ve antidemokratik uygulamaların olduğu bir döneme girildi. Mesut Yılmaz'ın başbakanlığındaki koalisyon hükûmeti ülkeyi 18 Nisan 1999'da yapılan seçime kadar yönetti.



Görsel 8.2: *Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan ve Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Tansu Çiller*

Demokratik Sol Parti, Milliyetçi Hareket Partisi ve Anavatan Partisi bir araya gelerek Bülent Ecevit başbakanlığında yeni hükûmeti kurdu (Görsel 8.3). 2000'de Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer cumhurbaşkanı seçildi. 3 Kasım 2002'de genel seçimler yapıldı ve bir önceki seçimde mecliste yer alan partilerin tamamı meclis dışında kaldı.



Görsel 8.3: *Demokratik Sol Parti Genel Başkanı Bülent Ecevit, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli ve Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz*

Adalet ve Kalkınma Partisinin mecliste tek başına hükûmet kuracak çoğunluğu elde etmesiyle 1991'den bu yana süregelen koalisyon hükûmetleri dönemi sona erdi. Recep Tayyip Erdoğan, üzerindeki siyasal yasak kalkınca 2003'te başbakanlığı Abdullah Gül'den devraldı. Adalet ve Kalkınma Partisi 2007, 2011, 2015 ve 2018 yıllarında yapılan genel seçimleri kazanarak iktidarını sürdürdü.

1990'lı yıllarda sık sık hükûmet değişiklikleri yaşanmasının sebebi nedir?

Görev süresi dolan Ahmet Necdet Sezer'in yerine Adalet ve Kalkınma Partisinin Abdullah Gül'ü aday göstermesi sürecinde Genelkurmay Başkanlığı 27 Nisan 2007'de genel ağ aracılığıyla bir bildiri yayınladı. 27 Nisan E-Muhtırası olarak adlandırılan bu bildiride "Türk Silahlı Kuvvetlerinin laikliğin savunucusu olduğu" hatırlatılarak bu konumun kararlılıkla sürdürüleceği ve gerektiğinde bu görevin eksiksiz yerine getirileceği" sert bir şekilde dile getirildi (Gazete haberi 8.1). Bu bildiri karşısında hükûmet ertesi günü açıklama yaparak Genelkurmay Başkanlığının Başbakanlığa bağlı bir kurum olduğunu hatırlattı, bu açıklamanın demokratik hukuk devletine aykırı olduğu belirtildi. Demokrasiye verilen destekle Genelkurmay Başkanlığı yeniden Anayasa'da belirlenen görev sahası içinde hareket etmeye başladı ve askerî darbe endişesi ortadan kalktı. Bu süreçte Abdullah Gül Türkiye'nin 11. cumhurbaşkanı seçildi.



Cumhurbaşkanlığı seçiminin gecesinde Genelkurmay son yılların en sert açıklamasını yaptı

Laiklik muhtırası

"Cumhurbaşkanlığı seçimi laikliğin tartışılmasına odaklandı. Bu durum Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri tartışmalara taraftır, laikliğin kesin savunucusudur ve gerektiğinde tavrını net bir şekilde ortaya koyacaktır. Bundan kimsenin şüphesi olmamalıdır"

Gazete haberi 8.1, 28 Nisan 2007

2007'de yapılan referandum ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kabul edildi. Bu karar doğrultusunda 10 Ağustos 2014'te ilk defa cumhurbaşkanlığı seçimi için halk sandık başına gitti. Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanan Recep Tayyip Erdoğan Türkiye'nin 12. cumhurbaşkanı oldu (Görsel 8.4). 16 Nisan 2017'de yapılan referandumla 'Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi' kabul edildi. 24 Haziran 2018'de yapılan seçimlerde Recep Tayyip Erdoğan yeniden cumhurbaşkanı seçildi.



Görsel 8.4: *Cumhurbaşkanları Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül*

Terörle Mücadele

XXI. yüzyılda Türkiye Atatürk'ün gösterdiği yolda ilerlemeye devam etmektedir. Ancak Türkiye'nin gelişmesini istemeyen güçler terör örgütleriyle amaçlarına ulaşmaya çalışmaktadırlar. Türkiye 1970'lerde ASALA ile başlayan ve daha sonra PKK, FETÖ, DAEŞ gibi örgütlerle devam eden bir terör çemberi içine alınmak istenmektedir. Bu terör örgütleri, gerçekleştirdikleri şiddet eylemleri ile topluma korku salarak, halkta bıkkınlık ve yılgınlık duygusu oluşturup, vatandaşın devlete olan güvenini sarsmayı ve kargaşa ortamı yaratmayı, bu suretle de devleti zayıflatmayı hedeflemektedir.

15 Temmuz 2016'da ülkemiz demokrasiyi, millî iradeyi, birlik ve beraberliğimizi hedef alan bir darbe teşebbüsüyle karşı karşıya kaldı. Başta Türk Silahlı Kuvvetleri olmak üzere birçok kuruma sızan FETÖ (Fetullahçı Terör Örgütü) üyeleri devletin silahlarıyla harekete geçtiler. Amaçları ülke yönetimini ele geçirmek, cumhurbaşkanına suikast düzenlemek, demokrasiyi ortadan kaldırmaktı. Ancak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın çağrısıyla ellerine Türk bayrakları alarak demokrasiyi ve vatanını savunmak için meydanlara çıkan milletimiz, bu darbe teşebbüsüne izin vermedi. Teröristler kısa süre içinde etkisiz hâle getirildi. Uzun süredir devlet kurumlarına sızan hainlere yönelik 15 Temmuz'dan sonra daha etkili bir mücadele başlatıldı.

Temelleri 1960'ların sonunda atılan bu örgüt dinî bir cemaat görüntüsü altında devleti ele geçirmek için faaliyet yürüttü. Bu amaçla sınavlarda usulsüzlük yaparak devlet kademelerine yerleştirdiği üyeleriyle paralel bir devlet yapılanması oluşturdu. Bu yapılanma, diğer terör örgütleriyle ve yabancı istihbarat örgütleriyle ülkemiz aleyhine iş birliği yapmaktan çekinmedi.

Ülkemiz için tehdit oluşturan PKK en uzun süredir mücadele ettiğimiz terör örgütüdür. Bu örgüt Avrupa ülkelerinin çoğu, ABD, Kanada ve Avustralya gibi birçok ülkenin terör örgütleri listesinde yer almaktadır. PKK 1978'de saldırılara başlayarak sivil, asker, polis, kadın, çocuk ayrımı gözetmeden on binlerce insanın hayatını kaybetmesine neden oldu. Ülkeyi bölmeyi amaçlayan bu örgüt haraç alma, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı yapma gibi faaliyetlerle kendisine kaynak sağlamaktadır.

Bölücü terör örgütüne yönelik olarak güvenlik güçlerimiz etkin şekilde mücadele vermektedir. 1999'da bölücü örgütün sözde lideri yakalanarak Türkiye'ye getirilmiş ve yargılanarak hapse mahkûm edilmiştir (Gazete haberi 8.2).


İşte büyük Türkiye
ZAFER
Bebek katilini yakalayıp getiren Türkiye bütün dünyaya büyük devlet olduğunu kanıtladı.

Gazete haberi 8.2, 17 Şubat 1999



Etkinlik

Aşağıdaki metni okuyarak altındaki soruları cevaplayınız.

"Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, imkânlar ölçüsünde hizmet götürülmeye çalışılan Güneydoğu, yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük yatırımlara sahne olmuştur. Devlet imkânlarının bölgeye yoğunlaştırılması, bölge üzerinde çıkarı ve planı olan devletleri tedirgin ettiği için bu yöndeki çabalar da çeşitli vesileler ile sekteye uğratılmaktan kurtulamamıştır. Bu dönemde Genelkurmay ile hükûmetin uyumlu çalışması sayesinde bilhassa Güneydoğu yöresinde yoğunlaşan ayrılıkçı teröre büyük darbe vurulmuştur. 2000'li yıllarda Güneydoğu Anadolu Projesi'nin peyderpey bitmesiyle yöreye her sahada yatırımlar başlamıştır." (Durmuş Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C. 2, s. 639.*)

1. Güneydoğu Anadolu'nun kalkınması neden bazı devletleri tedirgin ediyor olabilir?
2. Bölgenin ekonomik olarak kalkınmasının terör hareketleri üzerindeki etkisi nedir?

Müslümanların dinî duygularını çıkarları için kullanan DAEŞ, ağırlıklı olarak Irak ve Suriye'de faaliyet gösteren bir terör örgütüdür. Bölgedeki petrol rezervleri sayesinde kendisine ekonomik kaynak sağlamaktadır. Bu örgüt 2004 yılında El-Kaide'ye bağlı olarak kurulmuştur. Bölgedeki istikrarsızlığı kullanarak Orta Doğu'yu bölmeyi ve yeniden sınırları çizmeyi isteyen güçler tarafından desteklenmiştir. Bölgedeki otorite boşluğundan yararlanarak ülkemizi de tehdit eden ve çeşitli eylemler gerçekleştiren bir örgüt hâlini almıştır. Örgüt, ABD öncülüğünde kurulan koalisyon güçlerinin mücadelesi ile yok olma sürecine girmiştir.

Tüm bu terör örgütlerine karşı devletimiz kararlılıkla mücadele etmekte, halkın desteğiyle terör örgütlerinin amaçlarına ulaşmasına engel olmaktadır. Ülkemiz terörle mücadelesini terörü kaynağında yok etmek üzerine kurmuştur. Bu doğrultuda kapsamlı stratejiler geliştirerek terörle mücadelesinde askerî, siyasi, hukuki ve toplumsal tedbirleri uyum içinde uygulamaktadır. Bu doğrultuda ülke içinde ve yurt dışında terör örgütlerine askerî operasyonlar yapılmaktadır. Terörle mücadele için yasalar çıkarılmakta ve terör örgütlerinin mali kaynaklarıyla da etkin şekilde mücadele edilmektedir. Terör örgütlerine karşı halkın aydınlatılmasına da büyük önem verilmektedir. Halkımız da 15 Temmuz'da olduğu gibi ülkesinin bağımsızlığı ve birliği söz konusu olduğunda birlik ve beraberlik ruhuyla hareket ederek her türlü terör örgütüne karşı mücadele etme kararlılığını göstermektedir (Görsel 8.5).



Görsel 8.5: *15 Temmuz sonrası demokrasi nöbetlerinde toplanan halk*

Terör hareketlerine karşı millet olarak üzerimize düşen görevler nelerdir? Tartışınız.

2. Ekonomik Gelişmeler

1980'lerden itibaren ekonomide dışa açılmayla birlikte yabancı sermaye girişi ve ihracat arttı. Buna karşılık ithalatta da artış olduğu için dış ticaret açığı devam etti. Dış borçlanma da artarak 1980'de 10 milyar dolar iken 1990'da 50 milyar dolar sınırına ulaştı. Enflasyon da giderek arttı. Buna karşılık faiz oranlarının ve döviz kurlarının baskı altında tutulması sonucu dövize karşı artan talep, Türk lirasından kaçışa neden oldu. 1994 yılının başına gelindiğinde, Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizlerinden biri yaşandı. 5 Nisan 1994'te hükûmet, dengeleri yeniden kurmak amacıyla yeni ekonomik önlemler paketi ilan etti. Bu paket devlete ait KİT (Kamu İktisadi Teşebbüsleri) adı verilen işletmelerin zararlarını karşılamaya, döviz piyasalarına güven getirmeye, Merkez Bankasına güç kazandırmaya, kamu gelirlerini artırmaya ve iş hayatına disiplin getirmeye yönelik kararları kapsıyordu. Kararlar sonrasında dövize olan talebi kesmek ve kamu borçlarını ödeyebilmek için yüksek faizle borçlanmak zorunda kalındı. Sonuçta, ücretler düşürüldü, işsizlik arttı, yüksek bir devalüasyon ve enflasyon dönemi başladı. Türkiye'de ilk kez mal yokluğundan değil, üretilen malların satılmamasından bir kriz yaşandı.

1995-1999 döneminde 1989-1994 arasında sürdürülen ekonomi politikalarına devam edildi. 1996-2000 yılları arasında bazı ekonomik göstergeler şöyleydi (Tablo 8.1):

Tablo 8.1: *1996-2000 yılları arasında ekonomik göstergeler*

Yıllar	Büyüme Hızı (%)	Enflasyon (%)	Dış Ticaret Açığı (milyar dolar)	Dış Borç (milyar dolar)
1996	7,1	84,9	-20,4	84
1997	8,0	91	-22,3	91
1998	3,9	54,3	-19,0	103
1999	-6,4	62,9	-14,0	104
2000	6,1	32,7	-26,6	115

(Durmuş Yalçın vd. , Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C. 2 s. 367.)

1995’ten itibaren faiz oranları yükseldi, iç ve dış borç arttı. 1999’a gelindiğinde borç miktarı çok yükseldi ve IMF ile yeni bir istikrar programı imzalandı. Bu programa rağmen 2001’de yeni bir kriz yaşandı. 19 Şubat 2001’de Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan Bülent Ecevit arasında Millî Güvenlik Kurulu toplantısında yaşanan tartışma ve bunun kamuoyuna yansıması mali piyasaları sarstı.

"Başbakan toplantıdan 'Bu ciddi bir krizdir.' diyerek öfkeyle ayrıldı. Sözleri yatırımcılar tarafından olumlu karşılanmadı. Koalisyonun dağılacağından endişe eden yatırımcılar yüzünden birkaç dakika içinde hisse senetleri %7 değer kaybetti. Faiz oranları neredeyse %3.000 arttı ve Merkez Bankası yatırımcılar liradan kaçıp dövize yatırım yaparken döviz rezervlerinin beşte biri olan 5 milyar dolar kaybetti." [Feroz Ahmad (Hint asıllı İngiliz tarihçi), *Bir Kimlik Peşinde Türkiye, s.214-215.* (Düzenlenmiştir.)]

Ekonomik kriz çok sayıda kişinin işsiz kalmasına ve döviz borcu olan kimselerin borçlarını ödeyememesine neden oldu. İnsanların alım gücü düştü. Pek çok şirket batarken yaşanan kriz nedeniyle esnaflar kepenk kapattı ve protestolar başladı. Hükûmet krizi aşmak için IMF’ye başvurdu. IMF’nin Türkiye’ye verdiği program uygulamaya kondu. Enflasyonu düşürmek için önlemler alındı. Ülkemiz IMF ile toplam 19 stand-by anlaşması (sıtend bay-IMF'nin ihtiyaç duyan üyelerine finansal destek vermek amacıyla yaptığı anlaşmalar) yaptı.

2008’e gelindiğinde dünyanın birçok ülkesini etkileyen bir ekonomik kriz ABD’den başlayarak hızla yayıldı. Birçok ülkenin finansal kurumları iflas etti ya da zor duruma düştü. Bu krizin Türkiye’ye etkisi özellikle dış kredilerin azalması şeklinde oldu. Krizde olan Avrupa ile Türkiye arasında ticari ilişkiler azaldı, Türkiye’nin dış ticaret açığı arttı.

2000’li yıllardan itibaren Türkiye yaşadığı ekonomik krizlere rağmen dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer almaktadır. 2005 yılında Türk lirasından altı sıfır silinmesi, enflasyonun tek hanelere inmesi, yabancı sermaye girişinin artması, 2008 yılında IMF’ye olan borçların ödenmesi ile borç alma döneminin sona ermesi bu süreçte dikkat çeken ekonomik gelişmelerdir.

3. Sosyal ve Kültürel Gelişmeler

1990 sonrasında kırsal bölgelerden şehirlere göç artarak devam etti. 1980’de kır ve kent nüfusu yaklaşık aynı oranda iken 2007’de şehirde yaşayanların oranı % 70’i geçti. Şehirler gecekondu mahalleleri ile büyümesini sürdürdü. Ancak 1990’ların ortalarından itibaren bu yapılaşmaların önüne geçilmesi ve kentsel dönüşüm çalışmaları sonucu apartmanların artmasıyla yeni bir mahalle olgusu doğdu.

Tek kanallı dönemden 1990’larda ülke genelinde yüzlerce televizyon ve radyo kanalının yayın yaptığı bir döneme geçildi. Bu gelişme ifade özgürlüğünün artmasını sağlarken dünyadaki gelişmelerden kısa süre içinde haberdar olmamıza ve bunlardan etkilenen bir toplum hâline gelmemize neden oldu. Ekonominin dışa açılmasıyla birlikte birçok yabancı firma ülkemizde boy göstermeye başladı. Çok sayıda fastfood (fesfut) restoranın açılması, geleneksel yiyecek ve içeceklerin arka plana itilmesine yol açtı. 1990’larla birlikte alışveriş merkezlerinin açılmaya başlanması tüketimin artmasına neden oldu ve zaman içinde bu mekânlar bir yaşam biçimi hâline geldi.

"Türkiye ekonomisindeki dönüşüm, kendisini 1980’lerin sonlarında ve 1990’ların başlarında toplumun tüketim alışkanlıklarının değişmesi biçiminde de gösterdi ve özellikle büyük kentlerde bir tüketim salgınından söz edilmeye başlandı. Tüketim kalıplarının değişmesinde büyük kentlerde dev alışveriş merkezlerinin birbiri ardına açılması oldukça etkili oldu. Ya da soruna farklı bir gözle bakılacak olursa, toplumdaki alışveriş tutkusuna cevap vermek üzere 1980’lerin sonlarında ve 1990'larda tüketicinin aradığı her şeyi bulabileceği dev alışveriş merkezleri olgusu ortaya çıktı." *(Cumhuriyet Ansiklopedisi, C. 4, s. 369.)*

2000'li yıllardan itibaren cep telefonları ve genel ağ yaygınlaştı. Böylece bilgiye ulaşmak kolaylaştı. Ancak bu gelişmeler teknoloji bağımlılığına, aile ve arkadaşlık ilişkilerinde değişimlere neden oldu. Teknoloji bağımlılığı çağın önemli bir psikolojik rahatsızlığı hâline geldi.

1990'larda arabesk müzik popülerliğini yitirmeye başlarken pop müzik altın çağını yaşadı. Tarkan, Hakan Peker, Sertap Erener, Mustafa Sandal, Candan Erçetin gibi şarkıcılar büyük ilgi çekti. 2000'lerden itibaren Türk sineması yeniden canlandı ve gişede yabancı sinema filmlerini geride bırakmaya başladı. Derviş Zaim (Görsel 8.7), Nuri Bilge Ceylan, Semih Kaplanoğlu (Görsel 8.6), Yavuz Turgul gibi yönetmenler ulusal ve uluslararası yarışmalarda ödül alan filmleri yönettiler. Tiyatroya olan ilgi de artış gösterdi ve birçok oyun kapalı gişe oynanmaya başladı.



Görsel 8.6: *Semih Kaplanoğlu'nun Bal filminin afişi*



Görsel 8.7: *Derviş Zaim'in Devir filminin afişi*

Spor alanında özellikle halter ve güreş gibi branşlarda 1990 sonrasında önemli başarılar elde edildi. Halterde Naim Süleymanoğlu (Görsel 8.8) ve Halil Mutlu kırdıkları dünya ve olimpiyat rekorlarıyla ülkemizi dünya çapında gururlandırdılar. Güreşte Mehmet Âkif Pirim, Hamza Yerlikaya, Rıza Kayaalp (Görsel 8.9) şampiyonluklar kazanan güreşçilerimizden yalnızca birkaçıdır. Futbolda A Millî Takım düzeyinde Türkiye, 2002 Dünya Futbol Şampiyonası'nda ve 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası'nda 3. olarak önemli başarı kazandı. A Millî Erkek Basketbol Milli Takımı, 2001 Avrupa Basketbol Şampiyonası ve 2010 Dünya Basketbol Şampiyonası'nda ikinci olmayı başardı. A Millî Kadın Voleybol Millî Takımı 2003 yılında Türkiye'de düzenlenen Avrupa Voleybol Şampiyonası'nda gümüş madalyaya uzanırken 2012'deki şampiyonada bronz madalya kazandı.



Görsel 8.8: *Naim Süleymanoğlu*



Görsel 8.9: *Rıza Kayaalp*

Ülkemizde bilim insanlarının sayısının artmasıyla birlikte bilim alanında alınan patent sayısı giderek artmaktadır. Türkiye bilime verdiği önemle birlikte birçok alanda kendi ayakları üstünde durmaya başladı. Örneğin savunma sanayi alanında gösterdiği ilerlemeyle kendi savunma sistemlerini üretebilen bir ülke hâline geldi. Türk bilim insanları yaptıkları çalışmalarla uluslararası alanda birçok başarı kazanmaktadırlar. Gazi Yaşargil, Aziz Sancar, Gözde Durmuş (Görsel 8.10), Canan Dağdeviren, Oktay Sinanoğlu bu isimlerden bazılarıdır.



Görsel 8.10: *Gözde Durmuş*



Etkinlik

Ülkemizde bilim, sanat ve spor alanlarında 1990 sonrasında başarılı olmuş kişileri araştırarak aşağıdaki tabloya isimlerini yazınız.

Bilim	....
Sanat	....
Spor	....



Etkinlik

Bilim, sanat ve spor alanlarında 1990 sonrasında meydana gelen başlıca gelişmeleri araştırarak aşağıdaki tabloya yazınız.

Bilim	....
Sanat	....
Spor	....

B. 1990 SONRASINDA DÜNYA'DAKİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

1. SSCB'nin Dağılması ve Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Kuruluşlar

1980'lere gelindiğinde SSCB'de önemli değişiklikler oldu. SSCB mevcut siyasi ve ekonomik yapısıyla dünyadaki etkinliğini sürdüremeyecek bir konuma gelmişti. Silahlanma yarışı ülkeyi ekonomik olarak zor duruma sokmuştu. SSCB'nin etkisi altındaki Doğu Bloku ülkelerinde demokratik talepler artmıştı. Tüm bu gelişmeleri göz önüne alan SSCB Lideri Gorbaçov siyasi ve ekonomik yapıda değişiklikler yapmak amacıyla 1987'de glasnost ve perestroyka adını verdiği açıklık ve yeniden yapılanma siyasetini açıkladı. Bu siyasetin amacı liberal uygulamalarla totaliter devlet düzenini değiştirmek, halkın tepkisini yatıştırmak, birliği dağılmaktan kurtarmak ve ekonomik durgunluğu aşmaktı. Ancak perestroyka politikası tıkanan siyasi sistemi düzeltemedi ve SSCB'yi oluşturan cumhuriyetlerde ayrılık eğilimini dizginleyemedi. Gorbaçov'un ayrılık eğilimini önlemeye yönelik olarak ortaya attığı Egemen Devletler Birliği Antlaşması da bunu engelleyemedi. Bu süreçte ordu içindeki bazı komutanlar Gorbaçov'a karşı bir darbe yaptı. SSCB'yi oluşturan cumhuriyetlerden Rusya Federasyonu'nun Devlet Başkanı Boris Yeltsin, darbeyi yapanlara karşı halkı direnmeye çağırdı. Bu çağrıya uyan halk darbecilere karşı koydu. Böylece darbe başarısız oldu. Bu gelişmeyi takip eden günlerde SSCB'yi oluşturan cumhuriyetlerin birçoğu bağımsızlıklarını ilan ettiler. Kırgızistan, Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan ve Azerbaycan SSCB'den ayrılarak bağımsızlıklarına kavuşan Türk cumhuriyetleri oldu (Harita 8.1). 19 Ağustos 1991'de Sovyet Komünist Partisinin faaliyetlerinin son bulmasıyla SSCB resmen sona erdi.



Harita 8.1: *SSCB'nin dağılmasından sonra Orta Asya*

Türkiye, bağımsızlığını ilan eden Türk cumhuriyetlerini tanıyan ilk ülke oldu. Tarihî, kültürel ve etnik bağları nedeniyle Türkiye bu ülkelerle yakın ilişkiler kurdu ve onları uluslararası kuruluşlara girmeleri konusunda teşvik etti. Bu doğrultuda Türkiye; siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda Türk cumhuriyetleri ile iş birliği çalışmaları başlattı. Türk cumhuriyetleriyle iş birliği çerçevesinde TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı), Yunus Emre Enstitüsü ve Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı gibi kurum ve kuruluşlar faaliyet sürdürmektedir (Tablo 8.2).

***Tablo 8.2:** TİKA, TÜRKSOY, Yunus Emre Enstitüsü ve YTB'nin Faaliyetleri*

TİKA	1992'de kuruldu. TİKA kurulduğu dönemde Türk cumhuriyetlerinin kendi kimliğini sağlıklı bir şekilde inşa etmesi, kültürel ve siyasi haklarının gelişmesi, teknik alt yapı konusunda eksiklerinin giderilmesi gibi alanlarda çalışmalar yaptı. Eğitim, sağlık, restorasyon, tarımsal kalkınma, maliye, turizm, sanayi alanında birçok proje ve faaliyet yürüttü. TİKA, günümüzde 5 kıtada 170'e yakın ülkede kalkınma merkezli iş birliği çalışmaları yapmaktadır. Ülkemiz TİKA aracılığı ile Büyük Okyanus'tan Orta Asya'ya, Orta Doğu ve Afrika'dan Balkanlara, Kafkasya'dan Latin Amerika'ya kadar birçok ülke ile bilgi ve tecrübesini paylaşmaktadır.
TÜRKSOY	1993'te Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye arasında imzalanan anlaşmayla kuruldu. TÜRKSOY çok sayıda etkinlik düzenlemektedir. Nevruz kutlamaları bu etkinliklerin başında gelir. Sanatsal buluşmalar kapsamında, TÜRKSOY her yıl, Türk dünyasından fotoğrafçıları, ressamları, opera sanatçılarını, şairleri, medya mensuplarını, tiyatro gruplarını, dans ve müzik topluluklarını bir araya getirmektedir. TÜRKSOY Türk halklarının ortak geçmişini; dil, edebiyat, kültür ve sanat faaliyetlerini bir bütün hâlinde ele alan pek çok bilimsel çalışmanın yapılmasına öncülük etmektedir.
YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ	Türkiye'yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye'nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini arttırıp dostluğunu geliştirmek amacıyla 2007'de kuruldu. Enstitü, yurt dışında kurduğu merkezlerde yabancılara Türkçe öğretimi çalışmalarının yanı sıra ülkemizin tanıtımı amacıyla kültür ve sanat faaliyetleri yürütmekte, ayrıca bilimsel çalışmalara destek vermektedir.
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Başbakanlığa bağlı olarak 2010'da kuruldu. Yurt dışındaki vatandaşlarımız, kardeş topluluklarımız ile Türkiye'de öğrenim gören kardeş topluluk ülkeleri vatandaşı olan öğrencilere yönelik çalışmaları üstlenmektedir.

Türk Cumhuriyetleri ile hangi alanlarda iş birliği yapılabilir? Tartışınız.

Türk cumhuriyetlerinin coğrafi ve stratejik konumunun Türk dünyasına sağlayacağı avantajlar sizce nelerdir?



Etkinlik

TİKA, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, TÜRKSOY, Yunus Emre Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfının faaliyetlerini araştırarak Türkiye'nin Türk cumhuriyetlerine yönelik son beş yıldaki faaliyetlerine örnekler bulunuz. Araştırma sonuçlarını sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri

II. Dünya Savaşı sonrasında 1951'de Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu (AKÇT) kurdu. Böylece Avrupalı devletler arasında kalıcı barışı sağlama ve iş birliği yapma yönünde önemli bir adım atıldı. Bu altı ülke 1957'de, iş gücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik birlik olan "Avrupa Ekonomik Topluluğunu" (AET) kurdu. AET'nin amacı, malların, iş gücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaştığı bir ortak pazarın kurulması ve en nihayetinde siyasi bütünlüğe gidilmesiydi. AET'nin başarısı karşısında 1973'ten itibaren günümüze kadar topluluk yeni üye ülkelerle giderek genişledi. AET, 1991 Maastricht (Mastrikt) Antlaşması ile Avrupa Birliği (AB) adını aldı.

Türkiye AET'nin kurulmasından kısa bir süre sonra 1959'da bu topluluğa ortaklık başvurusunda bulundu. Başvuru sonrasında görüşmeler gerçekleştirildi ve 1963'te taraflar arasında Ankara Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma, Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinin hukuki temelini oluşturdu. Antlaşma, Türkiye'nin AET'ye üye olması için hazırlık, geçiş ve nihai dönem olmak üzere üç devre öngörüyordu. 1973'te hazırlık dönemi sona erdi ve geçiş dönemine geçildi. Bu dönemde taraflar arasında sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ve gümrük birliğinin tamamlanması öngörüldü. Türkiye-AB ilişkileri, 1970'li yılların başından 1980'lerin ikinci yarısına kadar, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı istikrarsız bir seyir izledi. 12 Eylül 1980 askerî darbesinin ardından ilişkiler resmen askıya alındı. 1987'de Türkiye'nin başvurusu, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiği ifade edilerek kabul edilmedi. Bu olumsuzluklara rağmen 1 Ocak 1996'da AB ile Gümrük Birliği Antlaşması imzalandı ve son döneme geçildi. Bu antlaşmayla taraflar arasında malların serbest dolaşımı ve ortak gümrük tarifelerinin uygulanması sağlandı. 1999'da toplanan Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsü tanındı. 2005'te Lüksemburg'da yapılan toplantı ile Türkiye resmen AB'ye katılım müzakerelerine başladı. Böylece, Türkiye ile AB arasındaki önemli bir sürece girildi. Katılım müzakerelerinde Türkiye, başta siyasi kriterler olmak üzere AB ile uyumu sağlayacak yasal düzenlemeler gerçekleştirdi. AB ile ilişkileri yürütmek amacıyla T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı kuruldu. Hâlen AB'ye üyelik için katılım müzakereleri devam etmektedir.

Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci hakkında daha ayrıntılı bilgi için *www.ab.gov.tr* adresini inceleyebilirsiniz.



Etkinlik

Türkiye'nin AB ile ilişkilerini 1959'dan günümüze kadar kronolojik olarak gösteren bir tarih şeridi hazırlayınız. Tarih şeridiniz de görsel unsurlara ve gazete manşetlerine yer veriniz.

3. Bosna-Hersek Savaşı ve Balkanlardaki Gelişmeler

I. Dünya Savaşı'nın sonunda kurulan Yugoslavya; Sırp, Boşnak, Hırvat, Makedon, Sloven gibi farklı etnik yapıda ve inançlarda halklardan meydana gelmiş bir ülkeydi. Yugoslavya 1990 sonrasında hızla parçalandı. Hırvatistan, Slovenya, Makedonya'nın ardından 29 Şubat-1 Mart 1992'de gerçekleştirilen referandum ile Bosna-Hersek bağımsızlığını ilan etti. Ancak Bosna-Hersek'in bağımsızlığını kabul etmeyen Sırplar, Bosna-Hersek'teki Boşnak ve Hırvat nüfusu katletmeye başladılar (6 Nisan 1992) (Görsel 8.11). Amaçları etnik temizlik yaparak ülkeyi Sırplaştırmaktı. Yugoslavya ordusunun silahlarına sahip olan Sırplar üç yıl boyunca tüm dünyanın gözleri önünde Boşnak ve Hırvatlara soykırımda bulundular.

11 Temmuz 1995'te Radko Miladiç komutasındaki Sırp ordusu Srebrenitsa'da BM komutasındaki 400 Hollandalı askere rağmen 8.000'den fazla Boşnak'ı katlederek soykırıma uğrattı. Hollandalı askerler bu katliama seyirci kaldılar. Yaşanan bu insanlık dışı savaşta Boşnaklar Aliya İzzetbegoviç liderliğinde tüm imkânsızlıklara rağmen büyük bir direniş gösterdiler. Saraybosna'yı terk etmeyen Aliya İzzetbegoviç (Görsel 8.12) askerleri ile beraber siperde bulundu, sığınaklarda yaşadı.



Görsel 8.11: *Bosna-Hersek'teki savaşta yıkılan Mostar Köprüsü Türkiye'nin desteğiyle onarıldı.*

Bosna-Hersek Savaşı NATO'nun gecikken müdahalesiyle 1995'te sona erdi. NATO'nun uluslararası operasyonuna Türk Silahlı Kuvvetleri de hava ve deniz gücüyle katıldı. Bosna-Hersek yaklaşık 200 bin şehidin verildiği bir mücadelenin ardından özgürlüğüne kavuştu. 5 Eylül 1995'te Cenevre'de savaşın tarafları barış görüşmelerine başladılar. Daha sonra taraflar ABD'nin Dayton (Deytın) kentinde görüşmelere devam ederek 21 Kasım 1995'te Dayton Barış Antlaşması'nı imzaladılar. Bu antlaşmayla Bosna-Hersek bir devlet olarak tanındı. Bu devlet Bosna-Hersek Federasyonu ve Bosna Sırp Cumhuriyeti'nden oluşacaktı. Dayton'da imzalanan ön antlaşma, 14 Aralık 1995'te Paris Antlaşması ile kesinlik kazandı. Bosna-Hersek'te yapılan seçimler sonucu Aliya İzzetbegoviç cumhurbaşkanı seçilerek 1998'e kadar bu görevde kaldı.



Görsel 8.12: *Aliya İzzetbegoviç*

1990'lı yılların sonlarında Balkanlarda bir diğer önemli olay "Kosova sorunu" dur. Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'nın Yugoslavya'dan ayrıldıklarını ilan etmesinden hemen sonra, Sırbistan bağımsızlığını tanımadığı Kosova'yı içine alan yeni bir Yugoslavya kurulduğunu ilan etti. Kosova buna tepki göstererek tam bağımsızlık yolunda kararlı bir tutum izledi. Artan baskılar ve Sırp tehdidi, ikinci bir Bosna krizi istemeyen Batılı ülkeleri harekete geçirdi. Sonuçta Kosova 2008 yılında bağımsızlığını ilan etti.



Etkinlik

Aliya İzzetbegoviç'in hayatını araştırarak bir sunu hazırlayınız ve bu sunuyu sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

4. 11 Eylül Saldırıları ve Terör

11 Eylül 2001'de teröristler tarafından kaçırılan dört yolcu uçağı, ABD'nin çeşitli yerlerindeki binalara çarparak 3.000'den fazla Amerikan vatandaşının hayatını kaybetmesine neden oldu (Görsel 8.13). Daha önce böylesi bir terör tehdidi ile karşılaşmamış olan ABD, bu tehdide karşı "Terörizmle Küresel Savaş" adıyla yeni bir savaş başlattı. ABD ilk olarak terörizme destek verdiği gerekçesiyle Afganistan'a askerî müdahalede bulundu. Bu müdahalenin hedefi Afganistan'daki Taliban yönetimini ve 11 Eylül'ün sorumlusu görülen El-Kaide terör örgütünü etkisiz hâle getirmekti. Bu harekât sonucu 13 Kasım 2001'de Kâbil ele geçirildi ve Taliban rejimi devrildi. Ancak küresel terörü önleme konusunda kalıcı başarı elde edilemedi. Dünyanın birçok yeri küresel terör saldırılarına maruz kaldı. 2003'te İstanbul'da, 2004'te İspanya'nın başkenti Madrid'te, 2005'te Londra'da yaşanan bombalı saldırıları El-Kaide üstlendi.



Görsel 8.13: *11 Eylül'de hedef alınan New York (Niv York) kenti*

11 Eylül sonrasında uluslararası gündemde El-Kaide ve kitle imha silahları sorunu en çok konuşulan konular oldu. Ancak devletlerin terörizm algılarının farklı olması nedeniyle uluslararası iş birliğine yeterince önem vermemeleri terör ile mücadelede etkili adımların atılmasını önledi. 11 Eylül sonrasında bazı politikacılar ve akademisyenler küresel barış ve istikrarın sağlanması için aşırı yoksulluk ve ekonomik problemlerle mücadele edilmesi gerektiğini savunurken özellikle ABD'li politikacılar askerî güç kullanarak terörizmle mücadeleyi desteklediler. Bu saldırı sonrasında toplumların takındıkları tavırlar da birbirinden farklıdır. Örneğin ABD'de Müslümanlara yönelik ön yargılar artmıştır. Arap-Amerikan Enstitüsü tarafından yapılan bir araştırmada katılımcıların %41'i Müslümanlar için olumsuz görüşlere sahip olduklarını bildirmiştir. 11 Eylül saldırısı sonrasında İslam ve Batı dünyasındaki ayrım derinleşti. 11 Eylül sonrasında ABD'nin Afganistan'a müdahalesini Irak'ın işgali izledi. Bu harekâtlar sonucunda binlerce sivil öldü. Bu durum, İslam dünyasının büyük bölümünde ABD'ye olan tepkiyi arttırdı.

Dünyada teröre karşı ortak hareket edilememesinin sebepleri nelerdir? Tartışınız.

5. Orta Doğu'da Meydana Gelen Başlıca Gelişmeler

a. Siyonizm Sorunu

XIX. yüzyılda Yahudi kökenli gazeteci Thedor Herzl tarafından teorisi ortaya atılan Siyonizm, Yahudileri ulusal bilinç etrafında birleştirmeyi ve Filistin'de bir Yahudi devleti kurmayı amaçlamaktaydı. Bu doğrultuda Filistin'e yerleşen Yahudiler 1948'de İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan ettiler. Böylece günümüze kadar devam eden Siyonizm sorunu başladı. Filistin halkı her Arap-İsrail savaşı sonunda daha zor duruma düştü. Başlangıçta Arap devletlerinin desteği ile bağımsızlıklarını kazanacaklarına inanan Filistinliler 1962'de silahlı mücadeleye başladılar. 1964'te Yaser Arafat önderliğinde ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) çatısı atında

birleştiler. FKÖ, Batı Şeria ve Gazze’de bir Filistin Devleti’nin kurulması için çalıştı. Bu amaçla Birinci İntifada (ayaklanma) adı verilen ve 1987’de başlayan Filistin topraklarını geri alma mücadelesi başladı. Filistin Millî Konseyi 15 Kasım 1988’de Bağımsız Filistin Devleti’ni ilan etti. Bağımsız Filistin Devleti’ni Türkiye dâhil birçok ülke tanıdı. FKÖ diplomasi yolunu da kapatmayarak sorunun çözümü için İsrail ile barış görüşmelerine oturdu. 1993’te İsrail ve FKÖ liderleri barış antlaşması imzaladı. Bu antlaşmaya göre İsrail, Batı Şeria ve Gazze'de Filistinlilerin özerkliği resmen kabul edildi. Ancak İsrail’in işgal ettiği yerlerden geri çekilmek istememesi, Filistin topraklarında sürekli yeni Yahudi yerleşim yerleri kurması ve Filistin’in bağımsızlığını tanımaması kalıcı bir barış yapılmasını engelledi.

İsrail saldırıları 2000’li yıllara gelindiğinde artarak devam etti. İsrail güvenlik gerekçesiyle Batı Şeria ile arasına sınır boyunca büyük bir duvar örerek bölgedeki Filistinlileri âdeta bir açık hava hapishanesi içine aldı (Görsel 8.14). Gazze’ye saldırılar düzenleyerek (Görsel 8.15) ve burayı abluka altına alarak Filistinlilerin birçok temel ihtiyacını karşılamasına engel oldu. Tüm bunlara rağmen Rusya, Brezilya, Arjantin ve Şili, 1967 öncesi sınırlarını esas alarak Filistin’i bağımsız bir devlet olarak tanıdılar. 2011’de Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas bağımsız bir devlet olarak tanınmak için Birleşmiş Milletlere resmen başvuru yaptı. Yapılan oylamada 138 ülkenin evet oyu verirken, ABD, İsrail, Kanada hayır oyu kullanana devletler arasında yer aldı. 41 ülke de oylamada çekimser kaldı.



Görsel 8.14: *Batı Şeria’ya örülen duvar*



Görsel 8.15: *Gazze’de İsrail saldırıları sonucu yıkılmış bir yapı*

b. Körfez Savaşları

Irak, 1980-1988 yılları arasında İran ile yaptığı savaşta ekonomik yönden büyük kayba uğrayarak büyük bir borç yükünün altına girdi. Borçlu olduğu ülkelerden Kuveyt’in borçlarını silmemesi üzerine Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak, Kuveyt’in günlük limitten fazla petrol çıkararak kendisini zarara uğrattığı iddiasıyla bu ülkeden tazminat ve toprak istedi. Bu isteklerin kabul edilmemesi üzerine 2 Ağustos 1990’da Kuveyt’i işgal etti. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Irak’ın Kuveyt topraklarını boşaltması için karar alarak bu kararın uygulanmasını, aksi takdirde güç kullanılacağını duyurdu. Irak’ın bu süre içinde Kuveyt’i terk etmemesi üzerine ABD’nin öncülüğündeki çok uluslu güç 17 Ocak 1991’de taarruza geçti (Gazete haberi 8.3). Irak, çok uluslu güç karşısında başarısız olarak 6 Nisan 1991’de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin şartlarını kabul ettiğini bildirdi. Böylece I. Körfez Savaşı sona erdi. Irak eski



Bağdat'ta gece 01.30'dan itibaren bombalar patladı

SAVAŞ BAŞLADI

ABD Başkanı George Bush adına yapılan açıklama:
“Kuveyt'i kurtarmak için, çöl harekâtını başlattım”

Gazete haberi 8.3, 17 Ocak 1991

sınırlarına çekilirken ağır bir ekonomik ambargoyla karşı karşıya kaldı. I. Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'ta iç karışıklıklar başladı. Saddam Hüseyin'in (Görsel 8.16) yönetimine karşı muhalif Kürt grupları ülkenin kuzeyinde, Şii grupları ise ülkenin güneyinde ayaklandı. Saddam Hüseyin'in bu gruplarla mücadele etmesi üzerine ateşkesi de denetlemek için ABD, İngiltere ve Fransa askerlerinden oluşan uluslararası askerî bir kuvvet (Çekiç Güç) oluşturuldu.



Görsel 8.16: *Saddam Hüseyin*

Türkiye, I. Körfez Savaşı'nda Birleşmiş Milletlerin aldığı kararlara destek verdi, ancak savaşa aktif olarak katılmadı. Irak'a ekonomik ambargo uyguladı.

ABD, Irak'ın kitle imha silahları ürettiğini ve teröre destek verdiğini iddia ederek bu devlete 20 Mart 2003'te yeniden savaş açtı. ABD, II. Körfez Savaşı'nda Birleşmiş Milletlerden askerî destek kararı çıkartamadığı için ağırlığını ABD ve İngiltere askerlerinin oluşturduğu koalisyon gücü ile harekete geçti. Bu güç 1 Mayıs 2003'te Irak'ta Saddam Hüseyin yönetimine son verdi. Irak'ta 2005'te geçici anayasa yapıldı ve demokratik yönetime geçildi. Ancak ABD askerlerinin çekilmesine rağmen ülke huzur ve güven ortamına kavuşamadı. Etnik ve mezhepsel nedenlerle çatışmalar devam etti.

Körfez Savaşları nedeniyle Kuzey Irak'taki otorite boşluğundan yararlanan bölücü terör örgütü, kamplarını buraya taşıdı. Savaşın etkisiyle ve Irak yönetiminin baskısıyla çok sayıda insan, Türkiye'ye sığındı. Bu mültecilerin vatanlarına geri dönünceye kadar geçen sürede barınma ve temel ihtiyaçları Türkiye tarafından karşılandı. Türkiye'nin bu tavrına karşılık Irak'taki insanlık dramına kayıtsız kalan bazı devletler sınırlarını kapatarak mültecilerin geçişine izin vermedi.

Körfez Savaşlarının Türkiye'ye siyasi, sosyal ve ekonomik etkileri nelerdir?

c. Arap Baharı

2010 yılında Tunus'ta iş bulamayıp seyyar satıcılık yapan bir gencin devlet görevlilerince darp edilmesi ve tezgahına el konulması üzerine başlayan hükûmet karşıtı gösterilerde devlet başkanı Zeynel Abidin Bin Ali (Görsel 8.17) istifa etti. Tunus'ta daha demokratik bir yönetim kuruldu. Tunus'ta başlayan protestolar kısa sürede diğer Orta Doğu ülkelerine de yayıldı. Sonrasında bu sürece "Arap Baharı" adı verildi. Protestoların görüldüğü Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Suriye, Ürdün ve Bahreyn gibi ülkeler uzun süredir otoriter rejimler tarafından yönetiliyordu. Bu ülkelerde adil bir gelir dağılımı yoktu. Sosyal ve ekonomik açıdan üst sınıfı oluşturan kesimler rejim ile yakından ilişkiler içindeydi.



Görsel 8.17: *Zeynel Abidin*

Protestolarla başlayan halk hareketleri sonucu Tunus, Libya, Mısır ve Yemen'de iktidar değişirken Suriye'de rejimin iktidarda kalabilmek için Rusya'nın da desteğiyle tüm gücünü kullanması sonucu sorun önce

bölgesel, sonra da uluslararası bir boyut kazandı. Ürdün ve Bahreyn'de ise protestolar sonuçsuz kaldı. Bu süreçte demokrasi ile güvenlik arasında bir bağ kuran Batı dünyası, Orta Doğu ve Arap dünyasındaki demokrasi eksikliğini kendisi için güvenlik tehdidi olarak görüyordu. Otoriter rejimlerin baskısı altında yönetime katılamayan gruplar, radikalleşmekte ve bölgesel istikrarsızlığı tetikleyerek Batı'nın güvenliğini tehlikeye sokmaktaydı. Bu anlayışa sahip Batı dünyası Arap Baharı hareketini destekledi.



Görsel 8.18: *Muhammed Mursi*

Arap Baharı hareketi Libya, Yemen ve Suriye'de kanlı bir iç savaşa dönüştü. Libya lideri Muammer Kaddafi iç savaşta hayatını kaybetti. Mısır'da seçimle iş başına gelen ilk cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi (Görsel 8.18) ordunun darbesiyle yönetimden uzaklaştırıldı.

ç. Suriye'deki Gelişmeler

Suriye'de siyasi ve ekonomik şartlardan memnun olmayan halk, 2011'de Beşşar Esad ve yönetimine karşı protestolara başladı. Esad protestolara karşı orduyu harekete geçirerek sert önlemler aldı. Bunun üzerine rejime karşı halk silahlanarak mücadeleye başladı. Bu süreçte Esad, muhaliflere karşı kimyasal silah kullanmaktan dahi çekinmedi. Saldırılar özellikle Halep'te yoğunlaştı ve Esad güçlerinin kuşattığı şehirdeki insanlar Türkiye ve Rusya'nın devreye girmesiyle kurtarıldı.

2014'te DAEŞ'in Suriye ve Irak'ta örgütlenmesi Suriye'deki Arap Baharının seyrini değiştirdi. Başlangıçta Esad'ın gitmesini isteyen ve bu nedenle "Özgür Suriye Ordusu"nu destekleyen ABD, DAEŞ tehdidi ile birlikte bu örgüte karşı mücadeleye ağırlık verdi. Rusya ve İran'ın Esad rejimine destek vermek amacıyla Suriye'ye askerlerini sevk etmesi dengeleri değiştirdi. Özellikle Rusya'nın desteğiyle Esad rejimi ayakta kalmayı başardı ve Batılı ülkeler de Esad'a karşı olan politikalarını değiştirmeye başladılar.

Suriye'de iç savaşta 400 binden fazla kişi hayatını kaybetti, 8 milyon kişiyse evlerini terk etmek zorunda kaldı. Bunun yaklaşık 3,5 milyonu ülkemize sığındı. Türkiye en fazla sığınmacı kabul eden ülke oldu. Türkiye, Hatay ve Şanlıurfa gibi Suriye sınırındaki şehirlerde çadır kentler kurarak, sığınmacılara barınma imkânı sağladı (Görsel 8.19). Avrupa'ya geçmeye çalışan Suriyeliler ise Avrupa'da II. Dünya Savaşı'ndan beri görülen en büyük göçmen krizine neden oldu. Birçok Avrupa ülkesi çok sınırlı sayıda mülteci kabul ederken bazıları ise hiç mülteci kabul etmedi. Türkiye ayrıca Suriye'deki karışıklıklar nedeniyle sınır bölgesine kadar ilerleyen DAEŞ ve diğer terör örgütleriyle mücadele etmek zorunda kaldı. Suriye sınırının önemli bir bölümüne güvenlik amaçlı duvar ördü.



Görsel 8.19: *Suriye'nin İdlib şehrindeki kampa yardım ulaştıran Türk Kızılayı görevlileri*

Suriyeli sığınmacılara karşı Türkiye ve Avrupa ülkelerinin farklı tavırlar göstermelerinin sebeplerini tartışınız.

ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ

A. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanların başında (D), yanlış olanların başına (Y) yazınız. Yanlış cümlelerin doğrularını altlarındaki satırlara yazınız.

1. ( ) Doğru Yol Partisi genel başkanı Tansu Çiller ülkemizin ilk kadın başbakanıdır.

....

2. ( ) 28 Şubat müdahalesinde hükûmet Millî Güvenlik Kurulu tarafından istifaya zorlandı.

....

3. ( ) ASALA, El-Kaide'ye bağlı olarak Orta Doğu'yu istikrarsızlaştırmaya çalışan bir örgüttür.

....

4. ( ) 1990'lardan 2000'lere kadar dış ticaret açığı ve dış borç giderek azaldı.

....

5. ( ) 1980'lerden sonra şehir nüfusu kır nüfusunu geçti.

....

6. ( ) 1990'larda arabesk müzik büyük ilgi görmeye başladı.

....

7. ( ) 1990'larda Naim Süleymanoğlu ve Halil Mutlu halterde uluslararası başarılar kazandılar.

....

8. ( ) TÜRKSOY ülkemizin Türk cumhuriyetleriyle işbirliğini güçlendirmeye çalışan bir kuruluştur.

....

9. ( ) AB, Türkiye'ye 1963 Ankara Antlaşması ile adaylık statüsü tanıdı.

....

10. ( ) Bosna-Hersek Savaşı Çekoslovakya'nın parçalanmasının ardından başladı.

....

11. ( ) 11 Eylül saldırısının ardından ABD Afganistan'a askerî müdahalede bulundu.

....

12. ( ) Arap Baharı adı verilen protestolar ilk olarak Ürdün'de başladı.

....

B. Aşağıdaki soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

1. 1991 genel seçiminden sonra başbakanlık yapan siyasetçi kimdir?

....

....

2. Turgut Özal'dan itibaren ülkemizin cumhurbaşkanları sırasıyla kimler olmuştur?

....

....

3. 1990'dan günümüze demokrasiye yönelik başlıca müdahaleler nelerdir?

....

....

4. Ülkemize yönelik eylemler yapan terör örgütlerinin genel olarak amaçları nelerdir?

....

....

5. 1994 Ekonomik Krizi'nin sonuçları nelerdir?

....

....

6. 1990 sonrasında ülkemizde tüketimin artmasının sebepleri nelerdir?

....

....

7. 1990 sonrasında millî takım düzeyinde ülkemiz hangi başarıları kazanmıştır?

....

....

8. Türk cumhuriyetlerine yönelik kurulan kuruluşlar hangileridir?

....

....

9. İsrail, Filistinlilere karşı insan haklarına aykırı hangi eylemleri gerçekleştirmektedir?

....

....

10. Irak hangi nedenle Kuveyt'i işgal etmiştir?

....

....

11. Arap Baharı hangi ülkelerde yönetimlere karşı gösteri ve ayaklanmalara dönüşmüştür?

....

....

C. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. 28 Şubat 1997'de gerçekleşen müdahaleyle silahlı kuvvetler doğrudan ülke yönetimine el koymamış ancak hükûmete baskı yaparak çeşitli kararlar almaya zorlamıştır. Bu süreçte hükûmet de istifa etmiştir.

28 Şubat sürecinde istifa eden hükûmetin başbakanı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Turgut Özal
B) Mesut Yılmaz
C) Necmettin Erbakan
D) Tansu Çiller
E) Bülent Ecevit

2. "Cumhurbaşkanlığı seçimindeki tartışmalar Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Türk silahlı kuvvetleri tartışmalara taraftır, laikliğin keskin savunucusudur ve gerektiğinde tavrını net bir şekilde ortaya koyacaktır. Bundan kimsenin şüphesi olmamalıdır."

Yukarıda e-muhtıra olarak adlandırılan açıklama, hangi cumhurbaşkanının seçilmesi öncesinde yayınlanmıştır?

A) Recep Tayyip Erdoğan
B) Turgut Özal
C) Ahmet Necdet Sezer
D) Abdullah Gül
E) Kenan Evren

3. I. Dış borç artışı
II. Yüksek enflasyon
III. Dış ticaret açığı
IV. Düşük faiz

Yukarıdaki maddelerden hangisi ya da hangileri 1990'lı yıllarda Türk ekonomisinin özelliklerinden değildir?

A) I-IV B) II-III C) Yalnız IV D) Yalnız III E) III-IV

4. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecindeki gelişmelerden biri değildir?

A) 1999'da Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsü tanındı.
B) 1996'da Gümrük Birliği Antlaşması imzalandı.
C) 2005'te AB, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlattı.
D) 1959'da Türkiye AET'ye üyelik için başvurdu.
E) 1957'de Türkiye, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğuna üye oldu.

5. İsrail işgali karşısında Filistinliler Yaser Arafat'ın liderliğinde Filistin Kurtuluş Örgütü'nü kurarak bağımsızlık mücadelesi verdiler. Bu örgüt Batı Şeria ve Gazze'yi içine alan bir Filistin Devleti kurulması için mücadele vermektedir.

Aşağıdakilerden hangisi Filistin Devleti'nin kurulması için başlatılan bağımsızlık mücadelesinin adıdır?

A) İntifada
B) Arap baharı
C) Siyonizm
D) Enosis
E) Basmacı hareketi

C. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Askerî müdahalelerin ülkemizde demokrasinin gelişimi üzerindeki etkileri nelerdir?
2. Ülkemizdeki ekonomik krizlerin insanların yaşamlarına olan etkileri nelerdir?
3. 15 Temmuz darbe kalkışmasının halk tarafından engellenmesi, milletimizin hangi özelliklerini ortaya koymaktadır?
4. 1990 sonrasında ülkemize komşu bölgelerde başlıca hangi gelişmeler görülmüş ve bu gelişmeler ülkemizi nasıl etkilemiştir?
5. Ülkemizde Türk cumhuriyetlerine yönelik kuruluşlar oluşturulmasının sebepleri nelerdir?
6. Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerde başlıca gelişmeler nelerdir?
7. Bosna-Hersek Savaşı'nda uluslararası güçlerin müdahalede geç kalması nelere neden olmuştur?
8. Arap Baharı'nın Orta Doğu'daki siyasi sonuçları nelerdir?
9. Orta Doğu'daki siyasi istikrarsızlık ve bölgede artan terör hareketleri arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

CEVAP ANAHTARI

A Bölümü

1. Ünite

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Y	D	D	Y	Y	D	Y	D	D	Y	D	Y

2. Ünite

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
D	Y	Y	D	Y	Y	Y	Y	Y	D	D	Y

3. Ünite

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
D	Y	D	D	D	D	Y	Y	Y	Y	D	Y

4. Ünite

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
D	D	Y	Y	Y	D	D	Y	Y	D	Y	D

5. Ünite

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Y	D	D	Y	D	Y	Y	D	D	Y	D	Y

6. Ünite

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
D	Y	Y	Y	D	D	D	Y	D	D	Y	Y

7. Ünite

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
D	Y	Y	D	D	Y	D	Y	D	D	Y	Y

8. Ünite

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
D	D	Y	Y	D	Y	D	D	Y	Y	D	Y

C Bölümü

1. Ünite

1	2	3	4	5							
A	C	B	B	E							

2. Ünite

1	2	3	4	5							
D	C	B	E	A							

3. Ünite

1	2	3	4	5	6						
B	E	D	E	A	A						

4. Ünite

1	2	3	4	5	6						
C	A	E	C	B	D						

5. Ünite

1	2	3	4	5	6						
A	E	C	D	B	B						

6. Ünite

1	2	3	4	5	6	7					
B	E	C	D	A	E	B					

7. Ünite

1	2	3	4	5	6	7					
E	B	C	A	D	E	B					

8. Ünite

1	2	3	4	5							
C	D	C	E	A							

SÖZLÜK

A

abluka: Kuşatma.
alafranga: Avrupa kültürüne özgü olan.
alaturka: Eski Türk gelenek, görenek, töre ve hayatına uygun, Doğuluca, alafranga karşıtı.
ambargo: Bir malın serbest sürümünü engellemek için konulan yasak.
antant: Anlaşma, uyuşma, uzlaşma, mutabakat.
antidemokratik: Demokrasiye aykırı olan.
arabesk: Arap müziğini andıran, genellikle karamsarlığı konu edinen bir müzik türü.
arşın: Yaklaşık 68 santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü.
astar: Giyecek, perde, çanta, ayakkabı vb. şeylerde, kumaşın veya derinin iç tarafına geçirilen ince kat.

B

bahriye: Bir devletin deniz güçlerinin ve kuruluşlarının bütünü.
bakaya: Askerlik çağına girenlerin son yoklamasını yaptırarak askerlik kararı aldıkları hâlde çağrıldıklarından gelmeyen veya gelip de kıtalarına gitmeden toplandıkları yerlerden ayrılanlar.
basiret: Gerçekleri yanılmadan görebilme yeteneği, uzağı görüş, seziş, uyanıklık, anlayış, kavrayış, sağgörü, önsezi, vizyon.
başkonsolos: En yüksek derecedeki konsolos.
beyanname: Bir kimsenin resmî bir kuruluşa herhangi bir durumu bildirmek için verdiği çizelge, bildirge.
Bolşevik: Rus Sosyaldemokrat İşçi Partisinin Lenin öncülüğündeki hizbi olup XX. yüzyılın başlarında disiplinli, profesyonel, küçük bir devrimci grubun öncülüğünde bir parti yapılanmasını öngören ve Rusya'da doğrudan sosyalizme geçilmesi gerektiğini savunan Menşevik karşıtı grup.

C

cemiyet: Belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek için kurulan yasal topluluk, dernek.
cihat: Din uğruna yapılan savaş.

Ç

çarık: İşlenmemiş sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayakkabı.
çelebi: Bektaşi ve Mevlevi pirlerinin en büyüklerine verilen unvan.

D

darbe: Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükûmeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi.
delege: Kendisine yetki verilerek bir yere veya birinin katına gönderilen kimse, elçi, murahhas.
devalüasyon: Sabit kur rejiminde resmî kurun yükseltilmesi yani ulusal paranın diğer ulusal paralar karşısında değerinin düşürülmesi.
diaspora: 1. Herhangi bir ulusun veya inanç mensuplarının ana yurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer. 2. Herhangi bir ulusun yurdundan ayrılmış kolu, kopuntu.
diktatör: Bütün siyasi yetkileri kendinde toplamış bulunan kimse.
diplomat: Dış politikayla uğraşan ve ülkesini temsil etmekle görevlendirilen kimse.
doktrin: Bilimde, felsefede bir görüşü bir sistem içinde belli bir anlayışa, düşünceye dayalı olarak oluşturan ilke ve dogmalar bütünü.
dominyon: Büyük Britanya İmparatorluğunun, anayurt ile eşit hakları olan denizaşırı ülkelerinden herbirine verilen ad.

E

ecdat: Geçmişteki büyükler, atalar.

efkâr: Fikirler.
endaze: 65 santimetrelik uzunluk ölçüsü.
esef: Üzüntü, kaygı, tasa.

F

federal: Federasyon durumunda birleşmiş olan.
federe: 1. Bir federasyona bağlı olan. 2. Bir konfederasyonun üyesi.
feodal: Derebeylikle ilgili.
feshetmek: Kaldırmak.
feyiz: İlerleme, kültürel gelişme, olgunluk.

G

genelge: Yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasında yol göstermek, herhangi bir konuda aydınlatmak, dikkat çekmek üzere ilgililere gönderilen yazı, tamim, sirküler.
gümrük: Yabancı ülkelerden gelen ve yabancı ülkelere giden mal ve yolcular için yasalarla konulmuş yargıları uygulayan, ülkeye giriş ve çıkışta malın bağımlı olduğu gümrük vergisini alan örgüt.

H

halife: 1. Hz. Muhammed'in vekili olarak Müslümanların imamlığını ve din koruyuculuğunu yapmakla görevli kimse. 2. Hükümdar. 3. Osmanlı padişahlarının kullandıkları unvanlardan biri.
harman: Biçildikten sonra tahıl demetlerinin üzerinden düven geçirilerek tanelerin başaklarından ayrılması işi.
hava gazı: Kömürün damıtılması ile elde edilen gaza, su gazı eklenerek elde edilen karışım. Karışım oranı % 70 taş kömürü gazı, % 30'u gazdır.
hazretleri: Saygı duyulan kişilerin adlarını veya makamlarını gösteren söze başka unvanlarla birlikte getirilen bir söz.
hilafet: Halifelik.
hürmetkâr: Saygılı.

I

ıslahat: 1. Genel olarak herhangi bir kuruluşta, devlet düzeninde eskimiş ya da bozulmuş yanları düzeltmek. 2. Osmanlı tarihinde gerileme döneminden başlanarak zaman zaman Batı örneğine göre girişilen yenileşme ve ilerleme atılımlarına verilen ad.

İ

idadi: Lise derecesindeki okul.
ihtilaf: Ayrılık, anlaşmazlık, aykırılık, uyuşmazlık.
ihtiras: Aşırı, güçlü istek.
ikame: 1. Yerine koyma ya da kullanma. 2. Bir mal veya üretim faktörünün diğer bir mal veya üretim faktörü yerine kullanımı.
ilham: Etkilenme, çağrışım veya içe doğmayla akla gelen yaratıcı duygu, düşünce, esin.
irtica: Gericilik.
iskarpin: Ökçeli, konçsuz ayakkabı.
istikbal: Gelecek.
istiklal: Bağımsızlık.
ittihat: Birleşme, birlik kurma, bir olma.

K

kabotaj: Bir ülkenin iskele veya limanları arasında gemi işletme işi.

kapitülasyon: Bir ülkede yurttaşların zararına olarak yabancılara verilen ayrıcalık hakları.

karaborsa: Piyasada olmayan bir malın gizlice yüksek fiyatla alınıp satılması işi.

kararname: Cumhurbaşkanının onayladığı hükûmet kararı.

kıta: Askerlerin bir komutanın emrinde bir araya gelmesinden oluşan birlik.

koalisyon: 1. Çeşitli güçlerin bir araya gelmesiyle oluşturulan birlik, ortak yönetim. 2. Koalisyon hükûmeti.

konsolos: Yabancı ülkelerde, orada bulunan yurttaşlarının haklarını koruyan, bağlı bulunduğu hükûmete siyasal ve ticari bilgileri veren dış işleri görevlisi.

kösele: Ayakkabı tabanı, bavul, çanta yapımında kullanılan, büyükbaş hayvanların işlenmiş derisi.

kurmay: Harp akademilerine girerek eğitimlerini başarıyla bitirmiş subay, erkânıharp.

L

liberal: 1. Hürriyet ve serbestlikle ilgili. 2. Serbest ekonomiden yana olan.

liberalizm: Devletin bireylerin medeni, iktisadi ve siyasi haklarının önünü açtığı ve serbest piyasayı öne çıkarttığı, siyasi felsefi akım.

M

manda: Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra bazı az gelişmiş ülkeleri, kendi kendilerini yönetecek düzeye eriştirip bağımsızlığa kavuşturuncaya kadar Birleşmiş Milletler Cemiyeti adına yönetmek için bazı büyük devletlere verilen vekillik.

mareşal: Tanzimat'tan sonra Osmanlı Devleti'nde ve 1932’den bu yana Türkiye Cumhuriyeti’nde en yüksek askerlik aşaması.

mazi: Geçmiş.

meşin: İşlenmiş koyun derisi.

meşrutiyet: 1. Hükümdarlıkla yönetilen bir ülkede hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan hükûmet biçimi. 2. Osmanlı Devleti’nde 1876 Anayasası'yla başlayan ve 1918 Mondros Mütarekesi'ne kadar süren, I ve II. Meşrutiyet Dönemi adlarıyla anılan süre.

metot: Yöntem.

mezhep: Bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri.

mıh: Büyük çivi.

mihver: 1. Eksen. 2. Önemli.

molla: Dinî yönü ağır basan kimse.

muafiyet: Ayrı tutulma, kendisine uygulanmama.

muhafazakâr: Mevcut toplumsal düzeni, düşünceleri ve kurumları olduğu gibi korumak isteyen.

muhtariyet: Yönetim bakımından dış denetimden bağımsız olma, özerklik.

muhtıra: 1. Herhangi bir şeyi hatırlatmak, uyarmak amacıyla yazılan yazı. 2. Bir devletin başka bir devlete politik sorunlarla ilgili olarak yolladığı uyarı yazısı, memorandum, nota.

mukadderat: Tanrı'nın uygun görmesi, Tanrı'nın isteği, kader, alın yazısı, yazgı.

mübadele: Değişim.

müfreze: Türlü askerî görev ve hizmetlerin yapılması amacıyla küçük birliklerden, belli bir kuruluşa bağlı kalmadan geçici olarak oluşturulan grup.

mürit: Bir tarikat şeyhine bağlanarak ondan tasavvufun yollarını öğrenen, onun doğrultusunda ilerleyen kimse.

mütareke: Savaşan iki kuvvetin karşılıklı olarak savaşı durdurması, ateşkes.

müttefik: Aralarında anlaşma veya sözleşme sağlanmış olan, bağlaşık.
müzakere: Bir konuyla ilgili fikir alışverişinde bulunma, oylaşma.

N

narh: Tüketiciyi korumak amacıyla özellikle temel ihtiyaç maddeleri için resmî makamlarca belirlenen ve her yerde geçerli olan fiyat.
nota: Bir devletin başka bir devlete ya da onun elçisine yazılı ya da sözlü olarak yaptığı bildiri.

O

okka: 1,282 kilogram veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi, kıyye.

Ö

önerge: Meclis, kongre vb. resmî bir toplantıda, herhangi bir konu veya sorunla ilgili olarak bir öneride bulunmak için üyelerden biri veya birkaçı tarafından başkanlığa verilen, oya sunularak karar verilmesi istenen yazılı kâğıt, takrir.
özelleştirme: Devlete ait taşınır, taşınmaz malların teklif alma veya ihale yoluyla satışını yapma.
özerklik: Bir topluluğun, bir kuruluşun ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendini yönetme hakkı, muhtariyet, otonomi.

P

pakt: Antlaşma.
panorama: Genel görünüm.
parlamento: Başlıca görevi yasama, devlet bütçesini çıkarma, hükûmeti denetleme olan ve üyeleri halkoyu ile belirli bir süre için seçilen meclis veya meclisler, yasama kurulu, yasama meclisi, yasama organı.
patrik: Ortodoks ve bazı Doğu kiliselerinin başkanı.
patrikhane: Patriğin görev yaptığı bina.
peçe: Kadınların sokakta yüzlerine örttükleri ince siyah örtü, nikap.
potin: Koncu ayak bileğini örtecek kadar uzun olan, bağcıklı veya yan tarafı lastikli ayakkabı.

R

referandum: Halk oylaması.
rejim: Yönetme, düzenleme biçimi, düzen.
rüştiye: Ortaokul derecesinde olan eğitim kurumu.

S

sahtiyan: Tabaklanarak boyanmış ve cilalanmış genellikle keçi derisi.
seferberlik: Bir ülkenin silahlı kuvvetlerini savaşa hazır duruma getiren, ülkenin ekonomisini, yönetimini savaş gereklerine uyacak duruma sokan hazırlık ve önlemlerin tümü. 2. Bu durumun ilan edildiği veya savaşın sürdüğü dönem.
senato: Bazı ülkelerde yaşlarına ve eğitimlerine göre seçilmiş parlamento üyelerinden oluşan meclis.
seyit: Hz. Muhammed'in soyundan olan kimse.
sıkıyönetim: Olağanüstü zamanlarda ve durumlarda ülkede güvenliğin sağlanması için ordunun yardımıyla gerçekleştirilen yönetim, örfi idare.
siroz: Karaciğerin büyümesi veya körelmesi ile ortaya çıkan bir hastalık.
siyonizm: XIX. yüzyıl sonlarında çeşitli ülkelerde Yahudilerce ortaya atılan, Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti kurmayı amaçlayan akım.
sömürgecilik: Genellikle bir devletin başka ulusları, devletleri, toplulukları, siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması veya yayılmayı istemesi, müstemlekecilik, kolonyalizm.
statü: Bir kimsenin, bir kurum veya bir toplum içindeki durumu.
suni: Yapay.
sübvanse: "Para yardımı yapmak, desteklemek"anlamındaki sübvanse etmek birleşik fiilinde geçen bir söz.

Ş

şark: Doğu.

şeyh: Tarikat kurucusu, bir tarikatta en yüksek dereceye ulaşmış olan kimse.

şose: Genellikle taş kırıkları üzerine kum döşenip silindir geçirilerek yapılan yol.

şûra: Bir alanla ilgili olarak oluşturulan danışma kurulu.

T

tahdit: Sınırlama, çevreleme.

takrir: Meclis, kongre vb. resmî bir toplantıda, herhangi bir konu veya sorunla ilgili olarak bir öneride bulunmak için üyelerden biri veya birkaçı tarafından başkanlığa verilen, oya sunularak karar verilmesi istenen yazılı kâğıt.

tanker: Petrol, benzin gibi akaryakıt ürünleriyle, sanayi ile ilgili yağ, şarap vb. sıvı maddeleri taşıyan gemi veya kamyon.

tekke: Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer, dergâh.

terakki: İlerleme, yükselme, gelişme.

terhis: Askerlik ödevini bitirenleri ordudan bırakma.

tetkik: İnceleme.

totaliter: Demokratik hak ve özgürlüklerin baskı altında tutulduğu, bütün yetkilerin bir elde veya küçük bir yönetici grubunun elinde toplandığı demokratik olmayan (devlet düzeni), bütüncül.

tugay: Alayla tümen arasındaki askerî birlik.

türbedar: Türbede hizmet gören, türbeyi bekleyen kimse, türbe bekçisi.

V

veto: Karşı çıkma, engelleme, reddetme.

Y

yadigâr: Bir kimseyi, bir olayı hatırlatan nesne veya kişi, andaç.

yekpare: Bir parçadan oluşan, tek parça, bütün.

Z

zaviye: Küçük tekke.

KRONOLOJİ

14 Temmuz 1789-Fransız İhtilali başladı.

3 Kasım 1839-Tanzimat Fermanı ilan edildi.

18 Şubat 1856-Islahat Fermanı ilan edildi.

23 Aralık 1876-Kanun-ı Esasi ilan edildi.

19 Mart 1877-Osmanlı Mebusan Meclisi açıldı.

1881-Mustafa Kemal Selanik'te doğdu.

1893-Mustafa Kemal Selanik Mülkiye Rüştiyesine başladı.

1893- Mustafa Kemal Selanik Askerî Rüştiyesine başladı.

1896-Mustafa Kemal Manastır Askerî İdadisine başladı.

13 Mart 1899-Mustafa Kemal Harp Okuluna başladı.

10 Şubat 1902-Mustafa Kemal teğmen rütbesi ile Harp Akademisi'nde öğrenimine başladı.

11 Ocak 1905-Mustafa Kemal kurmay yüzbaşı oldu.

5 Şubat 1905-Mustafa Kemal Şam'da bulunan 5. Orduya atandı.

13 Ekim 1907-Mustafa Kemal Makedonya'daki 3. Orduya tayin oldu.

23 Temmuz 1908-II. Meşrutiyet ilan edildi.

13 Nisan 1909-31 Mart Ayaklanması başladı.

29 Eylül 1911-Trablusgarp Savaşı başladı.

18 Ekim 1912-Osmanlı Devleti ile İtalya arasında Uşi Antlaşması imzalandı.

8 Ekim 1912- I.Balkan Savaşı başladı.

16 Haziran 1913- II.Balkan Savaşı başladı.

27 Ekim 1913-Mustafa Kemal Sofya'ya askerî ataşe olarak atandı.

1 Mart 1914-Mustafa Kemal yarbay rütbesine yükseldi.

28 Temmuz 1914-I. Dünya Savaşı başladı.

2 Ağustos 1914-Osmanlı Devleti ile Almanya arasında gizli ittifak anlaşması imzalandı.

29 Ekim 1914-Osmanlı donanması Rus limanlarını bombaladı.

11 Kasım 1914-Osmanlı Devleti İtilaf Devletlerine savaş ilan ederek I. Dünya Savaşı'na girdi.

2 Şubat 1915-Mustafa Kemal Tekirdağ'daki 19. Tümen Komutanlığına atandı.

18 Mart 1915-İtilaf Devletlerine karşı Çanakkale Deniz Zaferi kazanıldı.

27 Mayıs 1915-Sevk ve İskân Kanunu yayımlandı.

1 Haziran 1915-Mustafa Kemal'in rütbesi albaylığa yükseltildi.

27 Ocak 1916-Mustafa Kemal 16. Kolordu Komutanlığına atandı.

1 Nisan 1916-Mustafa Kemal'in rütbesi generalliğe yükseltildi.

7-8 Ağustos 1916-Muş ve Bitlis düşman işgalinden kurtarıldı.

15 Aralık 1917-Mustafa Kemal, Sultan Vahdettin ile Almanya seyahatine çıktı.

5 Temmuz 1917-Mustafa Kemal 7. Ordu Komutanlığına atandı.

8 Ocak 1918-Wilson İlkeleri yayımlandı.

3 Mart 1918-Brest- Litovsk Antlaşması imzalandı.

7 Ağustos 1918-Mustafa Kemal 7. Ordu Komutanlığına tekrar atandı.

30 Ekim 1918-Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı.

13 Kasım 1918-İtilaf Devletlerinin donanmaları ve Mustafa Kemal İstanbul'a geldi.

18 Ocak 1919-Paris Barış Konferansı toplandı.

30 Nisan 1919-Mustafa Kemal 9. Ordu Müfettişliğine atandı.

15 Mayıs 1919-İzmir Yunanlar tarafından işgal edildi.

19 Mayıs 1919-Mustafa Kemal Samsun'a çıktı.

28 Mayıs 1919-Havza Genelgesi yayımlandı.

22 Haziran 1919-Amasya Genelgesi yayımlandı.

23 Temmuz 1919-Erzurum Kongresi açıldı.

24-26 Temmuz 1919-Balıkesir Kongresi açıldı.

16 Ağustos 1919-Alaşehir Kongresi açıldı.

4 Eylül 1919-Sivas Kongresi açıldı.

20-22 Ekim 1919-Amasya Görüşmeleri yapıldı.

27 Aralık 1919-Temsil Heyeti Ankara'ya geldi.

10 Ocak 1920-Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin ilk sayısı yayımlandı.

12 Ocak 1920-Osmanlı Mebusan Meclisi toplandı.

28 Ocak 1920-Misak-ı Millî kararları kabul edildi.

16 Mart 1920-İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edildi.

6 Nisan 1920-Anadolu Ajansı kuruldu.

23 Nisan 1920-Büyük Millet Meclisi açıldı.

10 Ağustos 1920-Sevr Antlaşması imzalandı.

24 Ekim 1920-Gediz Muharebesi kaybedildi.

30 Ekim 1920-Ermenilere karşı Kars Zaferi kazanıldı.

3 Aralık 1920-BMM ile Ermeniler arasında Gümrü Antlaşması imzalandı.

6 Ocak 1921- I. İnönü Savaşı başladı.

10 Ocak 1921-I. İnönü Zaferi kazanıldı.

20 Ocak 1921 -Teşkilât-ı Esasiye Kanunu kabul edildi.

21 Şubat 1921-Londra Konferansı toplandı.

1 Mart 1921-Türk-Afgan Dostluk Antlaşması imzalandı.

12 Mart 1921-İstiklal Marşı TBMM tarafından kabul edildi.

16 Mart 1921-Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında Moskova Antlaşması imzalandı.

23 Mart 1921-II. İnönü Savaşı başladı.

1 Nisan 1921-II. İnönü Zaferi kazanıldı.

10-24 Temmuz 1921-Kütahya-Eskişehir Muharebeleri gerçekleşti.

16-21 Temmuz 1921-Maarif Kongresi Ankara'da toplandı.

5 Ağustos 1921-Mustafa Kemal'e TBMM tarafından başkomutanlık yetkisi verildi.

7-8 Ağustos 1921-Tekâlif-i Milliye Emirleri yayımlandı.

23 Ağustos-13 Eylül 1921-Sakarya Meydan Muharebesi gerçekleşti.

19 Eylül 1921-Mustafa Kemal'e "mareşallik" rütbesi ve "gazilik" unvanı verildi.

13 Ekim 1921-Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile Kars Antlaşması imzalandı.

20 Ekim 1921-Fransızlarla Ankara Antlaşması imzalandı.

26 Ağustos 1922-Büyük Taarruz başladı.

30 Ağustos 1922-Başkomutanlık Meydan Muharebesi kazanıldı.

9 Eylül 1922-Türk ordusu İzmir'e girdi.

11 Ekim 1922-Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalandı.

1 Kasım 1922-Saltanat kaldırıldı.

20 Kasım 1922-Lozan Konferansı başladı.

17 Şubat 1923-Türkiye İktisat Kongresi toplandı.

24 Temmuz 1923-Lozan Barış Antlaşması imzalandı.

13 Ekim 1923-Ankara başkent ilan edildi.

29 Ekim 1923-Cumhuriyet ilan edildi.

3 Mart 1924-Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi.

3 Mart 1924-Şeriye ve Evkaf Vekâleti kaldırıldı.

3 Mart 1924-Erkân-ı Harbiye Vekâleti kaldırıldı.

3 Mart 1924-Medreselere Maarif Vekâleti tarafından el konuldu.

20 Nisan 1924-Yeni Anayasa kabul edildi.

26 Ağustos 1924-Türkiye İş Bankası kuruldu.

17 Kasım 1924-Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kuruldu.

17 Şubat 1925-Aşar vergisi kaldırıldı.

3 Haziran 1925-Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatıldı.

25 Kasım 1925-Şapka giyilmesi hakkında kanun kabul edildi.

30 Kasım 1925-Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması kanunu kabul edildi.

26 Aralık 1925-Miladi takvim ve uluslararası saat sistemi kabul edildi.

17 Şubat 1926-Türk Medeni Kanunu kabul edildi.

5 Haziran 1926-İngiltere ile Ankara Antlaşması imzalandı.

15 Haziran 1926-Mustafa Kemal'e İzmir'de suikast girişiminde bulunuldu.

1 Temmuz 1926-Kabotaj Kanunu kabul edildi.

15-20 Ekim 1927-Mustafa Kemal CHP kurultayında "Nutuk"u okudu.

1 Kasım 1928-Harf inkılabı yapıldı.

1 Ocak 1929-Millet Mektepleri açıldı.

3 Nisan 1930-Kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı verildi.

12 Ağustos 1930-Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu.

30 Ekim 1930-Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması imzalandı.

26 Mart 1931-Ölçü birimleri değiştirildi.

15 Nisan 1931-Türk Tarih Kurumu kuruldu.

12 Temmuz 1932-Türk Dil Kurumu kuruldu.

18 Temmuz 1932-Türkiye Milletler Cemiyetine üye oldu.

8 Şubat 1934-Balkan Antantı imzalandı.

21 Haziran 1934-Soyadı Kanunu kabul edildi.

24 Kasım 1934-TBMM Mustafa Kemal'e "Atatürk" soyadını verdi.

29 Kasım 1934-Toplumda ayrıcalık ifade eden unvanlar yasaklandı.

5 Aralık 1934-Kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verildi.

20 Temmuz 1936-Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalandı.

8 Temmuz 1937-Sadabat Paktı imzalandı.

5 Temmuz 1938-Türk ordusu Hatay'a girdi.

2 Eylül 1938-Hatay Devleti kuruldu.

10 Kasım 1938-Atatürk vefat etti.

11 Kasım 1938-İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçildi.

30 Haziran 1939-Hatay Türkiye topraklarına katıldı.

23 Ağustos 1939-Almanya ile Sovyetler Birliği arasında Saldırmazlık Paktı imzalandı.

1 Eylül 1939-Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla II. Dünya Savaşı başladı.

19 Ekim 1939-Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında Karşılıklı Yardım Antlaşması imzalandı.

18 Ocak 1940-Millî Korunma Kanunu kabul edildi.

18 Mart 1940-İtalya, İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan etti.

18 Haziran 1941-Türk-Alman Saldırmazlık Paktı imzalandı.

22 Haziran 1941-Almanya Sovyetler Birliği'ne saldırdı.

12 Kasım 1942-Varlık Vergisi uygulaması kabul edildi.

30 Ocak 1943-İsmet İnönü Adana'da Winston Churchill ile görüştü.

4-6 Aralık 1943-İsmet İnönü Kahire'de Winston Churchill ve Franklin Roosevelt ile görüştü.

4-11 Şubat 1945-Yalta Konferansı toplandı.

23 Şubat 1945-Türkiye, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti.

7 Mayıs 1945-Almanya teslim oldu.

19 Mayıs 1945-İsmet İnönü demokrasiye geçileceğini duyurdu.

7 Haziran 1945-Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü "Dörtlü Takrir" verdiler.

7 Temmuz 1945-Millî Kalkınma Partisi kuruluş başvurusunu yaptı.

17 Temmuz-2 Ağustos 1945-Potsdam Konferansı toplandı.

24 Ekim 1945-Türkiye Birleşmiş Milletlere üye oldu.

7 Ocak 1946-Demokrat Parti kuruldu.

21 Temmuz 1946-İlk tek dereceli genel seçim yapıldı.

12 Temmuz 1947-Cumhurbaşkanı İnönü iktidar ve muhalefete öneriler içeren önemli bir bildiri yayımladı.

4 Nisan 1949-Kuzey Atlantik Antlaşması ile NATO kuruldu.

5 Mayıs 1949-Avrupa Konseyi kuruldu.

22 Mayıs 1950-Celal Bayar cumhurbaşkanı seçildi. Adnan Menderes başbakan olarak ilk hükûmeti kurdu.

18 Şubat 1952-TBMM Türkiye'nin NATO'ya üyeliğini onayladı.

10 Kasım 1953-Atatürk'ün naaşı, Etnografya Müzesi'nden alınıp Anıtkabir'e nakledildi.

19 Şubat 1959-Kıbrıs'la ilgili Londra Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu.

27 Mayıs 1960-Askerî darbe ile Demokrat Parti iktidarına son verildi ve Cemal Gürsel Cumhurbaşkanı oldu.

9 Temmuz 1961-Yeni Anayasa halkoyuna sunularak kabul edildi.

28 Mart 1966-Cevdet Sunay Cumhurbaşkanı oldu.

1 Ocak 1967-Anadol markasıyla ilk Türk otomobili piyasaya çıktı.

6 Nisan 1973-Fahri Korutürk Cumhurbaşkanı oldu.

25 Aralık 1973-İsmet İnönü vefat etti.

20 Temmuz 1974-Barış Harekâtı ile Kıbrıs'a asker çıkarıldı.

13 Şubat 1975-Kıbrıs Türk Federe Devleti ilan edildi.

24 Ocak 1980-24 Ocak Kararları yürürlüğe kondu.

12 Eylül 1980-Silahlı Kuvvetler ülke yönetimine el koydu.

7 Kasım 1982-Yeni Anayasa kabul edildi.

15 Kasım 1983-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilân edildi.

9 Kasım 1989-Turgut Özal cumhurbaşkanı oldu.

2 Ağustos 1990-Irak komşusu Kuveyt'i işgal etti ve I. Körfez Savaşı başladı.

1 Temmuz 1991-Varşova Paktı'na son verildi.

21 Aralık 1991-Bağımsız Devletler Topluluğu kuruldu.

5 Nisan 1994-Ekonomik önlemler paketi ilan edildi.

6 Mart 1995-Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Antlaşması imzalandı.

28 Şubat 1997-28 Şubat Müdahalesi gerçekleşti.

17 Ağustos 1999-Marmara'da büyük bir deprem gerçekleşti.

11 Eylül 2001-ABD'nin çeşitli yerlerinde terör saldırısı gerçekleşti.

20 Mart 2003-İkinci Körfez Savaşı başladı.

27 Nisan 2007-Genelkurmay sitesinde e-muhtıra yayınlandı.

7 Haziran 2015-Genel seçimler yapıldı.

10 Ağustos 2014-Cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldı.

15 Temmuz 2016-FETÖ üyesi teröristler darbe girişiminde bulundu.

16 Nisan 2017-Yapılan referandumla "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi" kabul edildi.

24 Haziran 2018-Genel seçimler ve cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldı.

KAYNAKÇA

Kitap ve Ansiklopediler

Adıvar, H. E. (2009). *Türk'ün Ateşle İmtihanı İstiklal Savaşı Hatıraları*. İstanbul: Can Yayınları.
Ahmad, F. (2006). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
Armaoğlu, F. (2009). *XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
Atatürk, M. K. (2006). *Nutuk*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Atatürk Araştırma Merkezi. (2006). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Atatürk Araştırma Merkezi. (2006). *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Atatürk Araştırma Merkezi. (2005). *Atatürkçü Düşünce El Kitabı. (C. 1-2)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Atay, F. R. (2004). *Çankaya*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
Aybars, E. (1975). *İstiklâl Mahkemeleri*. Ankara: Bilgi Yayınları.
Aydemir, Ş. S. (2011). *İkinci Adam. (Cilt 1-3)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Aydemir, Ş. S. (2011). *Tek Adam. (Cilt 1)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Bayur, Y. H. (1997). *Atatürk Hayatı ve Eseri, I. Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Cebesoy, A. F. (1997). *Sınıf Arkadaşım Atatürk*. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
Cebesoy, A. F. (2011). *Siyasi Hatıralar*. İstanbul: Temel Yayınları.
Çavdar, T. (1999). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*. Ankara: İmge Kitabevi.
Çaycı, A. (2002). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Eroğlu, H. (2005). *Atatürk ve Cumhuriyet*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Feyzioğlu, T. (1996). *Atatürk ve Milliyetçilik*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Feyzioğlu, T. (1995). *Atatürk Yolu*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı. (2001). *Düşünce ve Davranışları ile Atatürk*. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
Göldaş, İ. (1997). *Takrir-i Sükûn Görüşmeleri*. İstanbul: Belge Yayınları.
Görgülü, İ.(2019). *Sesli Belgelerden Savaş Anıları*. İstanbul: Kastaş Yayınevi
İğdemir, U. (1988). *Atatürk'ün Yaşamı. (Cilt 1)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
İnan, A. (1998). *Türkiye Cumhuriyet ve Türk Devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
İnan, A. (1999). *Düşünceleriyle Atatürk*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
İnan, A. (2000). *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
İnönü, İ. (2014). *Hatıralar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
Judt, T. (2009). *Savaş Sonrası 1945 Sonrası Avrupa Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Kabacalı, A. (2000). *Talat Paşa'nın Anıları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Kansu, M. M. (1997). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber. (Cilt I-II)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Karabekir, K.(1995) *Paşaların Hesaplaşması İstiklâl Harbine Neden Girdik, Nasıl Girdik, Nasıl İdare Ettik*. İstanbul: Emre Yayınları.
Karpat, K. (2013). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kinross, L. (2007). *Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
Kocatürk, U.(2005). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Kongar, E.(1999). *21.Yüzyılda Türkiye*. İstanbul:Remzi Kitabevi.
Kuyaş, A. vd. (2004). *Gençler İçin Çağdaş Tarih*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
Lean, N.(2015). *İslamofobi Endüstrisi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
Lewis, B.(1998). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Malche, A. (1939). İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor. İstanbul: Devlet Basınevi.
Millî Eğitim Bakanlığı. (1984). *Atatürkçülük (Birinci Kitap) Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
Millî Eğitim Bakanlığı. (1984). *Atatürkçülük (Üçüncü Kitap)*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Ortaöğretim T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı*. Ankara.
Milliyet Gazetecilik. (tarihsiz). *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*. İstanbul: İnterpress Basın ve Yayıncılık.
Müderrisoğlu, A.(2013). *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Okyar, O.,Seyitdanlıoğlu M. (1999). *Fethi Okyar'ın Anıları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Oran, B. (Ed)(2009). *Türk Dış Politikası. (Cilt 1)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
Özalp, K. (1998). *Millî Mücadele*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Özel, S. (2014). *Mustafa Kemal Atatürk Yeni Gerçekler Yeni Düşünceler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Özkan, A. (2014). *Atatürkle Cumhuriyet Yolunda Kurtuluş.* İstanbul: Sevinç Grup Kitap Dağıtım.
Özkaya, Y. vd. (2003). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Hayatı*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Öztürk, C. (Editör), (2018). *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti*. İstanbul: İstek Yayınları.
Pekel, İ. (2010). *Atatürk'ü Anlamak ve Anmak -II.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Sanders, L. V. (2006). *Türkiye'de Beş Sene*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
Selek, S. (2010). *Anadolu İhtilali. (Cilt 1-2)*. İstanbul:Kastaş Yayınevi.
Sezer, A. (1999). *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar 1923-1938.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Shaw, S., Shaw E. K. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye. (Cilt 2)*. İstanbul: E Yayınları.
Sonyel, S. R. (2015). *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Sönmez, C. (2004). *Atatürk'ün Yetişmesi ve Öğretmenleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Şahin, M. S. (1999). *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*. İstanbul:Ötüken Neşriyat.
Tansel, F. A. (1991). *İstiklâl Harbi'nde Mücâhit Kadınlarımız*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
Toprak, B. (Ed.) (2003). *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923 – 2000. (Cilt 1-4)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Tuncay, M. (1992). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*. İstanbul: Cem Yayınevi.
Turan, Ş. (1989). *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Turan, Ş. (2008). *Mustafa Kemal Atatürk Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik* Ankara: Bilgi Yayınevi.
Turgut, H. (Derleyen) (2006). *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Türkdoğan, B. (Ed.) (2000). *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, Makaleler.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Uran, H. (2008). *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yalman, A.E. (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1 1888-1922*. İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.
Yalçın, S. (2006). *Mustafa Kemal Atatürk Hayatı ve Eseri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
Yavuz, Ü. (1999). *Atatürk İmparatorluktan Millî Devlete*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Zürcher, E. J. (2004). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Makale ve Bildiriler

Baytal, Y. (2007). Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâpTarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* 40.
Gök, S. (2016). Birinci Dönem İstiklâl Mahkemelerinin TBMM'deki Yansımaları. A. Y. Akengin (Yayına Hazırlayan), *İstiklâl Mahkemeleri Sempozyumu.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Gözcü, A. (2016). I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin Gündelik Hayatından Kesitler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* XVI/32.
Kapluhan, E. (2014). Ulaşım Coğrafyası Açısından Türkiye'de Karayolu Ulaşımının Tarihsel Gelişimi ve Mevcut Yapısı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7 Sayı: 33.

Gazeteler

Akşam gazetesi, 5.2, 24 Şubat 1945 (s.169), 6.2, 24 Temmuz 1946 (s.184), 7.1, 12 Ağustos 1959 (s.206).
Cumhuriyet gazetesi, 4.2, 31 Ekim 1930 (s.146), 4,6, 12 Kasım 1938 (s.152), 6.3, 16 Mayıs 1950 (s.186), 7.9, 17 Ekim 1961 (s.211), 7.2, 13 Mart 1964 (s.206), 7.14, 30 Kasım 1987 (s.213).
Günaydın gazetesi, 7.13, 8 Kasım 1982 (s.213).
Hürriyet gazetesi, 6.7, 3 Ağustos 1950 (s.190), 6.9, 4 Mayıs 1954 (s.193), 6.10, 28 Ekim 1957 (s.194), 7.7, 7.10, 27 Ekim 1961 (s.211), 7.11, 12 Mart 1971 (s.212), 7.4, 29 Ocak 1973 (s.209), 7.3, 21 Temmuz 1974 (s.207), 7.5, 3 Haziran 1978 (s.209), 7.12, 12 Eylül 1980 (s.212).
İkdam gazetesi, 5.1, 2 Eylül 1939 (s.163).
Posta gazetesi, 8.1, 28 Nisan 2007 (s.226).
Son Posta gazetesi, 4.1, 9 Ağustos 1930 (s.144), 4.3, 24 Haziran 1939 (s.151), 6.8, 26 Temmuz 1950 (s.190).
Tercüman gazetesi, 7.8, 11 Temmuz 1961 (s.210), 7.6, 8 Haziran 1982 (s.209), 8.3, 17 Ocak 1991 (s.237), 8.2, 17 Şubat 1999 (s.227).
Ulus gazetesi, 4.4, 4.5, 11 Kasım 1938 (s.152), 6.5, 5.3, 28 Aralık 1943 (s.170), 13 Mart 1947 (s.190), 6.6, 5 Şubat 1948 (s.190).
Vatan gazetesi, 6.1, 6.4, 28 Ekim 1945 (s.183, s.188).
Yeni İstanbul gazetesi 7.7, 29 Mayıs 1960 (s.210).
Yeni Sabah gazetesi, 5.4, 26 Kasım 1940 (s.171).

Genel Ağ Siteleri

(s.15-21) https://ata.msb.gov.tr/Genel/icerik/ogrenim-hayati Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
(s.20-21) http://www.kho.edu.tr/hakkinda/harbiyeli_ataturk/ogretmenleri.html Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
(s.58-91) http://www.ata.tsk.tr/01_hayati/milli_mucadele_donemi.html Erişim tarihi: 14 Haziran 2018.
(s.95) https://ata.msb.gov.tr/Genel/icerik/milli-mucadele-donemi Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
(s.97) https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/31.-SAYI.pdf Erişim tarihi: 29 Mart 2021.
(s.96) http://www.merkezefendi.gov.tr/muftu-ahmet-hulusi Erişim tarihi: 21 Mart 2021.
(s.107-109) https://ata.msb.gov.tr/Genel/icerik/ataturk-ilkeleri Erişim tarihi: 17 Nisan 2021 Erişim tarihi: 10 Ekim 2018.

(s.110-131) https://ata.msb.gov.tr/Genel/icerik/ataturk-inkilaplari Erişim tarihi: 17 Nisan 2021
(s.118) http://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/ Erişim tarihi: 14 Ekim 2018.
(s.119) https://www.tdk.gov.tr/tdk/kurumsal/tarihce-2/#:~:text=T%C3%BCrk%20Dil%20Kurumu%2C%20 Erişim tarihi: 29 Mart 2021.
(s.120-121) http://www.istanbul.edu.tr/tr/content/universitemiz/tarihce Erişim tarihi: 18 Ekim 2018.
(s.186, 193, 194, 211) https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007 Erişim tarihi: 29 Mart 2021.
(s.214) https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/ Erişim tarihi: 29 Mart 2021.
(s.214) https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/ Erişim tarihi: 29 Mart 2021.
(s.233) http://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu Erişim tarihi: 22 Ekim 2018.
(s.233) https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanligimiz-2 Erişim tarihi: 22 Ekim 2018.

Görsel Kaynakça

Ders kitabında kullanılan haritalar yayınevi tarafından hazırlanmıştır.
1.1 http://resimdiyari.com/upload/2014/03/28/20140328184425-ef77e498.jpg Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.2 http://www.kimkimdir.net.tr/wp-content/uploads/2014/01/ali-riza-efendi-150x150.jpg Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.3 http://i.hurimg.com/i/hurriyet/75/770x0/5927daa3c9de3d2860c2c0db Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.4 Andıç, F. (2006). Elveda Yurdum İki Şehrin ve Bir Kavimin Hikayesi. İstanbul: Eren Yayıncılık.
1.5 https://www.yunturk.org.tr/FileUpload/ds368402/File/eski_selanik.jpeg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021. Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.6 https://tr.pinterest.com/pin/488640628311869980/ Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.7 https://www.turkcebilgi.com/uploads/baslik/thumb/2177069.jpg Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.8 http://admin.biyografya.com/_docs/photos/7af5ba97567edfff828f0860a5abc317.jpg Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.9 http://www.runivers.ru/upload/iblock/fdd/Montesquieu.jpg Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.10, 1.12, 1.13, 1.14, 1.15, 1.16, 1.25, 2.10, 2.16, 2.17, 2.34, 2.45, 3.12, 3.16, 4.12 Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı. (2015). Fotoğraflarla Atatürk. Ankara: Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayınları.
1.11 https://www.caginpolisi.com.tr/eski_sitemiz/76/10-11-12-13-14-15_dosyalar/image004.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
1.17 http://idora.milliyet.com.tr//OnedioGallery/Detail/2017/02/23/27352O3Xj02z5_2.jpg Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.18 https://i2.wp.com/yedikita.com.tr/wp-content/uploads/2016/09/eski-meclis.jpg?fit=996%-2C632&ssl=1 Erişim tarihi: 10 Mayıs 2019.
1.19 http://www.ittihatterakki.org/wp-content/uploads/2015/07/1908-Niyazi-Enver.jpg Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.20 http://www.akintarih.com/turktarihi/osmanli/balkansavaslari/gocc.jpg Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.21 https://www.biography.com/political-figure/franz-ferdinand Erişim tarihi: 10 Mayıs 2019.
1.22 https://iahbr.tmgrup.com.tr/2015/02/15/1423995112785.jpg Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.23 http://www.canakkalemuzesi.com/uploadimg/galleryimg/200884235810235810.jpg Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.24 http://media.sondevir.com/250x190/2011/09/30/tasnak.jpg Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.26 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/42/Cevat_Pasha.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.

1.27 http://www.geliboluyuanlamak.com/resimler/haberler/269.jpg Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.28, http://icdn.ensonhaber.com/resimler/diger/fahreddin-pasa_8797.jpg Erişim tarihi: 10 Mayıs 2019.
1.29, 1.41, 1.34, 2.19, Özel, M. (Ed.). (tarihsiz). Cephelerden Kurtuluş Savaşı'na C.1, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı, Çanakkale Cephesi. Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları.
1.30 http://www.yeniasya.com.tr/Sites/YeniAsya/Upload/images/Content/2016/09/07/HalilPasa.jpg Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
1.32 https://i.pinimg.com/736x/27/3f/36/273f36babb9e2c01a09904f7b251fba5.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
1.33 https://www.yachtturkiye.com/wp-content/uploads/2020/04/0001-HMS_Agamemnon_foto-wiki-pedia-dan-.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
1.35, 2.20, 2.28, 2.32, 2.37, 3.1, 3.4, 3.9, 3.10, 3.11, 3.13, 3.14, 3.15, 3.17, 3.18, 3.20, 3.21, 3.22, 3.23, 3.24, 3.25, 3.26, 3.27, 3.28, 3.29, 3.30, 3.31, 4.1, 4.2, 4.4, 4.6, 4.7, 4.8, 4.9, 4.10, 4.11, Özel, M. (Ed.) (tarihsiz). Kurtuluş, Kuruluş, Cumhuriyet. Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları.
1.36 http://i.radikal.com.tr/150x113/2016/01/30/201601302032_Ay%C5%9Fe1.jpg Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
2.1 https://ataturktoday.com/Resimler/IzmirIsgaliSultanahmetMitingleri.bmp Erişim tarihi: 2 Haziran 2018.
2.2, 2.3, 2.4, 2.8, 2.22, 2.26, 2.30, 2.33, 2.38, Özel, M. (Ed.) (tarihsiz). Cephelerden Kurtuluş Savaşı'na C.2, Türk Kurtuluş Savaşı. Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları.
2.5 http://www.rekabet.net/uploads/b-/b-3-476714.jpg Erişim tarihi: 28 Haziran 2018.
2.6 Fotoğraf yazara aittir.
2.7, 2.9, 2.13, 2.14, 2.15, 2.21, 2.23, 2.24, 2.25, 2.35, 2.39, 2.41, 2.42, 2.47, Millî Mücadele Albümü. Ankara: Genelkurmay ATESE Daire Başkanlığı Yayınları.
2.11 http://www.navsource.org/archives/05/pix2/0585721.jpg Erişim tarihi: 14 Mayıs 2019.
2.12 https://prabook.com/web/james.harbord/1092831#gallery Erişim tarihi: 14 Mayıs 2019.
2.18 https://cdnuploads.aa.com.tr/uploads/PhotoGallery/2021/04/05/thumbs_b2_76dac0eee753571ff-36bc1dd74e166c3.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
2.27 http://www.tyb.org.tr/d/news/8161.jpg Erişim tarihi: 28 Haziran 2018.
2.29 http://i.sozcu.com.tr/wp-content/uploads/2017/04/10atam2-20cm.jpg Erişim tarihi: 28 Haziran 2018.
2.31, 2.36, Ankara Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi'nden yayınevince tablonun fotoğrafı çekilmiştir.
2.40 http://www.kurtulussavasi.gen.tr/images/lozan-baris-antlasmasi.jpg Erişim tarihi: 28 Haziran 2018.
2.43 http://imageserver.kitapyurdu.com/select.php?imageid=46071&width=500&isWatermarked=true Erişim tarihi: 28 Haziran 2018.
2.44 http://www.truvakitap.com/images/detailed/54/ATESTEN-GOMLEK-HALIDE-EDIP-ADI-VAR-1381__23975477_0.jpg Erişim tarihi: 28 Haziran 2018.
2.46 http://www.biyografi.info/personpicture-fb/alifuatcebesoy.jpg Erişim tarihi: 14 Temmuz 2018.
2.48 https://www.biyografi.net.tr/mustafa-fevzi-cakmak-kimdir/ Erişim tarihi: 10 Mayıs 2019.
2.49 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/tr/8/8c/%C4%B0smet_Pasa.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
2.50 http://www.kazimkarabekirvakfi.org.tr/resimgalerisi.htm Erişim tarihi: 10 Mayıs 2019.
2.51 https://www.tarihbilimi.gen.tr/wp-content/uploads/2018/01/sahin-bey.jpg Erişim tarihi: 10 Mayıs 2019.
3.2 http://www.nkfu.com/wp-content/uploads/2016/10/ataturk-dinlerken-5.jpg Erişim tarihi: 14 Temmuz 2018.
3.3 https://www.turkcebilgi.com/uploads/baslik/thumb/2170051.jpg Erişim tarihi: 14 Temmuz 2018.
3.5 https://i.pinimg.com/736x/73/02/44/7302445119c2d7a8b167e1a1f69dc324.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.

3.6 http://www.meb.gov.tr/ataturk/Fotograflar/TorenlerToplantilar#gallery-15 Erişim tarihi: 13 Mayıs 2019.
3.7 https://www.millisaraylar.gov.tr/Content/blog/8a413d57-0302-4f44-9bae-ae7f602b0249.jpg Erişim tarihi: 6 Nisan 2021.
3.8 https://admin.biyografya.com/_docs/photos/edd339e07aca3360d23a7b3600654643.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
3.19 http://www.willdergi.com/wp-content/uploads/2015/09/Yasar_erkan.jpg Erişim tarihi: 10 Mayıs 2019.
4.3 https://www.turkcebilgi.com/uploads/baslik/thumb/2162687.png Erişim tarihi: 25 Temmuz 2018.
4.5 https://i.pinimg.com/originals/26/44/f4/2644f4a567a83e44bd1231adde162c32.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
4.13 https://www.noldubugun.com/Content/img/post/585_400/20nisan-minf6590da0-7d81-4543-88f3-
b4390df33200.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
4.14 https://mlpp.pressbooks.pub/app/uploads/sites/724/2020/02/Unemployed_men_queued_outsi-
de_a_depression_soup_kitchen_opened_in_Chicago_by_Al_Capone_02-1931_-_NARA_-_541927-sca-
led.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
4.15 http://www.actuallynotes.com/images/crack-29.gif Erişim tarihi: 25 Temmuz 2018.
4.16 http://i.sabah.com.tr/sb/galeri/dunya/adolf_hitler/2.jpg Erişim tarihi: 25 Temmuz 2018.
5.1 http://i.sabah.com.tr/sb/galeri/yasam/hitlerin-sirri/19.jpg Erişim tarihi: 25 Temmuz 2018.
5.2 https://lh3.googleusercontent.com/proxy/0hwRIcBhFkZxSKKuLnBn320AJhUAubv3ZR0Fus89sZRQIE-
ehFXnjF_3Vz5eg9LQv6oBDT5ljtJYYGiDx0F-_aXglUaM Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
5.3 https://i.insider.com/52a2428aeab8ea2f2368f743?width=750&format=jpeg&auto=webp Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
5.4 https://i1.wp.com/www.ilvaloreitaliano.it/wp-content/uploads/2019/06/overlord.jpg?fit=1024%-
2C814&ssl=1 Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
5.5 https://media.pri.org/s3fs-public/styles/original_image/public/13_1.jpg?itok=Q2Wdvq3t Erişim tarihi: 8 Ağustos 2018.
5.6 http://www.cevaplar.org//images/content/b_4679.jpg Erişim tarihi: 8 Ağustos 2018.
5.7 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/6d/German-Turkish_Treaty_of_Friends-
hip_and_Non-Aggression.jpg/250px-German-Turkish_Treaty_of_Friendship_and_Non-Aggression.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
5.8 https://www.ismetinonu.org.tr/takvim/30ocak.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
5.9 https://fotogaleri.star.com.tr/fotogaleri/act/709277_7755_07122017183216.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
5.10 http://www.sosyallob.com/wp-content/uploads/2015/01/ekmek-sirasinda-insanlar.jpg Erişim tarihi: 8 Ağustos 2018.
5.11 https://www.peramezat.com/peramezat/dosyalar/yeniurun/498/242.jpg Erişim tarihi: 8 Ağustos 2018.
5.12 https://pbs.twimg.com/media/DsoADffWwAAZ7Mm.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
5.13 https://www.ozelburoistihbarat.com/wp-content/uploads/2020/09/dis-politika-dosyasi-ikinci-dun-
ya-savasinda-turkiyenin-dis-politikasi-2016-8-5-2-2-32.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
5.14 https://fdrlibrary.files.wordpress.com/2010/02/jan14-2-img.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
5.15 https://images.donationletterfundraising.com/img/other/5/united-states_1.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
5.16 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1c/Potsdam_Conference_group_portra-
it%2C_July_1945.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
5.17 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/75/PikiWiki_Israel_20841_The_Palmach.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.

5.18 http://www.palestinalibre.org/upload/images/57492.jpg Erişim tarihi: 8 Ağustos 2018.
6.1 http://i.sabah.com.tr/sb/fotohaber/gundem/idam_edilen_bir_basbakan/030.jpg Erişim tarihi: 8 Ağustos 2018.
6.2 http://www.ilgilik.com/wp-content/uploads/2013/05/Yeter-S%C3%B6z-Milletindir-DP-1950.jpg Erişim tarihi: 22 Ağustos 2018.
6.3 https://img.piri.net/mnresize/900/-/resim/upload/2018/12/21/12/18/95c55bdd149celalbayar900x0.jpeg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
6.4 https://www.turkcebilgi.com/uploads/baslik/thumb/2154183.jpg Erişim tarihi: 22 Ağustos 2018.
6.5 http://www.biyografi.info/personpicture-fb/refikkoraltan.jpg Erişim tarihi: 22 Ağustos 2018.
6.6 http://admin.biyografya.com/_docs/photos/40656c1cb13ade72d2063824dce8c161.jpg Erişim tarihi: 22 Ağustos 2018.
6.7 https://www.agerpres.ro/data/stiri/warsawpact.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
6.8 http://photos1.blogger.com/blogger/6355/2091/1600/coldwarcartoon.gif Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
6.9 https://i.pinimg.com/originals/64/42/5d/64425d58e64d21ce9f175b43714b1abf.jpg Erişim tarihi: 17 Nisan 2021.
6.10 https://image.yenisafak.com/resim/site/ex/yazi1113eb467df3ea5c113by.jpg Erişim tarihi: 22 Ağustos 2018.
6.11 https://www.ismetinonu.org.tr/tarihte-bugun-10-mayis/ Erişim tarihi: 27 Mart 2021.
6.12 https://www.habernediyor.com/images/upload/6-7.jpg Erişim tarihi: 18 Nisan 2021.
6.13 http://www.usemb-ankara.org.tr/The_Marshall_Plan/images/09_turkey.jpg Erişim tarihi: 22 Ağustos 2018.
6.14, 6.15, Toprak, B. (Ed.) (2003). Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923 – 2000. (Cilt 1-4). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
7.1 https://www.habernediyor.com/images/upload/vietnam_1.jpg Erişim tarihi: 18 Nisan 2021.
7.2 https://ichef-1.bbci.co.uk/news/624/media/images/76590000/jpg/_76590264_93214624.jpg Erişim tarihi: 2 Eylül 2018.
7.3 https://i2.cnnturk.com/i/cnnturk/75/550x0/53ca34b761361f04dc86b152.jpg Erişim tarihi: 18 Nisan 2021.
7.4 http://image.cdn.haber7.com/haber/arsiv/album/823420100528110100199.jpg Erişim tarihi: 2 Eylül 2018.
7.5 https://cdn1.ntv.com.tr/gorsel/Z1bHDHdYlk2HrCwO-Am4aA.jpg?width=640&height=480&mode=c-rop&scale=both&v=20100406101859000 Erişim tarihi: 18 Nisan 2021.
7.6 http://i.sabah.com.tr/sb/galeri/turkiye/arsivlerdeki-tarih/2.jpg Erişim tarihi: 2 Eylül 2018.
7.7 https://cdn.karar.com/news/32847.jpg Erişim tarihi: 18 Nisan 2021.
7.8 http://i.sabah.com.tr/sb/fotohaber/gundem/turgut_ozal_kimdir/04.jpg Erişim tarihi: 2 Eylül 2018.
7.9 http://i.sabah.com.tr/sb/galeri/otomobil/anadol-50-yasinda/9.jpg Erişim tarihi: 2 Eylül 2018.
7.10 https://pbs.twimg.com/media/Ey7HY_ZW8AAhxWo.jpg Erişim tarihi: 18 Nisan 2021.
7.11 https://img.piri.net/mnresize/900/-/resim/imagecrop/2019/11/28/02/14/resized_ed2ac-0f7f-6767goc111.jpg Erişim tarihi: 18 Nisan 2021.
7.12 http://www.cgd.org.tr/_media/3/2208b.jpg Erişim tarihi: 2 Eylül 2018.
7.13 https://www.turkcebilgi.com/uploads/baslik/thumb/2348390.jpg Erişim tarihi: 2 Eylül 2018.
7.14 https://i2.cnnturk.com/i/cnnturk/75/400x0/56af330fa781b60668a03640.jpg Erişim tarihi: 18 Nisan 2021.
7.15 https://haberhavuzu.wordpress.com/2019/04/27/turkan-soraydan-yillar-sonra-gelen-itiraf-hulya-i-le-bizi-cok-aglattilar/ Erişim tarihi: 25 Nisan 2021.

7.16 https://cdn.yenicaggazetesi.com.tr/news/2021/02/260220211550382593234.jpg Erişim tarihi: 25 Nisan 2021.
7.17 https://i4.hurimg.com/i/hurriyet/75/1200x675/59526cbd0f25443420cf049c.png Erişim tarihi: 18 Nisan 2021.
8.1 https://i4.hurimg.com/i/hurriyet/75/750x0/59f89b3b7152d93fc49a0df4 Erişim tarihi: 18 Nisan 2021.
8.2 http://i.milliyet.com.tr/GazeteHaberIciResim/2012/11/09/fft16_mf2780062.Jpeg Erişim tarihi: 28 Eylül 2018.
8.3 https://icdn.ensonhaber.com/resimler/diger/anasol_m_doneminde_de_ocalan_ile_gorusul-mus_4856.jpg Erişim tarihi: 18 Nisan 2021.
8.4 https://www.adilmedya.com/wp-content/uploads/vZ6JAUojOLEPpyRDChVO7pVSdpFgEz8ITY8TDtr2.jpeg Erişim tarihi: 18 Nisan 2021.
8.5 http://i.milliyet.com.tr/LocalArticle606x304/2016/09/06/fft261_mf17542529.Jpeg Erişim tarihi: 28 Eylül 2018.
8.6 http://tr.web.img3.acsta.net/c_215_290/pictures/bzp/01/135249.jpg Erişim tarihi: 28 Eylül 2018.
8.7 http://tr.web.img2.acsta.net/medias/nmedia/18/93/29/79/20248161.jpg Erişim tarihi: 28 Eylül 2018.
8.8 https://imgs.star.com.tr/imgsdisk/2019/11/20/201120191240137885784_3.jpg Erişim tarihi: 18 Nisan 2021.
8.9 http://i.hurimg.com/i/hurriyet/75/0x0/5a3389327af5071228c9e505.jpg Erişim tarihi: 28 Eylül 2018.
8.10 https://images.turktoyu.com/uploads/content/16-E5ytfXRtPj51xFjXj1vbEw0ejly7pEK9ZVyBP5gu.jpeg Erişim tarihi: 18 Nisan 2021.
8.11 http://www.telegraph.co.uk/content/dam/Travel/Cruise/neretva-bosnia-herzegovina.jpg?imwi-dth=480 Erişim tarihi: 28 Eylül 2018.
8.12 http://i.hurimg.com/i/hurriyet/75/0x0/5a7999a10f25440c28c6636b.jpg Erişim tarihi: 28 Eylül 2018.
8.13 http://www.lefigaro.fr/medias/2010/02/10/20100210PHOWWW00411.jpg Erişim tarihi: 28 Eylül 2018.
8.14 https://img.piri.net/resim/upload/2017/03/17/01/20/697ffff21.jpg Erişim tarihi: 18 Nisan 2021.
8.15 https://www.nrc.no/image?name=DSC_5405xx.jpg&id=45793&width=1200&height=799 Erişim tarihi: 28 Eylül 2018.
8.16 https://www.haberler.com/saddam-huseyin-kimdir-13999136-haberi/ Erişim tarihi: 12 Nisan 2021
8.17 https://tr.euronews.com/2019/09/19/tunus-un-eski-cumhurbaskani-zeynel-abidin-bin-ali-suudi-ara-bistan-da-oldu Erişim tarihi: 12 Nisan 2021
8.19 https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQemahES1vmE7SHynsuIK96HRSsoDzhz-fAq10ShgQok-RY0wfKQHw Erişim tarihi: 28 Eylül 2018.
8.19 https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/4051 Erişim tarihi: 12 Nisan 2021

TÜRKİYE HARİTASI



TÜRK DÜNYASI HARİTASI



İŞARETLER

- Devlet sınırı
- Özerk cumhuriyet ve vilayet sınırı
- Bağımsız Türk devletleri
- Özerk cumhuriyet, eyalet ve vilayetler
- Özerk olmayan Türk bölgeleri
- Kanal (Süveyş Kanalı)

BAĞIMSIZ DEVLETLER

a) Azerbaycan C.	Bakü
b) Kazakistan C.	Astana
c) Kırgız C.	Bişkek
ç) Kuzey Kıbrıs Türk C.(KKTC)	Lefkoşa
d) Özbekistan C.	Taşkent
e) Türkiye Cumhuriyeti	Ankara
f) Türkmenistan C.	Aşkabad

ÖZERK CUMHURİYETLER

a) Başkortostan C.	Ufa	g) Saha (Yakutistan) Muhtar C.	Yakutsk
b) Çuvaşistan C.	Çeboksarı	ğ) Tuva C.	Kızıl
c) Dağıstan C.	Mahaçkala	h) Uygur (D. Türkistan) C.	Urumçi
ç) Gagavuz C.	Komrat	ı) Tataristan C.	Kazan
d) Kabardin-Balkar C.	Nalçik	i) Altay C.	Krasnoyarsk
e) Karakalpakistan C.	Nukus	j) Hakasya C.	Abakan
f) Nahcivan C.	Nahcivan	k) Karaçay-Çerkes C.	Çerkesk

1. Türkiye Türkleri
2. Balkan Türkleri
3. Gagavuz Türkleri
4. Kazaklar
5. Özbekler
6. Kırgızlar
7. Türkmenler
8. Karakalpaklar
9. Uygurlar
10. Sarı Uygurlar ve Salarlar
11. Tatarlar
12. Çuvaşlar
13. Başkurtlar
14. Kırımçaklar
15. Ahıska Türkleri
16. Azerbaycan Türkleri
17. Dağıstan Türkleri
18. Kumuklar
19. Karaçaylar
20. Balkarlar (Malkarlar)
21. Nogaylar
22. Stavropol Türkmenleri
23. Saha (Yakut) Türkleri
24. Altay Türkleri
25. Hakaslar
26. Tuva Türkleri
27. Tobol Tatarları
28. Barabalar
29. Şorlar
30. Çulım
31. Kumandı
32. Kandak
33. Karagas
34. Uranhay
35. Irak Türkleri
36. Suriye Türkleri
37. Kıbrıs Türkleri
38. Kaşgaylar
39. Hamse Türkmenleri
40. Karaim Türkleri
41. Kırım Türkleri
42. Avrupa'daki Türkler
43. Kabardin-Balkar Türkleri
44. İran Türkleri

Bu kitaba sığmayan daha neler var!



Karekodu okutun, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaşın!

ÖDS

ÖĞRENCİ/ÖĞRETMEN DESTEK SİSTEMİ

https://ods.eba.gov.tr

- Konu Anlatımlı Ders Videoları
- Soru Çözüm Videoları
- Ders Anlatım Videoları
- Çoktan Seçmeli Sorular



eba

www.eba.gov.tr





978-605-7854-28-5



BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in 5'inci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.